

ЛАУРЕАТИ МІЖНАРОДНОЇ ПРЕМІЇ
CHRISTIAN ANDERSEN-MEDAILLE · HANS
ІМЕНІ Г.К.АНДЕРСЕНА

ЕРІХ КЕСТНЕР

Еміль і детективи
Еміль і троє близнюків
Повість про Чоловічка

ЛАУРЕАТИ МІЖНАРОДНОЇ ПРЕМІЇ
ІМЕНІ Г. К. АНДЕРСЕНА

ЕРІХ КЕСТНЕР

Еміль і детективи
■
Еміль і троє близнюків
■
Повість про Чоловічка

Серію засновано 1990 року

ЕРІХ КЕСТНЕР

Еміль і детективи
■
Еміль і троє близнюків
■
Повість про Чоловічка

Повісті

Для молодшого та середнього
шкільного віку

Переклад з німецької
КАТЕРИНИ ГЛОВАЦЬКОЇ

Малюнки
АНАТОЛІЯ СТАРОСТИНА

Київ «Веселка» 1997

*До книги увійшли
найпопулярніші дитячі повісті
відомого німецького письменника,
лауреата Міжнародної премії
імені Г.-К. Андерсена.*

Редакційна колегія:

*Гоян Я. П., Затонський Д. В., Корунець І. В.,
Костецький А. Г., Павличко Д. В.*

Передмова Андрія Баканова

Редактор Л. О. Буцень

Кестнер Е.

К36 **Еміль і детективи; Еміль і троє близнюків; По-
вість про Чоловічка: Повісті: Для мол. та серед. шк.
віку/Пер. з нім. К. І. Гловацької; [Передм. А. Г. Бака-
нова]; Мал. А. Г. Старостіна.— К.: Веселка, 1997.—
336 с.: іл.— (Лауреати Міжнародної премії імені
Г.-К. Андерсена).**

ISBN 966-01-0085-X (серія);

ISBN 966-01-0087-6 (укр.)

До книги увійшли найпопулярніші дитячі повісті відомого ні-
мецького письменника, лауреата Міжнародної премії імені Г.-К. Ан-
дерсена.

К **4804010100-029** Без оголошення
206-97

ББК84(3)

ISBN 966-01-0085-X (серія)
ISBN 966-01-0087-6 (укр.)

© Видавництво «Веселка», 1997, підготов-
ка видання
© Андрій Баканов, 1997, передмова
© Анатолій Старостін, 1997, ілюстрації

ЕРІХ КЕСТНЕР ТА ЙОГО ГЕРОЇ

Знайти справжніх друзів можна не лише в рідному дворі або в шкільному класі. Зустріти їх — і полюбити на довгі роки, навіть на все життя — можна і в книжках талановитих письменників. Хіба не так ви, любі друзі, познайомилися з Томом Соєром та Олівером Твістом, Пеппі Довгапанчохою та Робертом Грантом? З іншими симпатичними хлопчиками та дівчатками, про чії пригоди з гумором і фантазією, з глибоким знанням дитячого серця розповіли вам митці різних країн? Читаючи такі твори, ви не лише встановлюєте духовний контакт з близьким чи далеким ровесником. Не лише переживаєте разом з ним небезпечні або кумедні пригоди, а й дізнаєтеся багато нового, незвичайного про природу, суспільство, про життя інших народів, про минуле, нарешті, про людину в найрозмаїтіших виявах її сутності. Отже, зустріч із привабливим юним героєм найчастіше стає відправним пунктом для захоплюючої подорожі, яка збагачує вас новими знаннями, новим досвідом, а найголовніше — здатністю розуміти й любити людей.

Можливо, саме так складатиметься ваше знайомство з персонажами німецького письменника Еріха Кестнера. Передовсім з Емілем — найпопулярнішим із них. Українською мовою історії про нього вже виходили у видавництві «Веселка», але досить давно, так що сьгоднішнім дітям вони, як і інші оповіді Кестнера, практично невідомі. Отже, тепер ми по суті відкриваємо для себе цього майстра, який був блискучим оповідачем, витівником і фантазером і який сприймається як духовний батько цілої традиції повоєнної німецької дитячої прози. Видавництво «Веселка» певною мірою познайомило з нею читачів, видрукувавши останніми роками твори Джеймса Крюса, Міхаеля Енде, Пауля Маара та інших авторів.

Варто зважити ще й на таку обставину. Є чимало письменників, в чиєму доробку поряд з великими, проблемно і художньо новаторськими працями, які, власне, роблять їхню творчість явищем історичного масштабу, подибуємо і дитячі книжки. Згадаймо, наприклад, Івана Франка, адже він написав такі гарні твори для дітей, що їх ми й сьогодні читаємо з насолодою. Проте будьмо відверті: не «Ліс Микита» та інші казки визначають високе місце Франка в нашій національній та світовій літературі, залишаючись ніби в затінку його «дорослої» поезії, прози, драматургії.

З Еріхом Кестнером сталося навпаки. Хоч його художня спадщина загалом дуже значна за обсягом і строката за жанрами, та для мільйонів читачів у різних кінцях світу він є насамперед творцем оригінальної пошти Еміля. Разом з героєм першої своєї повісті Кестнер стрімко увійшов, навіть увірвався в літературу. Коли 1928 року книжка «Еміль і детективи» з'явилася друком, її молодий автор мав за плечима досвід філологічних досліджень і журналістської праці (між іншим, Кестнер змалював у цьому творі свій автопортрет саме як репортера, завдяки якому ми

можемо побачити митця таким, яким він був, працюючи над «Емілем», — енергійним, спостережливим і дуже добрим).

Після появи «Еміля і детективів» Еріх Кестнер живе ніби в двох творчих вимірах: дитячому й дорослому. Він і далі видає поезію та прозу для дорослих, але разом з тим знов і знов доводить, що є досвідченим майстром, який добре знає, як писати для дітей і про дітей. Він цілком заволодівав увагою юних читачів, вигадував все нові історії, прагнучи не тільки розважати, а й виховувати, навчати. Замолоду майбутній письменник збирався стати вчителем. Його освіту перервав призов на військову службу наприкінці першої світової війни. Отож педагогічної професії Кестнер не здобув, але завжди вважав себе, — і як дитячий автор, і як сатирик, — належним до когорти шкільних учителів. Адже «в найпоетаємнішому куточку їхніх сердець усупереч усьому потворному, що робиться в світі, несміливо жевріє нісенітна, безглузда надія, що люди все-таки можуть стати трохи, хоч трохи кращими, якщо їх досить часто лаяти, просити, ображати та висміювати». Тож моральне повчання, звернення до чутливих струн дитячої душі завжди звучить у творах митця. Хоча, звичайно, воно не виголошується сухими словами вичитувань, а природно випливає з цікавої дії, розвитку характерів, усієї неповторної атмосфери, що панує в книжках Кестнера.

Він їх видрукував безліч майже за півстоліття літературної діяльності, випробувавши різні форми й жанри. Наймолодшим призначені барвисті ілюстровані книжки («Артур з довгою рукою», «Зачарований телефон»), створені разом з художником Вальтером Тріром. Бажання полегшити юнацтву шлях до класичних шедеврів спонукало Кестнера вже в зрілі роки видати низку переказів знаменитих літературних творів. З лише йому притаманною довірчою та ледь іронічною інтонацією він переповів історії Тіля Уленшпігеля та барона Мюнхгаузена, Дон Кіхота і Гуллівера. Характеризуючи загальний зміст доробку Кестнера, згадують слова Генріха Гейне: його герб — сльоза, що сміється. Дуже влучний вираз і, безумовно, стосується й дитячих повістей письменника. Сумне й комічне, сентиментальне й гротескне переплелось в них якнайтісніше. І ще нестримна гра уяви, динамічні сюжети, життєствердний настрій, що пронизує тканину тексту, — все це зумовило творчі перемоги письменника в таких творах, як «Кнопка та Антон» (1930), «Тридцять п'яте травня» (1931), «Подвійна Лотта» (1949), «Повість про Чоловічка» (1963) та ін.

У чому ж притягальна сила творів Еріха Кестнера? Досить добре уявлення про це дають його повісті, зібрані у цьому томі. Дуже розмаїті за своїм змістом, написані в різний час, вони репрезентують багаті грані літературного обдарування митця, але мають разом з тим чимало спільних рис. Пригоди його героїв укорінені в звичайних, можна навіть сказати, прозаїчних обставинах, та й самі персонажі, якщо говорити про Еміля та його друзів, не наділені якимись особливими ознаками. Ба більше, Еріх Кестнер обирає досить ризикований варіант, ставлячи в центр найкращих повістей постать зразкову в побутовому розумінні. Ми з вами звикли більше співчувати героям, які в чомусь відхиляються від норми, протистоять оточенню, як, наприклад, Гек Фінн. На відмінників,

«позитивних» хлопців та дівчат ми дивимося подекуди з упередженням, недовірою, розглядаючи їх часто-густо як пристосованців, підлабузників тощо. Кестнер ламає цей стереотип. Його Еміль та Професор — це саме «позитивні» діти, але сумлінність в навчанні, внутрішня зосередженість та дисциплінованість аж ніяк не перетворюють їх на прісні «зразки для наслідування». Навпаки. І саме в цьому дуже важлива специфічна риса дитячих повістей Еріха Кестнера, на яку ми раніше, свідомо чи ні, заплющували очі.

Письменник втілює у своїх персонажах уявлення про, сказати б, здоровий практицизм, який суперечить романтичному ставленню до життя. Погляньте самі. Еміль уміє чудово рахувати, він знає, звідки беруться гроші, як важко їх заробити. Він з товаришами вміє їх цінувати, бо добре розуміє: гроші, на жаль (так, на жаль, проте в доступному для огляду майбутньому зберігатиметься саме таке становище), хоча й не єдино необхідна, однак конче потрібна річ. Тому й розгортається напружена детективна інтрига, бо треба повернути викрадені 120 марок, які ціною надмірної праці заощадила Емілева мати. Тому в другій повісті циклу дія знов рухається навколо грошей: їх треба зібрати, щоб допомогти покинутому напризволяще малому акробату. Якими підприємливими виявляються юні друзі, як твердо обстоюють вони свої матеріальні інтереси! І як не шкодують вони зусиль, щоб досягти, на перший погляд, меркантильної мети. Було б помилкою твердити, що Еріх Кестнер оспівує маленьких бізнесменів, ідеалізуючи комерційний розрахунок. Його персонажі завжди керуються високими й шляхетними душевними порухами. Вони завжди безкорисливі, найбільшою цінністю для них є дружба, взаємодопомога, доброта. Тобто те, що узагальнюється словом «гуманізм». Хай вас не дивує, що це поняття узгоджується з такими поняттями, як практицизм, ба навіть прагматизм. Гуманіст Кестнер добре розуміє, що любов до людини неодмінно повинна спиратися на конкретний фундамент, інакше вона лишається порожнім звуком.

Щасливі кінцівки творів Кестнера, пов'язані, між іншим, і зі здобуттям певних матеріальних благ, — винагорода не лише за стійкість і кмітливість, а й за готовність учитися, зростати, самовдосконалюватися. Те що добро у письменника неодмінно перемагає, — не просто данина традиціям дитячої літератури, що беруть початок у казках. Це свідчення життєвого оптимізму Кестнера, людини життєрадісної, що зберегла світлий погляд і віру в добро попри трагічні катаклізми нашого століття. Звідси така своєрідна атмосфера більшості творів митця. Читаючи їх, ми опиняємося в особливому світі, що викликає відчуття безпеки, надійності, затишку. Йдеться не про те, що це якийсь штучний казковий простір, відгороджений від штормів великого бурхливого світу. Схвильоване дихання цього світу помітне майже у кожному творі, навіть у таких чарівних казках, як «Повість про Чоловічка», не кажучи вже про «Конференцію звірів» (1950), де в алегоричній формі висловлено попередження про загрозу нової, найстрашнішої війни і звучить пристрасний заклик відвернути небезпеку. Справа в іншому. В повістях Кестнера заворожує впевненість у тому, що все закінчиться добре. Ми переконані, що малень-

кий кораблик з вітрилами дружби й надії обмине всі рифи, витримає всі удари розбурханих хвиль. Так само ми знали наперед, що трьох юних мореплавців, які потрапили у скрутне становище, неодмінно знайдуть і врятують («Еміль і троє близнюків»). Або що крихітному Максику вдасться врятуватися з рук зухвалих злочинців («Повість про Чоловічка»). Отже, Кестнер не лише виконує правила гри, а висловлює в такий спосіб свою віру в триумф розуму й душевної чистоти, вселяє надію в серця своїх юних читачів.

В німецькомовних країнах висока репутація Еріха Кестнера ґрунтується, як уже зазначалося, не лише на його дитячій прозі. Митця шанують як одного з найбільших поетів ХХ століття. Численні збірки, що вийшли після блискучого дебюту наприкінці 20-х років, утворили непересічне художнє явище, яке за своєрідністю можна порівняти хіба що з віршами Бертольта Брехта. Кестнер — лірик нетрадиційний. У нього майже відсутній типовий набір ліричних образів та ефектів. Його поезії раціоналістичні та наступальні. В них автор повстає проти того, що суперечило його ідеалам моралі, гуманізму, демократії. Скептична, інколи навіть цинічна оцінка суспільних подій, іронічна, часто-густо саркастична насмішка над злом в його політичних, соціальних, конкретно-людських виявах не могли приховати вже згаданого оптимізму видатного сатирика. Сміх він розглядав як ліки від безнадії та страху. А ці почуття теж, мабуть, навідували Кестнера. Адже всі роки фашистської диктатури він жив на батьківщині, зазнавав утиску, страждав від неможливості повною мірою реалізувати свої художні наміри.

Після повалення нацизму Кестнер багато працював, щоб відродити в країні дух творчого вільнодумства, обстановку невимушеної літературної полеміки, сатиричного осмислення життя, обстановку, в якій він виріс як митець. Він енергійно співробітничав в пресі, сам створює нові видання, в тому числі журнал для юнацтва «Пінгвін», засновує поетичні кабаре, публікує власний доробок і твори багатьох відомих сатириків і гумористів. Серед прозових творів Кестнера найпопулярніший роман «Фабіан» (1931). Поривання письменника-мораліста, який хоче бачити людину доброю, відкритою для інших, гармонійною в стосунках з навколишнім світом, переконливо вилилися в драматичну історію по-невірянь молодого героя, що в ньому, як і в Емілі, впізнаються характерні риси самого автора. Ці ознаки — пошук позитивного в людині, заперечення ганебного, шкідливого, небезпечного в особистості та суспільстві, теплий гумор та зла насмішка, що співіснують у його творчій вдачі, як у житті співіснують добро і зло, — приваблюють у спадщині Еріха Кестнера і, звичайно, в його дитячих повістях. Від зустрічі з ними у вас, любі друзі, напевно залишиться дуже гарне відчуття, ніби ви торкнулися чогось побатьківського доброго, що гріє та дарує радість. Хай це гарне і дуже потрібне сьогодні відчуття не залишає вас ніколи.

Андрій Баканов

Еміль і детективи

ЦЕ ЩЕ НЕ ПОЧАТОК ІСТОРІЇ

Вам я можу сказати щиро: історія з Емілем мене самого заскочила зненацька. Власне, я збирався написати зовсім іншу книжку. Книжку, в якій тигри з переляку клацали б іклами, а з фінікових пальм сипалися б додолу кокосові горіхи. І маленька тубільна дівчинка у чорно-білу пересмужку сама перепливла б увесь Тихий океан, щоб у Сан-Франціско, у фірмі «Дрінквотер і К⁰», одержати зубну щітку. Ту дівчинку звали б Петерзілія, та й прізвище в неї теж, безперечно, було б.

Я гадав написати справжню пригодницьку повість про південні моря, бо якось один бородань сказав мені, що ви найдужче полюбляєте читати саме такі книжки.

Перші три розділи були вже цілком готові. Ватажок шибеників на прізвисько Швидка Пошта дістав свій складаний ніж, настромив на його лезо гарячі печені яблука і почав спокійно і швидко рахувати до трьохсот дев'яноста семи...

Раптом я не зміг пригадати, скільки ніг у кита! Тоді я вклався на підлогу, бо так мені найкраще думається, і став міркувати. Але й це не зарадило. Я взявся гортати енциклопедичний словник, спершу том на літеру «К», а потім про всяк випадок ще й на літеру «Н», але про те, скільки ніг у кита, там не було жодного слова. А мені треба було це точно знати, щоб писати далі. Знати абсолютно точно!

Бо якби цієї миті з джунглів вийшов, шкутильгаючи, кит, то ватажок шибеників на прізвисько Швидка Пошта не зміг би в нього влучити.

А якби печене яблуко не влучило в кита, то маленька тубільна дівчинка в чорно-білу пересмужку на ім'я Петерзілія ніколи в житті не зустрілася б із пані Леман, що прала діаманти.

А якби Петерзілія не зустрілася з пані Леман, вона ніколи не дістала б того коштовного талона, на який у Сан-Франціско фірма «Дрінквотер і К⁰» задурно видала б новісіньку зубну щітку. І тоді...

Одне слово, моя пригодницька морська повість,— а я так тішився з неї! — перечепилася, сказати б, об китові ноги. Сподіваюся, ви це розумієте. Я геть засмутився. А коли розповів про це панночці Фідельбоген, вона мало не заплакала. Проте плакати їй не було коли, бо довелося саме накривати стіл до вечері, і вона вирішила поплакати потім. А потім забула. Отакі ці жінки!

Книжку я збирався назвати «Петерзілія в джунглях». Гарненька назва, правда? А тепер три закінчені розділи лежать у мене вдома під ніжкою стола, щоб він не хитався. Але хіба це справжнє діло для пригодницької книжки про південні моря?

Старший кельнер Нітенфюр, якому я часом розповідав про свою роботу, через кілька днів спитав мене, чи я взагалі бував там, унизу.

— Де це — внизу? — здивувався я.

— Ну, в південних морях, в Австралії, на Суматрі, чи на Борнео, чи десь іще.

— Ні, не бував. А навіщо?

— Бо треба писати тільки про те, що сам добре знаєш і сам бачив.

— Але дозвольте, шановний пане Нітенфюр!..

— Це ж ясно, як білий день. У Нойгебауерів, що часто ходять до нашого ресторану, була служниця. Вона зроду не бачила, як смажать курей чи гусей. І ось торік на Різдво господиня звеліла їй засмажити гуску, а сама пішла по крамницях. Скупившись, вона повернулася додому і з несподіванки замалим не впала: дівчина поставила в духовку гуску просто так, як її принесли з базару. Не обскубану, не обсмалену, не випатрану. Ну й дух же був у хаті, скажу я вам по секрету!

— То й що? — здивувався я.— Чи не хочете ви сказати, що смажити гусей і писати книжки — те саме? Даруйте, любий Нітенфюр, але мені смішно це чути.

Він почекав, доки я насміюсь, а тоді відказав:

— Ваші південні моря, людожери, і коралові рифи, і всі дивовижні дива — то та ж таки гуска. А ваша повість —

це духовка, в якій ви хочете засмажити і Тихий океан, і Петерзілію, і тигрів. Ви не знаєте, як смажити таку дичину, отож у вашій книжці буде той самий дух, що і в помешканні Нойгебауерів.

— Але ж саме так робить більшість письменників! — вигукнув я.

— Смачного!

Оце і все, що він сказав.

Якийсь час я сидів у задумі, а тоді заговорив до нього знову:

— Пане Нітенфюр, ви знаєте Шіллера?

— Шіллера? Того, що працює у Вальдшлесхені у броварні?

— Ні, письменника Фрідріха Шіллера, що понад сто років тому написав безліч п'єс.

— А, того Шіллера! Котрому стільки пам'ятників наставлено!

— Того самого. Він написав трагедію «Вільгельм Телль», дія якої відбувається в Швейцарії. Колись школярів завжди примушували писати твори на цю тему.

— Ми теж писали. Я знаю цього «Телля». Чудова п'єса, їй-бо, чудова. Що правда, то правда. Але шкільні твори — то щось жахливе. Назву одного я й досі пам'ятаю: «Чому Телль не тремтів, коли стріляв у яблуко?». Я схопив тоді двійку. Взагалі, я ніколи не вмів писати...

— Дозвольте мені закінчити свою думку, — сказав я. — Бачте, хоч Шіллер ніколи не бував у Швейцарії, його п'єса про Вільгельма Телля вражає своєю правдивістю, вона правдива до найменшої дрібнички.

— Бо він перед тим читав куховарські книжки.

— Куховарські книжки?

— Еге. Книжки, де все описано. Які заввишки гори в Швейцарії. І коли тане сніг. І яка буває буря на Фірвальдштетському озері. І як селяни підняли повстання проти губернатора Геслера.

— Ви слушно кажете. Шіллер справді про все це читав.

— Бачите, — пояснює мені Нітенфюр і б'є серветкою муху, — бачите, коли ви теж так зробите і спершу прочитаете книжки, тоді ви, звичайно, зможете написати свою повість про австралійських кенгуру.

— В мене немає ніякого бажання читати книжки. Якби я мав гроші, то залюбки поїхав би туди і все побачив на власні очі! Але читати книжки...

— Тоді я дам вам добру пораду, — каже він. — Найкраще пишть про те, що вже знаєте. Ну, про метро, про готелі і таке інше. І про дітей, вони ж бо щодня крутяться у вас під ногами. Та й ми самі не так давно були дітьми.

— Але ж той бородань, що знає дітей як свої п'ять пальців, запевнив мене: це дітям не сподобається.

— Дурниці! — бурмоче пан Нітенфюр. — Ви повірте моїм словам. До речі, я теж маю дітей. Двох хлопчиків і дівчинку. У вихідний день я розповідаю їм, що тут, у ресторані, відбувалося: то хтось утік, не сплативши рахунку, то якийсь клієнт напідпитку намірявся дати ляща хлопчині, продавцеві сигарет, та замість нього ляснув якусь дамочку, що саме проходила повз них. Тоді мої діти слухають, скажу я вам, наче заворожені.

— Ви так гадаєте, пане Нітенфюр? — невпевнено питаю я.

— Авжеж, голову дам відрубати, пане Кестнер, — вигукує він і щезає, бо якийсь клієнт уже дзенькає ножом об склянку, вимагаючи рахунок.

І, власне, тому, що так порадив старший кельнер Нітенфюр, я пишу тепер історію про речі, які всім — вам, їм і мені — давно відомі.

Я подався додому, вмонтував на підвіконні і став дивитися на Празьку вулицю, сподіваючись: ану ж унизу з'явиться саме та Історія, що я її шукаю. Тоді я кивнув би їй і сказав: «Будь ласка, підніміться сюди! Я так хотів би вас написати!»

Але Історія не йшла і не йшла. Я почав уже мерзнути, спересердя зачинив вікно і п'ятдесят три рази оббіг навколо столу, та й це не зарадило.

Тоді я вклався, як і спершу, на підлозі й надовго замислився.

Коли отак простягаєшся долі, то світ постає зовсім інший. Видно ніжки стільців, капці, квіти на килимі, попіл від сигарет, пилюку, ніжки стола; навіть знаходиш під диваном ліву рукавичку, яку три дні тому не міг відшу-

кати в шафі. Отак я з цікавістю розглядав свою кімнату задля різноманітності знизу, а не згори і, на превеликий свій подив, виявив, що ніжки стільців мають литки. Справжнісінькі тугі темні литки, наче в якихось негрнят або у школярів, що носять коричневі гольфи.

І от коли я взявся лічити ніжки стільців і стола, щоб з'ясувати, скільки, власне, негрнят або школярів стоїть тут у мене на килимі, мені спала на думку історія з Емілем. Може, через те, що я саме думав про школярів у коричневих гольфах. Чи тому, що прізвище в Еміля — Тішбайн¹.

Так чи так, але та історія пригадалася мені саме тієї миті.

Я лежав непорушно, бо з думками і зі спогадами, що от-от зринуть у пам'яті, треба поводитись, як із бездомними собаками. Досить надто рвучко поворухнутися, чи їм щось сказати, чи простягти руку їх погладити — круть,— і вони вже втекли. А тоді всі жданки погубиш, поки вони зважаться повернутись.

Отож я лежав непорушно і приязно всміхався моєму спогадові. Я хотів надати йому трохи сміливості. І він наче заспокоївся, став довірливим, навіть ступив один крок уперед, ще один... Ту ж мить я схопив його за карк і вже не пускав.

Власне, тримав тільки за карк і все. Бо то зовсім різні речі — тримати за загривок собаку чи згадати якусь історію. Коли тримаєш за загривок собаку, то маєш його всього — з лапами, з писком, із хвостом, з усім, що складає його живу вагу.

Спогади треба ловити інакше, частинами. І, мабуть, насамперед хапати за чуба. Потім за ліву передню лапу, за праву, тоді за задні лапи і так поступово одне за одним. І коли вже гадаєш, що в тебе повністю вся історія, — гоп! — з'являється вухо, що досі десь блукало. Нарешті — коли пощастить — ти знаєш уже всю історію.

Колись я бачив у кінофільмі приблизно таке, як оце розповів. У кімнаті стояв чоловік у самій сорочці. Нараз розчинилися двері — і влетіли штани. Чоловік мерщій їх надів.

¹ Німецькою мовою — ніжка стола.

Тоді примчав лівий черевик, за ним кийок, потім краватка, жилет, за ним шкарпетка, другий черевик, капелюх, піджак, друга шкарпетка й окуляри. Казна-що. Але зрештою цей чоловік вбрався з голови до ніг. Усе в нього було на своєму місці.

Точнісінько таке відбувалося з моєю історією, коли я лежав у кімнаті на підлозі, лічив ніжки стільців і думав про Еміля. І з вами, мабуть, таке не раз коїлось. Я лежав долі й ловив спогади, що звідусіль летіли до мене, як і годиться спогадам.

Нарешті я все зібрав до купи — і повість була готова. Залишилось тільки сісти і підряд усе записати.

Це я і зробив. Бо якби не зробив, ви не тримали б тепер у руках книжки про Еміля. Але насамперед я записав усі її частини в тій послідовності, як вони летіли до мене крізь прочинені двері: лівий черевик, комірцець, кийок, краватка, права шкарпетка і так далі.

Повість, роман, казка — усі вони схожі на живих істот, а може, вони і є живими істотами. Вони мають голови, ноги, кровообіг і вбрання, як живі люди. І коли їм бракує носа на обличчі або вони взуті в різні черевики, це відразу всім упадає в око.

Перед тим, як розповісти цю історію, я хотів продемонструвати вам окремі частини цілого, всякі випадки і подробиці. Може, ви такі кмітливі, що зумієте самі скласти з тих різних частин цілу історію, перш ніж я розповім її? Це — наче гратися в кубики: треба скласти з них вокзал чи великий будинок, ви не маєте ніякого малюнка і повинні використати всі до одного кубики.

Тож починаємо.

Головний герой повісті Еміль, хлопець у темно-синьому святковому костюмчику. Еміль вбирається в нього неохоче, тільки з примусу. На синьому костюмі страх як видно плями. І тоді Емілева мати, затиснувши хлопця між колінами, чистить йому костюм мокрою щіткою і промовляє: «Ой, хлопче, хлопче! Ти ж знаєш, що я не можу купити тобі нового». І тоді Еміль замислюється — як завжди, надто пізно — про те, що мама цілісінький день працює, аби було що їсти і щоб він міг ходити до школи.

Коли Емілеві сповнилось п'ять років, помер його батько, пан Тішбайн, бляхар. Відтоді Емілева мати стала перукаркою. Вона миє голови продавщицям і сусідкам, робить їм зачіски. Крім того, вона вдома куховарить, прибирає своє помешкання й пере білизну. Вона дуже любить Еміля і радіє, що може працювати й заробляти гроші. Часом вона співає веселі пісеньки. Часом хворіє, і тоді Еміль смажить яечню для неї і для себе. Це він уміє. Біфштекси він теж уміє смажити. У сухарях і з цибулею.

Уявіть собі купе, у поїзді, що прямує до Берліна. І, напевне, вже в найближчих розділах тут відбуватимуться дивовижні події. Взагалі, таке купе — чудернацька річ. Зовсім чужі люди сидять тут укупі й за кілька годин так розбалакуються, наче знайомі вже багато років. Часом це приємно і доречно. А часом — навпаки. Бо хто знає, що воно за люди!

Ніхто не знає того чоловічка у котелку. Вважається, що не можна погано думати про людину, аж поки вона не зробить чогось лихого. Але я щиро просив би вас бути тут дуже обережними. Бо обережність, як то кажуть, ніколи не зайва. Гадають, що цей чоловік хороший. Можливо. Тільки не треба цьому хорошому чоловікові надто довірятись. Щоб не довелося потім зовсім розчаруватися в ньому.

Маленька дівчинка з велосипедом — Емілева кузина з Берліна. Дехто вважає, що слід казати не кузина, а двоюрідна сестра. Не знаю, як кажуть у вас дома, але я називаю своїх кузин не двоюрідними сестрами, а кузинами. І у Тішбайнів теж так заведено. Але, звісно, кому це не до вподоби, той може викреслити чужоземне слово і замість нього написати — нагорі чи внизу — «двоюрідна сестра». Ми не будемо через це сваритися. А взагалі Поні Капелюшок чудова дівчинка, і звати її зовсім по-іншому. Її мати і пані Тішбайн — рідні сестри. А Поні Капелюшок — це тільки прізвисько.

У Берліні є Нолендорфська площа, а на ній, якщо я не помиляюся, стоїть готель, де зустрінуться деякі герої цієї історії, тільки не подадуть одне одному рук. Але готель може бути й на Вітенберзькій площі, або навіть на Фербе-

лінській. Я-то знаю точно, де цей готель, але до мене прийшов його власник, зачувши, що я писатиму про цю історію, і сказав: не можна називати точної адреси, адже для його готелю буде поганою рекламою, коли всі дізнаються, які «особи» там мешкали. Я погодився, і власник готелю пішов.

Хлопець на ім'я Густав вам напевне сподобається. Із гімнастики в нього завжди кругла п'ятірка. Що він ще має? Досить добре серце і автомобільний клаксон. Усі діти цього кварталу знають його і мають за свого ватажка. Коли він мчить дворами, натискаючи на клаксон так, що той аж реве, діти кидають усе і біжать сходами у двір дізнатися, що сталося. Здебільшого Густав у такий спосіб скликає обидві футбольні команди, і всі поспішають до спортмайданчика. Але часом клаксон служить й іншій меті, як, наприклад, в історії з Емілем.

В усіх районах міста великі банки мають свої відділення. Там можна, коли є гроші, купити акції, а хто має поточний рахунок у банку, може взяти гроші, погасити чек. Часом сюди прибігають учні продавців розмінити десять марок на сто десятифенігових монет, щоб в їхніх крамницях касирки мали дрібняки на здачу. Сюди приходять також, щоб обміняти долари, швейцарські франки або ліри на німецькі гроші. Часом деякі люди відвідують банк навіть уночі, хоча тут нікого немає, щоб їх обслужити. Але вони обслуговують себе самі.

Емілева бабуся найвеселіша з усіх бабусь, яких я знаю, хоча її життя сповнене турбот. Є люди, яким зовсім неважно бути веселими. А для інших, навпаки, то нелегка, серйозна справа. Колись Емілева бабуся жила разом з ними, та після смерті бляхаря Тішбайна переїхала до своєї другої дочки у Берлін. Бо Емілева мати заробляла надто мало, щоб прожити на той заробіток утрюх. Отже, бабуся живе в Берліні. І кожен її лист закінчується словами: «У мене все гаразд, чого і вам бажаю».

Усе, що відбувається в світі, попадає в газету. Тільки якщо воно, звісно, трохи незвичайне. Коли в теляти чотири ноги, то це нікого не цікавить. Але якщо в нього

п'ять чи шість ніг,— а часом таке буває! — то дорослі залюбки читають про це під час сніданку. Коли пан Мюллер порядна людина, то це нікого не обходить. А коли пан Мюллер доливає в молоко воду і продає цю бурду як вершки, тоді про нього пишуть у газеті. І хай тоді робить, що хоче. Чи проходили ви коли-небудь повз будинок, де друкують газети? Там усе дзвенить, гримотить і гуркоче, аж стіни двигтять.

ІСТОРІЯ НАРЕШТІ ПОЧИНАЄТЬСЯ

Розділ перший

ЕМІЛЬ ДОПОМАГАЄ МИТИ ГОЛОВИ

— Ану, бери той дзбан із гарячою водою,— сказала пані Тішбайн.

Сама вона взяла інший дзбан та невеликий синій флакон із рідким милом і пішла з кухні в кімнату. Еміль схопив свій дзбан і подався за матір'ю.

У кімнаті сиділа жінка, схиливши голову над білою мискою. Волосся в неї розпатлалося й висіло, наче пасма вовни. Емілева мати налила на ту біляву вовну рідкого мила і так заходилася мити чужу голову, аж піна летіла навкруги.

— Вода не гаряча? — спитала мати.

— Ні, нічого,— відповіла голова.

— О, це пані пекарка Вірт! Добридень!— привітався Еміль і поставив свій дзбан під туалетний стіл.

— Тобі щастить, Емілю. Я чула, ти їдеш до Берліна,— сказала голова таким голосом, наче всю її занурили в збиті вершки.

— Спершу йому не дуже хотілося їхати,— пояснила мати, ще дужче намилюючи голову,— але навіщо хлопцеві марнувати канікули? У Берліні він ще ніколи не був, а моя сестра Марта вже давно нас запрошує. Її чоловік заробляє непогано, він працює на пошті сортувальником. Я, звісно, не можу поїхати. Перед святом завжди багато роботи. Ну, та він уже не маленький і дорогою дасть собі раду. А на вокзалі в Берліні його зустріне моя мати. Вона чекатиме біля кіоска з квітами.

— Берлін йому сподобається. Там є що дітям подивитись. Ми були в Берліні півтора року тому, їздили з клубом кеглярів. Ой і метушня ж там! На вулицях уночі так само видно, як і вдень. А скільки машин! — вигукнула пані Вірт із глибини миски.

— А іноземних машин багато? — спитав Еміль.

— Звідки мені знати, — сказала пані Вірт і чхнула, бо мильна піна попала їй у ніс.

— Тепер іди мерщій перевдягнися, — звеліла мати. — Твій святковий костюмчик лежить у спальні. Вбирайся швидше, щоб ми змогли, як я зачешу пані Вірт, зразу ж сісти до столу.

— А яку взяти сорочку? — спитав Еміль.

— Усе лежить на ліжку. Гляди обережно натягай шарпетки. Але спершу добре помийся. І нові шнурки в черевики втягни. Хутко! Хутко!

— Гоп-гоп! — вигукнув Еміль і щез.

Коли пані Вірт, уже зачесана і задоволена своїм виглядом у дзеркалі, нарешті пішла, мати поспішили до спальні й побачила, що Еміль засмучено никає по кімнаті.

— Чи ти можеш мені сказати, хто вигадав святкові костюми?

— На жаль, не знаю. А чого це ти питаєш?

— Скажи мені адресу, і я застрелю того бовдура.

— Таке вигадаеть! Інші діти журяться, що у них немає гарної одежі. У кожного свій клопіт... О, щоб не забути: сьогодні ввечері попроси в тітки Марти вішалку й охайно повісь свій одяг. Але спершу почисть його щіткою. Гляди не забудь! А завтра можеш знов надягти свій пуловер, ту чортову шкуру. Наче все? Валізку я склала, квіти для тітки загорнула. Гроші для бабусі я віддам тобі потім. А тепер ходімо обідати. Прошу вас, юначе!

Пані Тішбайн обняла Еміля за плечі й повела до кухні. На обід були макарони з тертим сиром і шинкою. Еміль уминав як не в себе і тільки часом поглядав на маму — чи вона не ображається, що перед розлукою йому так смакує обід.

— Одразу ж напиши мені листівку, я поклала її у валізку, з самого верху.

— Добре,— мовив Еміль і швидко, щоб не побачила мама, скинув з колін макаронину.

На щастя, мама нічого не помітила.

— Усіх привітай від мене. І не лови гав. У Берліні зовсім не те, що в нас, у Нойштадті. У неділю дядько Роберт поведе тебе до музею кайзера Фрідріха. І ти шануйся, щоб не сказали, ніби ми тут не знаємо, як треба поводитись.

— Гаразд, слово честі,— сказав Еміль.

По обіді вони пішли в кімнату. Мама дістала із шафи бляшану коробочку з грошима і стала їх лічити.

Тоді похитала головою і знову полічила.

— Хто приходив до нас учора після обіду?

— Панна Томас,— пригадав Еміль,— і пані Гомбург.

— Так, так. Але все одно не вистачає.

Вона подумала, знайшла папірець, де записувала свої прибутки, ще раз підрахувала і зітхнула:

— Бракує вісім марок.

— Сьогодні вранці приходив газівник,— нагадав Еміль.

— Ага! Тоді, на жаль, усе правильно.

Мама навіть свиснула з досади і дістала з бляшанки три папірці.

— Ось, Емілю, сто сорок марок. Одна купюра — сто марок і дві по двадцять. Сто двадцять марок ти віддай бабусі і скажи, хай вона не гнівається, що минулого разу я нічого їй не надіслала. У нас було сутужно з грошима. Зате тепер ти привезеш їх сам і більш, ніж звичайно. Поцілуй бабусю. Зрозумів? А ті двадцять марок нехай будуть тобі. Купиш на них квиток додому. Він коштуватиме щось із десять марок, точно не знаю. На решту грошей купуватимеш собі щось їсти й пити, як ви кудись підете. Взагалі не завадить мати в кишені дві-три марки про всяк випадок. Я покладу гроші в конверт від листа тітки Марти. Тільки гляди не загуби. Куди ти його сховаш?

Мати взяла розрізаний збоку конверт, поклала туди гроші, згорнула його вдвоє й віддала Емілеві.

Хлопець трохи подумав, а тоді сунув конверт якнайглибше у праву внутрішню кишеню. Потім для певності мацнув себе за груди поверх святкового піджака і впевнено сказав:

— Отак, звідти вони не вилізуть.

— Тільки нікому в поїзді не кажи, що маєш стільки грошей.

— Та що ви, мамо!

Еміль навіть образився — невже він такий телепень! Пані Тішбайн поклала ще трохи грошей до свого гаманця, тоді поставила бляшанку назад у шафу і ще раз швидко перечитала сестриного листа, де було точно зазначено час відходу і прибуття поїзда, яким Еміль мав їхати до Берліна.

Дехто з-поміж вас, напевне, гадає, що про сто сорок марок не варто так довго розводитись, як пані перукарка Тішбайн із своїм хлопцем. Коли хтось заробляє дві тисячі, або двадцять тисяч, або навіть сто тисяч марок на місяць, той, мабуть, і справді так гадає.

Але ви, можливо, не знаєте, що більшість людей заробляє незрівнянно менше. Подобається вам чи ні, та коли хтось заробляє тридцять п'ять марок на тиждень, для того сто сорок марок, які він заощадив,— чималі гроші. Для багатьох людей сто марок — це справжній мільйон, і подумки вони пишуть цю цифру з шістьма нулями. А що таке мільйон насправді, вони не можуть собі уявити, навіть уві сні.

Як ви знаєте, Еміль не мав батька. А мати його день і ніч працювала, робила зачіски, мила клієнтам голови, біляві й чорняві, крутилася невтомно, аби вдома було що їсти і ставало грошей сплатити за газ, за вугілля, за помешкання, за одяг, за книжки і за навчання Еміля в школі. Часом мама хворіла і лежала в ліжку. Приходив лікар, призначав ліки. Еміль ставив матері компреси і варив їй і собі їсти. А коли мама спала, він навіть витирив підлогу мокрою ганчіркою, щоб вона не казала: «Мені доведеться встати і хоч трохи прибрати, в хаті страх як брудно».

Чи зможете ви це зрозуміти й не сміятися, коли я скажу, що Еміль був зразковий хлопець? Бачте, він дуже любив свою матір. І згорів би із сорому, якби байдикував, коли вона так тяжко працює, заощаджуючи на всьому. Хіба міг він не зробити домашнього завдання або списати його в Ріхарда Наумана? Хіба він міг прогуляти уроки? Еміль бачив, як мама насаджується, аби тільки він

мав усе, що мають інші школярі. То хіба він міг її обдурювати чи завдавати їй прикростей?

Отже, Еміль був зразковий хлопець. Насправді. Він не належав до тих слухняних хлопчиків, які ставали такими через боягузтво, скнарість чи завчасну дорослість. Еміль був зразковий хлопець, бо хотів таким бути! Він так вирішив, як, скажімо, вирішують не ходити більше в кіно або не їсти цукерок. Він так вирішив, але часом йому було важко.

Та коли на Великдень він приходив додому і казав: «Мамо, ось мій табель, я знову перший»,— тоді він був щасливий. Коли його хвалили в школі і взагалі скрізь, йому це подобалося насамперед через те, що це потішить маму. Він пишався, бо міг хоч у такий спосіб трохи віддячити їй за те, що вона все своє життя невтомно робила для нього...

— Ой,— вигукнула мама,— нам треба поспішати. Вже чверть на другу. А поїзд відходить десь о другій. Ми можемо спізнитися.

— То ходімо, пані Тішбайн! — сказав жартома Еміль.— Але, щоб ви знали, валізку несу я!

Розділ другий

ВАХМІСТР ЄШКЕ МОВЧИТЬ

Коли вони вийшли з дому, мама сказала:

— Якщо підійде конка, то до вокзалу поїдемо.

Чи хто з-поміж вас знає, яка була на вигляд конка? Вона саме виїхала з-за рогу і спинилася, бо Еміль махнув рукою, тож я швиденько її змалюю, поки вона не рушила далі.

Конка, треба відразу сказати, річ дивовижна. Уявіть собі, вона їде по рейках, наче справжній дорослий трамвай, і вагончик у неї такий самий, але тягне той вагончик звичайна конячка. На думку Еміля і його друзів, та конка — просто ганьба, вони мріяли про електричний трамвай з дугою нагорі, з п'ятьма фарами спереду і трьома ззаду. Але магістрат міста Нойштадта вважав, що для їхньої чотирьохкілометрової дороги цілком досить однієї живої кінської сили. Тож про електричний трамвай поки

що й мови не могло бути. Водій не мав діла з усякими ручками та важелями, а тримав у лівій руці віжки, у правій — батіг і вигукував: «Но-о!»

Як хто-небудь жив на Ратушній вулиці, дванадцять, і хотів зійти з конки біля свого дому, то просто стукав у шибку, водій кричав: «Тпру-у!», і пасажир виходив, де йому треба, хоч насправді зупинка була десь біля будинку тридцять або сорок шість.

Для нойштадтської конки це було байдуже, вона мала час. Мала час і конячка. Мав час і водій. І нойштадтці теж мали час. А коли хтось справді поспішав, то йшов пішки...

На Вокзальній площі пані Тішбайн із сином зійшли. Коли Еміль витягав із конки свою валізку, позаду хтось басом спитав:

— Мабуть, до Швейцарії їдете?

То був поліцейський вахмістр Єшке.

— Ні, мій син їде на тиждень у Берлін до родичів,— відказала мама.

А Емілеві потемніло, навіть почорніло в очах, бо сумління в нього було нечисте. Кілька днів тому після уроку гімнастики школярі подалися гуртом, душ із дванадцятро, до пам'ятника великому герцогові Карлу, прозваному Кривощоким, і, коли вулиця на якийсь час спорожніла, натягли йому на лису голову старий фетровий капелюх. А тоді ще підсадили Еміля, який добре малював, і він зробив герцогові кольоровими олівцями червоний ніс і чорнючі вуса. Та коли Еміль ще малював, з того краю базарного майдану з'явився вахмістр Єшке!

Хлоп'ят наче вітром звіяло. Але всі боялися, що вахмістр їх упізнав.

Проте Єшке нічого не сказав мамі, тільки спитав, як її здоров'я та як справи, а Емілеві навіть побажав щасливої дороги.

Та все одно в хлопця було кепсько на душі. І поки він ніс свою валізку через площу до вокзалу, коліна в нього тремтіли. Йому все здавалося, що от-от позаду Єшке гаркне: «Еміль Тішбайн, ти заарештований! Руки вгору!» Але нічого не сталося. Може, вахмістр надумав зачекати, поки Еміль повернеться?

Мама купила в касі квиток — звичайно, у простий вагон, а для себе — перонний квиток. І вони вийшли на платформу № 1 — так, так, у Нойштадті аж чотири платформи! — і стали чекати берлінського поїзда. Лишалось ще кілька хвилин.

— Не забудь нічого, синку. І гляди не сядь на квіти. Попроси кого-небудь поставити твою валізку на багажну полицю. Тільки ввічливо попроси.

— Я й сам поставлю валізку. Хіба я такий кволий?

— Ну, гаразд. Не прогав своєї зупинки. Ти приїдеш о вісімнадцятій годині сімнадцять хвилин. На вокзал Фрідріхштрассе. Не здумай вийти раніше, біля зоопарку чи десь іще.

— Не хвилюйтеся, люба пані!

— Не розмовляй з людьми так зухвало, як з матір'ю. І не кидай на підлогу папір, коли їстимеш свій бутерброд. Та не загуби грошей.

Еміль перелякано хапається за правий бік. Тоді полегшено переводить дух і каже:

— Усі вдома!

Він бере маму під руку, і вони походжають пероном.

— Ти не працюй багато, мамусю! І не хворій! Адже нема кому тебе доглядати. Якщо ти захворієш, я сяду на літак і відразу ж прилечу додому. Ти мені теж пиши. Я буду в Берліні не більше тижня, щоб ти знала.

Він міцно обіймає маму, а вона поспіхом цілує його в ніс.

Гуркочучи, підходить берлінський поїзд. Еміль іще раз швидко обіймає маму за шию, а тоді йде зі своєю валізкою у вагон. Мама простягає йому квіти та пакет із бутербродами й питає, чи є вільне місце. Еміль киває головою.

— Тож зійди на Фрідріхштрассе!

Він киває.

— Бабуся чекатиме біля кіоска з квітами.

Він киває.

— А ти, бешкетнику, шануйся!

Він киває.

— І не сварися з Поні Капелюшком. Мабуть, ви вже одне одного і не впізнаєте.

Він киває.

— І пиши мені.

— І ти мені теж.

Ця розмова тривала б, напевне, годину, а то й більше, якби не існувало розкладу поїздів. Начальник поїзда з червоною шкіряною сумкою загукав: «По вагонах! По вагонах!» Заклацали вагонні двері, поїзд рушив з місця і поїхав.

Мама ще довго махала услід хусточкою. Тоді повернулася і не поспішаючи пішла додому. А що хусточка однаково була в руці, то вона трохи поплакала, втираючи сльози.

Але не довго. Бо вдома вже чекала дружина різника, пані Августин, і їй треба було помити голову.

Розділ третій

ПОДОРОЖ ДО БЕРЛІНА ПОЧИНАЄТЬСЯ

Еміль скинув свого учнівського кашкета і сказав:

— Добридень. Чи не знайдеться тут для мене містечко?

Звичайно, місце знайшлося. Огрядна жінка, що сиділа, скинувши затісний лівий черевик, сказала своєму сусідові, який гучно сопів:

— Таких вихованих дітей тепер не часто зустрінеш. Господи, як згадаю свою молодість — тоді ж усе було інакше!

Говорячи, вона ворушила затерпими пальцями лівої ноги, і Еміль зацікавлено спостерігав за цим. А сусід її так важко сопів, що ледве кивнув головою.

Еміль давно вже знав, що деякі люди завжди кажуть: «Господи, колись усе було краще!» І він уже не дослухався, як хтось пояснював, що колись повітря було чистіше або дурні були куди розумніші. Здебільшого це була неправда, а ті люди просто не хотіли бачити нічого хорошого, бо інакше вони неодмінно побачили б його.

Для певності Еміль помацав праву кишеню свого піджака і, відчувши під пальцями конверт, заспокоївся. Та й супутники були начебто пристойні люди й зовсім не скидалися ні на бандитів, ні на вбивць. Поруч із чолові-

ком, що так гучно сопів, сиділа жінка і плела шаль. А біля вікна, поруч із Емілем, пан у котелку читав газету.

Раптом він відклав її вбік, дістав із кишені шматок шоколадки і простяг Емілеві.

— Ну, хлопче, як життя?

— У мене канікули,— пояснив Еміль і взяв шоколад. Тоді хутко зірвав з голови кашкет і вклонився:— Мене звати Еміль Тішбайн.

Усі всміхнулися. Пан біля вікна трохи підняв свій котелок і сказав:

— Дуже приємно. А моє прізвище Грундайс.

Тоді огрядна жінка, що скинула лівого черевика, спитала:

— Чи живе іще в Нойштадті пан Курцгальс, мануфактурник?

— Аякже,— підтвердив Еміль.— Ви знаєте його? Недавно він купив той шмат землі, де стоїть його крамниця.

— Справді? То привітай його гарненько від пані Якоб из Грос-Грюнау.

— Але ж я їду до Берліна.

— Та хіба це спішно, привітаєш, коли повернешся,— і пані Якоб знову заворушила пальцями і так засміялася, що капелюх з'їхав їй на обличчя.

— То ти їдеш до Берліна?— спитав пан Грундайс.

— Еге, і бабуся чекає мене на вокзалі Фрідріхштрассе біля кіоска з квітами,— пояснив Еміль і знову помацав кишеню. Слава Богу, конверт був на місці.

— Ти вже бував у Берліні?

— Ні.

— О, там ти надивуєшся! У Берліні є нові, мало не стоповерхові будинки, а дахи в них прив'язані до неба, щоб вітром не знесло... А якщо комусь треба дуже швидко дістатися до іншої частини міста, то на поштамті його враз запакують у ящик і женуть той ящик по трубі пневматичною поштою, куди йому треба... А хто не має грошей, той іде в банк, віддає у заставу свій мозок і дістає за це тисячу марок. Людина може прожити без мозку тільки два дні. А щоб одержати свій мозок із банку назад, доводиться вже сплачувати тисячу двісті марок. Тепер винайшли такі медичні апарати і...

— Мабуть, ви самі заставили свій мозок у банку,— сказав панові в котелку чоловік, що так гучно сопів.— Годі вам теревенити!

В огрядної пані Якоб з переляку перестали ворушитися пальці на нозі, а жінка із шаллю кинула плести.

Еміль силувано всміхнувся, а чоловіки засперечалися. «Не хочу мати з ними діла!» — подумав хлопець і розгорнув пакет із бутербродами, хоч зовсім недавно пообідав.

Коли він доїдав третій бутерброд, поїзд спинився на якійсь великій станції. Еміль не побачив вивіски і не почув, що крикнув провідник. Тут з купе вийшли майже всі пасажери: чоловік, що гучно сопів, жінка з плетивом і пані Якоб. Вона мало не спізнилася, бо ніяк не могла взути лівий черевик.

— Тож привітай пана Курцгальса,— нагадала вона.

Еміль кивнув головою.

Тепер він і чоловік у котелку zostались у купе вдвох. Це не дуже сподобалось Емілеві. Чоловік, що роздає шоколад і розповідає якісь неймовірні дурниці, не викликає довіри. Емілеві закортіло знову для певності помацати конверт, але він не зважився на це.

Коли ж поїзд рушив, хлопець подався до туалету, вдобув там із кишені конверт, перелічив гроші — всі на місці! — і замислився, не знаючи, що з ними далі робити. Нарешті він придумав: узяв шпильку, яку знайшов у лацкані піджачка, проколов нею всі три купюри й конверт, а тоді пристебнув до підкладки піджака. Він, так би мовити, пришпилює гроші до себе. «Тепер із ними нічого не станеться», — думав хлопець, повертаючись до купе.

Пан Грундайс вигідно вмоствився в куточку і спав. Еміль зрадів, що не треба підтримувати розмови, і став дивитись у вікно. Повз них пропливали дерева, поля, вітряки, хутори, череди корів, селяни, що махали їм руками. Цікаво було спостерігати, як усе пропливає по колу, наче обертається грамофонна платівка. Та врешті не можна ж цілими годинами дивитись у вікно.

Пан Грундайс досі ще спав і навіть ледь хропів. Емілеві кортіло хоч трохи походити по купе, але він міг збудити свого супутника, а цього хлопець ніяк не хотів. Тоді він умоствився в протилежному кутку і став розглядати Грун-

дайса. Чому цей чоловік не знімає свого капелюха? У нього довгасте обличчя, тонесенькі чорні вуса, безліч зморщок навколо рота і гострі відстовбурчені вуха.

Ой! Еміль злякано здригнувся. Він мало не заснув! А спати йому не можна нізащо в світі. От якби ще хтось сів до них у купе! Поїзд кілька разів спинявся, та ніхто не заходив. А була тільки четверта година, залишалось їхати ще понад дві години. Еміль ущипнув себе за ногу. В школі, на уроках пана Бремзера, що викладає історію, це завжди допомагало.

На якийсь час справді допомогло. Еміль спробував уявити, яка тепер Поні Капелюшок, але ніяк не міг пригадати її обличчя. Він тільки пам'ятав, що коли вона з бабусею і тіткою Мартою приїздила в Нойштадт, то неодмінно хотіла з ним боксувати. Він, звісно, відмовлявся: Поні Капелюшок була легесенька, мов пір'їнка, а він був принаймні напівлегкої ваги. Таке змагання нечесне, сказав він тоді. Бо коли б він садонув її аперкотом, вона, мабуть, угрузла б у стіну. Та тільки після того, як втрутилась тітка Марта, дівчинка дала йому спокій.

Ой! Він мало не впав із лави. Знову заснув? Еміль став чимдуж щипати себе за ноги. Вони вже, мабуть, геть у синцях. Але й це не допомагало.

Еміль спробував лічити головки шурупів на стінці купе. Спершу згори вниз, а тоді знизу вгору. Згори вниз він нарахував двадцять три шурупи, а знизу вгору — двадцять чотири. Еміль прихилився до стінки і замислився, чому так виходить.

І тут він заснув.

Розділ четвертий

СОН, В ЯКОМУ БАГАТО БІГАНІНИ

Зненацька Емілеві здалося, ніби поїзд мчить по колу, як у дитячій іграшковій залізниці. Він глядів у вікно й широко дивувався. Коло дедалі меншало, паровоз уже доганяв останній вагон. І робилося це вочевидь навмисне. Поїзд крутився, мов пес, що хоче вкусити себе за хвіст. А всередині того рухливого чорного кола стояли дерева, скляний вітряк і височенний дім на двісті поверхів.

Еміль захотів глянути, котра година, і поліз у кишеню по годинника. Він тяг його, тяг і нарешті витяг настінного годинника з маминої кімнати. Глянув на циферблат і прочитав: «Сто вісімдесят п'ять кілометрів на годину. Плювати на підлогу заборонено, це небезпечно для життя». Він знову подивився у вікно. Паровоз ось-ось наздожене останній вагон. Еміль страшенно злякався. Адже якщо паровоз наскочить на свій хвіст, то станеться залізнична аварія. Це було цілком очевидно.

Еміль не міг спокійно чекати цього. Він відчинив двері й побіг проходом. Може, машиніст заснув? Еміль біг уперед, зазираючи в інші купе. Там нікого не було. Поїзд ішов порожній. Еміль побачив тільки одного пасажира — чоловіка в шоколадному котелку. Чоловік відламав від крисів шматок і зразу ж проковтнув. Еміль постукав до нього в купе й показав рукою на паровоз. Але чоловік тільки зареготав, відламав ще один шматок шоколаду і став себе гладити по животі, видно, шоколад йому смакував.

Нарешті Еміль дістався до тендера, рвучко підтягся на руках і переліз до машиніста. Той сидів чомусь на сидінні від брички, вимахував батоном і смикав за віжки, начебто в поїзд були впряжені коні.

Так і було насправді. Три трійки коней тягли поїзд. Підкуті срібними роликками, котили по рейках і співали: «Мушу я, мушу я їхати в містечко».

Еміль схопив візника за плече і закричав:

— Зупиніть їх! Бо станеться біда!

І враз він побачив, що візник — то пан вахмістр Єшке. Вахмістр пильно глянув на Еміля і гаркнув:

— Хто були ті хлопці? Хто розмалював великого герцога Карла?

— Я,— сказав Еміль.

— А хто ще?

— Не скажу.

— Тоді ми поїдемо далі по колу.

І вахмістр Єшке так хльоснув своїх конячок, що вони аж дибки звелись, а тоді кинулися ще швидше доганяти останній вагон. А на тому вагоні сиділа, розмахуючи своїм черевиком, пані Якоб, украй перелякана, бо коні вже хапали її за пальці лівої ноги.

— Я дам вам двадцять марок, пане вахмістре,— гукнув Еміль.

— Не мели дурниці! — заволав Єшке і став шалено хльоскати коней.

Еміль більше не витримав і сплигнув із поїзда. Він полетів укосом, перевернувшись разів двадцять через голову, але зовсім не забився. Підвівшись, Еміль глянув, де ж той поїзд. А поїзд стояв, і всі дев'ятеро коней повернули голови до Еміля. Вахмістр Єшке навстоячки хльоскав коней батою і волав:

— Но! Но! За ним!

Тоді всі дев'ятеро коней зіскочили з рейок і помчали на Еміля, а вагони підскакували за ними, як гумові м'ячі.

Не довго думаючи, Еміль щодуху дременував геть. Лугом, повз дерева, через ручай, прямісінько до хмарочоса. Подеколи він оглядався — поїзд без упину гуркотів за ним, потрошивши вже всі дерева. Тільки один величезний дуб іще стояв, а на його верховітті сиділа огрядна пані Якоб, вітер гойдав її, а вона плакала, бо ніяк не могла взути свого черевика. Еміль помчав далі.

У двохсотповерховому будинку були великі чорні двері. Хлопець ускочив у них, пробіг увесь будинок і вискочив з другого боку. Поїзд мчав за ним. Емілеві хотілось примоститися десь у куточку й поспати, бо він був страшенно втомлений і весь тремтів. Але він не мав права спати! Поїзд гримотів уже в будинку.

Еміль побачив залізну драбину, що сягала аж до самого даху, і став лізти нею вгору. На щастя, він був непоганий гімнаст. Еміль ліз і рахував поверхи. На п'ятдесятому поверсі він зважився глянути вниз. Деревата стали зовсім маленькі, а скляний вітряк ледве можна було розгледіти. Та який жах! Поїзд теж їхав драбиною вгору. Еміль ліз далі, вище й вище, а поїзд гуркотів по драбині, наче то були рейки.

Сотий поверх, сто двадцятий поверх, сто сороковий поверх, сто шістдесятний поверх, сто вісімдесятний поверх, сто дев'яностий поверх, двохсотий поверх! Еміль стояв на даху і не знав, що робити далі. Вже було чути, як іржуть коні. Тоді хлопець відбіг на той бік даху, дістав із кишені носову хустинку й розгорнув її.

Коли змилені коні перелізли через край даху, а за ними виринув і весь поїзд, Еміль підняв над головою розгорненого носовичка і стрибнув у порожнечу. Ще було чути, як поїзд трощить усі димарі, а потім Еміль на мить утратив здатність щось чути і бачити.

І раптом — геп! — він упав на якусь галявину.

Спершу хлопець стомлено лежав із заплющеними очима, мріючи тільки про одне — побачити якийсь гарний сон. Але, ще поійнятий тривоогою, він глянув на великий будинок і побачив, що на його даху всі коні порозкривали парасольки. Вахмістр Єшке теж мав парасольку і підганяв нею коней. Вони присіли на задні ноги, рвонули вперед і стрибнули в порожнечу. Поїзд став повільно спускатися на галявину і з кожною хвилиною більшав.

Еміль знову схопився на ноги й побіг через галявину до скляного вітряка. Його стіни були прозорі, і хлопець побачив свою маму, що саме мила голову пані Августин. «От добре!» — подумав він і крізь задні двері вскочив до вітряка.

— Мамусю! — гукнув він. — Що мені робити?

— Що сталося, синку? — спитала мама, не кидаючи свого діла.

— Глянь-но крізь стіну.

Пані Тішбайн побачила, як коні й поїзд приземлилися на галявині й мчать просто до вітряка.

— Та це ж вахмістр Єшке! — вигукнула мама і здивовано похитала головою.

— Весь час він женеться за мною, наче сказаний.

— Чого?

— Недавно я розфарбував великому герцогові Карлу Кривощокому, що стоїть на базарному майдані, носа й намалював вусиська на обличчі.

— А де б же ти мав їх намалювати? — спитала пані Августин і пирснула.

— Так воно-то так, пані Августин. Але найгірше не це. Він хотів дізнатися, хто з хлопців був зі мною. А я не можу йому сказати. Це ж буде зрада.

— Еміль каже правду, — зауважила мама, — але що нам робити?

— Увімкніть мотор, люба пані Тішбайн, — порадила пані Августин.

Емілева мама натисла на якийсь важіль, і всі чотири крила на вітряку закрутилися, а що вони були скляні, то проти сонця заблищали так, що аж очі різало. Коли до вітряка примчали коні з поїздом, вони схарапудилися, зняли дибки і стали як укопані. Вахмістр Єшке лаявся, аж було чути кризь скляні стіни. Проте коні не рушали з місця.

— От бачите, тепер ви можете спокійно домити мені голову,— сказала пані Августин.— З вашим хлопцем нічого не сталося.

Перукарка Тішбайн знов узялася до роботи. А Еміль сів на стілець, що теж був скляний, і весело засвистів. Потім він голосно засміявся і сказав:

— От гарно! Якби я відразу знав, що ти тут, я не дерся б цією клятою драбиною вгору.

— Сподіваюсь, ти не забруднив святкового костюмчика? — спитала мама.— А гроші не згубив?

Раптом щось різко штовхнуло Еміля, він упав із скляного стільця, аж навкруг заgrimіло.

І прокинувся.

Розділ п'ятий

ЕМІЛЬ ВИХОДИТЬ НЕ НА ТОМУ ВОКЗАЛІ

Коли Еміль прокинувся, поїзд саме рушив далі. Вві сні хлопець упав із лави й тепер, переляканий, лежав на підлозі. Він іще не збагнув, що сталося, а серце в грудях бухкало, наче паровий молот. Хлопець сів навпочіпки, ще не розуміючи, де він. І тільки поволі пригадав усе. Авжеж, він їде до Берліна. І заснув. Як той пан у котелку.

Еміль нараз випростався й прошепотів:

— Його немає!

Ноги в хлопця помліли. Він поволі підвівся й машинально обтрусив одяг. А чи ж на місці гроші? Його охопив неймовірний жах.

Він довго стояв, прихилившись до дверей, і не зважувався ворухнути рукою. Ось там зовсім недавно сидів, спав і хрпів пан на ім'я Грундайс. А тепер його немає.

Та ні, все гаразд. Навіть негарно відразу думати про людей щось погане. Не всі ж пасажири мають неодмінно їхати до вокзалу Фрідріхштрасе тільки тому, що туди їде він, Еміль. І гроші, звісно, лежать на місці. Де ж їм бути? Адже вони, по-перше, в кишені. По-друге — в конверті. По-третє, конверт пристібнуто шпилькою до підкладки. І Еміль з надією сунув праву руку за борт піджака.

Кишеня була порожня. Гроші зeszли!

Еміль обнишпорив кишеню ще й лівою рукою. А правую обмацав піджак іззовні. І ще раз переконався: кишеня порожня, гроші зeszли.

Ой! Еміль висмикнув руку з кишені. У вказівний палець йому вп'ялася шпилька, та сама, що нею він пристебнув конверт. У кишені нічого не було, крім цієї шпильки, вона проколола йому палець до крові.

Хлопець замотав палець хустинкою і заплакав. Звичайно, не через ту краплину крові. Тижнів два тому він так гримнувся об ліхтарний стовп, що замалим не повалив його, а на лобі й досі гуля синіє. Але тоді він і не думав ревти.

Еміль плакав від думки про гроші. І від думки про маму. Хто цього не розуміє, той, хоч би який був учений, взагалі нічого не збагне.

Еміль знав, як тяжко працювала його мама багато місяців підряд, щоб зібрати сто марок для бабусі й послати його до Берліна. А її синок, тільки-но сів у вагон, одразу ж, наче який пан, уместився в кутку, заснув, побачив якийсь безглуздий сон і дозволив негідникові вкрасти ті гроші. То хіба не заплачеш?

Що тепер робити? Зійти на вокзалі і сказати бабусі: «Це я, приїхав. Але знай: грошей я тобі не привіз. Купи мені мерщій квиток назад, до Нойштадта. А то доведеться йти пішки!»

От як гарно вийшло! Мати марно відкладала гроші. Бабуся не дістане жодного пфеніга. В Берліні він не може зостатися, а їхати додому не має права. І все через того негідника, що пригощає шоколадом дітей і вдає, наче спить, а потім їх грабує... Отаке на світі коїться, хай йому грець!

Еміль ковтнув сльози, що так і просилися з очей, і оглядівся. Коли потягти за стоп-кран, то поїзд зупини-

ться. Приблизить провідник, і ще один, і ще, ще. Всі питатимуть:

«Що сталося?»

«У мене вкрали гроші»,— скаже він.

«Іншим разом краще берегтимеш,— скажуть вони.— А тепер сідай на своє місце. Як тебе звати? Де живеш? За те, що смикнув за стоп-кран,— штраф сто марок. Рахунок пришлють додому».

У швидкому поїзді можна було б пробігти через усі вагони, з одного кінця поїзда до другого, аж до службового відділу, і там заявити про злодія. Але ж не в цьому поїзді-черепасі! Доведеться чекати наступної станції, а тим часом чоловік у котелку хтозна-де й дінеться. Еміль навіть не уявляв, на якій станції той чоловік зійшов. Котра може бути година? І чи вже скоро Берлін?

У вікні миготіли то високі будинки, то вілли в зелених садках, то височезні брудно-червоні фабричні димарі. Мабуть, це вже Берлін. На першій же зупинці він покличе провідника і все йому розповість. А провідник негайно повідомить поліцію.

Отакої! Ще доведеться мати діло з поліцією. Тоді вахмістр Єшке, звичайно, не зможе більше мовчати, він зобов'язаний буде доповісти: «Не знаю чого, але школяр Еміль Тішбайн із Нойштадта мені не подобається. Спершу він розмальовує пам'ятники, які ми всі шануємо. А тоді дозволяє викрасти в себе сто марок. А може, їх і не викрадено? Хто розмальовує пам'ятники, той годен і збрехати. У мене вже є певний досвід. Мабуть, він закопав ці гроші десь у лісі або проковтнув, щоб потім утекти до Америки. Тож чи варто шукати якогось там іще злодія? Учень Тішбайн і є злодій. Пане начальнику поліції, будь ласка, заарештуйте його».

Жахливо! Він навіть не може звіритися поліції.

Еміль дістав із багажної полиці валізку, насунув кашкет, заколов за лацкан свою шпильку і приготувався виходити. Він не уявляв, що далі робитиме, але тут, у цьому купе, він не зостанеться і на п'ять хвилин.

Тим часом поїзд уповільнював ходу. Еміль побачив за вікном багато блискучих рейок. Поїзд підійшов до перону, кілька носіїв побігло уздовж вагонів, шукаючи заробітку. Поїзд зупинився.

Еміль побачив крізь вікно вгорі назву станції: «Зоо-парк». Двері розчинялися, з інших купе виходили люди. Їх уже чекали внизу, радісно простягали до них руки.

Еміль виткнувся з вікна, шукаючи очима начальника поїзда. Нараз він угледів віддалік у натовпі чорний котелок. Може, це той злодій? Може, обікравши Еміля, він не зійшов з поїзда, а тільки пересів до іншого вагона?

За мить Еміль уже був на пероні, стяг униз свою валіжку, тоді знову подався в вагон, бо забув там букет, схопив його, зіскочив на перон, міцно взяв у руку валіжку і чимдуж побіг до виходу.

Де ж котелок? Еміль перечіплювався через чиїсь ноги, штовхав людей валізкою і біг уперед. Натовп ставав дедалі щільніший, і вже важко було крізь нього прохатися.

Он! Онде чорний котелок! Лишенько, а з того боку ще один! Еміль уже насилу тяг валіжку. Найкраще було б її десь поставити. Але тоді й валіжку поцуплять!

Нарешті він дістався до котелка.

Напевне, це він. Та чи справді?

Ні.

От іще чорний котелок.

Ні, цей чоловік надто низенький.

Еміль вугром звивався в натовпі.

Он там, там!

Це таки справді був злодій Грундайс. Він саме проходив через контроль і, здається, дуже поспішав.

— Стривай, негіднику, — пробурмотів Еміль, — ми тебе зловимо!

Він подав свій квиток, узяв валіжку в ліву руку, під праву — букет і побіг сходами вниз за своїм кривдником.

Тепер хай начувається.

Розділ шостий

ТРАМВАЙ № 177

Найдужче Емілеві кортіло кинутися до злодія, перетяти йому дорогу і крикнути: «Ану, віддай гроші!» Але той навряд чи відповідь покірно: «Охоче, любий хлопчику. Ось вони, візьми. Більше я цього не робитиму». Справа

була зовсім не така проста. І насамперед треба було не спускати із шахрая очей.

Еміль сховався за високу дебелу жінку, що йшла попереду, й раз у раз визирав то з лівого боку, то з правого, щоб упевнитися, чи йде ще Грундайс вулицею, чи раптом дременув навтікача.

Дійшовши до виходу з вокзалу, чоловік нараз спинився, озирнувся і став роздивлятися людей, наче когось серед них шукав. Еміль зовсім притулився до дебелої жінки і підходив усе ближче до злодія. Що ж це буде? От-от Еміль з ним порівняється, і тоді не варто вже буде й критися. Може, ця жінка йому зарадить? Та ні, хіба ж вона повірить? А злодій скаже: «Даруйте, добродійко, як таке могло спасти вам на думку? Чи ж я схожий на чоловіка, що грабує маленьких дітей?» І тоді вся юрба втупиться в хлопця й загаласує: «То вже кінець світу! Зводити наклеп на дорослих людей! Ні, теперішня молодь надто вже зухвала!» Емілеві аж морозом сипонуло поза шкірою.

Але, на щастя, злодій відвернувся і вийшов на вулицю. Хлопець миттю підскочив до дверей, поставив долі валізку і глянув у загразоване вікно. Хай йому біс, як болить рука!

Злодій повільно перейшов вулицю, ще раз озирнувся, а тоді, немов заспокоївшись, попрямував далі. Ліворуч із-за рогу виїхав трамвай № 177 і став на зупинці. Якусь мить злодій наче вагався, тоді зайшов до першого вагона і сів біля вікна.

Підхопивши валізку, Еміль пригінці шмигнув повз двері, знайшов у вестибюлі інший вихід, вискочив на вулицю і добіг до причепного вагона саме тоді, як трамвай рушив. Хлопець кинув валізку у вагон, ускочив сам, примостив валізку в кутку і нарешті віддихався. Ох, з цим він начебто впорався!

Але що буде далі? Коли злодій вистрибне з вагона на ходу, то гроші пропали. Бо з валізкою не вистрибнеш, надто це небезпечно. Скільки машин! Вони мчать повз трамвай, гудуть, вищять гальмами, світять червоними вогнями, завертають на бічні вулиці, а слідом уже мчать інші машини. Який гуркіт! Скільки людей на тротуарах. А посередині — трамваї, машини, двоповерхові автобуси! На всіх перехрестях — продавці газет. Чудові вітрини з

квітами, фруктами, книжками, золотими годинниками, одягом і шовковою білизною. А які височенні будинки!

Отже, це Берлін.

Як добре було б усе спокійно роздивитися, та на це Еміль не мав часу. В передньому вагоні сидів чоловік із його грошима й міг кожної хвилини вийти і зникнути в юрбі. Тоді — кінець. Бо там, серед людей, машин і автобусів, уже нікого не знайдеш.

Еміль вистромив із вікна голову. А що, як злодій вже ушився? І він їде тепер сам у трамваї не знати куди, не знати навіть, а бабуся й досі чекає його на вокзалі Фрідріхштрассе біля кіоска з квітами і навіть гадки не має, що її онук кружляє по Берліну на трамваї № 177 і що з ним сталося таке лихо. Аж зло бере!

Трамвай уперше спинився. Еміль не зводив очей з переднього вагона, та з нього ніхто не вийшов. Зате на цій зупинці сіло багато людей, вони товпились і на площадці, де стояв Еміль. Якомусь дядькові не сподобалося, що Еміль часто висовувався з вікна.

— Хіба ти не бачиш, що заважаєш людям? — сердито буркнув він.

Кондуктор, що продавав у вагоні квитки, смикнув за мотузку. Задзеленчав дзвоник, і трамвай поїхав далі. Еміль знову забився у свій куток, його штовхали, наступали на ноги, а він зі страхом думав: «У мене ж немає грошей! Коли кондуктор підійде, я повинен взяти квиток. А як не візьму, мене висадять. Ні, краще померти!»

Він подивився на людей, що стояли навколо нього. Чи не можна когось легенько смикнути за пальто і сказати: «Позичте мені, будь ласка, грошей на квиток»? Але в усіх такі серйозні обличчя. Один чоловік читав газету, інші двоє розмовляли про зухвале пограбування банку.

— Вони зробили справжній підкоп, — розповідав один. — Пробралися до приміщення й повідмикали всі сейфи. Завдали банкові збитків на кілька мільйонів.

— Найважче з'ясувати, що ж, власне, забрано із сейфів, — сказав другий чоловік. — Адже люди, які орендують сейфи, не зобов'язані повідомляти банкові, що саме вони в тих сейфах замикають.

— Тепер кожен із них може твердити, що тримав у сейфі діамантів на сотні тисяч марок, хоч насправді там

лежало зовсім небагато грошей чи якась дюжина мельхіорових ложок.

І обидва засміялися.

«Отак буде і зі мною,— сумно думав Еміль.— Я скажу, що Грундайс украв у мене сто сорок марок, і ніхто не повірить. А злодій скаже, що це нахабство з мого боку, бо там було лише три марки п'ятдесят пфенігів. От лиха година!»

Кондуктор підходив щоразу ближче. Тепер він стояв уже на дверях і голосно питає:

— Хто ще не має квитка?

Він відривав довгасті білі папірці й щипчиками пробивав їх. Люди на площадці давали йому гроші й брали квитки.

— Ну, а ти? — спитав він Еміля.

— Я загубив гроші, пане кондукторе,— сказав Еміль. Адже ніхто не повірив би, що гроші в нього вкрадено.

— Загубив гроші? Це я вже чув. А куди ти їдеш?

— Я... я ще не знаю,— затинаючись, пробурмотів Еміль.

— От вийдеш тоді на наступній зупинці й поміркуєш, куди тобі треба їхати.

— Ні, я не можу вийти, я повинен їхати, пане кондукторе, дуже вас прошу.

— Коли тобі сказано вийти, треба виходити. Зрозуміло?

— Дайте хлопчикові квиток,— озвався раптом чоловік, що читав газету.

І простяг кондукторові гроші. Той дав Емілеві квиток, але зауважив чоловікові з газетою:

— Якби ж ви знали, скільки тих хлопців щодня катається в трамваї, і всі, як один, запевняють, що загубили гроші. А потім глузують із нас.

— Цей з нас не глузуватиме,— відказав чоловік.

Кондуктор знову повернув до середини вагона.

— Щиро вам дякую, добродію,— сказав Еміль.

— Нема за що,— і чоловік втупився в газету.

Трамвай знову спинився. Еміль визирнув, чи не вийшов злодій. Але Грундайсового котелка ніде не було видно.

— Чи не скажете мені своєї адреси? — спитав Еміль у пана з газетою.

— Навіщо?

— Щоб я міг повернути вам гроші, як тільки їх матиму. У Берліні я пробуду, мабуть, із тиждень, тож міг би зайти до вас. Звати мене Тішбайн, Еміль Тішбайн із Нойштадта.

— Ні, гроші на квиток я тобі подарував, про це нема й мови. Може, дати тобі ще трохи?

— Ні, ні,— рішуче заперечив Еміль.— Я більше не візьму.

— Як хочеш,— і чоловік став переглядати газету.

Трамвай їхав, спинявся, знову їхав. Еміль прочитав назву широкої гарної вулиці — Кайзералее. Він їхав невідомо куди. У передньому вагоні сидів злодій. А може, в цьому трамваї сидять і стоять ще й інші злодії? Ніхто не зглянувся на Еміля. Правда, незнайомий чоловік купив йому квиток, але тепер знову читає газету.

Місто таке величезне. А Еміль такий маленький. І жодна людина не поцікавиться, чому в нього немає грошей і чому він не знає, де йому виходити. У Берліні — чотири мільйони людей, але нікому немає діла до Еміля Тішбайна. Ніхто не хоче знати, який клопіт в іншої людини. У кожного доволі своїх турбот і радощів. І коли кажуть: «Як я вам співчуваю», то здебільшого мають на думці: «Дай мені спокій!»

Що воно буде? Еміль важко зітхнув. І відчув себе зовсім, зовсім самотнім.

Розділ сьомий

ВЕЛИКЕ ПОЖВAVЛЕННЯ НА ШУМАНШТРАСЕ

Поки Еміль їхав трамваєм № 177 по Кайзералее і не знав, де виходитиме, на вокзалі Фрідріхштрасе його чекали бабуся і кузина Поні Капелюшок. Вони стояли, як було домовлено, біля кіоска з квітами і раз у раз поглядали на годинник. Повз них проходило безліч людей. З валізками, кошиками, пакунками, шкіряними торбами й букетами квітів. Але Еміля серед них не було.

— Мабуть, він страшенно виріс, правда? — спитала Поні Капелюшок, котячи туди-сюди свій маленький нікельований велосипед.

Звичайно, не слід було брати сюди велосипед, але вона так довго канючила, що бабуся врешті сказала: «Гаразд, бери його з собою, вперте телятко». І тепер «уперте телятко» було в чудовому настрої і щиро раділо, уявляючи, як шанобливо подивиться на її «велик» Еміль. «Він напевне скаже, що це класна річ», — повідомила вона гоном знавця.

Бабуся врешті занепокоїлась.

— Я не можу збагнути, що сталося. Вже двадцять хвилин на сьому. Поїзд мав уже давно прибути.

Вони чекали ще кілька хвилин, а тоді бабуся послала дівчинку спитати про поїзд.

Поні Капелюшок узяла, звичайно, велосипед із собою.

— Чи ви не скажете, чому спізнюється поїзд із Нойштадта? — спитала вона в контролера, що стояв на виході з перону.

Контролер стежив, чи всі люди, що проходять повз нього, мають квитки, і пробивав ті квитки особливими щипчиками.

— Нойштадт? Нойштадт? — Він на мить замислився. — А, той, що прибуває о вісімнадцятій годині сімнадцять хвилин... Поїзд уже давно прийшов.

— Ой, а ми стоїмо он там, біля кіоска з квітами, й чекаємо на мого кузена Еміля.

— Це приємно, приємно.

— А що тут приємного, пане інспекторе? — спитала здивована Поні й дзенькнула велосипедним дзвоником.

Контролер нічого не відповів і повернувся до дівчинки спиною.

— Але ж ви кумедний тип, — образилася вона. — До побачення!

Кілька чоловік засміялися. Контролер з досади аж прикусив губи. А Поні Капелюшок побігла до кіоска з квітами.

— Бабусю, поїзд давно прибув!

— Що ж сталось? — занепокоїлася старенька. — Якби хлопець взагалі не поїхав, то його мати телефонувала б. Чи він зійшов не на тому вокзалі? Але ж ми все точно описали.

— Нічого не розумію, — поважно сказала Поні. — Мабуть, він таки зійшов не там, де треба. Хлопці часом

бувають такі роззявляки. Можу закластися, що так воно і є.

Ім не було іншої ради, як чекати. І вони чекали. П'ять хвилин.

Тоді ще п'ять хвилин.

— От безглуздя! — вигукнула Поні.— Тут можна стояти довіку. Чи немає ще одного кіоска з квітами?

— Піди подивись. Але не гайся.

Капелюшок знову взяла свій велосипед і об'їхала всю привокзальну площу. Іншого кіоска ніде не було. Тоді дівчинка розпитала двох залізничників і з гордим виглядом повернулася назад.

— Так от, іншого кіоска з квітами на вокзалі немає,— оголосила вона.— Це було б навіть смішно — два кіоски. Що я хотіла ще сказати? Ага, наступний поїзд з Нойштадта прибуває о двадцятій тридцять три, тобто приблизно о пів на дев'яту. Ходімо тепер додому, а рівно о восьмій я приїду на велосипеді. Як і тоді Еміля не буде, то хоч у листі віддухопелю його, поганця.

— Поні, треба висловлюватися пристойніше!

— Ну, то він дістане від мене такого листа, що його аж замармудить. Можна і так сказати.

Бабуся заклопотано похитала головою.

— Все це мені не до вподоби. Все це мені не до вподоби,— бурмотіла старенька. Коли вона хвилювалася, то завжди повторювала все принаймні двічі.

Вони пішли додому. Дорогою, на Вайдендамському мосту, Поні Капелюшок спитала:

— Бабусю, може, ти сядеш спереду на велосипед?

— Таке вигидаєш!

— А чого? Ти ж не важча за Артура Ціклера, а той часто сідає до мене.

— Коли ще хоч раз таке станеться, батько забере в тебе велосипед.

Коли вони дійшли до Шуманштресе, п'ятнадцять, тобто прийшли додому, батьки Поні, Гаймбольди, дуже схвилювалися. Ніхто не міг здогадатись, де ж подівся Еміль.

Батько запропонував дати телеграму Емілевій матері.

— Боже борони! — вигукнула Поніна мама.— Вона

помре з переляку. Ми ще раз підемо на вокзал о восьмій годині. Може, він приїде цим поїздом.

— Будемо сподіватися,— жалібно мовила бабуса.— Хоч би там що, але це мені не до вподоби, ох, не до вподоби!

— Мені це теж не до вподоби,— сказала Поні Капелюшок і замислено похитала голівкою.

Розділ восьмий

ПОЯВА ХЛОПЦЯ З КЛАКСОНОМ

На розі Траутенштрассе і Кайзералее чоловік у котелку зійшов з трамвая. Побачивши це, Еміль схопив валізку й букет, сказав панові з газетою: «Ще раз вам щиро дякую»,— і вискочив з вагона.

Злодій обійшов передній вагон, перетнув трамвайну колію й подався на той бік вулиці. Трамвай поїхав далі, і тоді Еміль знову побачив злодія, що спершу нерішуче спинився перед кав'ярнею, а тоді піднявся сходами на її терасу.

Тепер знову треба було добре пильнувати, як це роблять справжні детективи. Еміль швидко зорієнтувався: побачивши на розі газетний кіоск, він одним стрибком опинився за ним.

Схованка виявилася чудова — між кіоском і афішною тумбою.

Хлопець поклав долі свої речі, зняв кашкет і почав стежити.

Злодій усівся на терасі біля поручнів і закурив сигарету. Видно, він був у прекрасному настрої. Як жахливо, подумав Еміль, що злодій взагалі може бути задоволений життям, а той, кого обікрали, страждає і не знаходить ніякої ради.

Який сенс у тому, що він сховався за газетним кіоском, наче злодій,— він, а не той, у котелку? Який сенс з того, що він знає: злодій сидить у кав'ярні «Жості» на Кайзералее, п'є світле пиво і курить сигарети? Коли він надумає піти геть, то гонитва триватиме. А як він сидітиме й

далі, то Еміль стоятиме за кіоском, поки в нього не виросте довга сива борода. Ще бракувало тут поліцейського, який скаже: «Ти, хлопче, поводишся підозріло. Ану, ходімо негайно зі мною, тільки без вибриків, щоб не довелося мені вдаватися до наручників».

Раптом позаду Еміля щось загуло. Він злякано сахнувся вбік, обернувся і побачив хлопчину, що стояв і реготав з нього.

— Гляди, старий, не впади зі стільчика,— крикнув хлопець.

— А хто це гудів позад мене? — спитав Еміль.

— Звісно, я! Ти, мабуть, приїхав із села? Бо інакше давно б почув про мій клаксон. Мене тут усі вівчарки знають.

— Я приїхав із Нойштадта, оце просто з вокзалу.

— А, з Нойштадта! Через те на тобі таке блазенське вбрання?

— Припни язика! А то я тобі такої вріжу, що забудеш, як тебе і звати.

— Ти чого, старий, розсердився? — миролюбно спитав хлопець.— Погода для боксу підходяща, тож я не проти, будь ласка!

— Хай потім побоксуємо, зараз мені ніколи,— відказав Еміль і глянув на терасу, чи сидить іще там Грундайс.

— А я гадав, тобі нема чого робити. Стовбичиш із валізкою й букетом за газетним кіоском і сам із собою граєш у хованки. Наче не знаєш, куди час дівати.

— Ні,— заперечив Еміль.— Я стежу на злодієм.

— Що? Мені причулося слово «злодій». А кого він обікрав?

— Мене! — гордо відказав Еміль.— У поїзді. Коли я спав. Сто сорок марок. Я мав віддати їх тут, у Берліні, бабусі. Він пересів до іншого купе і зійшов на вокзалі «Зоопарк». Я, звісно, за ним, сам розумієш. Далі він на трамвай, я теж. А тепер він сидить он там, у кав'ярні, бачиш, отой, у котелку. Сидить собі й не журиться.

— Ой, та це ж здорово, старий! — закричав хлопець.— Точнісінько, як у кіно. А що ти далі робитимеш?

— Не маю і гадки. Йтиму весь час за ним. А що буде далі — не знаю.

— А ти скажи поліцейському, він швидко твого злодія схопить.

— Не можу. Я дещо накоїв у нас, у Нойштадті. І вони напевне цікавляться мною. Тож коли я...

— Зрозуміло, старий!

— А на вокзалі Фрідріхштрассе мене чекає бабуся.

Хлопець із клаксоном замислився, потім сказав:

— Ох і цікаво виходить у тебе з тим злодієм. Краще, ніж у кіно, слово честі! Коли хочеш, старий, то я тобі допомагатиму.

— Я був би тобі дуже вдячний.

— Пусте! Це мені заіграшки. Звати мене Густав.

— А мене Еміль.

Вони потисли один одному руки, проїнявшись взаємною приязню.

— А тепер берімося до діла! — вигукнув Густав. — Якщо ми будемо й далі тут стовбичити, злодій прослизне нам крізь пальці. В тебе є ще трохи грошей?

— Немає ані пфеніга.

Густав тихенько погудів, щоб краще міркувалося, та це не допомогло.

— А що, якби ти покликав сюди ще хлопців? — спитав Еміль.

— Блискуча ідея, старий! — захоплено вигукнув Густав. — Так я і зроблю. Мені тільки майнути дворами й погудіти, як усі вмить злетяться.

— Тоді гайда, тільки швидше вертайся. А то злодій раптом надумає тікати, і мені доведеться податися за ним. Ти повернешся, а я вже буду хтозна-де.

— Зрозуміло, старий! Я швидко! Можеш на мене покластися. До того ж, там нагорі, у кав'ярні, харцизяка саме допався до яечні і до всякої всячини. Отже, маємо трохи часу. Ну, привіт, Емілю. Я такий радий, що здуріти можна. Неймовірна історія!

І він помчав геть.

Емілеві аж на серці полегшало. Біда завжди залишається бідою. Та коли маєш друзів, що допомагають тобі, то це неабияка втіха. Він пильно стежив за злодієм, що уминав смачні наїдки, — певне, за гроші, заощаджені мамою.

Еміль боявся тільки одного — ану як злодій під-

ведеться й піде. Тоді ні Густав із своїм клаксоном, ні інші хлопці вже не зарадять.

Але пан Грундайс, на радість Емілеві, не поспішав. Звичайно, коли б він мав хоч трохи уявлення про хлопчачу змову, що, наче грозова хмара, насувалася на нього, то замовив би собі щонайменше літак. Бо хмара поволі густішала...

За десять хвилин знову залунав гудок клаксона. Еміль обернувся і побачив більше як два десятки хлопців, що на чолі з Густавом марширували по Траутенштрассе.

— На місці стій! — скомандував Густав і, сяючи усмішкою, спитав Еміля:— То що скажеш?

— Ти — молодець! — визнав Еміль і з радощів штовхнув Густава в бік.

— Отже, шановне товариство, це Еміль із Нойштадта. Про нього я вже все вам розповів. Там, на терасі, сидить той мерзотник, що поцупив у нього гроші. Дивіться праворуч, коло билець, он той, із чорним котелком на макітрі. Як ми дамо цьому типові втекти, то з завтрашнього ранку всі зватимуть нас телепнями. Зрозуміли?

— Та ми його впіймаємо, Густаве,— сказав хлопець у рогових окулярах.

— Це — Професор,— пояснив Густав.

Еміль потиснув Професорові руку. Тоді його познайомили по черзі з усіма хлопцями.

— Ну,— сказав Професор,— газуймо вперед! Спершу давайте сюди гроші.

Хлопці повіддавали, хто що мав. Емілеві в картуз посипалися дрібняки. Серед них виявилася навіть одна марка. Її кинув маленький хлопчик, якого всі звали Вівторком. Він радісно застрибав з ноги на ногу і дістав у нагороду дозвіл полічити гроші.

— Наш капітал — п'ять марок і сімдесят пфенігів,— доповів він нетерпеливій ватазі.— Найкраще, мабуть, поділити гроші між трьома хлопцями, бо, може, нам доведеться податися в різні боки.

— Дуже добре,— визнав Професор.

Він і Еміль одержали по дві марки. Густавові дали одну марку і сімдесят пфенігів.

— Спасибі, хлопці,— сказав Еміль.— Як ми його спіймаємо, я поверну вам гроші. Що тепер робитимемо? Ма-

буть, треба кудись приткнути мою валізку й букет. Коли почнеться гонитва, речі мені дуже заважатимуть.

— Старий, давай-но свої манатки сюди,— запропонував Густав.— Я віднесу їх до кав'ярні «Жості» й залишу в буфетника. А зараз роздивлюся нашого пана злодія.

— Тільки обережно! — вигукнув Професор.— Аби бандит не помітив, що детективи напали на його слід. Бо тоді нам буде дуже важко його переслідувати.

— Чи ти маєш мене за дурня? — огризнувся Густав і побіг до кав'ярні.

За якусь мить він повернувся.

— Ну й писок у цього пана. Хоч на кіноплівку знімай! — вигукнув Густав.— А твої речі, Емілю, я прилаштував надійно, заберемо, коли знадобляться.

— Треба б нам зібратися на воєнну раду,— запропонував Еміль.— Тільки не тут, бо це впаде усім в очі.

— Ходімо на Нікольсбурзьку площу,— порадив Професор.— Двоє залишаться тут, біля газетного кіоска, вони стежитимуть, щоб злодій не вшився. П'ятеро чи шестеро стоятимуть на естафеті й відразу нас повідомлять. А ми негайно прибіжимо.

— Це я візьму на себе! — вигукнув Густав і зразу ж узявся налагоджувати службу зв'язку.— Я залишуся тут, на спостережному пункті,— сказав він Емілеві,— тож не хвилюйся. Ми не прогавимо його. А ви поспішайте. Вже кілька хвилин на восьму.

Густав розставив зв'язкових, а решта на чолі з Емілем і Професором подалися до Нікольсбурзької площі.

Розділ дев'ятий

ДЕТЕКТИВИ РАДЯТЬСЯ

Усі з поважними обличчями посідали на двох білих лавах, що стояли одна проти одної, та на невисокій залізній огорожі скверу.

Хлопець на прізвисько Професор, здавалося, тільки й чекав цього дня. Він пояснював свій план і крутив у руках рогові окуляри, точнісінько як це робив його батько, радник юстиції.

— Може вийти так,— почав він,— що нам доведеться через різні обставини розбігтися хто куди. Тож нам потрібний телефонний центр. Хто з вас має телефон?

Дванадцятьох хлопців підняли руки.

— А в кого з вас найсвідоміші батьки?

— Мабуть, у мене! — гукнув малий Вівторок.

— Який у вас номер телефону?

— Бе, нуль п'ять, сімдесят дев'ять.

— Ось папір та олівець. Крумбігель, подери цей аркуш на двадцять клаптів і на кожному напиши номер Вівторкового телефону. Та щоб можна було прочитати! І роздай нам. Телефонний центр завжди знатиме, де саме зараз детективи і що взагалі відбувається. Кому треба буде про це дізнатися, хай зателефонує до малого Вівторка, і той йому скаже.

— Але ж мене немає вдома,— зауважив малий Вівторок.

— Ні, ти будеш удома,— сказав Професор.— Тільки-но скінчиться наша рада, ти побіжиш додому й чергуватимеш біля телефону.

— Ой, мені так хочеться бути тут, коли спіймають злодія. Хоч я й маленький, але теж можу на щось придатись.

— Ти побіжиш додому й сидітимеш біля телефону. Це дуже відповідальне доручення.

— Ну, гаразд, коли так треба...

Крумбігель роздав усім папірці з телефонним номером. Хлопці дбайливо сховали їх у кишенях, а кілька найстаранніших одразу ж вивчили той номер напам'ять.

— Треба створити щось на зразок резервного загону,— запропонував Еміль.

— Звичайно,— погодився Професор.— Той, хто не дуже потрібний, щоб вистежувати злодія, зостанеться тут, на Нікольсбурзькій площі. Ви всі по черзі збігаєте додому й скажете, що повернетеся сьогодні дуже пізно. А хтось хай навіть скаже, що ночуватиме в товариша. Це на той випадок, щоб ми мали заміну й підкріплення, як доведеться вистежувати злодія до ранку. Густав, Крумбігель, Арнольд Мітенцвай, його брат і я зателефонуємо додому, що не прийдемо ночувати... Ага, Траугот піде з Вівторком до нього з'язковим і бігатиме на Нікольсбурзьку площу, коли хтось знадобиться. Отже, в нас є детек-

тиви, резервний загін, телефонний центр і зв'язковий. Попервах це найважливіше.

— Але ж нам треба щось їсти,— нагадав Еміль.— Може, хто-небудь збігає додому й принесе бутерброди?

— Хто живе тут поблизу? — спитав Професор.— Мітенцвай, Герольд, Фрідріх Перший, Бруно, Церлет! Катйте додому і принесіть бутерброди.

П'ятеро хлопців помчали щодуху.

— Ну ви ж і дурноверхі! — розсердився Траугот.— Базикаєте про харчі, про телефон, про ночівлю. А як зловити злодія, і не заїкаєтесь. Ех ви... ви... вчені! — Йому не спало на думку ніяких дошкульніших слів.

— Чи є в нас апарат знімати відбитки пальців? — спитав Петцольд.— Але злодій, можливо, був у гумових рукавичках, і тоді ми взагалі нічого не зможемо довести.

Арнольд уже подивився аж двадцять два детективних фільми. І це, як усі помітили, вплинуло на нього не зовсім добре.

— Таке плетеш! — обурився Траугот.— Ми виберемо слухну хвилину й викрадемо в нього гроші, які він украв в Еміля.

— Дурниці! — вигукнув Професор.— Якщо ми поцупимо в нього гроші, то станемо такими ж злодіями, як і він.

— Балакай! — спаленів Траугот.— Коли хтось вкраде в мене гроші, а я вкравду їх у нього, то ніякий я не злодій.

— Ні, тоді й ти злодій! — наполягав Професор.

— Вигадуєш! — буркнув Траугот.

— Професор каже правду,— втрутився Еміль.— Коли я щось крадькома візьму, значить, я — злодій. Байдуже, чи то моя річ, чи його.

— Авжеж,— підтвердив Професор.— Зробіть ласку, киньте ці балачки, з них немає ніякої користі. Все зрозуміло. Тільки ми ще не знаємо, як спіймати того негідника. Але це ми якось упораємо. Поки що ясно тільки одне: він має віддати гроші добровільно. Красти їх — це безглуздя.

— Цього я не збагну,— сказав малий Вівторок.— Як я можу вкрати своє? Що моє — те моє, навіть коли лежить у чужій кишені.

— Тут є різниця, яку важко пояснити,— почав Профе-

сор таким тоном, наче читав лекцію.— На мій погляд, морально ти маєш на це право. Але суд тебе все одно засудить. Цього часто не розуміють навіть дорослі, проте це так.

— Хай буде по-вашому,— стенив плечима Траугот.

— Нам треба стерегтися. Чи всі вміють добре скрадатися? — спитав Петцольд.— А то він може озирнутись і побачити нас. Тоді — на добраніч!

— Аякже, треба спритно скрадатися,— підтвердив малий Вівторок,— тому я й гадав, що стану вам у нагоді. Ох, я ж і скрадаюся! А невтомний, як поліцейський пес. І гавкати я теж умію.

— Спробуй-но скрадатись у Берліні, щоб тебе ніхто не побачив! — розхвилювався Еміль.— Коли хочеш впасти всім в очі, то скрадайся.

— А револьвер? Без нього нам не можна,— зауважив Петцольд.

Він без упину вигадував щось нове.

— Звісно, треба мати револьвер,— загомоніли хлопці.

— Ні, не треба! — відказав Професор.

— Злодій напевне має бодай один револьвер! — вигукнув Траугот.— Я ладен закластися на що завгодно.

— Справді, наше діло небезпечне,— сказав Еміль.— Хто боїться, хай краще йде додому спати.

— Чи не хочеш ти сказати, що я боягуз? — спитав Траугот і посунув уперед, наче боксер на рингу.

— Спокійно! — крикнув Професор.— Чубитися будете завтра. Хіба так можна? Ви поводитесь, наче... наче діти!

— А ми ж і справді діти,— сказав малий Вівторок. І всі засміялися.

— Власне, мені треба було б написати бабусі хоч кілька слів. Адже мої родичі і гадки не мають, куди я щез. Чого доброго, що побіжать до поліції. Хлопці, може, хто з вас, поки ми стежимо злодія, віднесе мого листа? Вони живуть на Шуманштрасе, п'ятнадцять. Це було б здорово!

— Я віднесу,— зголосився хлопець, якого звали Блеєр.— Пиши швидше! Треба встигнути, щоб там не зачинили парадних дверей. Поїду на метро до Оранієнбурзької брами. А гроші на квиток?

Професор дав йому двадцять пфенігів на дорогу, туди й назад. А Еміль узяв у хлопців олівець, папір і написав:

«Люба бабусю!

Ви всі, напевне, хвилюєтесь, де я подівся. Я в Берліні. Тільки, на жаль, ще не можу прийти до вас, бо маю одне важливе діло. Не питайте яке і не бійтеся. Коли все буде гаразд, я прийду і вже наперед радію зустрічі з вами. Хлопець, що принесе листа,— мій друг, він знає, де я, але не має права казати. Бо це — велика таємниця. Щиро вітаю також дядечка, тітоньку й Поні Капелюшок.

Твій відданий онук Еміль.

Р. S. Мама вас усіх щиро вітає. Я й квіти привіз, незабаром принесу їх тобі».

Еміль згорнув папірець, написав на ньому адресу і сказав Блеєрові:

— Гляди тільки не прохопись моїм родичам, де я і що гроші поцупили. А то мені перепаде.

— Гарзд, Емілю, давай сюди свою телеграму. Коли я повернуся, то зателефоную малому Вівторку, щоб дізнатись, як справи, і буду в резерві.

І він побіг.

Тим часом повернулися хлопці з бутербродами, а Герольд приніс навіть ціле кільце копченої ковбаси. Він сказав, що випросив у матері. Аякже!

Усі п'ятеро попередили вдома, що вони ще кілька годин погуляють.

Еміль поділив на всіх бутерброди, і кожен поклав собі в кишеню по одному у запас. А ковбасу віддали Емілеві на потім.

Тоді ще п'ятеро хлопців побігли додому відпроситися на якусь годину. Двоє з них не повернулися — мабуть, батьки не пустили.

Професор придумав пароль, щоб відразу було зрозуміло — той, хто прибіг чи зателефонував, належить до детективів. Пароль — «Еміль», його легко запам'ятати.

Потім, побажавши всім ні пуху ні пера, пішли малий Вівторок та його зв'язковий, буркотун Траугот. Професор гукнув їм навздогін, щоб Вівторок зателефонував до нього додому і сказав батькові: він, Професор, затримується у важливій справі.

— Тоді батько не хвилюватиметься і не матиме нічого проти, — додав він.

— Ти диви, які в Берліні чудові предки! — вигукнув Еміль.

— Тільки не думай, що всі такі лагідні, — пробурмотів Крумбігель і почухав потилицю.

— Ні, ні, терпіти можна, — заперечив Професор. — Вони поводяться розумно. І тоді їх не обдурюють. Я пообіцяв своєму старому не робити нічого поганого чи небезпечного. І поки я дотримую слова, я можу робити все, що хочу. Мій старий — золото!

— Справді, — погодився Еміль. — Але послухай, сьогодні може бути небезпечно.

— Що ж, тоді батько забере назад свій дозвіл, — пояснив Професор, здвигнувши плечима. — Він сказав, щоб я завжди поводився так, як поводився б при ньому. От сьогодні я так і роблю. Ну, нам уже час!

Він став перед хлопцями і голосно мовив:

— Детективи чекають вашої допомоги. У нас є телефонний центр. Гроші, що були в мене, залишаю вам. Тут одна марка і п'ятдесят пфенігів. Візьми, Герольде, й перелічи. Харчі ми маємо, гроші теж. Телефонний номер знає кожен. Ще одне: хто мусить іти додому, хай ушивається! Але не менше як п'ятеро щоб були тут весь час. Герольде, ти відповідаєш за це. Доведіть, що ви справжні хлопці. Ми теж будемо робити, що тільки зможемо. Як знадобиться когось підмінити, малий Вівторок пришле до вас Траугота. В кого є запитання? Все зрозуміло? Пароль — «Еміль»!

— Пароль «Еміль»! — вигукнули всі так голосно, аж Нікольсбурзька площа задвигтіла, а перехожі витріщили на них очі.

Еміль був майже щасливий, що в нього вкрадено гроші.

Розділ десятий

ГОНИТВА ЗА ТАКСІ

З Траутенштрасе прибігло трое зв'язкових, ще здаля махаючи руками.

— Бігом! — крикнув Професор і рвонув з місця.

За ним помчали Еміль, брати Мітенцвай і Крумбігель.

Вони бігли по Кайзералее так, наче намірялися встановити новий світовий рекорд на стометрівці. Але останні десять метрів перед газетним кіоском, відразу уповільнивши темп, вони пройшли у край обережно, бо Густав спинив їх порухом руки.

— Запізно? — спитав Еміль, ледве зводячи дух.

— Ти що, дурний? — прошепотів Густав. — Коли я що роблю, то роблю добре.

Злодій стояв по той бік вулиці, перед кав'ярнею «Жості», і розглядався довкола, наче був у Швейцарії. Потім купив у газетяра вечірню газету і став її читати.

— Якщо він перейде тепер на цей бік, до нас, буде нам непереливки, — прошепотів Крумбігель.

Хлопці причаїлися за кіоском, раз у раз визираючи з-за нього, і тремтіли від хвилювання. Злодій вочевидь не звертав на них уваги і гортав газету з незворушним спокоем.

— Мабуть, виглядає з-за газети, чи за ним не стежать,— визначив Мітенцвай-старший.

— Чи він часто поглядав у ваш бік? — спитав Професор.

— Жодного разу, старий! Він наминав так, наче три дні нічого не їв.

— Увага! — вигукнув Еміль.

Чоловік у котелку згорнув газету, пильно оглянув перехожих і раптом зупинив таксі, що саме проїздило повз нього.

Машина спинилася, злодій сів і поїхав.

Але хлопці вже сиділи в іншій машині, і Густав сказав шоферові:

— Бачите он те таксі, що завертає на Празьку площу? Їдьте, будь ласка, за ним, але обережно, щоб нас не помітили.

Їхня машина перетнула Кайзералее і поїхала на певній відстані за першим таксі.

— А що сталося? — спитав шофер.

— Та один дядько накоїв такого, що ми й на крок не можемо відступитися від нього,— пояснив Густав.— Але це між нами, зрозуміло?

— Як вам завгодно. А гроші у вас є?

— За кого ви нас маєте? — обурився Професор.

— Гаразд, гаразд,— пробурмотів шофер.

— Номер тієї машини ІА-3733,— зауважив Еміль.

— Це важливо,— сказав Професор і записав номер.

— Не треба так близько до них під'їжджати,— застеріг Крумбігель.

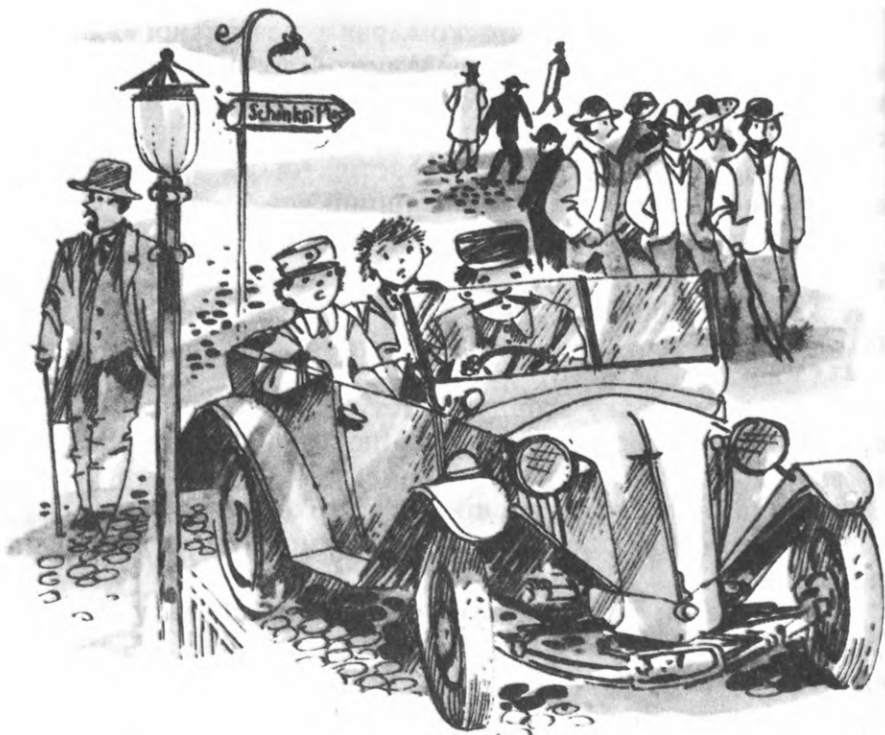
— Добре,— буркнув шофер.

Вони їхали по Мотцштрассе, проминули площу Вікторії-Луїзи і тією ж вулицею поїхали далі. Кілька перехожих спинилися на тротуарі і сміючись дивилися на таксі з такою дивною хлоп'ячою компанією.

— Нахиліться! — прошепотів нараз Густав.

Хлопці кинулися додолу і застигли, хто як упав.

— А що сталося? — спитав Професор.

— На розі Лютерштрассе — червоне світло. Нам доведеться загальмувати, але й те таксі стоятиме.

Справді, обидві машини спинилися одна за одною і стояли, поки ввімкнулося зелене світло, даючи їм вільну дорогу. Але ніхто не помітив, що в другому таксі були пасажери. Воно здавалося порожнім, так вправно хлопці розмістилися долі. Шофер озирнувся, глянув на малу купу і засміявся. Таксі поїхало далі, і тоді хлопці потихеньку посідали на свої місця.

— Хоч би недалеко їхати, — журився Професор, поглядаючи на лічильник. — Ця розвага уже коштує нам вісімдесят пфенігів.

Але подорож раптом скінчилася.

На Нолендорфській площі перше таксі спинилося біля готелю «Крайд». Друге таксі встигло вчасно загальмувати, спинилося на безпечній відстані, і хлопці стали чекати, що буде далі.

Чоловік у котелку вийшов з машини, розрахувався з шофером і зник у готелі.

— Густаве, мерщій за ним! — схвильовано крикнув Професор. — Якщо в готелі є другий вихід, то злодій уже втік.

Густав гайнув у готель.

Тоді хлопці повиходили з машини, і Еміль заплатив, скільки належало, — одну марку.

Професор мерщій повів усіх крізь браму сусіднього кінотеатру у велике подвір'я. Насамперед він послав Крумбігеля знайти Густава.

— Якщо той тип надумав зупинитися в готелі, то нам дуже погаланило, — сказав Еміль. — Це подвір'я — ідеальне місце для штабу.

— З усім сучасним комфортом, — підтвердив Професор. — Метро навпроти, підсобні будівлі — для схованок, у кав'ярні — телефон. Кращого місця і не знайти.

— Сподіваюсь, Густав не дасть маху, — сказав Еміль.

— На нього можна звіритися, — запевнив Мітенцвай-старший. — Він зовсім не такий простака, як здається.

— Хоч би він швидше прийшов! — мовив Професор і сів на стілець, що його хтось забув на подвір'ї. Хлопець був схожий на Наполеона перед битвою під Лейпцігом.

Нарешті прибіг Густав.

— Тепер ми його спіймаємо! — вигукнув він, потираючи руки. — Він справді спинився в готелі. Я бачив, як хлопець-ліфтер повіз його вгору. Другого виходу в готелі немає, я скрізь обнишпорив. Коли злодій не втік через дах, то він уже в пастці.

— Крумбігель зостався вартувати? — спитав Професор.

— Авжеж, старий!

Мітенцваєві-старшому видали монету, він побіг у кав'ярню і звідти зателефонував малому Вівторкові.

— Алло, це ти, Вівторку?

— Так, я слухаю, — пробубнів малий.

— Пароль «Еміль». Говорить Мітенцвай-старший. Чоловік у котелку оселився в готелі «Крайд» на Нолендорфській площі. Наш штаб розташувався на подвір'ї Західного кінотеатру, вхід з лівої брами.

Малий Вівторок усе старанно записав, повторив уголос і спитав:

— Чи потрібне вам підкріплення?

— Ні.

— А важко було?

— Та нічого. Злодій сів у таксі, ми — в друге, уявляєш? І весь час гналися за ним, аж поки він тут вийшов. Узяв у готелі номер, і зараз він там. Мабуть, роздивляється, чи не лежить хто під ліжком, і сам із собою в карти рижеться.

— В якому він номері?

— Цього ми ще не знаємо. Та незабаром вивідаємо.

— Ой, як мені кортить бути з вами! Знаєш, після канікул нам дадуть писати твір на вільну тему, і тоді я напишу про цю історію.

— Хтось із наших уже телефонував?

— Ні. Мені так нудно!

— Ну, бувай, малий Вівторку!

— Хай щастить вам, хлопці. Що я хотів іще сказати?..

Пароль «Еміль»!

— Пароль «Еміль»! — вигукнув Мітенцвай і побіг на подвір'я за Західним кінотеатром.

Була вже восьма година. Професор пішов перевірити варту.

— Сьогодні, мабуть, ми вже злодія не спіймаємо, — мовив скрушно Густав.

— І все-таки найкраще для нас, щоб він якнайшвидше ліг спати, — зауважив Еміль, — бо коли б він надумав ще кататися в таксі цілими годинами чи пішов би в ресторан, або на танці, або в театр, то нам довелося б хіба що просити кредиту за кордоном.

Професор вернувся, послав братів Мітенцвай як зв'язкових на Нолендорфську площу і довго мовчав.

— Треба обміркувати, як краще стежити за злодієм, — нарешті озвався він. — Думайте всі.

Довгий час хлопці сиділи й думали.

Раптом задзеленчав велосипедний дзвоник, і на подвір'я в'їхав невеличкий нікельований велосипед. На ньому сиділа дівчинка, а позаду неї примостився Блеєр.

— Ура! — закричали обоє.

Еміль зірвався на ноги, допоміг їм злізти з велосипеда, захоплено потис дівчинці руку і всім пояснив:

— Це моя кузина Поні Капелюшок.

Професор чемно запропонував дівчинці свого стільця, і вона сіла.

— Ну, ти й бешкетник, Емілю! — вигукнула Поні.— Тільки-но приїхав до Берліна, а вже закрутився, наче в кіно. Ми саме збиралися ще раз піти на вокзал Фрідріхштрасе до нойштадтського поїзда, аж тут прийшов твій друг Блеєр із листом. Хороший хлопчина, до речі.

Блеєр зашарівся і випнув груди.

— Так ось,— вела далі Поні,— тато, мама й бабуся сидять удома й сушать собі голову, що з тобою сталося. Ми, звісно, нічого зайвого їм не сказали. Я вийшла наче провести Блеєра і гайнула з ним сюди. Але я мушу відразу повернутися додому, бо вони всю поліцію піднімуть на ноги. Щоб протягом одного дня зникла і друга дитина — цього їхні нерви не витримають.

— Ось гроші, що я мав на зворотну путь,— гордо сказав Блеєр,— ми їх заощадили.

Професор сховав гроші.

— Вони дуже гнівалися? — спитав Еміль.

— Аніскільки,— вигукнула Поні.— Бабуся бігала по кімнаті й вигукувала: «Мій онук Еміль спершу завітав на хвилину до президента»,— і батьки врешті заспокоїлися. А ви напевне спіймаєте завтра того шахрая? Хто у вас головний?

— Ось він,— сказав Еміль.— Професор.

— Дуже приємно, пане Професор. Нарешті я познайомилася із справжнім детективом.

Професор зніяковіло всміхнувся і промимрив щось незрозуміле.

— Візьміть мої кишенькові гроші,— мовила Поні,— двадцять п'ять пфенігів. Купіть собі сигар.

Еміль узяв гроші. Дівчинка сиділа на стільці, наче королева вроди, а хлопці оточили її, як судді на конкурсі.

— Тепер я щезну,— оголосила Поні,— а завтра вранці знову приїду. Де ви спатимете? Ой, як би мені хотілося зостатися тут! Я зварила б вам каву. Та що зробиш? Порядній дівчині уже час спати. Ну, до побачення, хлопці! На добраніч, Емілю!

Вона ляснула Еміля по плечу, скочила на свій велосипед, весело задзеленчала і поїхала.

Хлопці стояли якийсь час мовчки.
Перший спромігся на слово Професор:
— Сто чортів!
І всі з ним погодились.

Розділ одинадцятий

РОЗВІДНИК ПРОКРАДАЄТЬСЯ ДО ГОТЕЛЮ

Час спливав повільно.

Еміль обійшов усіх трьох вартових і хотів сам стати на варті замість когось із них, але всі троє — Крумбігель і брати Мітенцвай — сказали, що вони зі свого місця не зійдуть. Тоді Еміль зважився крадькома пробратися до готелю «Крайд», все обдивився і повернувся на подвір'я дуже збуджений.

— Мені здається,— сказав він,— ніби щось має статися. Не можна залишити готель на всю ніч без нашого розвідника. Крумбігель стоїть на розі Кляйстштрассе, але як він бодай на мить відвернеться, Грундайс може втекти.

— Таке кажеш, старий,— заперечив Густав.— Ми ж не можемо просто підійти до порт'є і сказати: «Послухайте, нам нема чого робити, ми хочемо посидіти трохи у вас на сходах». А тобі взагалі не можна й потикатися до готелю. Бо якщо той негідник визирне із свого номера і впізнає тебе, то все пропало.

— Я не так думав,— відказав Еміль.

— А як? — спитав Професор.

— У готелі є хлопець, він і на ліфті всіх возить, і ще там щось робить. От якби до нього піти і все чисто розповісти. Він же знає готель, як свої п'ять пальців, то щось нам і порадить.

— Добре,— погодився Професор.— Навіть дуже добре.

Він мав кумедну звичку наче ставити всім оцінки. Тож його і прозвали Професором.

— Молодець, Емілю! Ще одна така порада — і ми зробимо тебе почесним академіком. А кмітливий, як справжній берлінець,— вигукнув Густав.

— Щоб ти не думав, ніби тільки ви розумні,— трохи ображено озвався Еміль. Він був вочевидь уражений у своєму нойштадтському патріотизмі.— Зрештою, ми з тобою ще маємо побоксувати.

— Чому? — здивувався Професор.

— Бо він глузував з мого святкового одягу.

— Боксувати будете завтра,— вирішив Професор.— Або взагалі не будете.

— А твій костюм зовсім не такий і блазеньський. Я вже звик до нього,— примирливо сказав Густав.— А побоксувати взагалі можна. Але мушу тебе попередити: я тутешній чемпіон з боксу. Тож начувайся!

— А я — чемпіон нашої школи,— повідомив Еміль.

— Ото заводіяки! — втрутився Професор.— Власне, я хотів сам піти в готель. Але вас і на хвилину не можна залишити вдвох — зразу кидаєтесь один на одного.

— Тоді я піду,— запропонував Густав.

— Гарзд, іди ти,— погодився Професор.— Побалакай з ліфтером. Але будь обережний. Може, тобі пощастить щось вивідати. Точно дізнайся, в якому номері оселився наш злодій. За годину повернешся і все нам розкажеш.

Густав побіг.

Професор і Еміль стояли біля брами й розповідали один одному про своїх учителів. Потім Професор став називати марки автомашин, що проїздили вулицею. І Еміль швидко навчився їх розрізняти, свої й чужоземні. А тоді вони вдвох з'їли один бутерброд.

Уже зовсім посутеніло. Засвітилися яскраві реклами. Нагорі гуркотіла електричка, внизу гуло метро. Трамваї і автобуси, машини й велосипеди наче грали якийсь несамовитий концерт. Із кав'ярні линула танцювальна музика. У кінотеатрах на Нолендорфській площі починався останній сеанс, і скрізь перед вхідними дверима товклися люди.

— Таке височенне дерево, он те, біля входу в метро, дивно тут бачити,— мовив Еміль.— Воно ніби заблукало, правда?

Хлопець був зворушений, зачарований нічним Берліном. Він майже забув, чому він тут, забув про свої сто сорок марок.

— Берлін надзвичайний. Здається, що ти сидиш у кіно-театрі. Тільки я не знаю, чи я зміг би весь час тут жити. У Нойштадті є Вокзальна площа, Верхній ринок і Нижній ринок, спортивні майданчики біля річки і в Амзельському парку. Це й усе. Але мені, Професоре, цього вистачає. А тут завжди гамір, як на ярмарку, сотні, тисячі вулиць і площ... Я заблудився б серед них. А що, якби я вас не зустрів і стояв тут сам-один? Від думки про це мене так морозом і всипало.

— До всього звикають,— сказав Професор.— А я, напевне, не витримаю би в Нойштадті з його трьома площами й Амзельським парком.

— До всього звикають,— повторив Еміль.— Але Берлін гарний, що й казати, Професоре. Страх який гарний.

— А твоя мама дуже сувора? — спитав Професор.

— Моя мама? — здивувався Еміль.— Зовсім ні. Вона все мені дозволяє. Але я нічого такого не роблю. Ти розумієш?

— Ні,— чесно визнав Професор.— Цього я не розумію.

— Невже? Тоді послухай. У вас багато грошей?

— Не знаю. У нас дома про гроші майже не говорять.

— Мені здається, коли вдома майже не говорять про гроші, то їх багато.

Професор якусь мить подумав і сказав:

— Може, й так.

— От бачиш. А ми часто говоримо про гроші — мама і я. Їх у нас мало. Мама мусить весь час працювати, та їх однаково не вистачає. Проте коли ми йдемо всім класом на екскурсію, мама завжди дає мені стільки грошей із собою, скільки дають удома всім дітям. А часом навіть і більше.

— Як вона може?

— Не знаю. Але вона так робить. А я завжди приношу половину грошей додому.

— Це мама так хоче?

— Та ні, це я так хочу.

— Ага, то ось як ви живете.

— Авжеж. І якщо мама дозволяє мені з хлопцем із другого поверху, Претчем, гуляти на луці до дев'ятої години вечора, я повертаюсь о сьомій. Бо мені не хочеться, щоб мама сама вечеряла на кухні. А вона завжди наполягає, щоб я гуляв з хлопцями. Яюсь я й справді зостався з ними, але мені зовсім не було весело. І мама все-таки дуже радіє, коли я повертаюся зарані додому.

— Ні-і,— сказав Професор,— у нас усе зовсім по-іншому. Коли я справді вчасно прийду додому, то можу закластися, що тато й мама в театрі або в гостях. Нам теж приємно одне з одним, аякже. Але ми майже не буваємо разом.

— А для нас це єдина радість, яку ми можемо собі дозволити. Але я зовсім не мамин мазунчик. А хто так думає, того я можу добряче відлупцювати, будь певен.

— Та я певен.

Хлопці ще постояли мовчки біля брами. Вже зовсім споночіло, на небі мріли зірки. Місяць над електричною скоса поглядав одним оком на землю.

Професор кахикнув і спитав, не дивлячись на Еміля:

— Ви з мамою, мабуть, дуже любите одне одного?

— Дуже! — відповів Еміль.

Розділ дванадцятий

З'ЯВЛЯЄТЬСЯ ЗЕЛЕНИЙ ХЛОПЧИК-ЛІФТЕР

Близько десятої вечора на подвір'я кінотеатру ввійшов підрозділ резервного загону. Він приніс бутерброди в такій кількості, що ними можна було б нагодувати сотню голодних народів.

Підрозділ зажадав нових вказівок.

Професор обурився і пояснив, що тут їм нічого робити, вони повинні на Нікольсбурзькій площі чекати Траугота, зв'язкового з телефонного центру.

— Не будь такий вредний,— вигукнув Петцольд.— Нам теж цікаво, що тут у вас відбувається.

— І ми думали, може, з вами що сталося, бо Траугот ані разу не приходив,— вибачливо додав Герольд.

— Скільки хлопців зосталося на Нікольсбурзькій площі? — спитав Еміль.

— Четверо чи троє,— відповів Фрідріх Перший.

— А може, тільки двоє,— додав Герольд.

— Не питай їх більше,— розлютився Професор,— а то вони ще скажуть, що там і зовсім нікого немає.

— Чого ти галасуєш? — розсердився Петцольд.— Подумаєш, командир знайшовся!

— Я пропоную негайно прогнати Петцольда й заборонити йому ловити з нами злодія,— крикнув Професор і тупнув ногою.

— Прикро, що ви сваритеся через мене,— сказав Еміль.— Вирішимо справу, як у рейхстазі,— голосуванням. Я пропоную тільки суворо попередити Петцольда. Бо справді ж не можна, щоб кожен робив, як йому заманеться.

— А ви не викаблучуйтесь, лобуряки! Я й так піду, щоб ви знали!

І Петцольд, іще сердито щось крикнувши, пішов геть.

— То він нас підбив,— розповів Герольд.— Ми й не здумали б бігти сюди. А Церлет зостався вартувати на своєму місці.

— Ні слова більше про Петцольда! — звелів Професор. Він перемигся і сказав уже зовсім спокійно:— З цим покінчено.

— А що нам робити? — спитав Фрідріх Перший.

— Найкраще вам зачекати, поки Густав повернеться з готелю і розповість про все,— запропонував Еміль.

— Гаразд,— погодився Професор.— Чи то не готельний хлопець?

— Еге, то він,— підтвердив Еміль.

Біля брами стояв хлопець у зеленій лівреї і в зеленому кепі, збитому набакир. Він кивнув хлопцям і повагом ступив до них кілька кроків.

— Оце так форма на ньому, під три чорти! — заздрісно вигукнув Герольд.

— Ти маєш якусь звістку від нашого розвідника Густава? — крикнув йому Професор.

Підійшовши ще ближче, хлопець кивнув:

— Маю.

— Ну ж бо кажи, що там? — нетерпляче спитав Еміль. Та раптом залунав клаксон! А зелений хлопець, наче навіжений, застрибав подвір'ям і зареготав.

— Емілю, старий! — заволав він. — Але ж ти й телепень!

То був зовсім не ліфтер, а Густав!

— А ти зелений жук! — жартома піддрочив його Еміль.

Усі зареготали так голосно, що хтось у готелі розчинив вікно і крикнув:

— Ану тихо!

— Дуже добре! — визначив Професор. — Але тихіше, хлопці. Йди сюди, Густаве, сідай і все розкажуй.

— Ну, чисте тобі кіно! Можна луснути зі сміху. Тож слухайте. Я прокрався в готель, побачив там хлопця-ліфтера і поманив його пальцем. Він підійшов, і тоді я розповів йому всю історію, з початку до кінця. Про Еміля. І про нас. І про злодія. І що злодій оселився в готелі. І що ми повинні за ним пильно стежити, аби завтра відібрати в нього гроші.

«Здорово! — сказав ліфтер. — У мене є ще одна ліврея. Вберися в неї і будеш другим ліфтером».

«А що на те скаже портьє? Він же розсердиться», — відповів я.

«Він нічого не скаже. Портьє — мій батько».

Не знаю, що він наговорив своєму старому, але я дістав оцю ліврею і дозвіл переночувати у порожній комірчині, ще й привести когось із собою. Ну, що ви на це скажете?

— В якому номері живе злодій? — спитав Професор.

— Тебе нічим не здивуєш, — сердито пробурмотів Густав. — Звичайно, ніякої роботи мені не загадали. Сказали тільки, щоб не плутався під ногами. Ліфтер запевнив, що наш злодій живе в шістдесят першому номері, і я зразу ж гайнув на четвертий поверх. Ну, і став розвідувати. Скрадаюся непомітно, зазираю через поруччя, дослухаюся. За півгодини двері шістдесят першого номера розчинилися, і як ви гадаєте, хто звідти вийшов? Наш злодій! Йому треба було — ну звісно куди. Я ще вдень добре

його роздивився. То був він! Маленькі чорні вусики, ву-
ха тонесенькі, аж світяться, а пісок такий, що проти
ночі краще не згадувати. Коли він повертався — ну, ви
знаєте, звідки! — я підкотився до нього, виструнчився
і спитав: «Ви, пане, щось шукаєте? Може, вам чогось
треба?»

«Нічого мені не треба, — буркнув він. — Хоча ні! Стри-
вай. Скажи порт'є, хай збудить мене вранці рівно о вось-
мій. Номер шістдесят перший. Гляди не забудь!»

«Не забуду, добродію, не хвилюйтеся! — сказав я,
мало не підстрибуючи з радощів. — Рівно о восьмій у шіст-
десят першому номері задзвонить телефон. Тут будять по
телефону».

Злодій кивнув і потюпав до себе.

— Відмінно! — Професор був у захваті, а про інших
годі й казати. — О восьмій ми урочисто зустрінемо його
біля готелю. А тоді будемо стежити далі і врешті його
спіймаємо.

— Вважайте, що ми вже його спіймали! — вигукнув
Герольд.

— Але дарувати нам квіти ще рано, — сказав Густав. —
А тепер я побіг. Мені треба вкинути в поштову скриньку
листа з дванадцятого номера. Я вже маю п'ятдесят пфені-
гів чайових. Прибуткова посада! Той хлопець за день
часом дістає до десяти марок на чай. Він сам розпові-
дав. Ну, то я годині о сьомій устану і подбаю про те,
щоб нашого приятеля вчасно збудили. А тоді прибіжу
сюди.

— Любий Густаве, я щиро тобі вдячний, — майже уро-
чисто мовив Еміль. — Тепер уже нічого не станеться, і
завтра ми його схопимо. А тепер усі можуть спокійно йти
спати, правда, Професоре?

— Авжеж, усі йдуть додому, треба добре виспатись.
А завтра вранці, рівно о восьмій, ми знову збираємося
тут. Добре було б дістати ще трохи грошей. Я зателе-
фоную зараз малому Вівторкові. Хай він усіх, хто
вранці зателефонує до нього, збере до нас у резерв. Мо-
же, доведеться оточити готель. Ще невідомо, як воно
буде.

— Я піду з Густавом спати в готель, — сказав Еміль.

— Ходімо, старий. Тобі страшенно там сподобається. Шикарна халабуда.

— Я оце зателефоную,— мовив Професор,— а тоді піду додому і дорогою відпущу Церлета, бо він просидить на Нікольсбурзькій площі до самісінького ранку, чекаючи наказу. Все зрозуміло?

— Зрозуміло, пане начальнику поліції,— засміявся Густав.

— Завтра вранці рівно о восьмій тут, у дворі,— повторив Герольд.

— І принеси трохи грошей,— нагадав Фрідріх Перший.

Хлопці попрощалися, потиснувши один одному руки, наче дорослі поважні чоловіки, і розійшлися по домівках, а Густав з Емілем пішли до готелю. Професор перетнув Нолендорфську площу і зайшов у кав'ярню зателефонувати малому Вівторкові.

За годину вони всі вже спали. Більшість у своїх ліжках, а двоє у комірчині на п'ятому поверсі готелю «Крайд».

А один хлопець заснув у батьківському кріслі біля телефону. То був малий Вівторок, що не покинув свого поста. Траугот подався додому. А малий Вівторок не відійшов від апарата. Він спав, притулившись до билець крісла, і снів про чотири мільйони телефонних розмов.

Опівночі з театру повернулися його батьки і щиро здивувалися, побачивши сина в кріслі. Мати взяла його на руки й понесла в ліжку. Він здригнувся й пробурмотів уві сні: «Пароль «Еміль»!

Розділ тринадцятий

ПАНА ГРУНДАЙСА СУПРОВОДИТЬ ПОЧЕСНИЙ ЕСКОРТ

Вікна шістдесят першого номера виходили на Нолендорфську площу. І коли наступного ранку пан Грундайс, зачісуючись, глянув у вікно, його здивувало, що на площі так багато дітей. Навпроти у сквері понад два десятки

хлопчаків ганяли м'яча. На Кляйштштрассе біля входу до метро теж було повно дітей.

— Мабуть, канікули,— сердито пробурмотів він.

Тим часом на подвір'ї кінотеатру Професор провадив нараду керівників і лявся на всі заставки:

— Ми день і ніч сушимо собі голову, як спіймати злодія, а ви, дурноверхі, збираєте сюди весь Берлін. Хіба нам потрібні глядачі? Чи ми знімаємо тут кінофільм? Якщо злодій прослизне нам крізь пальці, то ви будете винні, базіки нещасні.

Хлопці стояли довкола і терпляче слухали, але по них аж ніяк не було видно, щоб хоч кого гризло сумління. Палка промова майже не вплинула, і Герольд сказав:

— Не хвилюйся, Професоре. Так чи так, а ми злодія спіймаємо.

— Ідїть звідси! І накажіть своєму збіговиську, щоб нікому не лізли в очі, а на готель узагалі не дивилися. Зрозуміло? То бігом, марш!

Хлопці порозбігалися,, на подвір'ї zostалися самі детективи.

— Я позичив у портє десять марок,— доповів Еміль.— Якщо злодій ганятиме знову на таксі, то у нас тепер стане грошей його переслідувати.

— Накажи тим дітям розійтися, хай ідуть додому,— запропонував Професорові Крумбігель.

— Ти справді гадаєш, що вони підуть? Якби Нолендорфська площа тріснула навпіл, і то б вони zostалися,— сказав Професор.

— Тут тільки одне зарадить,— мовив Еміль.— Треба змінити наш план. Хай не тільки детективи вистежують Грундайса, а всі діти його переслідують. Хай він помітить, що оточений звідусіль, що скрізь — діти.

— Мені теж це спало на думку,— признався Професор.— Найкраще для нас — змінити тактику і загнати злодія на слизьке, щоб сам здався.

— Правильно! — вигукнув Герольд.

— Йому напевне краще буде віддати гроші, ніж увесь час відчувати за собою сотні дітей, що галасуватимуть доти, поки збіжиться все місто і поліція його затримає,— уголос міркував Еміль.

Хлопці на знак згоди закивали головами.

Раптом біля брами щось задзеленчало, і на подвір'я, радісно сяючи, в'їхала Поні Капелюшок.

— Доброго ранку, тубільці! — вигукнула вона.

Дівчинка зіскочила із сідла, привіталася з кузенком Емілем, з Професором та іншими хлопцями й відчепила від багажника невеличкого кошика.— Я привезла вам каву й пундики! Навіть гарненька чашка в мене є. Ой, вушко відбилосся. Завжди якась прикрість!

Хлопці вже всі до одного снідали. Снідав і Еміль у готелі «Крайд».

Але нікому не хотілося псувати дівчинці доброго настрою. І вони всі по черзі пили каву з молоком із чашки без вушка і наминали пундики так, наче чотири тижні нічого не їли.

— Ой, як смачно! — вигукнув Крумбігель.

— А які хрумкі пундики! — бурмотів Професор з повним ротом.

— Справді? — зраділа Поні.— Отож добре, коли в хаті є жінка.

— На подвір'ї,— уточнив Герольд.

— Як там у вас на Шуманштрассе? — спитав Еміль.

— Усе гаразд, спасибі. Бабуся особливо тебе вітає. Тільки щоб скоріше прийшов, а то будеш покараний — вона щодня годуватиме тебе рибою.

— Фе, гидота! — скривився Еміль.

— Чому гидота? — спитав Мітенцвай-молодший.— Риба дуже смачна.

Усі здивовано втупилися в нього, бо він не мав звички балакати. А хлопець спаленів по самі вуха і сховався за старшого брата.

— Еміль не може з'їсти і шматочка риби,— пояснила Поні Капелюшок.— А коли хоч трохи з'їсть, то його відразу нудить.

Отак вони перемовлялись, і настрої у всіх був чудовий. Хлопці поводитись якнайуважніше. Професор тримав Капелюшків велосипед. Крумбігель пішов помити термос і чашку, Мітенцвай-старший старанно згорнув папір від пундиків. Еміль знову прив'язав кошик до багажника. Герольд помацав шини, чи добре їх надуто. А Поні Капелюшок стрибала на подвір'ї, виспівуючи пісеньку

і водночас розповідаючи, що тільки спало на їй на думку.

— Стоп! — раптом вигукнула вона і залякла на одній нозі. — Я забула спитати, чому на Нолендорфській площі зібралася така сила-силенна дітей? Наче в таборі під час канікул.

— То все цікаві. Вони прочули, що ми хочемо спіймати злодія, і теж хочуть ловити його разом із нами, — пояснив Професор.

Раптом крізь браму влетів Густав, голосно просигналив своїм клаксоном і крикнув:

— Швидше! Він виходить!

Усі кинулися були на вулицю, але Професор гукнув:

— Увага! Слухайте! Ми оточимо його звідусіль. Позаду нього — діти, попереду — діти, ліворуч — діти, праворуч — діти! Зрозуміло? Дальші накази дістанете дорогою. Ну, гайда!

Штовхаючись, вони вибігли з брами. Поні Капелюшок, трохи ображена, зосталася на подвір'ї сама. Тоді вона сіла на свій невеличкий нікельований велосипед і подалася за хлопцями, бурмочучи, як її бабуся: «Щось мені це не до вподоби. Щось мені це не до вподоби».

Чоловік у котелку саме вийшов із готелю, повільно спустився сходами, а тоді повернув праворуч, до Кляйстштрассе. Професор, Еміль і Густав розіслали посланців до всіх дітей на площі. І за три хвилини Грундайс був оточений.

Він озирнувся, надзвичайно здивований. Круг нього діти перемовлялися, реготали, штовхалися, але ні на крок не відставали від нього. Дехто розглядав Грундайса так пильно, що він знічувався і відводив очі.

Дз-з-з! — пролетів над самісінькою головою в нього м'яч. Він здригнувся і пришвидшив ходу. Але й діти побігли швидше. Він хотів зненацька завернути в якийсь провулок, але й звідти до нього вже бігли діти.

— Поглянь, старий, у Грундайса така пика, ніби йому дуже хочеться чхнути, — крикнув Густав.

— Біжи просто переді мною, — сказав йому Еміль. — Зараз не треба, щоб він мене бачив. Ще маємо час.

Густав випростався й пішов попереду Еміля, наче боксер, що через власну вагу не може бігти. А тротуаром,

поруч із хлопцями, їхала Поні Капелюшок і радісно дзеленчала.

Чоловік у котелку вочевидь занепокоївся. Мабуть, він невиразно відчував, що його чекає попереду, і тому все піддавав ходу. Та дарма. Втекти від своїх переслідувачів він не міг.

Раптом злодій спинився, наче прикипів до місця, тоді крутнувся і побіг назад тією вулицею, якою щойно йшов сюди. Діти теж повернули, і весь гурт рушив у зворотному напрямку.

Один хлопець — то був Крумбігель — так раптово перебіг злодієві дорогу, що той мало не перечепився за нього.

— Чого тобі треба, шибенику? — закричав Грундайс. — Ось я покличу поліцейського!

— Ой, будь ласка, покличте! — вигукнув Крумбігель. — Ми вже давно його виглядаємо. То покличте ж його!

Але Грундайс і не думав кликати поліцейського. Навпаки, вся ця історія ставала йому дедалі неприємнішою. Його поймав уже справжній страх, і він не знав, куди далі йти. З усіх вікон уже визирали люди. З крамниць вибігали продавщиці й покупці, питаючи, що сталось. Якби тепер з'явився поліцейський, було б по всьому.

Аж тут злодієві сянула рятівна думка. Він побачив філію комерційного банку, пропхався крізь юрбу дітей, підскаочив до входу і зник за дверима.

Професор теж підбіг до дверей, обернувся і крикнув:

— Густав і я йдемо туди. Емілеві поки що лишатися тут. Коли Густав просигналізує у клаксон, Еміль і ще десятеро хлопців хай біжать мерщій до нас. Тим часом відбери собі людей, Емілю. Тільки найпевніших. Діло буде гаряче!

І Професор із Густавом зникли за дверима.

Емілеві так калатало серце, що аж у вухах дзвеніло. Тепер усе вирішиться! Він покликав Крумбігеля, Герольда, братів Мітенцвай і ще кількох хлопців, а решті звелів разійтися.

Діти відійшли від банку на кілька кроків, але не далі. Нізащо в світі вони не могли пропустити того, що тут мало статися.

Поні Капелюшок попросила якогось хлопця потримати її велосипед і підбігла до Еміля.

— Це я,— сказала вона.— Вище голову. Зараз почнеться. Ой, мене так розпирає цікавість, що я наче розкрита парасолька.

— А я, гадаєш, ні? — всміхнувся Еміль.

Розділ чотирнадцятий

ВІД ШПИЛЬОК ТЕЖ Є КОРИСТЬ

Коли Густав і Професор увійшли в приміщення банку, чоловік у котелку стояв біля віконця з написом: «Прийом і видача вкладів» і нетерпляче ждав своєї черги. Касир розмовляв по телефону.

Професор став біля злодія, пильнуючи за кожним його рухом, наче мисливський пес. Густав, засунувши руку в кишеню, де лежав клаксон, теж не спускав із злодія очей.

Нарешті касир підійшов до віконця і спитав Професора, чого він бажає.

— Перепрошую,— сказав той,— цей добродій переді мною.

— Чого ви бажаєте? — спитав касир у Грундайса.

— Я прошу розміняти мені купюру в сто марок на дві по п'ятдесят і дати на сорок марок срібла,— сказав злодій, дістав із кишені і поклав на стіл одну купюру в сто марок і дві по двадцять.

Касир узяв їх і пішов до сейфа.

— Хвилиночку! — нараз голосно крикнув Професор.— Ці гроші крадені!

— Що-о-о? — злякано спитав касир, миттю обернувшись до віконця.

Його колеги, які сиділи за іншими столами і щось рахували, кинули працювати й посхоплювалися з місць, наче їх укусила гадюка.

— Оті гроші зовсім не належать цьому панові. Він витяг їх у мого друга, а тепер хоче їх помінати, щоб нічого не можна було довести,— пояснив Професор.

— Такого зухвальства я ще зроду не бачив,— обурився

пан Грундайс.— Даруйте мені,— сказав він касирові і вліпив Професору дзвінкого ляпаса.

— Це нічого не міняє,— вигукнув Професор і так садюнув Грундайса в живіт, що той мусив схопитися за стіл.

Тієї ж миті Густав тричі голосно просигналив. Банківські службовці повитикалися з віконець, а розгніваний керівник філії вискочив із свого кабінету.

Раптом вхідними дверима вбігли десятеро хлопців — попереду всіх Еміль — і оточили чоловіка у котелку.

— Біс би його взяв, чого треба цим хлопцям? — закричав керівник.

— Ці харцизяки запевняють, начебто я вкрав в одного з них гроші, ті самі, що тільки-но хотів розмінати у вашого касира,— пояснив пан Грундайс, аж тремтячи з гніву.

— Так воно і є! — вигукнув Еміль і підскочив до віконця.— Він витяг у мене одну стомаркову купюру і дві по двадцять марок. Учора по обіді. В поїзді, який ішов із Нойштадта до Берліна! Поки я спав.

— Як ти можеш це довести? — суворо спитав касир.

— Я в Берліні вже цілий тиждень і вчора з ранку до вечора був у місті,— сказав злодій і ввічливо посміхнувся.

— Безсовісний брехун! — вигукнув Еміль, мало не плачучи з люті.

— Чи ти можеш довести, що саме цей пан їхав із тобою у поїзді? — спитав керівник.

— Звісно, не може,— зневажливо кинув злодій.

— Якщо ви були в купе тільки вдвох, то в тебе немає жодного свідка,— зауважив хтось із службовців.

Емілеві товариші безпорадно закліпали очима.

— Ні! — вигукнув Еміль.— Ні, в мене є свідок. Пані Jakob із Грос-Грюнау. Спершу вона теж сиділа в нашому купе. А коли згодом виходила, то попросила мене привітати від неї пана Курцгальса у Нойштадті.

— Схоже, що вам треба буде довести своє алібі,— сказав керівник злодієві.— Ви можете це зробити?

— Звичайно. Я живу недалеко, в готелі «Крайд»...

— Тільки з учорашнього вечора,— вихопився Густав.— Я пробрався в готель як ліфтер і про все довідався.

Банківські службовці пересміхнулись і з цікавістю стали придивлятися до хлопців.

— Мабуть, найкраще залишити гроші тим часом тут, пане...— сказав керівник і вирвав із нотатника аркуш, щоб записати ім'я і адресу клієнта.

— Його прізвище Грундайс,— сказав Еміль.

Пан у котелку голосно зареготав.

— От бачите, тут якийсь непорозуміння. Моє прізвище Мюллер.

— Ой, як він бреше! У поїзді він сказав мені, що його прізвище Грундайс,— обурено крикнув Еміль.

— Чи ви маєте посвідчення? — спитав касир.

— На жаль, при собі не маю,— мовив злодій.— Та якщо ви хвилинку зачекаєте, я принесу його з готелю.

— Він усе вигадує! Це мої гроші, хай поверне їх мені! — кричав Еміль.

— Навіть якщо ти кажеш правду, хлопче, так просто це не вирішується,— пояснив касир.— Яким чином ти можеш довести, що це твої гроші? Може, ти написав на них своє ім'я? Або запам'ятав номери купюр?

— Звісно, ні,— відповів Еміль.— Хіба хто знає наперед, що його обкрадуть? Але все одно, це мої гроші, чуєте? Мені дала їх мама для бабусі, що живе тут на Шуманштрасе, п'ятнадцять.

— Може, на якійсь купюрі відірвано краєчок або є інша прикмета?

— Ні, я не знаю.

— Панове, даю вам слово честі, це справді мої гроші. Не грабуватиму ж я маленьких дітей! — запевняв злодій.

— Стривайте! — вигукнув раптом Еміль і радісно підстрибнув, бо йому зразу стало легко на серці.— Стривайте, у поїзді я приколов шпилькою гроші до кишені. Тож усі три папірці мають бути проколені.

Касир подивився гроші проти світла. Всі затамували віддих.

Злодій ступив крок назад. Керівник філії нервово тарбанив пальцями по столу.

— Хлопець каже правду! — вигукнув касир, збліднувши від хвилювання.— Всі три купюри справді проколені.

— А ось моя шпилька! — оголосив Еміль і гордо поклав шпильку на стіл.— Я навіть поколовся нею.

Аж тут злодій блискавично крутнувся, розіпхнув ліворуч і праворуч дітей так, що вони попадали, перебіг залу, рвонув двері і зник.

— За ним! — крикнув керівник філії.

Усі кинулися до дверей.

Та коли банківські службовці опинилися на вулиці, злодія вже оточило не менше двадцяти хлопчаків. Вони тримали його за ноги, висіли в нього на руках, учепилися в піджак. Злодій, наче скажений, вимахував руками, але діти міцно тримали його.

До них уже біг поліцейський, за яким помчала на своєму велосипедіку Поні Капелюшок. Керівник банківської філії зажадав, щоб він затримав чоловіка, який зве себе то Грундайсом, то Мюллером. Бо то, видно, залізничний злодій.

Касир узяв гроші, шпильку і подався разом із ними. Це була дивовижна процесія. Попереду йшли поліцейський і касир, поміж ними — злодій, а позаду — чи не сотня дітей! Так і йшли вони аж до поліцейного відділу.

Поні Капелюшок їхала поруч на нікельованому велосипедіку. Вона кивнула своєму щасливому кузенові Емілю і крикнула:

— Емілю, я гайну додому й розповім про весь оцей цирк.

Еміль весело відказав:

— На обід я вже прийду додому. Вітай усіх!

А Поні додала:

— Знаєш, на що все це скидається? На велику шкільну екскурсію.

Вона щосили задзеленчала і завершила за риг вулиці.

Розділ п'ятнадцятий

ЕМІЛЬ ВІДВІДУЄ ГОЛОВНУ ПОЛІЦІЙНУ УПРАВУ

Процесія дійшла до найближчого відділу, й поліцейський доповів черговому вахмістрові, що сталось, а Еміль доповнив його розповідь. Потім його спитали, коли і де

він народився, як його звати і де живе. Всі ці відомості вахмістр старанно записав. Чорнилом.

— А як вас звати? — спитав він злодія.

— Герберт Кіслінг, — відповів той.

Хлопці — Еміль, Густав і Професор — голосно засміялися. До них приєднався і касир, що вже передав вахмістрові сто сорок марок.

— Ну й брехло! — вигукнув Густав. — Спершу його звали Грундайс, потім Мюллер, а тепер уже Кіслінг. Цікаво дізнатися, як же його звати насправді.

— Тихо! — буркнув вахмістр. — Це ми теж з'ясуємо.

Потім пан Грундайс-Мюллер-Кіслінг назвав свою теперішню адресу — готель «Крайд», рік і місце народження. Документів він не мав ніяких.

— А де ви були до вчорашнього дня? — спитав вахмістр.

— У Грос-Грюнау.

— Знову, мабуть, збрехав! — крикнув Професор.

— Тихо! — гаркнув вахмістр. — Це ми теж з'ясуємо.

Касир спитав, чи можна йому йти. Але спершу вахмістр записав відомості і про нього. Касир по-дружньому поплескав Еміля по плечу й пішов.

— Кіслінг, чи ви вкрали вчора по обіді у поїзді, що йшов із Нойштадта до Берліна, сто сорок марок у школяра Еміля Тішбайна? — спитав черговий.

— Украв, — похмуро відказав злодій. — Я не знаю, як це раптом сталося. Хлопець лежав у кутку і спав. Нараз із кишені в нього випав конверт. Я підняв його і хотів тільки глянути, що в ньому. А саме тоді в мене зовсім не було грошей...

— От дурисвіт! — вигукнув Еміль. — Я пришилив гроші до кишені. Конверт не міг випасти.

— І свої гроші в нього були, — додав Професор. — Бо тоді він одразу розміняв би Емілеві гроші. А він платив і за таксі, і за яечню, і за пиво.

— Тихо! — гаркнув вахмістр. — Це ми теж з'ясуємо.

І він записав усе, що йому розповіли.

— Чи не могли б ви поки мене відпустити, пане вахмістре? — спитав злодій так люб'язно, що аж очі примружив. — Я ж визнав, що поцупив гроші. І де я живу, ви теж

знаєте. У мене в Берліні важливі справи, і я хотів би бодай деякі залагодити.

— Аж сміх бере,— сердито сказав вахмістр і зателефонував до поліційної управи, щоб прислали машину, бо на його дільниці спіймано залізничного злодія.

— А коли я одержу свої гроші? — заклопотано спитав Еміль.

— Тобі віддадуть їх в поліційній управі,— пояснив вахмістр.— Зараз вас туди відвезуть. І там усе з'ясують.

— Емілю, старий,— прошепотів Густав,— тебе повезуть у «чорному вороні» на Александерплац.

— Ну то й що! — буркнув вахмістр.— Тішбайн, чи є в тебе гроші?

— Є. Вчора хлопці назбирали. І портъє з готелю «Крайд» позичив мені десять марок.

— Справжні детективи! От бісові діти! — пробурмотів вахмістр. Але в тому бурмотінні відчувалася доброзичливість.— Тішбайн, ти поїдеш на метро до Александерплац і підеш в управу до слідчого в кримінальних справах Лур'є. Що буде далі, сам побачиш. І свої гроші теж одержиш.

— Чи можна мені насамперед віддати портъє десять марок? — спитав Еміль.

— Авжеж.

За кілька хвилин приїхала поліцейська машина. І пан Грундайс-Мюллер-Кіслінг мусив у неї сісти. Вахмістр віддав поліцейському, що сидів у машині, протокол і сто сорок марок. І шпильку теж.

Машина поїхала, Діти, що тісною юрбою стояли на вулиці, загаласували їй навздогін, але злодій навіть не поворухнувся. Мабуть, він пишався з того, що їде в такій машині.

Еміль подякував вахмістрові й потис йому руку. Потім Професор оголосив дітям, які чекали на вулиці, що Еміль незабаром одержить гроші в поліційній управі на Александерплац і що гонитва за злодієм скінчилася.

Діти розійшлись, але найближчі приятелі провели Еміля спершу до готелю, а тоді до станції метро «Нолендорфська площа». Еміль попросив їх по обіді зателефонувати до малого Вівторка, щоб той теж знав, як усе відбувалося. Далі Еміль сказав, що сподівається до свого від'їзду у

Нойштадт іще раз із ними побачитися. Він щиро дякує їм за допомогу. А гроші він негайно поверне.

— Якщо ти зважишся повертати нам гроші, я тобі боки намну, старий! — розсердився Густав. — Та й взагалі нам іще треба побоксувати. Через твій кумедний костюм.

— Ой, хлопці! — сказав Еміль і взяв Густава та Професора за руки. — Як мені весело! Тож боксувати будемо іншим разом, Густаве. В мене серце не витримає, як я тебе відразу нокаутую.

— Це тобі ніколи не вдасться, хоч гопки скачи! — крикнув Густав.

Потім вони втрьох поїхали на Александерплац, до поліційної управи. Там хлопці довго блукали коридорами, проминули незліченну кількість кімнат, аж поки знайшли слідчого в кримінальних справах Лур'є. Той саме снідав.

Еміль назвав себе.

— А! — вигукнув пан Лур'є, щось жуючи. — Еміль Штульбайн. Юний детектив-аматор. Мені вже телефонували про тебе. Комісар у кримінальних справах чекає. Він хоче побалакати з тобою. Ходімо!

— Моє прізвище Тішбайн, — уточнив Еміль.

— Шило на мило, — буркнув пан Лур'є і знов узявся за свій бутерброд.

— Ми зачекаємо тебе тут, — мовив Професор.

А Густав крикнув Емілеві навздогін:

— Не барися, старий! Коли я бачу, що хтось їсть, то мало не вмираю з голоду.

Пан Лур'є ішов коридорами, завертав ліворуч, праворуч, знову ліворуч. Нарешті постукав у якісь двері.

— Заходьте! — почувся чоловічий голос.

Лур'є прочинив двері і, жуючи, сказав:

— Малий детектив тут, пане комісарє. Еміль Фішбайн, ви вже знаєте про нього.

— Моє прізвище Тішбайн, — наполегливо виправив Еміль.

— А чого ж, гарне прізвище, — сказав пан Лур'є і так підштовхнув Еміля, що той аж влетів у кімнату.

Комісар у кримінальних справах виявився симпатичним дядечком. Він запропонував Емілеві зручне крісло

і звелів докладно розповісти всю історію із злодієм з самого початку. Потім комісар урочисто сказав:

— А тепер ти одержиш свої гроші.

— Нарешті!

Еміль вільно відітхнув і ретельно сховав гроші до кишені.

— Гляди, щоб знову їх у тебе не поцупили.

— Ні, не поцуплять. Я зразу віднесу їх бабусі.

— Правильно. Ой, мало не забудь — дай мені твою берлінську адресу. Чи ти пробудеш тут іще хоч кілька днів?

— Мені дуже хотілося б, — сказав Еміль. — Я живу на вулиці Шуманштрассе, п'ятнадцять. У Гаймбольдів. Це прізвище мого дядька. І тітки, звісно, теж.

— Чудово все це у вас вийшло, хлоп'ята, — сказав комісар і закурив товсту сигару.

— Справді, хлопці діяли блискуче! — із захватом вигукнув Еміль. — Густав із своїм клаксоном, і Професор, і малий Вівторок, і Крумбігель, і брати Мітенцвай, одне слово, всі. Просто приємно було з ними мати діло. А надто з Професором, то справжній ас!

— Хе, ти теж, здається, не з простачків, — усміхнувся комісар і задимів сигарою.

— Я хотів іще вас спитати, пане комісаре: що тепер буде з Грундайсом, чи як там злодія звати?

— Його відвезли до нашого спеціального відділу. Там його сфотографують, знімуть відбитки пальців. А потім ми звіримо його фотографію і відбитки з матеріалами в нашій картотеці.

— А що це таке?

— Усіх злочинців, які хоч раз попали сюди, ми фотографуємо, знімаємо відбитки пальців. Ми маємо деякі матеріали навіть про тих злочинців, яких ми ще не затримали, а тільки шукаємо. Адже цілком можливо, що чоловік, який тебе обікрав, вчинив до того ще й інші злочини. Правда?

— Авжеж. А я про це й не подумав.

— Хвилинку! — сказав симпатичний комісар, бо зазвонив телефон. — Так, так... цікаві речі для вас... зайдіть до мене в кабінет, — сказав він у телефонну трубку, потім поклав її і звернувся до Еміля: — Зараз сюди придуть кілька репортерів і візьмуть у тебе інтерв'ю.

— А що воно таке?

— Ну, розпитають. Для газети.

— Не може бути! — вигукнув Еміль. — Про мене ще напишуть у газеті?

— Напевне. Школяр, який спіймав злодія, стає знаменитістю.

У двері постукали, і до кабінету зайшло четверо чоловіків. Комісар потис їм руки й коротко розповів Емілеву пригоду. Всі четверо старанно занотувували його розповідь.

— Дивина! — сказав нарешті один із репортерів. — Хлопець із провінції стає детективом.

— Може, ви запросите його до себе на роботу? — спитав у комісара інший репортер і засміявся.

— А чому ти не звернувся відразу ж до якого-небудь поліцейського і не розповів йому все? — спитав третій репортер.

І тоді Еміль злякався. Він згадав вахмістра Єшке в Нойштадті і свій сон. Кепські його справи!

— Ну ж бо, — підбадьорив комісар.

Еміль знизав плечима і мовив:

— Я скажу вам правду. В Нойштадті я виліз на пам'ятник великому герцогу Карлу — й розмалював йому червоною фарбою ніс, а чорною вуса. Будь ласка, пане комісаре, заарештуйте мене!

Але ні комісар, ні репортери не вжахнулися, навпаки, всі п'ятеро весело зареготали. А тоді комісар сказав:

— Але ж, Емілю, ми не можемо посадити у в'язницю одного з найкращих наших детективів.

— Ні? Справді ні? От добре! — полегшено вигукнув Еміль. А тоді звернувся до одного з репортерів:— Хіба ви не впізнали мене?

— Ні.

— Учора в трамваї номер 177 ви купили мені квиток, бо я не мав грошей.

— Правильно! Тепер я пригадую. Ти ще хотів дізнатися мою адресу, щоб повернути мені ті дрібняки.

— Можна, я зараз вам поверну? — спитав Еміль і видобув із кишені десять пфенігів.

— Пусте! — всміхнувся чоловік. — А ти навіть назвав тоді своє ім'я.

— Авжеж, я завжди так роблю. Мене звати Еміль Тішбайн.

— А мене — Кестнер, — назвався журналіст, і вони потисли один одному руки.

— Здорово! — вигукнув комісар. — Давні знайомі!

— Слухай-но, Емілю, — сказав пан Кестнер, — ходімо зі мною до редакції. А дорогою десь з'їмо тістечка із збитими вершками.

— Можна, я вас почастую? — спитав Еміль.

— Диви, який гордий! — і чоловіки задоволено засміялися.

— Ні, пригостити дозволь уже мені, — сказав пан Кестнер.

— Я залюбки пішов би, але надворі мене чекають Професор і Густав.

— А ми візьмемо їх із собою.

В інших репортерів було ще безліч запитань. Еміль на всі докладно відповідав, а вони швидко занотували.

— Чи цей злодій — новак? — спитав хтось із них.

— Навряд,— відповів комісар.— Можливо, попереду нас чекає велика несподіванка. На всяк випадок зателефонуйте мені ще раз за годину.

І всі розпрощалися. Пан Кестнер забрав Еміля, Густава і Професора з собою і повіз їх на машині насамперед до кондитерської. Дорогою Густав просигналізував у свій клаксон, пан Кестнер злякався, і всі засміялися.

У кондитерській хлопцям стало дуже весело. Вони наминали вишневий торт із збитими вершками і розповідали про все, що тільки наvertалося на думку: про їхню військову раду на Нікольсбурзькій площі, про гонитву на таксі за злодієм, про ніч у готелі, про Густава-ліфтера, про скандал у банку. І пан Кестнер сказав під кінець:

— Ви справді чудові хлоп'ята, всі троє!

Вони страшенно запишалися і з'їли ще по шматку торта.

Потім Густав і Професор сіли в автобус. Еміль пообіцяв після обіду зателефонувати малому Вікторкові, а тепер поїхав із паном Кестнером до редакції.

Будинок, де створювалася газета, був величезний. Майже такий завбільшки, як управління поліції на Александерплац. А в коридорах панувала така метушня й біганина, наче там змагалися в бігу із перешкодами.

Вони зайшли до кімнати, де сиділа гарненька білява дівчина-друкарка. Пан Кестнер став бігати по кімнаті туди й назад та диктувати друкарці все, що розповідав йому Еміль. Часом він спинявся і питав в Еміля:

— Все правильно?

Еміль кивав головою, і пан Кестнер диктував далі.

Потім він знову зателефонував комісарові поліції.

— Що ви кажете? — вигукнув пан Кестнер.— Це просто неймовірно!.. Поки що йому не розказувати?.. Он як?.. Це мене дуже тішить... Щиро вам вдячний!.. Це просто сенсація!

Він поклав трубку, пильно подивився на хлопця, наче зроду його не бачив, і сказав:

— Емілю, ходімо мерщій зі мною. Треба тебе сфотографувати.

— Навіщо? — здивувався Еміль.

Але слухняно піднявся з паном Кестнером ще на три

поверхи й опинився у великій світлій кімнаті з багатьма вікнами. Тут Еміль причесав чуба, і його сфотографували.

Нарешті пан Кестнер повів Еміля до друкарні,— але ж і гуркотіло там, наче воднораз працювали тисячі друкарських машинок! — дав якомусь чоловікові аркуші, котрі щойно надрукувала гарненька білява дівчина, і сказав, що негайно повернеться, бо це дуже важливий матеріал, але спершу треба відправити хлопця до його бабусі.

Потім вони спустилися ліфтом на перший поверх і вийшли на вулицю. Пан Кестнер підкликав таксі, посадовив у нього Еміля і, хоча хлонець заперечував, дав шоферові гроші, сказавши:

— Будь ласка, відвезіть мого маленького друга на Шуманштрассе, п'ятнадцять.

Вони міцно потиснули один одному руки. І пан Кестнер мовив:

— Коли прийдеш додому, привітай від мене свою маму. Вона, напевне, дуже мила жінка.

— Аякже!

— І ще одне,— крикнув пан Кестнер, коли таксі вже рушило,— прочитай сьогодні увечері нашу газету. Ти вкрай здивуєшся, хлопче!

Еміль обернувся до нього і помахав рукою. І пан Кестнер теж помахав йому.

А тоді машина завершила за ріг.

Розділ шістнадцятий

КОМІСАР ПОЛІЦІЇ ВІТАЄ

Таксі їхало вже по Унтер-ден-Лінден, коли Еміль дав знак шоферові, і машина спинилася.

— Ми вже, мабуть, незабаром приїдемо, пане шофере? — спитав Еміль.

— Еге,— підтвердив той.

— Даруйте, що я завдаю вам зайвого клопоту, але мені спершу ще треба на Кайзералее. До кав'ярні «Жості». Там я залишив букет для бабусі і свою валізку. Тож, коли ваша ласка, поїдьмо туди.

— Що означає «коли ваша ласка»? Чи є в тебе гро-

ші доплатити, коли не вистачить тих, що я вже одержав?

— Є. А ті квіти мені дуже потрібні.

— Гаразд,— сказав шофер і звернув ліворуч.

Вони поїхали крізь Бранденбурзьку браму, потім вниз повз зелений тінистий парк Тіргартен до Нолендорфської площі. Еміль подумав, що тепер, коли все добре, вона виглядає куди веселішою і затишнішою. Але про всяк випадок помацав свою верхню кишеню. Гроші були на місці.

Далі вони поїхали вгору по Мотцштрасе до кінця, завернули праворуч і спинилися біля кав'ярні «Жості».

Еміль вийшов із машини, побіг у кав'ярню, одержав свою валізку і квіти, подякував буфетнику, знову сів у таксі і сказав:

— А тепер, пане шофере, будь ласка, до бабусі.

Вони розвернулися, проїхали всю довгу дорогу назад, перетнули Шпрее і подалися далі старенькими вуличками з сірими будинками. Хлопцеві кортіло роздивитися все зблизька, та, наче навмисне, то раз у раз падала валізка, то вітер рвав білий папір, в який були загорнені квіти, і Еміль мусив міцно тримати букет.

Нарешті шофер загальмував, і машина спинилася на Шуманштрасе біля будинку номер п'ятнадцять.

— От ми і приїхали,— сказав Еміль і виліз з машини.— Скільки я ще винен?

— Ніскільки. Навпаки, тобі належить тридцять пфенігів здачі.

— Ні, ні! — вигукнув Еміль.— Купіть собі на них сигарет.

— Я не курю, любий хлопчику, а жую тютюн.

Еміль піднявся на четвертий поверх і подзвонив до Гаймбольдів. За дверима знявся галас, потім двері розчинилися, і на поріг ступила бабуся. Вона схопила Еміля за комір, поцілувала його в ліву щоку, водночас ляснула по правій і за чуба втягла в помешкання, вигукуючи:

— Ох ти ж, негіднику! Ох ти ж, негіднику!

— Цікаві речі дізнаємося про тебе,— сказала тітонька Марта і приязно простягла йому руку.

Поні Капелюшок у маминому фартусі тицьнула йому лікоть і завершчала:

— Обережно! В мене мокрі руки, я мию посуд. Бідні ми, жінки!

Усі пішли разом у кімнату. Еміля посадовили на канапу, а бабуся і тітка Марта взялися так його розглядати, начебто він був не він, а коштовна картина Тіціана.

— А гроші приніс? — спитала Поні Капелюшок.

— Авжеж!

І Еміль дістав із кишені три папірці, простяг сто двадцять марок бабусі і сказав:

— Ось, бабусю, візьми. Мама тебе щиро вітає. Не сердься, що останнього місяця вона нічого не прислала. Їй не дуже велося з роботою. Зате тепер вона передає більше, ніж звичайно.

— Спасибі, люба дитино! — мовила стара і простягла йому назад двадцять марок.— Це тобі. За те, що ти такий чудовий детектив.

— Ні, я не візьму. Адже у мене є ще двадцять марок, які дала мені мама.

— Емілю, бабусю треба слухати. Ану сховай їх до кишені!

— Ні, я не візьму.

— От дивак! — вигукнула Поні Капелюшок.— Мене не довелося б двічі просити.

— Ні, ні, я не можу.

— Або ти візьмеш їх, або в мене з гніву почнеться напад ревматизму,— оголосила бабуся.

— Мерщій сховай ці гроші! — сказала тітка Марта і сама сунула їх хлопцеві в кишеню.

— Ну, коли ви так наполягаєте,— жалібно пробурмотів Еміль.— Спасибі, бабусю.

— Це я маю дякувати тобі, це я маю дякувати,— відказала вона і погладила Еміля по голові.

Тоді Еміль дістав букет. Поні принесла вазу. Та коли розгорнули папір, усі розгубилися, не знаючи, сміятися чи плакати.

— Сухе бадилля! — вигукнула Поні.

— Вони лежали відчора без води,— сумно пояснив

Еміль.— Тож не дивно. А коли ми з мамою їх купували, вони були зовсім свіжі.

— Не маю сумніву, не маю сумніву,— мовила бабуся і поставила зів'ялі квіти у воду.

— Може, вони відійдуть,— утішала його тітонька Марта.— А ми тепер будемо обідати. Дядько прийде додому аж увечері. Поні, лагодь на стіл!

— Гаразд,— відповіла дівчинка.— Емілю, а що буде у нас на обід?

— Звідки ж я знаю?

— А що ти найдужче за все любиш їсти?

— Макарони з шинкою.

— От ти і знаєш, що у нас на обід.

Щиро сказати, напередодні Еміль уже їв макарони з шинкою. Та, по-перше, улюблену страву можна їсти хоч і щодня. А по-друге, Емілеві здавалося, що відтоді, як вони з мамою востаннє обідали дома, в Нойштадті, минув принаймні тиждень. І він наліг на макарони так завзято, ніби змагав самого Грундайса-Мюллера-Кіслінга.

По обіді Еміль і Капелюшок побігли на вулицю, бо хлопцеві кортіло проїхатись на її нікельованому велосипеду. Бабуся прилягла на канапі відпочити. А тітонька Марта заходилася пекти яблучний пиріг. В усій родині вона славилася своїми яблучними пирогами.

Еміль їхав на велосипеді по Шуманштрасе, а Капелюшок бігла за ним, тримаючись за сідло. Підтримувати велосипед було, як вона запевняла, конче потрібно, інакше-бо Еміль упаде. Невдовзі хлопцеві довелося віддати велосипед Поні, і вона стала крутитися навколо нього, виписуючи трійки та вісімки.

Раптом до них підійшов поліцейський із портфелем і спитав:

— Діти, чи живуть тут, у п'ятнадцятому номері, Гаймбольди?

— Аякже,— сказала Поні,— це ми. Одну хвилиночку, пане майоре.

І вона побігла поставити велосипед у підвал.

— Щось лихе скоїлося? — спитав Еміль, який не міг забути клятого Єшке.

— Навпаки. Чи не ти школяр Еміль Тішбайн?

— Я.

— Ну, тоді я можу тебе щиро поздоровити.

— У кого це день народження? — спитала, повернувшись, Поні.

Але поліцейський більше нічого не сказав і мовчки подався сходами нагору. Тітка Марта повела його до кімнати. Бабуся прокинулася і, вкрай зацікавлена, сіла на канапі. Еміль і Капелюшок стояли біля стола і нетерпляче ждали.

— Річ ось у чому,— сказав поліцейський і розкрив свій портфель.— Злодій, що його сьогодні вранці допоміг затримати школяр Еміль Тішбайн, виявився тим бандитом, який пограбував банк у Ганновері і якого вже чотири тижні скрізь розшукують. Він украв багато грошей. Наша експертиза встановила, що це і є той грабіжник, і він уже в усьому зізнався. Майже всі гроші знайдено в підкладці його костюма. Самі тисячомаркові купюри.

— Здуріти можна! — зойкнула Поні Капелюшок.

— Два тижні тому,— вів далі поліцейський,— банк оголосив, що призначає премію тому, хто зловить грабіжника. А що затримав його ти,— поліцейський повернувся до Еміля,— то саме тобі належить ця премія. Пан комісар поліції вітає тебе, він радий, що ти винагороджений за кмітливість.

Еміль уклонився.

Поліцейський видобув із портфеля чималу пачку грошей і перерахував їх на столі, а тітонька Марта, яка пильно стежила за його руками, прошепотіла:

— Тисяча марок!

— Ого-го! — вигукнула Поні.

Бабуся підписала квитанцію. Тітонька Марта пригостила поліцейського склянкою вишнівки з дядькової шафи, і він пішов.

Еміль сів біля бабусі, не годний мовити ані слова. Стара жінка обняла його, похитала головою і сказала:

— Навіть важко повірити. Навіть важко повірити.

Поні Капелюшок вихопилась на стілець і, диригуючи, немов у кімнаті зібралася хорова капела, проспівала:

— Ми запросимо, ми запросимо всіх хлоп'ят до нас на каву!

— Атож, запросимо,— сказав Еміль.— Але насамперед... власне, тепер... як ви гадаєте... щоб мама теж приїхала до Берліна...

ПАНІ ТІШБАЙН ХВИЛЮЄТЬСЯ

Наступного ранку в Нойштадті пекарка пані Вірт подзвонила в двері перукарки пані Тішбайн.

— Доброго ранку, пані Тішбайн,— сказала вона.— Як ся маєте?

— Доброго ранку, пані Вірт! Я так хвилююся. Син не написав мені ще жодного слова. Як дзвонять у двері, я завжди думаю, що то поштар. Чи будете робити зачіску?

— Ні, я зайшла сюди, бо... бо мені треба вам дещо сказати.

— Прошу.

— Еміль вас щиро вітає і...

— Лишенько, що з ним сталося? Де він? Що вам відомо? — закричала пані Тішбайн.

Страшенно схвильована і перелякана, вона звела догори руки.

— Та з ним усе добре, моя люба, навіть дуже добре. Він спіймав злодія. Ви тільки уявіть собі! І поліція дала йому у винагороду тисячу марок. То що ви скажете? Га? І ви маєте поїхати обіднім поїздом до Берліна.

— Але звідки ви все це знаєте?

— Ваша сестра, пані Гаймбольд, щойно зателефонувала з Берліна до нас у крамницю. Еміль теж сказав кілька слів. Тож ви повинні поїхати. Тепер, коли у вас стільки грошей, це можна собі дозволити.

— Так, так... Ну, звісно,— розгублено бурмотіла пані Тішбайн.— Тисяча марок? За те, що спіймав злодія? І чого це йому таке на думку навернулося? Тільки й робить самі дурниці.

— Але ж його нагороджено! Тисяча марок — це купа грошей!

— Не кажіть мені про цю тисячу марок.

— Так, так, могло і лихе щось статися. То ви поїдете?

— Звичайно! Я й на мить не заспокоюся, поки сама не побачу хлопця.

— То щасливої дороги! І приємних розваг!

— Дякую, пані Вірт,— і перукарка зачинила за нею двері, похитуючи головою.

По обіді, вже сидючи в берлінському поїзді, вона пережила ще більшу несподіванку. Навпроти неї сидів якийсь чоловік і читав газету. Пані Тішбайн нервувалася, її очі блукали з кутка в куток. Вона взялася рахувати телеграфні стовпи, що миготіли за вікном, та найдужче їй хотілося бігти за поїздом і підштовхувати його. Їй здавалося, що він їхав надто повільно. З нетерплячки вона крутилася на місці, і зненацька її погляд спинився на газеті, яку тримав навпроти неї пасажир.

— Ой! — зойкнула вона і вихопила газету в нього з рук.

Пасажир подумав, що жінка раптом збожеволіла, і страшенно злякався.

— Ось! — бурмотіла вона.— Ось цей... Це мій син.

І вона тицьнула пальцем у фото на першій сторінці.

— Та що ви кажете! — зрадів пасажир.— Ви мати Еміля Тішбайна? Чудовий хлопець. Вітаю вас, пані Тішбайн, вітаю вас!

— Так, так. Але заспокойтеся, пане,— сказала перукарка і стала читати статтю.

Вгорі величезними літерами було надруковано:

**МАЛЕНЬКИЙ ХЛОПЕЦЬ У РОЛІ ДЕТЕКТИВА!
СОТНІ БЕРЛІНСЬКИХ ДІТЕЙ ПЕРЕСЛІДУЮТЬ
ЗЛОЧИНЦЯ!**

А далі йшла захоплююча розповідь про Емілеві пригоди від вокзалу в Нойштадті до управління поліції в Берліні. Пані Тішбайн пополотніла. Газета в її руках тріпотіла, наче по купе шугав вітер. Але всі вікна були зачинені. Пасажир ледве міг діждатися, коли вона дочитає статтю. А стаття була дуже довга, майже на всю першу сторінку. І посередині містилася Емілева фотографія.

Нарешті пані Тішбайн відклала газету вбік, глянула на свого сусіда і сказала:

— Тільки залишиться сам — одразу якусь штуку встругне. А я ж так йому наказувала берегти ці сто сорок марок. Як він міг бути такий неуважний! Начебто не знає, що в нас нема зайвих грошей для злодіїв!

— Мабуть, він стомився. А може, злодій навіть його нотизував. Таке буває. Але хіба ви не в захваті від того, як діти виплуталися з цієї історії? Це ж було геніально! Просто геніально!

— Авжеж,— погодилась потішена пані Тішбайн.— Він розумний хлопець, мій синок. Завжди перший у класі. І такий старанний. Але подумайте тільки, якби з ним щось лихе скоїлось! У мене волосся стає дибом, хоч усе вже позаду. Ні, більше я нікуди його самого не відпущу. Бо помру зі страху.

— Він такий, як на фотографії? — спитав чоловік.

Пані Тішбайн подивилася знову на газету і сказала:

— Такий. Точнісінько такий. Вам подобається?

— Надзвичайно! — вигукнув чоловік.— Хлопець хоч куди. З нього будуть люди.

— Тільки якби він трохи охайніше сів,— не заспокоювалася мати.— Піджак весь зібгався. Треба розстібати гудзики, коли сідаєш. Та він же не слухає.

— Аби він не мав більших вад! — засміявся чоловік.

— Ні, вад у нього, мого Еміля, немає,— мовила пані Тішбайн і зворушено потерла собі носа.

Потім пасажир вийшов, залишивши їй газету. Вона читала й перечитувала Емілеві пригоди до самого вокзалу Берлін—Фрідріхштрасе. Ту статтю вона прочитала одинадцять разів.

Коли поїзд спинився, на пероні вже стояв Еміль у своєму святковому костюмчику. Він убрався так для мами і тепер кинувся їй на шию, вигукуючи:

— Ну, що ти на це скажеш?

— А ти не задавайся, шалапуте!

— Ой, пані Тішбайн, я неймовірно радий, що ти приїхала,— сказав Еміль і взяв матір під руку.

— Переслідуючи злодія, ти геть обшмугляв свій одяг,— зауважила мама, але зовсім не сердито.

— Якщо хочеш, у мене буде новий костюм.

— Звідки він візьметься?

— Одна крамниця збирається подарувати мені, Професорові і Густаву нові костюми, а потім повідомити в газеті, що ми, детективи, купуємо одяг тільки в цій крамниці. Це така реклама, розумієш?

— Звісно, розумію.

— Але ми, мабуть, відмовимось, хоча могли б замість тих нудних костюмів одержати кожен по новенькому футбольному м'ячу,— розповідав Еміль, хизуючись.— Тільки знаєш, ми вважаємо, що вся ота метушня навколо нас — просто безглуздя. Нехай би вже дорослі собі метушилися — часом вони бувають дуже кумедні. А дітям це ні до чого.

— Браво! — вигукнула мама.

— Гроші сховав дядько Гаймбольд. Тисячу марок. Хіба погано, скажеш? Тепер ми купимо тобі електричний фен, щоб сушити волосся. І зимове пальто на хутрі. А мені? Це ще треба обміркувати. Мабуть, таки футбольний м'яч. Або фотоапарат. Ще подивимось.

— А я гадаю, ці гроші краще не чіпати й покласти в банк. Колись вони дуже стануть тобі в пригоді.

— Ні, ми неодмінно купимо тобі фен і тепле пальто. Що залишиться, можна покласти в банк, коли вже ти так хочеш.

— Це ми ще обміркуємо,— сказала мама і стисла йому руку.

— А ти знаєш, що в усіх газетах надруковано мою фотографію? І великі статті про мене?

— Одну я вже прочитала в поїзді. Тоді я дуже розхвилювалася, Емілю! Тобі нічого не сталося?

— Анічогісінько! Це було здорово! Ну, я розповім тобі геть-чисто все. Але спершу познайомся з моїми друзями.

— Де ж вони?

— На Шуманштрассе. У тітоньки Марти. Учора вона відразу ж спекла пиріг з яблуками. І ми запросили всю компанію. Вони саме зараз там зібралися.

У Гаймбольдів і справді було весело. Тут зібралися всі: Густав, Професор, Крумбігель, брати Мітенцвай, Герольд, Фрідріх Перший, Траугот, малий Вівторок і всі-всі. Ледве вистачило для них стільців.

Поні Капелюшок бігала з великим кавником від гостя до гостя і частувала гарячим шоколадом. А яблучний пиріг тітоньки Марти був просто казковий. Бабуся сиділа на канапі і сміялася. Здавалось, вона помолодшала на десять років.

Коли ввійшли Еміль з мамою, всі гучно їх привітали, кожен простягав пані Тішбайн руку. А вона дякувала хлопцям за те, що вони так самовіддано допомогли її Емілеві.

І тут Еміль сказав:

— Правда ж, друзі, ми не візьмемо ні костюмів, ні футбольних м'ячів? Ми не хочемо, щоб із нас робили рекламу. Згода?

— Згода! — вигукнув Густав і так просигналив своїм клаксоном, що задеренчали всі вазони з квітами тітоньки Марти.

Потім бабуся постукала ложкою по своїй визолоченій чашці, підвелася і сказала:

— Послухайте-но, що я скажу, хлоп'ята. Я хочу виголосити промову. Будь ласка, не гніть кирпу, я не збираюся вас вихваляти. Вам і так уже памороки тим вихваланням забили. Цього я не робитиму! Ні, цього я не робитиму.

Діти зовсім принишкли, навіть не наслідувалися їсти.

— Вистежувати злодія, — повела далі бабуся, — і спіймати його, коли вас ціла сотня, діло нехитре. Мабуть, це вам неприємно чути? Але серед вас є хлопчик, якому кортіло теж вистежувати того Грундайса. Або теж убраться в зелену ліврею і розвідати все в готелі. Але він зостався дома, бо відчував відповідальність, так, відчував відповідальність.

Усі подивилися на малого Вівторка. Той зникнув і зашарівся по самі вуха.

— Правильно. Я кажу про малого Вівторка. Правильно! — сказала бабуся. — Він сидів два дні біля телефону. Він знав, у чому його обов'язок. І виконав його, хоч це було хлопцеві зовсім не до вподоби. Це прекрасно. Зрозуміло? Прекрасно! Беріть із нього приклад. А тепер усі підведімося з вигуком: «Слава малому Вівторкові!»

Хлопці посхоплювалися на ноги. Поні Капелюшок притисла руки до рота, наче сурму. З кухні прийшли тітка Марта і Емілева мама. І всі закричали:

— Слава Вівторкові! Слава! Слава!

Потім усі знову посідали. А малий Вівторок перевів дух і сказав:

— Дякую. Тільки що тут такого? Ви всі зробили б те ж саме. Правда ж? Справжній хлопець завжди робить те, що треба. І квит!

Поні Капелюшок підняла догори кавник і крикнула:
— Хлопці, кому ще налити? Тепер випиймо за Еміля!

Розділ вісімнадцятий

ЧИ ЦЕ ЧОГОСЬ НАВЧИТЬ?

Надвечір хлопці попрощалися й розійшлися. Еміль мусив їм урочисто пообіцяти, що завтра по обіді прийде разом із Поні Капелюшком до Професора. Потім додому прийшов дядько Гаймбольд і сіли вечеряти. А після вечері дядько передав пані Тішбайн тисячу марок і порадив покласти їх у банк.

— Я саме так і збиралася зробити,— сказала перукарка.

— Ні! — вигукнув Еміль.— Тоді я не матиму від них ніякої втіхи. Хай мама купить собі електричний фен і пальто, підбите хутром. Я й чути не хочу того, що ви кажете. Адже гроші мої. Тож я можу з ними робити, що хочу. Хіба ні?

— Ні, ти не можеш робити з ними, що хочеш,— пояснив дядько Гаймбольд.— Ти ще дитина. І вирішувати, що робити з грошима, може тільки твоя мама.

Еміль підвівся з-за столу і став біля вікна.

— Отакої! Ти, Гаймбольд, нічого не розумієш,— сказала Поні Капелюшок своєму батькові.— Хіба ти не бачиш — Емілеві була б велика радість щось подарувати матері. Ви, дорослі, часом такі твердошкурі!

— Звичайно, треба купити фен і пальто,— мовила бабуся.— А що зостанеться, можна покласти в банк, правда, мій хлопчику?

— Атож. Ти згодна, мамусю?

— Коли ти так наполягаєш, багатію!

— Завтра, з самого ранку підемо купувати. Поні, підеш із нами? — радісно вигукнув Еміль.

— Невже ти гадаєш, що я в цей час байдики битиму? Але ти повинен і собі щось купити. Тітонька Тішбайн

одержить фен для волосся, а собі купи велосипед, гаразд? Щоб більше не псував велосипеда своєї кузини.

— Емілю,— занепокоїлась пані Тішбайн,— ти зіпсував Поні велосипед?

— Та ні, мамо, я просто трохи опустив їй сідло, а то вона сидить дуже високо, наче гонциця, і викаблучується, як мавпа.

— Сам ти мавпа! — крикнула Капелюшок.— Коли ти ще хоч раз зіпсуєш мені велосипед, між нами все буде кінчено.

— Якби ти не була дівчина й не така худюща, мов дрючок, я дав би тобі доброго лупня, моє золотко. До того ж, я не хочу сьогодні псувати собі настрої. Але хай тебе не обходить, що я собі куплю чи не куплю.

І Еміль уперто застромив руки в кишені.

— Не сваріться і не бийтесь, а просто повідряпуйте одне одному очі,— лагідно порадила бабуся, і суперечка на тому скінчилася.

Увечері дядько Гаймбольд вийшов погуляти з собакою. Тобто у Гаймбольдів не було ніякого собаки, а Поні так казала, коли батько йшов увечері випити кухоль пива.

Бабуся, обидві жінки, Поні Капелюшок та Еміль сиділи в кімнаті й говорили про щойно минулі дні, сповнені такого хвилювання.

— А може, ця історія має і щось добре,— сказала тітонька Марта.

— Звичайно,— вигукнув Еміль.— Одне я тепер запам'ятав назавжди: людям не можна довіряти.

— Дурниці! — пробурмотіла бабуся.— Навпаки! Навпаки!

— Дурниці, дурниці, дурниці! — заспівала Поні Капелюшок і застрибала по кімнаті.

— Отже, ти гадаєш, ця історія нічого нас не навчить? — спитала тітонька Марта.

— Навчить,— запевнила бабуся.

— Чого? — спитали всі водночас.

— Гроші треба надсилати тільки поштою,— і бабуся тихенько засміялася, наче заграла музична скринька.

— Ура! — закричала Поні Капелюшок і поскакала на своєму стільці до спальні.

Еміль і троє близнюків

ПЕРЕДМОВА

За два роки після тієї пригоди, що сталася з Емілем і паном Грундайсом, я пережив щось надзвичайно дивне на розі Кайзералеє і Траутенштрасе.

Власне, я збирався сісти у трамвай № 177 і поїхати до Штегліца. Ніяких особливих справ у Штегліці я не мав, але мені подобається гуляти по околицях міста, яких я не знаю і де мене не знають. Тоді мені здається, що я десь на чужині. І коли я вже почуваюся зовсім самотнім і покинутим, тоді я їду мерщій додому і в затишку п'ю каву.

Отакі в мене фанаберії.

Але того дня подорож довелося відкласти. Бо коли трамвай підійшов і я вже намірився був сісти в передній вагон, із нього вийшов дивно знайомий чоловік у чорному котелку. Він крадькома оглядівся, наче мав нечисте сумління, тоді швидко обминув передній вагон, перебіг вулицю і попрямував до кав'ярні «Жості».

Я замислено провів його очима.

— Чи ви збираєтесь їхати? — спитав у мене кондуктор.

— Авжеж.

— Тоді поспішайте.

Але я зовсім не поспішав, навпаки, я наче прикипів до місця, здивовано втупившись у причепний вагон.

Бо з того вагона вийшов хлопчина з валізкою і букетом квітів, загорненим у тонкий папір. Хлопчина оглядівся довкола і потяг валізку до газетного кіоска на розі вулиці, поставив за ним свою поклажу і знов оглядівся.

Кондуктор і досі чекав на мене.

— Ну, мені вже увірвався терпець,— сказав він.— Не хочете їхати, то й не треба!

Він потяг за шнур, і трамвай № 177 рушив до Штегліца без моєї шановної особи.

Пан у чорному котелку вже сидів на терасі кав'ярні й розмовляв із кельнером. Хлопець, що крадькома виглядав з-за кіоска, не зводив з нього очей.

А я все ще стояв на трамвайній зупинці, наче бовван. (Чи має хто уявлення, як виглядають боввани? Я не маю.)

Подумати тільки! Два роки тому пан Грундайс і Еміль Тішбайн саме на цьому місці вийшли з трамвая. А тепер відбувається все це знову? Напевне, тут щось не так.

Я міцно потер собі очі і знову глянув на кав'ярню «Жості». Чоловік у чорному котелку ще сидів там. А хлопець за кіоском стомлено присів на свою валізку, вигляд у нього був украй засмучений.

Я подумав: треба підійти до хлопця і спитати, що все це означає. А як він скаже, що в нього вкрадено 140 марок, я видряпаюсь на найближче дерево.

Тож я підійшов до хлопця, що сидів на валізці, і сказав йому:

— Добридень. Що сталося?

Але він сидів, певне, не тільки на валізці, але й на своїх вухах. Нічого не відповідаючи, він не зводив очей з кав'ярні.

— Може, в тебе вкрадено сто сорок марок? — спитав я.

Тоді він глянув на мене, кивнув і сказав:

— Еге. Отой негідник, що сидить на терасі. Це він украв.

Я вже хотів був видряпатися на найближче дерево, бо ще наперед поклав це зробити, аж тут позаду голосно загула автомашина. Ми злякано озирнулись. Але то була не машина, а хлопець із клаксоном. Він став з нас реготатися.

— Чого тобі треба? — спитав я.

Він іще раз натис на клаксон і оголосив:

— Мене звати Густав.

Це було неймовірно! Я і слова не міг вимовити. А може, все це сниться мені?

Тим часом якийсь незнайомий чоловік біг до нас по Траутенштрассе, щосили вимахуючи руками. Він спинився просто переді мною і загорлав:

— Ідіть звідси! Не встрявайте в чужі справи! Ви псуєте нам натурні зйомки!

— Які ще натурні зйомки? — зацікавився я.

— От же недотепа! — розлютився чоловік.

— А я зроду такий, — відказав я.

Хлопці засміялися. І Густав із клаксоном пояснив мені:

— Дядечку, ми ж знімаємо тут фільм.

— Так, так, — озвався хлопець із валізкою. — Знімаємо фільм про Еміля. І граю його я.

— Проходьте далі, — зажадав незнайомий чоловік. — Плівка коштує надто дорого.

— Вибачте, що перешкодив, — сказав я і пішов геть. А чоловік побіг до великої автомашини, де було встановлено кінокамеру, і оператор знову заходився знімати.

Замислившись, я дійшов до Нікольсбурзької площі й сів там у сквері на лавку. Трохи збентежений, я неуважно дивився поперед себе і так просидів досить довго. Десь я вже чув, що створюється фільм про Еміля і детективів, але зовсім про це забув. Ну, а коли через два роки знову переживаєш усю цю історію з валізкою, букетом квітів і чорним котелком, то природно, що з подиву очі на лоба лізуть...

Раптом до мене підсів високий худорлявий чоловік, немолодий, у пенсне. Він дивився на мене і чомусь усміхався. Всміхався, всміхався, а тоді сказав:

— Дивина та й годі! Гадають, що все відбувається насправді, а це тільки відтворення того, що сталося колись.

І ще він сказав, що, як на нього, мистецтво являє собою підробку дійсності. Правда, нічого лихого він у цьому не вбачає. Так ми з ним розмовляли досить довго. А коли вже не було про що говорити, він зауважив:

— Незабаром на цій звичайній лавці відбудеться військова рада детективів.

— Звідки ви знаєте? Ви теж причетні до фільму?

Він засміявся.

— Ні, річ зовсім в іншому. Я чекаю тут на свого сина. Він хоче подивитися зйомки. Адже він був тоді одним із детективів.

Я повеселішав, уважно придивився до свого сусіди і сказав:

— Коли дозволите, я спробую вгадати, хто ви.

— Будь ласка,— відповів чоловік, вочевидь задоволений.

— Ви — радник юстиції Габерланд, Професорів батько.

— Вгадали! — вигукнув він.— Але звідки ви дізналися? Мабуть, читали книжку «Еміль і детективи»?

Я похитав головою:

— Ні, я її написав.

Радника юстиції це надзвичайно потішило. І за кілька хвилин ми з ним уже розмовляли так, наче знали один одного змалечку.

За розмовою ми й не помітили, як до лавки підійшов гімназист і зняв форменого кашкета.

— А, це ти, синку,— сказав Габерланд.

Я впізнав Професора з першого погляду. Відтоді, як ми бачились, він виріс. Не дуже, але все-таки виріс. Я простяг йому руку.

— Адже це пан Кестнер! — здивувався він.

— Атож! — вигукнув я.— Чи тобі подобається, як знімають фільм про ваші пригоди?

Професор поправив окуляри.

— Вони докладають багато зусиль. Це треба визнати. Але такий фільм мали б написати і знімати самі хлопці. Дорослі на цьому не знаються.

Його батько засміявся:

— Мого сина й досі кличуть Професором. Але його вже давно треба було б називати Таємним Радником.

А потім Професор сів між нами на лавку і розповів про своїх друзів. Про Густава, який нещодавно дістав у подарунок до свого клаксона мотоциклет. І про малого Вівторка. Він переїхав із батьками до Далема, але часто приїздить до Берліна, бо скучає за своїми давніми друзями. І про Блеєра, і про Мітенцвая, і про Мітендрая, і про Траугота, і про Церлета. Я дізнався багато новин. А злюка Петцольд такий самий забіяка, як і два роки тому. Він завдає їм багато прикростей.

— А що ви на це скажете? — вигукнув Професор.— Адже я став власником будинку!

Він випростався і прибрав страшенно гордого вигляду.

— Я майже втричі старший за тебе,— зауважив я,— але й досі не став домовласником. Як це в тебе вийшло?

— Він одержав будинок у спадщину від двоюрідної бабусі, що недавно померла,— пояснив батько.

— Будинок стоїть на березі Балтійського моря,— розповідав, щасливо всміхаючись, Професор.— І на те літо я запрошу до себе Емілія і всіх детективів.— Він затнувся.— Тобто, якщо дозволять мені тато й мама.

Радник юстиції краєм ока глянув на сина. Кумедно було спостерігати, як вони крізь окуляри придивляються один до одного.

— Наскільки я знаю твоїх шановних батьків,— сказав нарешті радник юстиції,— вони не стануть заперечувати. Будинок належить тобі, а я тільки тимчасовий опікун.

— Домовились! — вигукнув Професор.— А коли я згодом одружусь і матиму дітей, я поводитимусь з ними так, як ти зі мною.

— За умови, що в тебе будуть такі ж зразкові діти, як у твого батька,— додав радник юстиції.

Хлопець притулився до нього і тихо сказав:

— Широ дякую!

На цьому розмова скінчилася. Ми підвелись і втрьох пішли до Кайзералеє. На терасі кав'ярні «Жості» стояв актор, що грав пана Грундайса. Він скинув з голови чорний котелок і витирав носовиком спітніле чоло. Поруч стояли режисер, оператор і той чоловік, що напався на мене біля газетного кіоска.

— Я більше не витримаю! — сердито казав актор, що грав пана Грундайса.— Від цього в мене заболить живіт. Я маю з'їсти яєчню з двох яєць. Так написано в сценарії. З двох яєць! Не більше! А я знищив уже вісім яєць, та вас цей кадр ніяк не задовольняє.

— Іншої ради нема,— сказав режисер.— Доведеться, голубе, зняти ще один дубль.

Актор насадив на голову котелок, змучено звів до неба очі, підкликав кельнера і сумно мовив:

— Будь ласка, ще яєчню з двох яєць.

Кельнер записав замовлення, похитав головою і сказав:

— Але ж і дорогий буде фільм!

І пішов з тераси..

Ось Еміль знову! Відтоді, як ми бачили його востаннє, збігло понад два роки. За цей час він виріс. У нього — новий святковий костюм, теж синій. Тільки штани тепер уже, звісно, довгі. Та якщо хлопець і далі ростиме так швидко, то за рік носитиме цей костюм із короткими штаньми.

А взагалі Еміль майже не змінився. Він і тепер такий же зразковий хлопець, як і тоді. І так само любить свою маму. Часом, коли вони залишаються вдвох, він нетерпляче каже: «Сподіваюсь, що невдовзі я зароблятиму багато грошей. Тоді ти не будеш більше працювати». А мама сміється: «Аякже, тоді я ловитиму мух».

Вахмістр Єшке в Нойштадті став обер-вахмістром. Випадок із розмальованим пам'ятником давно забуто. Навіть часом обер-вахмістр Єшке після чергування іде до Тішбайнів випити кави. А перед тим він завжди купує у пекаря Вірта чималий смачний пиріг.

Пані Вірт, що завжди зачісується в пані Тішбайн, якось сказала своєму чоловікові, пекареві Вірту: «Оскаре, ти ні про що не здогадуєшся?» А коли пекар заперечливо похитав головою, вона вигукнула: «Ні, ти порошу не ви-найдеши!»

Уявіть собі, Професор успадкував від померлої бабусі цілий будинок, що стоїть у Корлсбютелі на березі Балтійського моря. Померла бабуся була за життя завзятою садівницею. І сад, що оточує двоповерховий будинок, — справжня дивина. А пляж просто поруч, туди можна добігти у самих плавках. Три хвилини бігцем крізь зелене шумовиння вільх — і ти вже нагорі, на дюнах. Унизу розпросторилося Балтійське море. А дерев'яний причал, до якого пристають пароплави, що курсують затокою, тягнеться майже до самого обрію.

Чи ви чули історію про чоловіка, який знайшов десь гудзика й замовив собі костюм до нього? Щось схоже трапилось з Густавом. Спершу він мав тільки клаксон. Та хлопець так довго морочив батькові голову, що той нарешті подарував синові до клаксона цілий мотоциклет.

Це, звісно, машина невелика, і щоб водити її, не треба

ніяких прав. Але слід сказати, що мешканці сусідніх будинків уже знемагають від тріскотняви, яку здіймає своїм мотоциклетом Густав. Коли він у спортивному костюмі вихоплюється на машину або з ревом завертає за ріг, усі, мабуть, думають: це майбутній чемпіон Німеччини. Щоправда, у школі на уроках Густаву буває кепсько. Та хлопець гумору не втрачає. «Я ж у класі не останній,— каже він,— а передостанній. І квіт».

Коли хлопцеві чотирнадцять років, він усе ще хлопець, ба навіть хлопчисько. А коли дівчинка досягне такого віку, то вона почуває себе юною дамою. І біда тому, хто здумає покепкувати з неї. Або сказати: «Не випендрюйся, задавако!» Хто на таке зважиться, тому лиха не минути.

За останні роки Поні Капелюшок, звичайно, не стала мавпою, адже вона завжди була гарненька. Але тоді вона була майже шибеником, а тепер — майже панночка. Бабуся часто каже їй: «Не поспішай, дитино, не поспішай, старою шкапою ти завжди встигнеш стати».

Чи ви десь бачили великий пором? У Засніцу? Або в Варнемюнде? Чи в Штральзунді? Це чудові пороми. Вони підходять до причалів, роззявляють пащу, і раптом цілий поїзд в'їжджає на корабель. І попливуть ці пороми із поїздом Балтійським морем. До Данії, або на Рюген, або до Швеції.

Коли корабель причалює, з нього виїжджає поїзд, просто на рейки, і їде собі далі, наче нічого й не сталося. От дивина, чи не так? Приємно їхати в поїзді, приємно їхати на пароплаві, та незрівнянно приємніше, мабуть, їхати в поїзді на пароплаві!

The three Byrons, тобто «Три Байрони», грають в нашій історії неабияку роль. Вони артисти, виступають на сцені. Часом у цирку, часом у кабаре. Один із Байронів — батько, решта двоє — його сини. Звати їх Маккі і Джеккі. Вони близнюки, але Джеккі більший за Маккі. Через це старий Байрон гнівається. А що Джеккі може зробити? Він росте. Інші хлоп'ята радіють з того, що ростуть, а Джеккі Байрон у розпачі.

У повісті ви ще зустрінете учня кельнера. У готельному ресторані він невелика особа. Але колись він стане кельнером. Або старшим кельнером. Або й метрдротелем. А поки що учень кельнера допомагає накривати столи й носити тарілки. Це не така легка справа!

Та часом випадає вільна година. Тоді можна збігати на пляж і доплисти до піщаної мілини. Чи вилізти на великий зелений тубик — рекламу зубної пасти. На пляжі можна навіть зустріти давніх знайомих з Берліна і згадати часи, що вже давно минули.

Те, що цей чоловік — старий морський вовк, видно за тисячу метрів, навіть проти вітру. Він капітан торговельного корабля і їздить по всій Балтиці. Часом він возить дерево. Часом — вугілля. Часом — шведське залізо. А часом — ром, багато рому. Слово честі. Адже морський вітер викликає спрагу.

У Корлсбютелі в капітана Шмауха є будиночок. А в гавані стоїть чимала вітрильна яхта, вона теж належить йому. І щоб я не забув: учень кельнера — його небіж. На світі взагалі куди більше родичів, ніж попервах здається.

У Балтійському морі, недалеко від берега, є малесенький острів. За давніх часів якийсь рибалка задля жарту відвіз на той острівець пальму в діжці і висадив її там у пісок.

І от росте африканська пальма в північному піску, навіть стала вже чималою. Тільки вигляд у неї такий, що собака завив би. Та на острові немає жодного собаки. На ньому взагалі ніхто не живе. По-перше, там самий пісок, а по-друге, острівець замалий для житла. Якби хтось уві сні впав там із ліжка, то опинився просто в Балтійському морі.

А ТЕПЕР ІСТОРІЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ!

Розділ перший

ОБЕР-ВАХМІСТР ЄШКЕ ЗВЕРТАЄТЬСЯ З ПРОХАННЯМ

По обіді, скінчивши чергування, обер-вахмістр Єшке з'явився до Тішбайнів із здоровенним яблучним пирогом. Емілева мама зварила каву. І от вони сиділи втрьох за круглим столом у їдальні і їли всмак. Велике блюдо з пирогом поволі порожніло. Еміль уже насилу міг дихнути. А пан Єшке розповідав, що нойштадтський бургомістр надумав замінити стару конку справжнім електричним трамваєм. Затримка тільки за коштами.

— А чого ж одразу не побудувати метро? — спитав Еміль. — Коли зникне наша конка, Нойштадт наполовину втратить своєрідність. Електричні трамваї є вже скрізь.

— Якщо затримка тільки за коштами, — сказала мама, — то в Нойштадті трамвай з'явиться хтозна-коли.

Обер-вахмістр ввічливо спитав, чи можна закурити.

— Авжеж, пане Єшке! — дозволила мама.

Гість дістав із шкіряного портсигара велику чорну сигару, запалив її і огорнув себе густим сіро-блакитним димом.

Тоді пані Тішбайн підвелася, збрала чашки й тарілки, віднесла їх до кухні. Повернувшись, вона сказала, що швиденько збігає до крамниці по шампунь, бо за годину прийде пані Гомбург мити голову.

Еміль схопився, щоб побігти до крамниці.

— Ні, — спинила його мама, — я піду сама.

Еміль здивовано глянув на неї.

Пан Єшке зиркнув на пані Тішбайн і закашлявся від сигарного диму. Віддихавшись, він промовив:

— Емілю, мені треба з тобою поговорити. Так би мовити, як чоловік із чоловіком.

За пані Тішбайн грюкнули парадні двері.

— Будь ласка,— сказав Еміль,— коли вам так хочеться. Тільки я не збагну, чому мама раптом побігла до крамниці. Адже купувати — це мій обов'язок.

Обер-вахмістр поклав сигару на попільничку, перекинув ногу на ногу і струсив рукою попіл з мундира, хоча ніякого попелу там не було. Нарешті він сказав:

— Твоя мама пішла, мабуть, для того, щоб ми з тобою могли спокійно порозмовляти.

І він розгублено втупився в стелю.

Еміль теж глянув угору. Але там не було на що дивитись.

Обер-вахмістр узяв знов свою сигару і раптом спитав:

— Я тобі дуже несимпатичний?

Еміль мало не впав із стільця.

— Чому ви так гадаєте? Дивне запитання, пане Єшке.— Хлопець трохи помовчав.— Раніше я страшенно вас боявся.

Обер-вахмістр зареготав:

— За той пам'ятник, еге?

Еміль кивнув головою.

— Нічого, ми теж робили такі дурниці, як були школярами.

Хлопець остовпів:

— Ви теж? Особисто ви?

— Власною персоною,— підтвердив поліцейський.

— Тоді ви мені симпатичні.

Здавалося, пан Єшке зрадів.

— Мені треба спитати в тебе дещо важливе,— сказав він.— Минулої неділі я вже розмовляв про це з твоєю мамою. Але вона сказала, що все залежить від тебе. Якщо ти будеш проти, то нічого не вийде.

— Угу,— пробурмотів Еміль. Трохи помовчавши, він сказав: — Не гнівайтесь на мене, але я нічогосінько не зрозумів.

Обер-вахмістр довго розглядав свою сигару. Вона тим часом згасла, і він узявся її старанно розпалювати. Нарешті він сказав:

— Важко говорити про це з таким великим хлопцем. Ти пам'ятаєш свого батька?

— Майже ні. Мені було п'ять років, коли він помер.

Обер-вахмістр кивнув. І зненацька швидко промовив:

— Я хотів би одружитися з твоєю матір'ю.— Він закашлявся і, тільки трохи заспокоївшись, повів далі: — Я можу працювати дільничним. А згодом стану інспектором. Іспити я витримаю напевне. Хоч я й не ходив до реального училища, але маю дещо в голові. В інспектора платня пристойна. І ти зможеш, як схочеш, вчитися далі після школи.

Еміль струсив крихти з барвистої скатерки.

— Якщо ти заперечуватимеш,— сказав обер-вахмістр,— то вона за мене не піде.

Хлопець підвівся і підійшов до вікна. Якийсь час дивився на вулицю, тоді обернувся і тихо сказав:

— Мені треба спершу якось звикнути до цієї думки, пане Єшке.

— Зрозуміло,— відповів той.

Еміль знову обернувся до вікна. «Я уявляв собі все інакше,— думав він, стежачи очима за вантажною машиною.— Я хотів би сам заробляти гроші. Багато грошей. Щоб їй не треба було більше працювати. І я хотів би все життя бути з нею. Тільки вдох. І більше нікого. Та ось з'являється поліцейський і хоче стати її чоловіком!»

З-за рогу вулиці вийшла мама. Вона швидко перетнула дорогу, вигляд у неї був заклопотаний.

Еміль сховався за гардиною. «Треба негайно вирішувати. Я не повинен думати про себе, це було б негарно. Вона завжди думає тільки про мене. Він їй подобається. Я нізащо не покажу, що мені прикро. Удаватиму веселого, щоб не зіпсувати їй радість».

Еміль глибоко зітхнув, одвернувся від вікна й голосно сказав:

— Я згоден, пане Єшке.

Обер-вахмістр підвівся, підійшов до хлопця і потис йому руку. Тут саме розчинилися двері. Мама швидко ввійшла до кімнати й допитливо глянула на сина. А тому

в голові блискавкою сяйнуло: «Будь веселий!» Він узяв Єшке під руку, засміявся і сказав мамі:

— А що ти на це скажеш? Пан обер-вахмістр щойно просив у мене твоєї руки!

Коли пані Гомбург прийшла мити голову, Єшке у Тішбайнів уже не було. Задоволений сватанням, він подався додому. Та ввечері обер-вахмістр з'явився знов — із квітами, півфунтом дорогої шинки та пляшкою солодкого вина.

— Щоб почаркуватися, — пояснив Єшке.

Після вечері вони почаркувались, Еміль виголосив урочисту промову, і обер-вахмістр щиро сміявся. Заспокоєна пані Тішбайн сиділа на дивані і гладила синові руку.

— Любий хлопчику! — сказав Єшке. — Спасибі тобі за побажання щастя. Я неймовірно радий з того, що сталося, і маю до тебе ще тільки одне прохання. Не кажи на мене «батько», це звучало б якось дивно. Я, звичайно, буду тобі за батька. Це вже інша річ. Але казати на мене так не треба.

Потай Еміль дуже зрадів цим словам. А вголос сказав:

— Слухаю, пане обер-вахмістре. Але як мені звертатися до вас? «Добрідень, пане Єшке», — згодом це звучатиме кумедно. Чи вам так не здається?

Наречений підвівся.

— Насамперед ми випиймо з тобою на брудершафт. Правда, я вже й так кажу тобі «ти». Але тепер і ти повинен казати мені «ти».

І вони випили на брудершафт.

— А тепер, щоб ти міг звертатися до мене, — сказав Єшке, — я хотів би нагадати: мене звать Генріх. Зрозуміло?

— Слухаю, Генріху, — вигукнув Еміль.

Його мама засміялась, він відчув себе щасливим.

Коли Генріх Єшке помарширував додому, Тішбайни полягали спати. Як завжди, вони побажали одне одному: «На добраніч!» — і поцілувались. І тоді повкладалися кожне в своє ліжко.

Вони удавали, що сплять, а насправді ще довго не могли заснути.

Еміль думав: «Вона нічого не помітила. І не знає, як мені сумно. Тепер мама може вийти заміж і бути такою щасливою, як я їй бажаю. До того ж пан Єшке непогана людина».

А Емілева мати думала: «Як добре, що хлопець нічого не помітив. Хай він знає, що мені краще за все, коли ми з ним удвох, тільки вдвох. Але я не можу думати про себе. Треба думати тільки про нього, про мого хлопчика. І про його майбутнє. Хтозна, чи довго я ще здужатиму заробляти гроші. А пан Єшке непогана людина».

Розділ другий

ЛИСТ ІЗ БЕРЛІНА І ЛИСТ ДО БЕРЛІНА

Наступного дня, коли Еміль повернувся із школи, мама простягла йому листа і сказала:

— Тобі лист. Із Берліна.

— Від Поні Капелюшка?

— Ні. Рука мені незнайома.

— А що там написано?

— Ну, хлопча! — здивовано вигукнула пані Тішбайн.— Я ж не читаю твоїх листів.

Він засміявся:

— Відколи це в нас завелися таємниці одне від одного?

Еміль швиденько відніс свій портфель до другої кімнати, подумки відповідаючи сам собі: «Відучора! Через пана Єшке!» Повернувшись, він сів на диван, розгорнув листа й прочитав:

«Любий Емілю!

Ми давно не бачилися, правда? Та я сподіваюся, що тобі добре ведеться. Мені теж нема на що нарікати. Кілька тижнів тому в мене померла двоюрідна бабуся. Я майже її не знав, тож і не дуже сумував. А саме через цю подію я й пишу тобі сьогодні листа.

Та бабуся лишила мені у спадщину свій будинок. Він стоїть на самому березі Балтійського моря. У Корлсбютелі, може, ти знаєш. Це курортне містечко. Крім того,

будинок стоїть у чималому садку. Чи ти ще не збагнув? Тоді слухай.

Літні канікули вже на порозі, як то кажуть. І мені, домовласникові, сяйнула блискуча ідея. Я хочу запросити тебе і всіх детективів провести літні канікули в моєму будинку на березі Балтійського моря. Мої батьки це дозволили, їм буде дуже приємно. Справді приємно! Вони теж житимуть там, але це нам не завадить. Ти ж знаєш іще з тих часів, як легко мені з батьками. Крім того, будинок двоповерховий. Чого ще можна бажати?

Густав уже погодився. І батьки йому теж дозволили. Теж! І прийде не тільки він. Прийде також — тримайся міцно! — твоя кузина Поні Гаймбольд, на прізвисько Капелюшок. І твоя бабуся, що нам усім так сподобалася. Вони всі прийдуть, коли ти погодишся. А можливо, і малий Вікторок теж. Якщо тільки його мати не поїде на води до Наугайма. Тоді він мусить їхати з нею. Все залежить від того, чи лікар дозволить їй море. У неї хворе серце.

Ти бачиш, як все добре виходить, здуріти можна. Тож штурхони себе в бік і скажи: «Гаразд», — ти, старий бандитський ватажок! Твоя мама напевне не заперечуватиме, коли бабуся й Поні будуть із нами. То що ти на все це скажеш? Ми зустрінемо тебе в Берліні, тільки гляди, щоб ти знову не зійшов там, де не треба. А потім ми перейдемо до іншого вокзалу, а звідти — до моря. До самого будинку.

Щоб я часом не забув: ніяких грошей тобі брати із собою не треба. З нами поїде наша хатня робітниця Клотільда. Вона куховарить і дуже смачно. А зварити ще кілька порцій — це не має ніякого значення. Так каже моя мама.

А гроші на дорогу тобі пришле мій батько, він просив тебе попередити. Бабуся залишила в спадок не тільки дім, але й гроші. Їх успадкував мій батько.

Отже, напиши, що ти прийдеш. Тоді батько відразу надішле тобі гроші. Я дуже радітиму, що знов тебе побачу. Даруй, що я пишу про гроші. Колись ти сказав: хто має гроші, той про них не говорить. Цього я не забув. Але тепер я все-таки мушу про них писати, бо інакше ти,

*можливо, не приїдеш. Тоді канікули будуть мені нецікаві.
І хай те Балтійське море западеться. Отак!*

*Любий Емілю! Я нетерпляче чекатиму твоєї відповіді.
Тато й мама тебе вітають, я теж.*

*Твій Теодор Габерланд,
на прізвисько Професор.*

*Кілька місяців тому, саме коли я одержав спадщину,
тут, у Берліні, знімали кінофільм про Еміля. Я дивився,
як знімали. Якось дивно, коли справжню подію раптом
перетворюють у фільм. Начебто все схоже і водночас
зовсім не те. Мій батько такої ж думки. Фільм незабаром
вийде на екрани. Я дуже його чекаю, ти, мабуть, теж?
Ще раз і ще тебе вітаю, відповідай одразу*

твоєму Професорові.

О, мало не забув: пароль «Еміль»!»

Прочитавши листа, Еміль віддав його матері, а сам зник у сусідній кімнаті. Розкривши портфель, він дістав зошит з геометрії і удав, що робить домашнє завдання. А насправді він втупив очі перед себе й напружено думав.

«Непогано було б поїхати до Балтійського моря,— міркував Еміль.— Але мені все одно краще вдома. Тільки, може, тепер я заважатиму обер-вахмістрові Єшке. Хоч трохи, проте заважатиму. Врешті відучора він — мамин наречений. І він їй подобається. Як син я повинен на це зважати!»

А пані Тішбайн щиро зраділа Професоровому листу. «Оце будуть канікули для Еміля! Звісно, мені бракуватиме його скрізь і всюди. Але ж я не буду про це йому торочити».

І вона пішла до сусідньої кімнати.

— Мамусю,— сказав Еміль,— мабуть, я погоджуся на це запрошення.

— Авжеж, погоджуйся. Такий щирий лист. Тільки пообіцяй мені, що далеко не запливатимеш. Бо тебе може накрити велика хвиля або затягти у вир. І я ні хвилини не матиму спокою!

Еміль урочисто поклявся не запливати.

— Тільки мені зовсім не хочеться,— додала мама,— щоб радник юстиції надсилав тобі гроші. На залізничний квиток ми візьмемо в ощадкасі, це небагато.— Вона погладила сина по голові.— Ти знову над зошитами? Іди-но до обіду на свіже повітря.

— Залюбки. Може, треба щось купити чи в чомусь допомогти тобі?

Мати підштовхнула його до дверей.

— Іди, іди. Скоро покличу тебе обідати.

Еміль вийшов у двір, сів на сходах, що вели до пральні, і в задумі став висмикувати стеблинки трави, які пробивалися в щілинах кривих сідців.

Раптом він схопився на ноги, вискочив із воріт, побіг вулицею вниз, завернув у провулок, потім в інший, вибіг на майдан Верхнього ринку і спинився, роззираючись довкола.

Перед ним тяглися ряди з овочами і фруктами, батареї глиняних глечиків, крамнички садоводів і різників. Посеред тих барвистих рядів поважно походжав пан обер-вахмістр Єшке, заклавши руки за спину. Він наглядав за порядком.

Біля жнки, що торгувала якоюсь дрібнотою, він спинився. Вона стала щось казати, запально жестикулюючи. Пан Єшке видобув із кишені мундира нотатник, записав, очевидно, щось важливе і повагом пішов далі. А покупці й перекупки, з'юрмившись, неголосно загомоніли.

Хлопець швидко пішов нерівною бруківкою базарного майдану, наздоганяючи обер-вахмістра.

— Хелло! — крикнув той.— Чи ти не мене шукаєш?

— Так, пане Єшке, тобто Генріху. Я хотів у тебе щось спитати. Один мій берлінський приятель нещодавно успадкував дім на березі Балтійського моря. І запросив мене на літні канікули. І мою бабусю, ще й Поні Капелюшка.

Пан Єшке поплескав Еміля по плечу:

— Щиро вітаю. Це ж просто розкіш!

— Правда?

Поліцейський лагідно глянув на свого майбутнього пасербка.

— Ти дозволиш мені дати гроші на квиток?

Еміль завзято крутнув головою.

- У мене ж є власна ошадна книжка.
- Шкода, що відмовляєшся.
- Ні, Генріху, я прийшов до тебе зовсім через інше.
- А в чому річ?
- Річ у мамі, розумієш? Якби ти саме вчора не...

Я хочу сказати, що ніколи б не покинув її саму. І взагалі я поїду тільки тоді, як ти мені твердо пообіцяєш щодня приходити до неї хоч на годину. А то вона... Адже я дуже добре її знаю, і мені не хотілося б, щоб вона весь час почувала себе самотньою.

Еміль трохи помовчав. Часом життя стає нелегкою штукаю.

— Ти повинен дати мені слово честі,— повів він далі,— що піклуватимешся про неї. Інакше я не поїду.

— Обіцяю тобі. Можу дати слово честі. Чи не давати. Як хочеш, хлопче.

— Тоді все гаразд. Отже, щодня, так? Я писатиму часто. Але листи — це не те. Біля неї має бути хтось, кого вона любить. Я не хочу, щоб вона сумувала.

— Я приходитиму щодня,— пообіцяв пан Єшке.— Хоча б на годину. А коли матиму час, то й на довше.

— Дякую.

І Еміль побіг додому.

На подвір'ї він знову сів на сходах і став висмикувати із щілин траву, наче нікуди й не бігав.

За п'ять хвилин пані Тішбайн визирнула з кухонного вікна.

— Гей, юначе! — голосно вигукнула вона.— Прошу сідати до столу.

Еміль глянув угору і всміхнувся:

— Іду, мамусю!

Він поволі підвівся і пішов додому.

По обіді Еміль попросив у матері поштового паперу, сів до столу і написав гімназистові Теодору Габерландові, що живе в Берліні, в районі Вільмерсдорф, такого листа:

«Любий Професоре!

Щиро дякую тобі за листа, я дуже зрадів. Те, що ти став домовласником,— фантастично. Та ще на узбережжі

Балтійського моря. Вітаю тебе! Я зроду там не бував. Але з географії ми недавно проходили Мекленбурзьке плато і Балтійське узбережжя. І я можу все собі уявити. Дюни, великі пароплави, кам'яні церкви, плетені крісла на пляжі й таке інше. Мабуть, це все дуже гарно виглядає.

Але найкраще те, що ти запросив мене туди на канікули. Я вдячно приймаю запрошення, велике спасибі тобі й твоїм батькам. З радістю зустрінуся з тобою, Густавом і малим Вівторком. Бо всі, хто тоді мені допоміг, надзвичайно приємні мені. А те, що ти запросив також бабусю й Поні,— це просто здорово!

Якщо в твоїй віллі не стане на всіх місця, то ми, хлопці, поставимо в садку намет і житимемо там, наче бедуїни в пустелі. А замість бурнусів носитимемо простирадла. І кожен із нас по черзі вночі годину вартуватиме, щоб інші могли спокійно спати.

Але ми ще маємо час усе обміркувати. Бабусі й Поні я сьогодні теж напишу. Дуже мило з вашого боку, що ви хочете зустріти мене на вокзалі. Але цього разу в мене грошей вже не поцуплять, я сховаю їх у черевик!

Передай своєму батькові, що я вдячний за пропозицію надіслати мені гроші на дорогу. Але я хотів би взяти їх зі своєї ощадної книжки. Знаєш, відтоді в мене ще залишилося сімсот марок. А на триста марок я купив мамі, як ми домовились, електричний фен і тепле зимове пальто. Воно ще й досі як нове, мама дуже береже речі.

А ще мама просить спитати твою маму, чи треба мені брати з собою постільну білизну. І скільки рушників? І чи треба мені для моря ще одні плавки? Бо в мене червоні, а є такі пляжі, де в червоних плавках не дозволяють з'являтися.

І ще одне: чи поїдете ви теж третім класом? Бо інакше нам доведеться їхати в різних вагонах. Адже квитки у вагон другого класу коштують набагато дорожче, а швидше він все одно не їде, еге ж?

Коли ми житимемо в твоїй віллі, ти докладно розкажеш, як знімали про нас фільм. Сподіваюсь, що ми незабаром побачимо його. Можливо, навіть усі гуртом.

Ми з мамою щиро вітаємо тебе і твоїх люб'язних батьків і ще раз дякуємо.

Я такий радий! Пароль «Еміль».

Завжди твоїй

Еміль Тішбайн».

Розділ третій

ЕМІЛЬ ВИРУШАЄ В ДОРОГУ

Тяжкі дні й години, якщо доводиться на них чекати, наближаються із швидкістю буревію. Вони налітають, як чорні дощові хмари, що їх вітер жене по небу.

А веселі дні не поспішають прийти. Здається, що рік — це лабіринт, і вони не можуть знайти в ньому виходу, а кінець кінцем і потрапляють спершу не до нас.

Та ось, нарешті, одного ранку починаються літні канікули. Прокидаєшся, як завжди, вранці і вже хочеш вистрибнути з ліжка, коли враз сяйне тобі думка — до школи йти не треба! Ліниво повертаєшся до стіни і знову заплюєш очі.

Канікули! Це звучить, як дві порції морозива із збитими вершками.

А ще як літні канікули!

Дивишся у вікно і бачиш: сяє сонце, небо чисте, блакитне. На волоському горіху, що росте перед вікном, не шелесне жоден листочок. Здається, наче горіх підвівся навшпиньки і зазирає до спальні. Стає так весело й легко на душі, що з радощів, якби не ліньки, укусив би себе за ніс.

Зненацька тебе ніби щось виштовхує з ліжка. Отуди к бісу, треба ж їхати. А валізку ще не складено!

Босоніж, не шукаючи капців, вискакуєш із спальні в коридор і гукаєш:

— Мамусю, котра година?

І ось уже Еміль стоїть на вокзальному пероні. Мати тримає його за руку. Обер-вахмістр Єшке, що звільнився на годину з роботи, несе валізку і пакунок із бутербродами. Аби не заважати, він тримається трохи позаду.

— Пиши мені через день,— просить пані Тішбайн.— Пам'ятай, ти обіцяв мені далеко не запливати. Та все одно я хвилюватимусь. Цілий гурт хлопців! Тут усе може статися!

— Але ж, мамо, ти мене знаєш. Коли я щось пообіцяв, то завжди дотримую слова. А мене справді турбуєш ти. Що ти робитимеш увесь цей час без мене?

— Працюватиму. А як випаде вільна година, то можна піти пройтися. По неділях ми з Єшке будемо виїздити кудись за місто. Коли Генріх, звісно, буде вільний. Братимемо із собою щось їсти. А як він у неділю працюватиме, то я лагодитиму білизну, кілька підковдр уже подерлося. Або напишу тобі докладного листа, гаразд?

— Пиши часто, дуже тебе прошу,— сказав Еміль, тиснучи матері руку.— А як щось станеться, дай мені телеграму — і я відразу повернусь.

— А що може статися? — спитала пані Тішбайн.

— Хіба наперед відомо? Та якщо я буду тобі потрібний, я негайно приїду. Коли не буде поїзда — дійду пішки. Я вже не малий. Не забувай про це. Я не хочу, щоб ти крилася від мене із своїми турботами.

Пані Тішбайн злякано втупилася в Еміля.

— А хіба я криюся від тебе?

Якусь мить вони мовчки стояли, дивлячись на блискучі рейки.

— Та ні, це я взагалі кажу,— мовив Еміль.— Сьогодні ввечері, як доїдемо до Балтійського моря, я напишу тобі листівку. Але ти одержиш її, мабуть, аж після-завтра. Хтозна, чи часто там, на півночі, виймають листи з поштових скриньок.

— А я напишу тобі зараз, як повернуся додому,— сказала мама.— Щоб ти якнайшвидше одержав від мене звістку. І не почувався самотнім.

Аж ось підійшов берлінський поїзд. Тільки-но він, відсапуючись, зупинився, як обер-вахмістр Єшке вскочив у вагон третього класу, зайняв місце біля вікна, дбайливо поклав Емілеву валізку на полицю для речей і зачекав, поки хлопець зайшов у вагон.

— Щиро дякую,— сказав Еміль.— Ти страшенно ласкавий до мене.

Єшке хитнув головою:

— Нема про що говорити, хлопче.

Потім він видобув із кишені гаманець, вийняв два папірці по п'ять марок і сказав:

— Це тобі трохи грошей. Завжди треба щось мати в кишені. Бажаю тобі веселого відпочинку. Погода ближчими тижнями буде гарна, принаймні так газети повідомляли. А про те, що я обіцяв тобі на Верхньому ринку, не хвилюйся. Я щодня відвідуватиму твою маму, як тільки матиму вільний час.

Еміль дбайливо сховав гроші і потис обер-вахмістрові руку.

— Дуже тобі вдячний, Генріху.

— Гаразд, хлопче.

Єшке спробував засунути валізку ще далі.

— А то впаде тобі на голову, коли поїзд смикне. Ну, бувай!

Він вийшов з вагона і став на пероні позаду пані Тішбайн. Підступивши ближче до вікна, з якого виглядав Еміль, вона звеліла синові вітати бабусю, Поні і всіх інших.

— І не лізь у воду, коли дуже розігрієшся. Бо може бути погано із серцем.

— А кому це потрібно! — вигукнув Єшке і збентежено засміявся.

— Не забудь з'їсти бутерброди, — сказала мама, — поки не засохли.

Черговий по станції подав сигнал. Поїзд смикнуло.

— Не розлюблю мене, — сказав хлопець.

Але сказав так тихо, що мати не розчула. Згодом він тішився тим.

Поїзд поволі рушив.

— Не розмальовуйте пам'ятників, — крикнув, сміючись, обер-вахмістр Єшке.

Вони довго махали одне одному.

Цього разу подорож відбулася без снів і крадіжок.

Еміль узяв із собою підручник географії — частина перша, Німеччина — і ще раз прочитав усе про Любекську бухту, Мекленбурзьке плато, Померанію, острів Рюген і про все узбережжя. Він готувався, наче до іспиту.

Старанність була його звичкою (трапляються і гірші звички). Двічі прочитавши все, що було про ті краї у підручнику, Еміль згорнув книжку і став дивитись у вікно на мирний краєвид, на зелені лани. А в голові йому крутилося все, що він прочитав у підручнику: марна облога Штральзунда і Гольштинська Швейцарія, цегляна готика і місце народження фельдмаршала Блюхера, крейдяні скелі на Рюгені й мекленбурзьке скотарство, ялівцівка і любекські марципани — усе мигтіло в його уяві, наче в калейдоскопі.

Щоб заспокоїтися, Еміль з'їв свої бутерброди. Всі до одного. А папір викинув у вікно. Він зашарудів, майнув у повітрі і впав на гарбузиння біля будиночка колійного обхідника. Шлагбаум був закритий, за ним чекала підвода з парою коней. Поруч з візником сидів хлопчик і махав рукою. Еміль помахав йому теж.

На зупинках якісь пасажири виходили, якісь заходили. Часом з'являвся у вагоні контролер, перевіряв квитки й чиркав по них грубим олівцем.

Тож всяких подій вистачало.

І куди, куди швидше, ніж два роки тому, наближався поїзд до Берліна.

Так завжди буває. Чи йдеться про невеличку прогулянку, чи про подорож залізницею — вдруге та сама дорога здається завжди коротшою, ніж уперше. (Це стосується не тільки відстаней, що вимірюються на метри і сантиметри.)

Емілева бабуся й Поні пройшли через контроль на перон.

— Не біжи так, — сказала бабуся. — Літня жінка — це тобі не експрес.

Її чорний капелюшок з'їхав набакир.

— За хвилину хлопець приїде, — нетерпляче відповіла Поні. — Ми могли бути трохи точнішими.

Бабуся енергійно похитала головою, і її капелюшок ще більше з'їхав набік.

— Не буває точнішого за точне, — заперечила вона. — Прийти на півгодини раніше — так само неточно, як на півгодини пізніше.

Поні була б посперечалася, але в ту мить їх побачив Професор. Підійшовши до них, він скинув кашкета і сказав:

— Добридень, шановні пані.

Тоді взяв у Поні валізки і пішов попереду, прокладаючи їм дорогу.

— Добридень, пане домовласнику,— весело сказала бабуся.

Професор засміявся і повів своїх гостей до батьків. Радник юстиції Габерланд привітав їх і познайомив із своєю дружиною. Професорова мати, пані Габерланд, була гарна, тендітна, на зріст не вища за сина. Поруч із своїм високим худорлявим чоловіком вона скидалася на дівчинку.

Поні, присідаючи в реверансах, висловила всі вітання й подяки, які її батьки наказали передати Професоровим батькам. А бабуся сказала, що вона ніколи не була на морі і тепер неймовірно радіє.

Потім усі змовкли і стали чекати Еміля. Поїзд уже підходив до вокзалу і нарешті з гуркотом спинився. З вагонів заспішили пасажири.

— Мабуть, Еміль знову зійшов на вокзалі «Зоопарк»! — хвилювалася Поні.

Але Еміль уже спускався по східцях вагона. Він витяг валізку, роззірнувся, побачив усіх і, усміхаючись, підбіг до них. Поставивши валізку, хлопець поцілував бабусю, потис руки Професоровим батькам і сказав Поні:

— Але ж ти й виросла!

Останнім він привітався з Професором. Хлопці трималися трохи вимушено. Так завжди буває з хлопцями, коли вони довго не бачилися. Та врешті за десять хвилин це минає.

— Густав виїхав сьогодні вранці на своєму мотоциклеті,— сказав Професор.

— А! — озвався Еміль.

— Він щиро вітає тебе.

— Дякую.

— А малий Вівторок виїхав ще вчора ввечері.

— До Наугайма?

— Ні. Лікар дозволив його мамі їхати до моря.

— Чудово! — вигукнув Еміль.

— Я теж такої думки.

Вони ніяково замовкли. Та становище врятував радник юстиції. Він тричі постукав своїм кийком об перон і сказав:

— Увага! Нам треба переїхати на Штеттінський вокзал. Я візьму два таксі. В одному поїдуть усі дорослі, в другому — діти.

— А я? — спитала Поні Капелюшок.

Усі засміялися. Крім Поні, звісно. Вона навіть трохи образилася.

— Я вже не маленька. Але й не доросла. То яка ж я?

— Трохи придуркувата, — пояснила бабуся. — Поїдеш з дорослими. Щоб зрозуміла: ти ще маленька.

Отак вийшло з Поні Капелюшком.

У залі чекання Штеттінського вокзалу вони пообідали. А потім сіли в поїзд, що мав довести їх до Балтійського моря. Сіли вони завчасно, тож знайшли вільне купе, незважаючи на канікулярну метушню.

Увесь поїзд був напханий дітьми, відрами, прапорцями, м'ячами, лопатками, апельсиновими шкуринками, складеними шезлонгами, пакуночками з вишнями, повітряними кульками, сміхом і криком. Це був веселий поїзд. Він бадьоро димів серед соснових лісів Бранденбургу, а з його відчинених вікон у тихе повітря линули галас і сміх. Сосни ледь погойдувалися від теплового вітру й шепотіли одна одній:

— Почалися літні канікули!

— Еге! — бурмотів старезний бук.

Розділ четвертий

ВІЛЛА «ПРИМОРСЬКА»

Корлсбютель не належить до числа відомих курортів. Ще десять років тому тут не було навіть залізниці. Тоді їхали поїздом по лінії Любек — Штральзунд, сходили на невеличкій станції — коли я не помиляюся, вона зветься Штубенгаген. Там стояв, як пасажирам щастило, старезний ридван і важкий мекленбурзький кінь поволі доправляв усіх до Корлсбютеля.

Ридван трясло на битій дорозі. А обабіч стояли ліси. Поміж столітніми дубами й буками, як зелені гноми, виглядали кущі ялівцю. Тихо-тихо, тільки раптом стрибне десь руда косуля та в небо здіймаються сірі пасма їдкового диму від вогнищ, що їх розпалюють на лісових галявинах вуглярі. Наче в казках братів Грімм.

Тепер усе змінилося. Ви їдете залізницею без пересадки до самого Корлсбютеля, поважно виходите з вагона, віддаєте свої валізки носієві й за три хвилини опиняєтесь у готелі, а за десять — на морі. Але, як на мене, колись було краще. Тоді, щоб потрапити до моря, доводилося долати труднощі. А в труднощах, які чекають вас на шляху до мети, є і своя принада.

Половина Корлсбютеля прийшла на вокзал зустрічати канікулярний поїзд. Уся привокзальна площа була вщерть заповнена візками, тачками, лінійками, бричками. Чекали багато гостей і ще більше вантажу.

Клотільда Зеленбіндер, стара куховарка Габерландів, стояла біля виходу з перону. Побачивши радника юстиції, вона замахала обома руками. Він був на цілу голову вищий від пасажирів, що юрбою сунули з поїзда.

— Я тут! — гукала Клотільда.— Пане раднику! Пане раднику!

— Не галасуйте, Клотільдо,— сказав він, тиснучи їй руку.— Хіба ми так давно бачились?

Вона засміялася:

— Два дні тому.

— Чи все тут гаразд?

— Звичайно. Добридень, ласкава пані. Як ся маєте? Це щастя, що я поїхала наперед. Такий будинок потребує рук. Добридень, Тео! Ти щось надто блідий, серденько. Чи тобі щось болить? А це, напевне, твій друг Еміль? Еге? Добридень, Емілю. Я багато чула про тебе. Ліжка я вже застелила. На вечерю буде біфштекс із овочами. М'ясо тут дешевше, ніж у Берліні. Ой, а це Поні Капелюшок, Емілева кузина. Одразу видно. Надзвичайна хожість. Чи ти привезла свій велосипед? Ні?

Емілева бабуся затулила собі вуха.

— Спиніться бодай на мить! — попросила вона.— Спи-

ніться бодай на мить. Ви хоч кого забалакаєте. Я — Емілева бабуся. Добридень, моя любя.

— Але така схожість! — вигукнула хатня робітниця і вклонилася: — Клотільда Зеленбіндер².

— Це є тепер така посада? — спитала бабуся.

— Ні. Мене так звати.

— Бідолашна! Сходіть неодмінно до лікаря, може, він пропише вам інше прізвище.

— Це ви серйозно кажете? — здивувалася Клотільда.

— Ні,— відказала бабуся.— Ні, розумнице. Я майже ніколи нічого не кажу серйозно, бо шкода мови.

Тим часом валізи й кошики поклали на тачку, яку наперед забезпечила Клотільда. Носій потяг її, а Еміль і Професор підштовхували ззаду. За ними йшли дорослі й Поні.

Вийшли на Блюхерштрассе. Раптом гучно засигналив клаксон, із бічної вулиці на великій швидкості вимчав хтось на мотоциклеті й загальмував просто перед ними. Носій зупинився і так голосно вилаявся, що навколо в будинках задеренчали шибки. На щастя, він висловлювався місцевою говіркою.

— Чого б ото людей ображати? — гукнув хлопець на мотоциклеті.— Подумаєш, налякали.

Еміль і Професор здивовано визирнули з-за валізок, радісно вигукнули: «Густав!» — і кинулися до свого давнього приятеля.

З несподіванки Густав поклав свій мотоциклет просто на бруківку, зсунув на чоло захисні окуляри і сказав:

— Ото ще мені бракувало! Мало не розчавив двох своїх найкращих приятелів. А ми збиралися зустріти вас на вокзалі.

— Проти своєї долі не підеш,— долинув голос із кювету.

Густав злякано глянув на мотоциклет і закричав:

— Де ж це подівся малий Вівторок? Щойно він сидів позаду мене.

Хлопці підбігли до кювету й побачили там малого Вівторка. Йому нічого не сталося, бо він упав на траву, коли Густав хвацько завертав сюди.

² Буквально: душов'яз.

Малий Вівторок засміявся до своїх друзів:

— Канікули починаються добре!

А тоді вискочив із кювету і вигукнув:

— Пароль «Еміль»!

— Пароль «Еміль»! — закричали всі четверо.

І подалися гуртом далі.

Дорослі йшли далеко ззаду. Вони навіть нічого не помітили.

— Он будинок Тео! — гордо мовила Клотільда Зеленбіндер і показала рукою вперед.

Це був чудовий старовинний будинок, оточений густим садком, повним квітів. «Вілла «Приморська» — прочитали хлопці на фронтоні.

— Бачите, ліворуч унизу, — пояснювала Клотільда, — велика засклена веранда. Вікна в неї розсуваються. Над верандою — відкритий балкон. Для сонячних ванн. Кімнату з балконом я приготувала для пана радника з дружиною. Це вам до вподоби, шановна пані?

— Усе, що ви робите, мені до вподоби, — приязно озвалася Професорова мати.

Клотільда зашарілася.

— У другій кімнаті житимуть Емілева бабуся й Поні Капелюшок. А хлопців ми поселимо на першому поверсі. У кімнаті поруч із верандою. В сусідній кімнаті теж є канапа, може, ще хто завітає в гості. Тоді можна й розкладачку там поставити. Їсти будемо на веранді. А коли гарна погода, приємно пообідати в садку. Правда, на повітрі все швидко холодне. Та можна страви чимось понакривати. — Клотільда нараз озирнулася. — А де поділися наші хлопці? Вони ж мали прийти поперед нас.

— Вони полягали спати, — пояснила Емілева бабуся. — І якщо ви трохи побалакаєте, вони встигнуть виспатись і підведуться.

Клотільда збентежено подивилася на невеличку літню жінку:

— Ніколи не збагнеш, що ви насправді думаєте.

— До цього треба звикнути, — пояснила Поні. — Мій батько каже, що бабуся — велика жартівниця.

Поні відчинила хвіртку й побігла до будинку. Дорослі

повагом рушили за нею, показавши носієві, куди віднести валізи й кошики.

Більша частина саду була за будинком. Професор і його гості заходилися там шукати місце для мотоциклета.

Професор сидів на лавці й, теліпаючи ногами, казав:

— На мою думку, є дві можливості. Мотоциклет можна поставити в теплицю до помідорів чи в комору з інструментами.

— У теплиці надто тепло,— нагадав Вівторок.

— А в коморі лежать ножі й усяке гостре начиння. Там можна легко порізати або проколоти шини.

Густав побіг до комори, зазирнув усередину і стенов плечима:

— Там бракує місця навіть для самоката, то що вже казати про солідну техніку.

Професор засміявся:

— Оце ти називаєш солідною технікою?

Густав образився:

— Без шоферського посвідчення не можна сісти на машину, що бодай на кілограм важча за мій мотоциклет. А для мене і він досить важкий. І якби я оце недавно не загальмував, то від вас мокре б місце залишилось.

— Чи не вимкнути нам опалення в теплиці? — запропонував Вівторок.

Професор похитав головою:

— Тоді помідори не достигнуть.

— Хіба помідорам не байдуже, чи достигнуть вони, чи ні? — крикнув Густав. — То все дурниці.

У садок вийшла Поні. Еміль підкликав її і спитав:

— Може, ти знаєш, куди Густаву поставити мотоциклет.

Поні озирнулася довкола.

— А що то за споруда? — спитала вона, показуючи рукою на край саду.

— Це так званий павільйон,— пояснив Професор.

— А навіщо він? — спитала дівчина.

— Уявлення не маю,— сказав Професор.

Усі побігли до павільйону. Позаду Густав котив свій мотоциклет.

Павільйон виявився скляним будиночком, в якому стояв білий лакований стіл, а на ньому — зелена поливайка.

— Чудово! — вигукнув Професор. — Справжній гараж.

— Що б ви робили без мене! — сказала Поні Капелюшок і відчинила двері — ключ стирчав у замку.

Густав закотив мотоциклет у павільйон, замкнув двері й поклав ключа собі до кишені.

Хлопці вже подалися до будинку, бо всі неабияк зголоділи. Поні Капелюшок хотіла їх наздогнати, але Густав раптом спитав:

— Чи тобі подобається моя машина?

Дівчинка ще раз підійшла до павільйону і крізь скло стала уважно розглядати мотоциклет.

— То як тобі моя машина? — знову спитав Густав.

— Нижче середнього рівня, — виголосила Поні і велично, наче королева, пішла до будинку.

Густав збентежено дивився їй услід. Тоді по-дружньому кивнув своєму невеличкому мотоциклетові, ще раз обрешено глянув на Поні і сказав сам до себе:

— То все дурниці.

Після вечері всі посиділи ще деякий час на веранді, милуючись барвистими квітниками в садку.

— Чи вам смакувало? — нарешті спитала зацікавлено Клотільда.

Усі були, певна річ, однієї думки. А коли Емілева бабуся визнала, що з дня свого срібного весілля ще не їла такого смачного біфштекса, Клотільда засяяла від щастя.

Поки вона з допомогою Поні прибирала зі столу, Еміль написав матері листівку. Густав теж вирішив сповістити додому, що доїхав добре. Листівки вони віддали малому Вівторкові, якого батьки вже давно чекали в пансіоні «Сонячне сяйво». Вівторок пообіцяв дорогою заскочити на пошту.

— Тільки ж гляди не проскоч повз пошту, — всміхнувся Еміль.

Вівторок попрощався з усіма, нагадав:

— Не запізнюйтеся завтра!

І мерщій побіг.

Професорів батько підійшов до дверей і подивився на небо.

— Сонце вже сідає,— сказав він,— але, перш ніж ляжемо спати, треба піти привітатися з морем, сказати йому: «Добри вечір!»

Вони пішли вільховим гаєм, де вже снувалися сутінки. Лише Клотільда зосталася вдома, щоб вимити посуд.

Гай незабаром скінчився, за ним здіймалася дюна, звідки було видно море.

— Хто зроду не бачив моря, виходьте вперед,— сказав радник юстиції Габерланд.

Вийшли Еміль, Поні й бабуся.

— А ми підемо за вами,— сказав він.

Бабуся взяла своїх онуків попідруки й пішла з ними вперед. Невдовзі вони вже стояли на дюні, на її найвищому місці. Праворуч виднівся готель, а перед ними слався пляж із своїми плетеними кріслами, вимпелами, піщаними фортецями, грибками.

Там, де пляж кінчався, починалось море. Воно лежало внизу й виблискувало, мов живе срібло. Ген-ген, на самому обрії, розтанув у вечірній пітьмі якийсь корабель, і тільки два чи три його вогники мріли, немов зірочки. У небі, ще рожевому, хоч сонце й зайшло, плив місяць, такий блідий, наче довго хворів. По хмарках, що мінилися пастельними барвами, вже ковзали перші промені далеких маяків. Десь загув пароплав.

Бабуся і її онуки стояли в захваті. Вони мовчали, і їм здавалося, що вже ніколи в житті вони не спроможуться на слово.

Позаду почувалася хода. До них тихенько підійшли Габерланди й Густав.

Ставши поруч з Емілем, Густав пробурмотів:

— Яка гарна штука, еге?

Еміль тільки кивнув.

Вони ще довго стояли мовчки, не зводячи з моря очей.

Нарешті бабуся тихенько сказала:

— Тепер я збагнула, в ім'я чого я стільки прожила на світі.

ЗУСТРІЧ НА БЕРЕЗІ
БАЛТІЙСЬКОГО МОРЯ

Коли наступного ранку Клотільда хотіла постукати в двері кімнати, де спали хлопці, вона почула приглушений сміх.

— Чи ви вже прокинулися? — спитала вона і притулила вухо до дверей.

— Не те слово,— гукнув Професор і зареготав.

— А хто там? — суворо спитав Густав.— Хто звертається до нас, не назвавшись?

— Це я, Клотільда. А вам треба йти снідати. Уже всі в садку.

Хлопці один за одним вибігали крізь верандні двері до саду. За будинком просто на моріжку був накритий великий круглий стіл. За ним уже сиділи Професорові батьки, бабуса й Поні Капелюшок. Радник юстиції читав газету і нічого не помітив. Але всі інші розгублено втупилися в хлопців. Пані Габерланд тихенько поторсала чоловіка за плече.

— Що сталося? — спитав він, поклав газету й теж збентежено замовк.

Професор і Густав прийшли у пляжних штанцях, а Еміль — у червоних плавках. Але не це викликало подив.

У Професора на голові була батькова панاما, а в руках — батькова тростина. Еміль убрався в літнє пальтечко своєї кухні й натяг на голову її жовтий солом'яний капелюшок, прикрашений червоними лакованими вишеньками. В руці він тримав розкриту строкату парасольку і, наче якась дивакувата пані, пихато крутив її над головою.

Але найкумедніший був Густав. Він начепив собі на голову капор Емілевої бабусі, а чорні шовкові стрічки від нього зав'язав собі під бородою. Та так міцно, що ледве міг розтулити рота. Очі йому прикривали мотоциклетні окуляри. Однією рукою хлопець тримав валізку, а другою граційно вимахував Поніною торбинкою.

З незворушним виглядом хлопці сіли на плетені стільці. Професор дзенькнув чайною ложкою по чашці, і раптом усі троє вигукнули:

— Добри вечір!

— Бідолашні хлоп'ята! Сонце напекло їм голови,— сказав Професорів батько.— І це на другий день канікул. Який жаль!

І він знову втупився з газету.

— Треба покликати лікаря,— зауважила Поні.— Тільки, хлопці, начувайтесь, якщо зіпсуєте мені торбинку.

— Кельнере! Обслужіть нас! Це, врешті, кав'ярня чи не кав'ярня? — І Густав мерщій розв'язав стрічки капора, бо мало не задихнувся.— Наступного разу я куплю собі на голову капот, тобто капор, в іншій крамниці. Це казна-що і на голові не тримається.

Поні подивилася на бабусю і спитала:

— Що сталося з хлопцями? Може, вони тяжко захворіли?

— Пусте! — заперечила бабуся.— Звичайна недуга, що зветься «перехідний вік».

Радник юстиції кивнув:

— Я знаю цю недугу з власного досвіду. Колись і я на неї хворів.

Після сніданку з'явився Вівторок і покликав хлопців купатися. Професорові батьки zostалися вдома, а решта, в тому числі й бабуся, подалися на пляж. Хлопці вирішили йти босоніж, бо це, мовляв, корисно.

Піднявшись на дюну, всі спинилися. Тепер море мало зовсім інший вигляд, ніж напередодні. Воно виблискувало проти сонця зелено-синіми барвами. А часом, коли налітав вітрець, море так яріло золотом, що аж очі сліпило. Бабуся надягла темні окуляри, які позичила їй Клотільда Зеленбіндер.

Морська гладінь увесь час брижилась. І Поні сказала:

— Це схоже на сувій блискучого шовку, що його розгортає крамар.

І вона пішла стежкою вниз. Еміль і бабуся подалися за нею. Ступивши кілька кроків, Еміль озирнувся і побачив, що його приятелі стоять на тому самому місці й ніби не збираються йти далі.

— Чого ви не йдете? — гукнув Еміль.

Хлопці обережно рушили вперед, та, трохи пройшовши, знову зупинилися. Густав стрибав на одній нозі і страшенно лаявся.

Бабуся засміялася.

— Твої берлінці не звикли ходити босоніж, та ще й по гальці.

Еміль побіг назад.

Густав скривився і пробурмотів:

— Старий, хіба це корисно?

А Професор сказав:

— Красно дякую. В мене ступні не з волячої шкіри.

— Ніколи більше не піду босий,— поклявся Вівторок і спробував ще трохи пройти. Він переступав з ноги на ногу, немов півень.

Густав спустився вниз і пішов по траві. Але то була колюча бережина, і хлопець так поколов ноги, що аж закричав і вискочив знову на гальку.

— У бережині багато кремнієвої кислоти,— пояснив Еміль.

— Ніколи не уявляв, що кремнієва кислота така колюча,— гнівався Густав.— То все одно, що бігати по гострих ножах.

Еміль розповів ще про будову клітин у рослинах і про особливості бережини.

— Усе дуже добре,— сказав Професор.— Ти можеш стати видатним ботаніком. Але я збігаю додому по свої спортивні тапки.

Так він і зробив. А Густав і Вівторок побігли за ним.

Еміль вернувся до бабусі. Вони сіли на лавку й довго дивилися на море. Біля причалу стояв невеличкий білий пароплав. Еміль пошукав очима Поні. Вона вже пішла далеко вперед.

Бабуся зсунула темні окуляри на пооране зморшками чоло:

— Нарешті ми хоч на хвилику zostалися самі. Як тобі живеться, мій хлопчику? І твоїй мамі?

— Спасибі, спасибі. Дуже добре.

Стара скоса глянула на хлопця.

— А ти не з балакучих. Розкажи-но трохи більше. Ну ж бо, хлопче!

Еміль дивився на море.

— Але ж, бабусю, ти все знаєш із наших листів. Мама багато працює. Але без роботи вона не могла б жити. А я — я й досі перший учень у класі.

— Так, так, — пробурмотіла бабуся. — Так, так. Чути це дуже приємно. — Вона ласкаво поплескала його по плечі. — Чи ти говоритимеш відверто, шибенику? Щось тут негаразд. Щось тут негаразд. Емілю, мені більше промовляє твоє обличчя, ніж твій язик.

— Що може бути негаразд, бабусю? Все в нас якнайкраще. Повір мені!

Вона підвелася й мовила:

— Можеш розказувати це комусь іншому!

Нарешті всі зібралися на пляжі докупи.

Бабуся сіла на пісок, зняла черевики, панчохи і простягла ноги проти сонця. Всі поклали біля неї свої рушники. А тоді взяли за руки і побігли, галасуючи, просто в хвилі. Якась огрядна жінка, що сиділа по шию у воді недалеко від берега й потихеньку собі куняла, раптом розплющила очі й почала люто лаятись.

Бабуся підтикала спідницю, ввійшла у воду й чемно спитала:

— Чи ви були коли-небудь дитиною, люба пані?

— Звісно, була.

— Отож, — сказала бабуся. — Отож.

Нічого більше не пояснюючи, вона знову сіла на теплий пісок і з радістю стала дивитися на дітей, що весело стрибали між хвиль. Тепер виднілися тільки їхні голови, і то не завжди.

Густав плавав краще за всіх. Він перший виліз на пліт, закорений віддалік від берега, щоб плавці мали де відпочити. Поні та Еміль припливли водночас і допомогли одне одному вилізти на пліт. А Вівторок і Професор добралися аж згодом.

— Як це у вас виходить? — спитав Вівторок, коли вже всівсья поруч з іншими. — Чому ви плаваєте швидше, ніж Тео і я?

Професор засміявся.

— Не завдавай собі клопоту. Втішайся тим, що в нас добряче працюють голови.

— От вам голови й заважають,— посміхнувся Густав.— Ви надто витикаєтесь з води. Вам треба навчитись плавати кролем.

Він стрибнув у воду і показав, як це робити.

Потім всі повернули назад. Густав плив попереду кролем, а решта намагалися його наслідувати. При цьому Професор зіткнувся з якимось чоловіком, що спокійно плив на спині.

— Треба бути уважнішим! — обурився чоловік.— Де твої очі?

— Під водою,— буркнув хлопець і незграбно поплив за своїми друзями.

Вони вже добулися до мілкого місця, де купалися ті, хто не вмів плавати. Діти спинилися перед велетенським гумовим тюбиком зубної пасти (то була реклама). Всі силкувалися вилізти на нього, та як хтось опинявся нагорі, тюбик перевертався і плавець падав у воду. Ото було галасу!

Натомившись, друзі почали роздивлятися пляж. Їхню увагу привернув турнік. На ньому розгойдувався якийсь дядько. Зробивши ривок, дядечко перевернувся, просунув ноги між руками, знов сильно гойднувся і сів на поперечину. Тоді перегнувся назад, вивільнив обидві руки, зачепившись за турнік тільки ногами. Далі гойднувся вперед, якусь мить наче висів у повітрі, зіскочив на пісок і елегантно вклонився.

— Сто чортів! — вигукнув Густав.— Навіть я так не вмію.

Дядечко відійшов від турніка, а його місце зайняли два хлопчики. Вони високо підстрибнули, вхопилися за поперечину, розгойдалися і обоє точно повторили ті самі важкі вправи, які щойно виконав чоловік. Коли хлопчики під кінець повисли на ногах, а потім, перекрутившись, зіскочили вниз і граційно приземлилися, їм заплодував увесь пляж.

— Здуріти можна! — хвилювався Густав.— Зроду не бачив, щоб шпінгалети отаке витинали.

Хлопець, що стояв поруч них у воді, пояснив:

— Та це ж «Три Байрони». Акробати. Батько і двоє близнят. Увечері вони виступатимуть у готелі.

— Це треба подивитися,— сказала Поні Капелюшок.

— Вистава починається о восьмій вечора,— повідомив незнайомий хлопець.— Інші номери теж найвищого класу. Я раджу вам піти.

— А чи будуть вільні місця? — спитав Вівторок.

— Я можу залишити для вас один стіл.

— А ви теж акробат? — зацікавився Еміль.

Хлопець заперечно похитав головою.

— Ні. Хоч я теж непогано підтягуюсь на турніку. Але я — учень кельнера у прибережному готелі.

— Учні кельнерів рано вмирають,— зауважив Густав.

— Чого це? — здивувався Вівторок.

— А ти бачив коли-небудь літнього учня?

— Не мели дурниць! — скривилася Поні.

Раптом чужий хлопець сказав:

— Відколи я востаннє бачив Густава, він дуже виріс. А взагалі зовсім не змінився.

Усі здивовано перезирнулися.

— А звідки ти мене знаєш? — збентежено спитав Густав.

— Я всіх вас знаю,— запевнив кельнерів учень.—

А Густав навіть якось вбирався в мій одяг.

Густав аж рота роззявив.

— Що ти верзеш? Я зроду не вбирався в чужий одяг.

— Ні, вбирався.

Решта не знали, що й думати.

— Як тебе звати? — спитала Поні.

— Ганс Шмаух.

— Уперше чую,— сказав Густав.— Ніяких Шмаухів я не знаю.

— Ти й мого батька знаєш,— запевнив Ганс Шмаух.— І Еміль його знає.

— Що далі, то незрозуміліше! — мовив Еміль.

Здіймаючи бризки, Густав кинувся до кельнерового учня й напосів на нього:

— Ану, малий, розповідай! А то я так довго тримав тебе під водою, що ти вже ніколи не станеш кельнером.

Ганс Шмаух засміявся:

— Раніше я був ліфтером у Берліні. В готелі «Крайд» на Нолендорфській площі. Пароль «Еміль»!

Що тоді зчинилося! Вони танцювали навколо малого Шмауха, наче знавіснілі індіанці, а бризки морської води здіймалися високим водограєм. А потім хлопці так узялися тиснути Гансові руку, що в того аж кістки хрускотіли.

— Оце радисть! — вигукнув Еміль. — Твій батько, портьє, був такий ласкавий до мене. Він позичив мені десять марок. І ми з Густавом навіть ночували у вашій вартівні.

— Еге. Це була шикарна історія, правда? — сказав Ганс. — Я пам'ятатиму її довіку, навіть як стану власником готелю. До речі, коли в мене буде вільний час, ми зможемо покататися на вітрильнику. Тут, у Корлсбютелі, живе мій дядько. Він капітан великого торговельного пароплава.

— Хіба торговельний пароплав — вітрильник? — спитав Вівторок.

— Та ні. Мій дядько має ще й чудовий вітрильник. І сам він хлопець хоч куди.

Усі зраділи й веселим гуртом побігли до бабусі познайомити її з малим Шмаухом. Бабуся тішилася разом з ними. Але примусила всіх ретельно повитиратися.

Густав приязно дивився на Ганса. Енергійно розтираючись рушником, він мовив:

— Я тільки одного не збагну.

— Чого саме? — спитав Ганс Шмаух, підводячи очі на високого Густава.

Той похитав головою і, дивлячись згори вниз, сказав:

— Не збагну, як я тоді міг влізти в твій одяг.

Розділ шостий

ГУСТАВ І ФІЗИКА

Вервечкою бігли щасливі дні. Сонце прямило так, наче дивилося на Балтійське море крізь збільшувальне скло. Професор і його гості спершу стали червоні, як раки, а потім коричневі, ніби мулати. Тільки Поні Капелюшок залишалася червоною, і з неї злазила шкіра, наче

лушпиння з цибулі. Бабуся мастила їй спину вазеліном, горіховою олією, ланоліном і кремом від сонячних опіків. Та ніщо не допомагало.

Рано-вранці, коли бабуся будила Поні словами: «Вставай, графине, сонце вже сяє!» — Поні мало не ревла.

— Чому ніколи не йде дощ? — питала вона в розпачі.

Зате хлопці раділи погожій годині. Майже весь час вони були у воді чи десь на пляжі. Або йшли до гавані й милувалися вітрильником капітана Шмауха «Кунігунда-IV». Нетерпляче дожидались вони, коли їхньому другові Гансу випаде нарешті вільний день і вони гуртом помандрують на вітрильнику в море.

Або Густав їхав на своєму мотоциклеті в ліс, і хто-небудь із хлопців сідав до нього на багажник. Густав відвозив його до лісної хатини або до вуглярів, а тоді повертався назад до Корлсбютеля і брав іще одного з собою. Він гасав туди й назад стільки, скільки треба було, щоб перевезти весь гурт.

Якось навіть бабуся поїхала з Густавом до хатинки лісничого. Там вона злізла з мотоциклета і сказала:

— Та й гарно ж було! Я прогавила своє справжнє покликання. Мені треба було стати мотогонщицею, а не бабусею.

Часом вони писали додому листи, часом самі одержували вісточки. Професорів батько їх кілька разів фотографував. І тоді вони вкладали в конверти фотокартки.

Або всі гуртом ходили в ліс і приносили звідти великі букети квітів. Еміль знав назви майже всіх рослин і цікаво розповідав про особливості кожної. Він розповідав про пухівку й горобину, про щавель і про родину метеликових, про мох із його таємничими перетвореннями і про зозулині черевички.

Послухавши його розповіді, Професорів батько поїхав у Росток і купив в університетській книгарні підручник ботаніки та атлас рослин. Але саме відтоді вже ніхто не цікавився квітами, травами й кущами. Ніхто, крім Еміля.

— Книжки діють мені на нерви,— пояснив Густав, знавць мотоциклів.

Якось бабуся одержала листа із Нойштадта. Лист був

довгий, і бабуся прочитала його двічі. Потім сховала лист у торбинку й мовила сама до себе:

— Еге!

Проте Емілеві вона нічого не сказала. Принаймні поки що нічого.

Вони сиділи на веранді й обідали.

— Як ніхто з присутніх не заперечує,— сказав радник юстиції,— то я пропоную піти всім сьогодні ввечері до готелю й подивитися розважальну програму.

Хлопці так розхвилювалися, що залюбки кинули б їсти навіть солодке, хоча на десерт було винне желе — коронна Клотільдина страва!

Все ж таки желе вони з'їли, а тоді помчали до готелю. Та поки хлопці никали під дверима, вирішуючи, кому зайти досередини й побалакати з Гансом, з'явилася Поні Капелюшок.

— О, як ти сюди втрапила? — здивувався Густав.

— Ногами,— пояснила Поні.— Я хочу замовити на вечір стіл. Чи ви щось маєте проти?

Хлопці, звісно, не мали.

Поні зайшла до готелю. Назустріч їй підвівся метрдотель і спитав:

— Чим можу бути вам корисний, люба панночко?

— Я хотіла б поговорити з кельнеромим учнем.

— Шмаух у залі,— сказав метрдотель і за мить зник у якійсь кімнаті.

Поні сама знайшла зал і знайшла Ганса Шмауха. Він ніс цілу купу тарілок, балансуючи ними, щоб не гепнути на блискучому паркеті.

— Хвилинку, Поні,— сказав Ганс.— Я зараз звільнюся.

Вона зачекала.

Ганс швидко повернувся і спитав:

— Що тобі?

— Я хотіла б замовити на сьогоднішній вечір стіл.

— На скільки персон?

— Стривай, треба полічити. Отже, радник юстиції, його дружина, бабуся, я, Клотільда і троє хлопців. Виходить...

— На вісім персон,— пояснив Ганс.— Буде зроблено. Якнайближче до сцени. Можливо, мій дядько, капітан, теж прийде сьогодні. Вам варто з ним познайомитись.

Поні простягла Гансові руку й мовила:

— Отже, стіл на дев'ять персон.

Ганс уклонився.

— Вистава почнеться зразу після восьмої.

— Це нічого. Ми все одно прийдемо,— запевнила Поні.

Після вечері всі мешканці вілли «Приморської» вбралися по-святковому й урочисто подалися до прибережного готелю. Стіл, який залишив для них Ганс Шмаух, виявився в першому ряду, просто перед естрадою. Радник юстиції замовив для дорослих вина, а для дітей апельсинового соку.

Вистава ще не починалася, хоча була вже восьма година. Оркестр грав знайомі мелодії. Курортники заповнювали зал, і незабаром уже не було жодного вільного місця.

Перед готелем зібралася юрба. Жителі Корлсбютеля з цікавістю зазирали у вікна до зали, та ось кельнер із своїм учнем взялися мерщій затягати гардини. Правда, Ганс робив це не дуже дбайливо, залишаючи поміж гардинами чималі щілини.

— Молодець! — вигукнув Еміль.— Хай люди і з вулиці подивляться.

— Ганс Шмаух — гуманіст,— виголосив Професор. Його батько поплескав Густава по плечі.

— Відколи це ти став такий старанний учень, що навіть на виставу йдеш із книжкою?

Густав зашарівся.

— Це англійський словник,— пояснив він.

— Невже вчитимеш тут слова?

Густав похитав головою:

— Під час канікул? Ще чого бракувало!

Поні засміялася:

— Він хоче побалакати з акробатами-близнюками.

— Хочу,— підтвердив Густав.— Адже їхнє прізвище Байрон. Виходить, вони англійці. Як я не збагну, що вони мені казатимуть, то зазирну до словника.

— Цікаво послухати вашу розмову,— озвалася бабуся.

В сукні з чорної тафти вона була сьогодні просто величною.

До зали увійшов ще один чоловік, високий, огрядний, у синьому костюмі і в синьому морському кашкеті. Він спинився і став роззиратися довкола, видно, когось шукав. До нього підскочив Ганс, щось сказав і підвів до столу Габерландів.

— Дозвольте познайомити вас із моїм дядьком. Капітан Шмаух,— сказав Ганс, а тоді побіг у своїх справах.

Діти підвелися. Радник юстиції теж. Він привітав Гансового дядька і запросив до столу.

Капітан потис усім руки й мовив:

— Не треба такої урочистості, бо так я довго не витримаю.

Тоді всі сіли на свої місця. Капітан замовив собі грог із рому, а потім сказав:

— Така купа дітей за столом — це добре! Розкажіть-но мені, хлопці, щось про школу. Відтоді, як я закінчив гімназію, збігло вже сорок років. Ото був час!

Хлопці замислилися. Проте нічого не могли пригадати, що напевне зацікавило б старого капітана. А він очікувально перебігав очима з одного обличчя на інше, тоді ляснув себе по коліну й вигукнув:

— Неймовірно! Невже ми були якісь інакші? Адже ми щодня утинали якусь витівку.

— О, то вас таке цікавить? — вигукнув Густав.

— А ви, може, збиралися продекламувати мені «Пісню про дзвін» Шіллера?

— Останнього тижня перед канікулами,— почав Густав,— я таке втнув, що й повірити важко. Спершу мене мало не витурили із школи, та потім якось воно обійшлося.

Усі слухали Густава з великою увагою.

— Ось як усе було,— сказав він.— Перед уроком фізики, на великій перерві, наш відмінник Менерт побіг до директора і набрехав на одного хлопця. Зовсім не на мене. Але в класі я наче верховний суддя. І коли щось таке трапляється, винний має справу зі мною.

Але наш відмінник Менерт наївся страху і під час перерви десь сховався. Тільки як ми вже всі сиділи в фізичному кабінеті, він увійшов туди разом із Ціпою, тобто я хочу сказати, з паном Каулем, учителем фізики.

Помічник пана Кауля теж прийшов, він завжди допомагає під час дослідів.

Нам мали показати щось про електричні іскри. Їхню довжину, чи що. Пан Кауль із своїм помічником налагоджував прилади, а нам звелів запнути чорними шторами вікна, щоб у темряві ми краще роздивилися ті іскри.

«Слухай,— каже мені пошепки мій сусіда Керте,— це розкішна нагода. Прокрадись тишком-нишком у темряві до першого ряду, де сидить Менерт, відваж йому добрячого ляща в вухо і, перш ніж Ціпа, тобто пан Кауль, встигне ввімкнути світло, ти вже спокійно сидітимеш на своєму місці».

Ця ідея видалась мені колосальною. Такому зрадникові, як Менерт, при всіх затопити у вухо, щоб аж луна пішла по всій школі, а потім, поки вмикатимуть світло, миттю вернутися на своє місце, наче ти до цього зовсім непричетний,— в цьому була найсправедливіша справедливість.

Густав глянув на своїх слухачів. Усі напружено слухали.

— Ну от,— повів хлопець далі.— Стало темно хоч в око стрель. І Ціпа, чи то пан Кауль, сказав, що зараз усе почнеться і що ми повинні зосередитися й уважно дивитись на іскри. Поки всі зосереджувались, я шмигнув до першого ряду і щосили ляснув зрадника по мармизі. Помилитись я не міг. Уже стільки років Менерт сидить у першому ряду на першому місці. Отож я так приклався до нього, що мало руку собі не скалічив.

Капітан Шмаух ляснув себе по коліну і сказав:

— Чудово! А тоді знову сів на місце, і ніхто тебе не помітив.

Густав сумно похитав головою.

— Ні, я не сів на місце. Я так перелякався, що не годен був і кроку ступити.

— Перелякався? — здивувалася Клотільда.— Але чого?

— Бо Менерт не мав на голові ні волосини.

— Ні волосини? — перепитав Еміль.

— Еге, я ляснув по лисині. То був зовсім не Менерт, а Ціпа, чи то пан Кауль.

Навіть кельнер, що приніс капітанові грог, спинився і став слухати.

— Виявляється, пан Кауль сів у темряві на першу парту поруч із Менертом. Бо він теж хотів подивитися на ті іскри. Це можна зрозуміти. Фізика, мабуть, дуже цікава наука для вчителя фізики. Але звідки мені було знати, що він сяде у темряві на Менертове місце.

Капітан Шмаух так голосно зареготав, що заглушив оркестр, хоча той грав гучний марш.

А Клотільда Зеленбіндер пополотніла.

— Жахливо! — прошепотіла вона.— Мене аж мороз пройняв.

Радник юстиції нахилився вперед і спитав:

— Як же закінчилася ця історія?

— Врешті, то все дурниці,— сказав Густав.— Зі мною ще й не таке бувало. Звісно, зразу ввімкнули світло. На Менертовому місці сидів Ціпа і тримався за лисину. Мабуть, голова йому страшенно боліла. Я ж бо ляснув, скільки мав сили. Клас принишк, наче всіх громом прибило. Старий помічник учителя стояв біля дошки, нічого не розуміючи. Електричні іскри старанно блискали, та ніхто не звертав на них уваги.

Ціпа, тобто пан Кауль, довго мовчав, а тоді спитав: «Хто це зробив?»

«Я,— сказав я.— Прошу пробачення, пане вчителю, я помилився».

«Можеш не сумніватися в цьому»,— сказав Ціпа і вибіг посеред уроку з фізичного кабінету, тримаючи обома руками голову, наче боявся, що вона в нього відпаде.

— Казково! — вигукнула Поні.— Ти чудовисько.

Густав помовчав, потім повів далі:

— Мені було вже все одно. Поки учні, геть розгубившись, ще сиділи на своїх місцях, я кинувся до Менерта і так його віддухопелив, що до нових віників пам'ятатиме. Потім він три дні не ходив до школи... А коли я відлупцював його, прибіг сторож і потяг мене до директора. Там на канапі сидів Ціпа з холодним компресом на голові.

«Я щойно дізнався,— сказав мені директор,— що ти, скориставшись темрявою, напав на літнього чоловіка, нашого шановного вчителя. Певна річ, ми виженемо тебе із школи, та спершу я хотів би почути від тебе, в чому причина такої підступної, лихої поведінки».

Від тих слів мене аж замармудило. Ще зроду-віку ніхто не казав мені, що я підступний. Ну, я все їм і виклав. «Коли хто у нас і підступний,— сказав я,— то це відмінник Менерт. І того ляща я хотів дати Менертові за те, що на великій перерві він доніс директорові на одного учня з нашого класу». А тепер вони можуть піти до фізичного кабінету й помилуватися там останками їхнього мазунчика. Якщо їм такі учні більше до душі, ніж я, то їй нехай.

Капітан Шмаух замилювано дивився на розгніваного Густава.

— А що було далі?

— А далі сталося таке, що я до самої смерті не забуду панові Каулю.

— Що ж він зробив? — спитав Еміль.

— Він зареготав. Так зареготав, аж його компрес упав додолу.

Капітан Шмаух ляснув себе по коліну. А тоді повернувся до кельнера, що й досі стояв біля них, уважно слухаючи, і крикнув:

— Ще один грог!

Розділ сьомий

ВИСТАВА В КОРЛСБЮТЕЛІ

Оркестр заграв туш. На естраду вийшов шикарно вбранний, навіть трохи занадто вичепурений добродій і від імені дирекції готелю привітав численних гостей. Він пообіцяв усім, що вони проведуть приємно вечір, а потім вдався до заялжених дотепів, з яких, крім нього, ніхто не сміявся. Це, видно, йому не сподобалось, і він мерщій оголосив перший номер: виступає Фердінанд Бадштюбнер, сучасний Карузо, з лютнею.

Карузо-Бадштюбнер виявився опасистим сивим паном у невеличкому студентському кашкеті і з лютнею в руках. Перебираючи струни, він проспівав кілька пісеньок про гейдельберзьких студентів, про кохану, про гарних хазяйських дочок, про численні пляшки вина й пивні кухлі. Голос Карузо мав слабенький. Закінчивши співати, він помахав кашкетиком, і завіса впала.

— За тих часів люди, мабуть, зовсім не мали часу вчитися, правда? — спитав Професор у батька.

— У піснях усе перебільшується, — сказав радник юстиції. — Якби ми не вчилися, то нічого б не знали.

Клотільда теж поцікавилася:

— Чому цей літній чоловік, що співав, і досі студент? Адже він зовсім не молодий. А коли він студент, то чому співає тут пісні під лютню?

Усі презирнулися. Нарешті бабуся сказала:

— Напевне, він заочник.

— О, тоді зрозуміло, — заспокоїлася Клотільда.

А коли всі засміялися, вона й не збагнула чому.

— А я студентом не буду, — оголосив Густав. — Стану автогонщиком або пілотом. — Він обернувся до Еміля і спитав: — А ти далі вчитимешся?

На якусь мить Еміль заплющив очі. Він згадав обервахмістра Єшке і їхню розмову.

— Ні, — відповів хлопець, — я теж не вчитимусь. Мені треба якнайшвидше самому заробляти гроші.

Бабуся скоса глянула на нього, але змовчала.

Наступним номером програми був акробатичний танок. Танцюристка так швидко крутилася дзигною, що здавалося, очі в неї десь на спині, а потилиця на обличчі.

Капітан гучно плескав своїми велетенськими долонями. Звук був такий, наче лускали надуті повітрям кульки. Нахилившись до Клотільди, він спитав:

— Чи ви теж умієте так танцювати?

Але капітан звернувся вочевидь не за адресою.

— Я посоромилася б перед чужими людьми так викаблучуватись! — сказала вона.

— Ну, то потанцюй для нас удома, — запропонував Професор.

Хлопці пирснули, уявляючи, як Клотільда танцюватиме замість того, щоб варити обід.

Оркестр знов заграв, почалися танці. Капітан Шмаух запросив Клотільду, радник юстиції — свою дружину. А бабуся хитала в лад музиці головою.

Раптом якийсь молодик підійшов до Поні і, чемно схилившись, спитав:

— Чи дозволите вас запросити, шановна панно?

Еміль глянув на молодика і засміявся.

— Шановна панна ще не вміє танцювати.

Поні підвелася і згорда кинула:

— Що ти в цьому тямши, хлопчиську!

Вона пішла з тим молодиком і танцювала так, наче нічого іншого зроду не робила.

— Ви тільки погляньте на нашу шановну панну! — вигукнув Професор.— Вона ж досі ще не ходила на уроки танців.

— Ми, жінки, вміємо танцювати з народження,— пояснила бабуся.

Густав похитав головою:

— Що воно за дівчисько! Не старша за мене, а удає із себе справжню панну.

Наступний танець був вальс.

— Це для нас, молоденьких,— сказав капітан до Поні.

І вони закружляли по всій залі в такому вихорі, що більше ніхто не зважився танцювати. Часом капітан підкидав Поні високо в повітря, та так гарно, що їм аплодували всі присутні, навіть кельнери. Наприкінці капітан примусив Поні зробити глядачам реверанс і сам гречно вклонився.

Потім на естраду знову вийшов вичепурений добродій і сказав, що з особливим задоволенням оголошує виступ актора, якого скрізь, навіть у найвідоміших кабаре країни, зустрічають бурхливими оплесками.

— Цікаво,— сказав капітан Шмаух,— коли той артист має скрізь такий успіх, то чого ж він опинився в нашому маленькому Корлсбютелі?

Усі чекали, коли підніметься завіса. А як вона піднялася і всі побачили уславленого артиста, Еміль голосно вигукнув:

— Ти диви!

Бо великий артист був не хто інший, як сам конференсьє. Він тільки встиг озброїтися циліндром, кийком і моноклем.

— Ось і я! — виголосив конференсьє.— Спершу проспівую вам щось серйозне. Наприклад, пісеньку «Отак буває у житті!». Теобальде, три-чотири!

«Теобальде» стосувалося акомпаніатора, а «три-чотири» — рояля.

Коли конферансьє скінчив співати, бабуся сказала:

— Якщо цей тип хоч раз співав у відомому кабаре, то я — велика герцогиня Ліхтенфельдська.

Славетний актор проспівав іще дві веселі пісеньки, але вони були такі ж сумні, як і перша. А потім оголосив антракт на десять хвилин.

Хлопці вийшли з готелю, щоб подивитися на море. Воно було тихе, свинцево-сіре. Тільки відблиск місяця проклав по темній воді вузеньку срібну доріжку. Спокійні хвилі раз у раз виповзали на берег. Було якось незатишно під цим темним небом, всіяним блискучими зірками.

— Мені холодно! — прошепотів Професор.

Вони повернулися до зали.

Після перерви знову виступила танцівниця-акробатка. Потім фокусник виробляв щось неймовірне з картами. І нарешті настала черга зірок програми — на естраду вийшли «Три Байрони».

Містер Байрон із своїми близнюками був неперевершений. Глядачі сиділи нерухомо і майже не дихали. А надто тоді, як містер Байрон ліг горілиць на лаву і звів догори руки, а Джеккі Байрон, той близнюк, що був трохи більший, став головою на батькову праву долоню, а Маккі Байрон — на ліву. Спершу вони ще трималися за батька, потім витягли руки по швах. І так стояли на головах, наче перевернуті іграшкові солдатики. А тоді враз зіскочили додолу і всміхнулися глядачам, ніби виконали найпростісіньку вправу.

Містер Байрон, і далі лежачи на лавці, підтяг коліна до тулуба й задер ноги. Маккі ліг на батькові ступні, містер Байрон став робити ногами «велосипед», і Маккі закрутився, наче шалене веретено. Нараз він злетів у повітря, крутнувся і знов упав точнісінько на батькові ноги, потім іще раз злетів у повітря і впав — ні, не впав, а став на ступні містера Байрона!

Клотільда сказала тремким голосом:

— Я не можу більше дивитися.

Але Густав, Еміль і Професор були в захваті.

— Шкода, що немає малого Вівторка, — сказав Густав. Потім Джеккі Байрон, більший близнюк, ліг на лаву,

вхопив батька за руки, і раптом цей великий важкий атлет став догори ногами на витягнених руках Джеккі.

— Дивно, як у Джеккі кістки не потрощаться,— прошепотів Еміль.

Густав кивнув головою.

— Це суперечить усім законам фізики.

Коли «Три Байрони» закінчили свій виступ, у залі шалено заплодували. А жителі Корлсбютеля, що зібралися біля готелю й дивились у щілини між віконними гардинами, аплодували так довго, аж сполохали кажанів, і ті закружляли в повітрі.

Завісу довелося піднімати дванадцять разів.

Густав рішуче підвівся, схопивши свій словник.

— Ходімо! — гукнув він і побіг.

Професор і Еміль поспішили за ним.

Вони зачекали близнюків у коридорі за сценою..

— Hallo, boys!³ — вигукнув Професор.

Близнюки озирнулися.

— A moment, please,⁴ — попросив Густав.

Менший близнюк, якого звали Маккі, кинувся навітікача і щез в якійсь далекій кімнаті. А Джеккі зостався.

— You are wonderful! — сказав Еміль.— Very nice, indeed! My compliments, Byron!⁵

Джеккі Байрон підійшов ближче до хлопців. Він був украй стомлений і мокрий від поту.

Густав гарячково гортав словника.

— Hallo, dear! — почав він, затинаячись.— We have seen you. It's, the greatest impression in all my life, by Jove! Do you understand?⁶

Джеккі Байрон довго дивився на хлопців, а тоді неголосно сказав:

— Не клейте дурня! Я не розумію й слова по-англійському. Бувайте!

Всі троє отетеріли.

³ Привіт, хлопці! (Англ.)

⁴ Можна вас на хвилинку? (Англ.)

⁵ Ви чудові! Надзвичайно гарно! Я вас вітаю, Байрон! (Англ.)

⁶ Привіт, друже! Ми бачили. Це найбільше враження в моєму житті, клянуся! Ти зрозумів? (Англ.)

Густав сердито згорнув словника.

— Треба ж такої мороки! А я гадав, ти англієць.

— Та звідки? Це просто ми взяли таке прізвище для естради. Іноземні імена людям більше до вподоби. А ви краще відгадайте, як насправді мене звати.

Хлопці замислились.

— Та ні, скажи сам,— порадив Професор,— а то доведеться всі прізвища з адресної книги перелічити.

Джеккі приклав пальці до вуст:

— Тільки нікому не кажіть! Мене звати... Ні, мабуть, не варто казати.

— Моє прізвище Тішбайн,— зауважив Еміль.— Навряд, щоб у тебе було гірше прізвище.

— Гаразд,— погодився Джеккі.— Мене звати Пауль Пахульке⁷, я з Берліна, з Тельтова.

— Пауль Пахульке,— прошепотів Густав.— Із Тельтова.— Він був украй здивований.— Та то все пусте. Мене звати Густав. Ми хотіли тобі сказати, що ми в страшенному захваті. Ваш виступ, старий,— це ж екстраклас!

Джеккі зрадів.

— Дуже приємно,— сказав він.— Ви прийдете завтра на пляж?

Хлопці дружно закивали головами.

— Тоді до завтра! — крикнув Джеккі й побіг у кімнату, де сховався його брат.

Троє приятелів ще постояли в коридорі, подивились один на одного і врешті зареготали.

Густав недбало засунув словник у кишеню, узяв Еміля і Професора під руки і сказав:

— Отакої! І навіщо люди вчать чужі мови!

Розділ восьмий

З'являється третій близнюк

Наступного дня з самого ранку почався дощ. Тож хлопці zostалися вдома, писали листи, грали в лото і в шахи та раз у раз поглядали у вікно. Їм здавалося, що вони як ті жаби у скляній банці. На щастя, прийшов у гості

⁷ Бовдур (нім.).

малий Вівторок. Розкривши батькову парасольку, він стояв у садку, наче гриб.

Хлопці впустили Вівторка всередину і зразу ж із запалом взялися розповідати про трьох Байронів та їхні акробатичні трюки. Розповідали також про те, що Поні Капелюшок назвали вчора «шановною панною».

— Так, так,— сказав Вівторок.— Ми старіємо.

Поні була на кухні, де вчилася в Клотільди куховарити, тож вони побігли гуртом туди, рвонули двері й крикнули:

— Шановна панно, ваш партнер стоїть надворі.

Звичайно, Поні глянула в вікно.

Хлопці зареготали й побігли назад на веранду. А там Професор сказав:

— Чи ви вже придумали, який твір писатимете в школі про літні канікули?

— Авжеж,— озвався Густав.— Щороку всі пишуть те саме: найкращі літні враження, найдивовижніші літні враження і найцікавіші літні враження. Після цього взагалі не хочеться ніяких вражень.

— За такої нудної погоди можна було б, власне, вже сьогодні написати твір,— запропонував Професор.— І тоді це не висіло б над нами.

Еміль був за. Але Густав і Вівторок були проти.

Професор спробував узяти на себе роль посередника.

— Можна було б принаймні децю підготувати,— він узяв із батькового стола книжку і став її гортати.— Треба знайти якийсь матеріал, ну, хоча б підходящу цитату.

— Наш учитель німецької мови ненавидить цитати,— оголосив Густав.— Він вважає, що ми повинні самі придумувати, а не переписувати з книжок. Це, мовляв, так само негідно, як списувати в сусідів.— Густав засміявся.— Щодо мене, то я волюю списувати в сусідів.

Еміль спитав Професора, яку книжку той читає.

— Не скажу, самі відгадайте. Ось слухайте! — Він неквапом сів до столу, витер хустинкою чоло і заходився читати: — «Спів у нас — перший щабель розвитку, все інше пов'язане з ним і передається через нього. Найперша насолода, як і найперше навчання, оживають і втілюються в ньому. Ба навіть те, що ми залишаємо по собі в наших

звичаях і вірі,— все це передає спів».— Професор подивився на хлопців.— То хто це написав?

— Мабуть, диригент якоїсь капели,— вихопився Густав.

Професор засміявся:

— Аякже!.. Попав пальцем у небо, нещасний! Ці слова належать Гете.

На веранду вийшов Професорів батько.

— Що ви читаєте? — спитав він.

Його син показав книжку.

— А, «Літа мандрів Вільгельма Майстера»! Це написав дуже старий і дуже великий поет. Згодом ви зрозумієте цю книжку краще.

— Вона й тепер не така вже й важка для нас,— заперечив Професор і став читати далі, кинувши хлопцям: — Ну ж бо, слухайте. «Нормальні, здорові діти з'являються на світ уже збагачені природою. Вона дає кожному все, що йому необхідно в житті. Розвивати ці дарунки природи — наш обов'язок, та здебільшого вони краще розвиваються самі по собі».— Професор відклав книжку і глянув на друзів.— Ось маєте.

— Що саме? — здивувався Густав.— Усі ми нормальні, здорові діти. Ну й що?

— Гете хоче сказати, що при народженні ми дістаємо від природи все необхідне для життя. І все, що в нас закладено природою, може розвиватися само по собі. Ніхто не повинен нас опікати. Усякими прописами, перевітками й заборонами.— Професор глянув на батька.— Ти знаєш, що я не тебе маю на увазі, але багато батьків і вчителів зовсім неправильно поводяться з дітьми.

— До біса важко виховувати дітей,— сказав радник юстиції,— якщо приділяти їм уваги не забагато й не замало. І з різними дітьми — по-різному. В одного природні здібності розвиваються легко, з іншого їх треба витягати обценьками, а то вони не з'являться на світ.— Він сів.— Ви зрозумієте все це згодом, коли самі станете батьками.

— Я й тепер уже це розумію,— сказав Еміль.

— Ой, часом від того сивіє голова,— зітхнув радник юстиції і глянув на сина.— Але ти знаєш, що я не тебе маю на увазі, синку.

— А розвиватися самому мені до вподоби,— оголовив Густав.— Без примусу, контролю й покарань я став би таким самим автогонщиком. Ні, кращим, набагато кращим, бо мав би більше часу на тренування.

— Шановне товариство! — сказав, усміхаючись, радник юстиції.— То, може, ви хочете кілька днів розвиватися самотійно, щоб ніхто вам не заважав? Це можна влаштувати. Я нещодавно проходив повз бюро подорожей і прочитав, що післязавтра починається кількаденна екскурсія до Копенгагена. А я вже давно не був у Копенгагені та й в інших датських містах. Мені дуже хочеться в Данію, і я пропоную своїй дружині, Емілевій бабусі, нашій Клотільді й Поні Капелюшку вирушити післязавтра поромом з Варнемюнде на північ.

— А ми? — спитав Професор.

— А ви, хлопці, зостанетесь у Корлсбютелі. Обідати можете в їдальні. Гроші я вам залишу, якщо ви не побачите в цьому зазіхання на вашу самотійність.

— Ми не дріб'язкові,— сказав Густав.— Гроші ми візьмемо.

— Але про все інше ви повинні подбати самі. Тож ви матимете виняткову можливість розвиватися так, як вам до вподоби. Ви самі відповідатимете за себе й тоді побачите, чи це втіха, чи клопіт. Домовились?

Хлопці були в захваті.

Професор підійшов до радника юстиції і гордо спитав:

— Чи є на світі кращий батько, ніж мій?

— Немає! — одностайно вигукнули хлопці.

Малий Вівторок підняв руку, наче в класі:

— Пане раднику, а чи не могли б ви взяти з собою і моїх батьків?

Після обіду дощ не припинився. Коли подали каву, прийшов капітан Шмаух. Клотільді довелося зробити йому міцний грог. Він сів у крісло, натоптав собі люльку, запалив її і сказав:

— Тут затишно! Відтоді, як я посидів учора ввечері з вами, мені стало якось зовсім самотньо в моїй холостяцькій домівці.

— Треба було замолоду одружитися,— зауважила бабуся.

— Е ні,— заперечив капітан.— Чоловік завжди в морі, а жінка — вдома сама, хіба це добре? Сьогодні ввечері я знов іду на кілька днів до південної Швеції. По дерево. І так триває вже десятки років. Завжди сам! Якби хоч Ганс зостався зі мною в Корлсбютелі! Але ж він, коли скінчить кельнерську науку, поїде до Англії та Франції. Кельнерові треба попрацювати за кордоном, він не може заради якогось старого дядька зоставатися в глушині. Ну, а ти з кожним роком старієш і старієш, аж поки одного чудового дня перестанеш старіти.

Він не на жарт розчулився. І через те одержав іще один грог.

А потім капітанові треба було йти на корабель. Він нап'яв свій брезентовий плащ і пішов у дощ. У напрямку Швеції.

Після вечері хлопці знов zostалися самі на веранді. Вівторок теж був тут — батьки дозволили йому лишитися до дев'ятої години. Дощ тарабанив по даху. Хлопці нудилися.

Раптом знадвору до шибки притулилося чиєсь обличчя і хтось тихенько постукав у вікно.

Всі четверо посхоплювалися на ноги. Професор підбіг до дверей і розчинив їх.

— Хто там?

Якась постать, загорнена у темний плащ, швидко ступила на веранду. То був не хто інший, як Ганс Шмаух, кельнерів учень.

— Пробачте, що я заважаю, але мені треба порадитись,— сказав Ганс, знімаючи мокрого плаща.— Уявіть собі таке: десь о восьмій годині містер Байрон звелів мені принести йому склянку чаю. До нього в номер. Ну, я поніс йому той чай, а коли виходив, він сказав, що хоче в мене щось спитати, аби тільки ніхто в світі про це не дізнався. Я кивнув. А що я мав робити, правда? Тоді він сказав: «Ти чудовий гімнаст. Я бачив тебе на пляжі. В тебе талант. Якщо я тебе навчатиму, то згодом ти станеш видатним цирковим артистом. А головне, ти такий маленький і легкий! Дозволь, я тебе підніму!» Він підняв мене однією рукою і так крутонув у повітрі, що мені в очах потемніло. Потім він поставив мене на підлогу. «Чай

охолоне, містере Байрон»,— нагадав я і хотів вийти з кімнати. Але він став на дверях і спитав, чи хочу я бути цирковим артистом і виступати з ним. «Але ж у вас є ваші близнюки,— сказав я.— Навіщо вам третій?» — «Не треба мені третього, мені потрібен другий». І знаєте, що він іще сказав?

Хлопці схвильовано слухали.

— Те, що він сказав, звучало смішно. І воднораз жахливо. Він сказав: «Джеккі стає занадто важкий».

— Занадто важкий? — спитав Вівторок.

— Еге. Джеккі росте. І що більший він стає, то більше важить. А через те, що він дедалі важчає, його батько вже не годен робити з ним деякі вправи. Це тепер надто небезпечно. Якщо Джеккі й далі так ростиме, містер Байрон взагалі не зможе з ним більше працювати.

Хлопці стояли й мовчали.

— Ось чому містер Байрон пропонує мені їхати з ним і з Маккі. Він хоче виїхати з нами вночі, потай. І щоб Джеккі про це не дізнався. Містер Байрон сказав: таку заміну, як я, він не швидко зміг би знайти.

Еміль схопився за голову.

— Подумати тільки! — вигукнув він.— Невже-таки чоловік кине свого сина десь на узбережжі тільки тому, що той швидко росте! Здурити можна! А що ж тоді буде з Джеккі?

Професор схвильовано ходив з кутка в куток.

— Гарненька історія! Ми нізащо цього не допустимо. Кинути одного з близнюків! І взяти третього! Про це й мови не може бути.

— Яке щастя, що наші дорослі їдуть до Данії! — сказав Густав.— Хоч не заважатимуть.

Еміль грюкнув кулаком об стіл.

— Хай той здоровань начувається! Це знову справа саме для нас.— Він обернувся до Ганса.— Як ти гадаєш, коли він звідси драпатиме?

— Містер Байрон каже, що це залежить від мене. Я для нього — знахідка, яка вдруге не трапиться.

— Ми зачекаємо, поки дорослі поїдуть,— сказав Професор.— А тоді зберемося на військову раду. Доти, Гансе,— слухай уважно! — доти ти будеш тому Байронові баки забивати. Зрозуміло?

Кельнерів учень кивнув головою.

— Цього разу, — озвався Вівторок, — я вже не сидітиму біля телефону. Затямте собі!

— Та цього разу ми взагалі обійдемося без телефону, — запевнив Густав. — Ми будемо діяти.

Ганс Шмаух одягнув мокрого плаща.

— То ви про себе дасте знати, — сказав він і пішов до виходу. — Пароль «Еміль»!

І він зник у темряві.

— Пароль «Еміль»! — гукнули хлопці йому навздогін.

Знадвору озвався тільки сердитий вітер.

Раптом прочинилися інші двері, і з них вистромилася голова Клотільди Зеленбіндер.

— Що сталося?

— Ет, Клотільдо, — відказав Професор. — Ну що могло статися?

Розділ дев'ятий

ДЕТЕКТИВИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ САМІ

За два дні дорослі й Поні поїхали вранці до Варнемюнде, щоб звідти вирушити на пароплаві в Данію. Жінки, а надто вкрай схвильована Клотільда, мерщій хотіли дати хлопцям ще тисячу різних господарчих порад. Але радник юстиції примусив їх зайти в купе, відлічив Професорові двадцять марок і сказав:

— Обідайте в їдальні. Інші харчі купуйте в крамниці пана Варкентіна. Крім того, маєте ще чималий запас у Клотільдиній коморі. Старанно замикайте дім на ніч! І не робіть дурниці! А як не дасте собі ради, зателеграфуйте до Копенгагена. Ми зупинимось у готелі «Англетер».

— У телеграмі потреби не буде, — запевнив Професор.

— Тим краще, — мовив батько. — Бажаю вам весело самовдосконалюватись.

І він зайшов до вагона. Жінки дивилися з вікна купе й махали хлопцям.

За кілька хвилин Еміль, Густав і Професор zostалися самі. Тепер ніщо не перешкоджало їм самовдосконалюватись.

Вони пішли додому. Погода погіршала, вітер шарпав їх холодними руками. Про те, щоб купатися, годі було й думати.

Вдома Професор узяв із письмового стола папір, олівець і поправив окуляри.

— Насамперед нам слід скласти план дії,— пояснив він.— Кожного дня один із нас чергуватиме. Сьогодні — я, завтра — Еміль, післязавтра — Густав. Черговий повинен будити інших, купувати все в крамниці, варити каву, готувати вечерю, берегти ключ від дому і взагалі робити все, що треба.

— А зуби кожен сам собі чистить? — глузливо спитав Густав і захихотів. Але зразу ж споважнів і сказав, що не вміє варити кави.

— Навчишся,— запевнив Еміль.

Потім вони пішли до комори і зробили там ґрунтовний облік. Хлопці ретельно записали, скільки є в коморі яєць, консервів, ковбаси, картоплі, огірків, яблук, хліба, сала, масла тощо.

— Дорослі напевне дивом дивуватимуться, як легко ми досягли самостійності,— сказав Професор.

Він, як черговий, узяв торбу, щоб піти до крамниці пана Варкентіна. Еміль і Густав пішли разом із ним.

У крамниці вони довго роздивлялися навкруги, а господар пропонував їм усе, що мав.

Професор розгублено глянув на своїх друзів. А тоді сказав панові Варкентінові:

— Даруйте, що ми вас потурбували. Але, як я бачу, все це вже є в нашій коморі.

І вони подалися додому з порожньою торбою.

Вдома Професор пояснив:

— До всього треба доходити власним досвідом.

— Еге,— сказав Густав. Він узяв собі яблуко й почав гризти.

Професор дістав список харчів у коморі і викреслив звідти одне яблуко.

— Бездоганий порядок — це Non plus ultra⁸,— пояснив він.

⁸ Найперша вимога (лат.)

А Густав з повним ротом промимрив:

— То все пусте.

Коли вони зібралися вдень іти до їдальні, Еміль сказав:

— Ми могли б заощадити ці гроші. Знаєте що? Я сам приготую обід.

— А що ти приготуєш? — спитав Густав.

— Я засмажу яєчню,— пояснив Еміль і закасав рукава.— Яйця в нас є. Масло і ковбаса теж. Я зроблю яєчню з ковбасою. Якщо ми їстимемо її з хлібом, то добре наїмося. А потім відкриємо консерви з полуничним компотом.

Він одяг Клотільдин фартух, виклав на стіл масло, яйця, ковбасу, ніж і сіль, поставив сковороду на вогонь, поклав масло, а як воно зашипіло, додав туди кружальця ковбаси, розбив об край сковороди два яйця і вправно вилив їх на ковбасу, а тоді все те посолив.

Друзі стежили за його рухами з увагою і тихим захватом.

— Жовтки цілісінькі! — гордо виголосив Еміль.— А це найважче зробити.

Раптом у відчинене вікно зазирнув малий Вівторок. Він підтягся на руках, виліз на підвіконня і зручно на ньому вмостився. Втупивши очі в Еміля, він з повагою мовив:

— Наче справжній кухар!

— В мене є вже практика,— пояснив Еміль.— У нас же немає куховарки. І коли мамі доводиться працювати в обідню пору, я сам готую щось попоїсти.

Потім Вівторок розповів, що батьки дозволили йому в наступні дні залишатися в Професора на ніч. Хлопцям це надзвичайно сподобалося.

— Але до Копенгагена мої старі відмовилися їхати. Чогось їм не хочеться!

— От упертюхи! — обурився Густав.

— Авжеж! Через них я й не можу вдосконалюватися,— стенив плечима Вівторок.

Еміль прикрутив газ.

— Ми не можемо їсти всі водночас. Першу порцію із сковороди одержує Густав, бо він — ненажера.

Хлопці засміялися. Не сміявся тільки Густав. Він сказав:

— А ви шипучки!

(Таку лайку він вигадав сам.)

Професор дістав із буфета тарілку, виделку й ніж. Еміль переклав яечню на тарілку і відкраяв дві скибки хліба. Густав сів до кухонного столу, покришив хліб на яйця й заходився їсти.

Професор приніс посудний рушник, вони пов'язали його замість серветки Густавові на шию, і той став схожий на пацієнта в зубного лікаря.

Тим часом Еміль смажив другу порцію яечні з ковбасою.

Професор сів на табуретку і сказав:

— А тепер про найголовніше. Поки ми з Емілем їстимемо та митимемо посуд, Густав і Вівторок підуть до готелю і порозмовляють із Гансом Шмаухом. Нам треба знати, чи містер Байрон не передумав з ним їхати. Якщо не передумав, то Ганс повинен про все домовитися з містером Байроном. Коли саме вони тікатимуть і як саме — поїздом чи пароплавом.

— Я можу позичити їм свій мотоциклет,— сказав глузливо Густав.— Але навіщо взагалі дозволяти негідникові тікати? Цього я ніяк не збагну! Ми ж можемо піти до нього і сказати: «Слухайте-но, голубе, нас не обдуриш! Зоставайтесь краще тут, а то вам доведеться мати діло з нами». Це ж куди простіше, правда?

— Ні,— заперечив Еміль.— Не простіше. Якщо ми підемо до нього, то він перебуде тут іще кілька днів і однаково втече! Навіть без Ганса. А Джеккі покине напризволяще.

— Авжеж,— погодився Професор.— Тож робить так, як я казав.

— І перекажіть Гансові Шмауху,— додав Еміль,— щоб він відтяг час їхньої втечі на вечір, якомога пізніше.

— Навіщо? — зацікавився Вівторок.

— Бо вночі Джеккі спатиме й не помітить, що його батько втік. А коли він уранці прокинеться, батько з Маккі вже повернуться. Тож він і не знатиме кривди.

Густав підвівся.

— Такої смачної яєчні я ще зроду не їв. Тільки залиште мені тарілку полуниць, гей ви, офіціанти!

Він зіпхнув малого Вівторка з підвіконня в сад і сам стрибнув за ним.

Чути було, як вони бігли по доріжці, посипаній жорствою. Потім грюкнула садова хвіртка.

Еміль і Професор попоїли і залишили Густаву тарілку полуниць. Тоді Еміль помив посуд, а Професор витер його і поставив у буфет.

Найбільшого клопоту завдала їм сковорода, але зрештою вона так заблищала, що в неї можна було дивитися, наче в дзеркало.

Хлопці помили руки. Еміль повісив рушник на цвяшок і сказав:

— З батьками взагалі щось не так виходить. Одного хлопця рідний батько хоче покинути, іншому нав'язують нового батька, а він, власне, ніякого не хоче.

— Якому це іншому хлопцеві? — спитав Професор. А що Еміль не відповідав, то він глянув на нього і нараз збагнув: — Он воно що!

— Я ще ні з ким про це не говорив, — тихо мовив Еміль. — Навіть із мамою. З нею нізащо в світі.

— Я нікому не скажу, — пообіцяв Професор.

Еміль перевісив сковороду з одного цвяха на інший, дужче закрутив водогінний кран, зачинив вікно.

— Мені треба з кимось поговорити. Це так важко, розумієш? Свого батька я ледве пам'ятаю. Відтоді ми з мамою живемо самі. І мені навіть на думку не спадало, що може бути якимось інакше. Я завжди гадав: коли я вже зароблятиму гроші, ми заживемо краще. Під час відпустки ми вирушатимемо в далекі подорожі. Або в недалекі. Наймемо більше помешкання. Там будуть гарні меблі й багато цікавих книжок. Двічі на тиждень приходитиме хатня робітниця. А всю білизну будемо віддавати до пральні. Отаке я навигадував, а замість того раптом приходять чужий дядько й хоче одружитися з моєю мамою. І хто тепер найме помешкання? Він! І хто подорожуватиме з моєю мамою? Він! І хто платитиме хатній робітниці? Він! Він заробляє гроші. А чи заробля-

тиму я — тепер байдуже. Я навіть зможу після школи вчитися далі, сказав він. Завжди він та він! І тепер я вже не можу все розказувати мамі. Мені здається, що це її вже не цікавить. Увечері не можу швидко заснути. А коли вона заходить до спальні, я починаю глибоко дихати, ніби вже сплю, а самому хочеться вголос ревити, наче я першокласник.

Еміль важко зітхнув. Але перемігся і повів далі:

— Ну, якось-то воно буде. Коли мама його любить, то, звичайно, хай одружуються. А те, що життя мені потьмарилося, мабуть, не так уже й важливо.

— Еге,— озвався Професор.— Але чи справді вона його любить?

— Безперечно. А чого б то вона виходила заміж? Авжеж, любить. Та він непоганий дядько. Ми з ним добре порозумілися.— Еміль глянув на свого приятеля.— То що ти про все це думаєш?

— Мені здається, ти егоїст. Хіба ж ні? Твоя мати не тільки мати. Вона ще й людина. Відтоді, як твій батько помер, вона всю себе присвятила тобі. Бо ти був малий. Але тепер ти вже виріс. І от через стільки часу вона знову трохи згадала про себе. Вона має на це повне право.

— Я повторюю це собі сто разів на день. Та, знаєш, мені все одно сумно. Шкода!

— У житті люди багато за чим шкодують. Цього ми з тобою не змінимо. Але все одно краще, щоб шкодував ти, а не твоя мама.

— Атож,— погодився Еміль.— Тільки весь час здається, що в мені змагаються дві людини. Одна все розуміє і киває головою. А друга заплющує очі й тихенько плаче. Ти розумієш?

— Я читав про таке. Але зі мною такого не буває. Коли я щось зрозумів, то воно вже не завдає мені горя.

— Тоді тобі можна позаздрити,— замислено мовив Еміль.— Я дуже зрадів, коли ти запросив мене сюди. Бо надто важко прикидатися. Може, мама щось і помітила. Тільки уяви собі! Вона відразу сказала, що не вийде заміж. Тобто попередила його: «Я вийду заміж, тільки як мій син не матиме нічого проти!» І йому довелося спершу питати моєї згоди.

— Яка висока порядність з її боку! — захоплено озвався Професор.

— Ще б пак! Моя мама!

Потім вони вдягли плащі й пішли назустріч своїм приятелям. Хлопці зустрілись у вільховому гаюку.

— Завтра — вирішальний день, — оголосив Густав. — У Ганса завтра вихідний. І шановний акробат надумав увечері дременути із своїм меншим близнюком і Гансом Шмаухом. Ганс чекає нашої поради, що йому робити. Містер Байрон, ця клята шипучка, збирається тікати на останньому в цей день пароплаві, коли Джеккі вже спатиме. Із Варнемюнде містер Байрон поїде поїздом у Польщу, до своїх родичів. Там він тренуватиме нового близнюка, поки знову дістане ангажемент.

— Послухайте, що я надумав, — сказав Вівторок. — Ми чатуватимемо на містера Байрона біля причалу і, тільки-но він з'явиться, відпровадимо його назад, у ліжку.

Професор похитав головою.

— Твій план надто простий. Він може зірватися. Ми повинні перехопити того типа вже в дорозі, аби він не зміг викрутитись. Треба, щоб він бодай трохи від'їхав од Корлсбютеля, а то він нас засміє. Хай він злякається, що ми можемо повідомити про нього в поліцію.

Вони сіли на лаву поміркувати. За півгодини план був досконально розроблений.

Він полягав ось у чому: Ганс Шмаух має запевнити містера Байрона, що нібито ніяк не може сісти з ним і Маккі на пароплав у Корлсбютелі. Він, Ганс Шмаух, сяде на пароплав тільки на наступній зупинці, тобто в Гайдекрузі.

— А як Ганс потрапить до Гайдекруга? — здивувався Густав.

— Ще й питаєш! — вигукнув Еміль. — Звісно, на твоєму мотоциклеті.

— Та-ак! — протяг Густав.

— А детективи, навпаки, — пояснив Професор, — сядуть на пароплав не в Гайдекрузі, як Ганс Шмаух, і не в Корлсбютелі, як містер Байрон із Маккі, а ще раніше в Граалі. Ми спустимося в каюту і звідти будемо дивити-

ся, чи сяде в Корлсбютелі на пароплав старий Байрон. У Гайдекрузі сяде Ганс Шмаух. А перед самим Варнемюнде ми піднімемося на палубу і скажемо: «Вельмишановний пане Пахульке, де ваш син Пауль? І чому замість нього з вами їде кельнерів учень? Коли ви не хочете, щоб ми у Варнемюнде здали вас до поліції, бо ви кинули напризволяще свого сина і вкрали чужого хлопця,— то будьте ласкаві негайно повернутися з нами до Корлсбютеля. Або поїздом, або на таксі, як хочете. Для нас важливо, щоб Джеккі ні про що не дізнався». То як ви гадаєте — старий відмагатиметься?

— Ні, він повернеться до Корлсбютеля! — у захваті вигукнув Вівторок.— Вибору в нього не буде.

— Чудовий план,— погодився Густав.— Але як детективи потраплять до Грааля?

Приятелі докірливо подивилися на нього.

— А! — догадався Густав.— Зі мною на моєму мотоциклі.

— Звісно,— сказав Еміль.— Тобі доведеться ганяти туди й назад стільки разів, скільки треба, щоб перевезти всіх детективів до Грааля. А вже потім ти поїдеш сам з Грааля до Варнемюнде і повідомиш про все поліцію в гавані. На випадок, якщо містер Байрон здумає щось утнути. Коли наш пароплав причалить, ти вже чекатимеш нас і нашого в'язня. Чи ти все зрозумів?

— Я зрозумів, але мій мотоциклет ніяк не хоче зрозуміти,— відказав Густав.

Розділ десятий

ПРИГОДИ НА ВОДІ Й НА ЗЕМЛІ

Наступного дня, у вівторок, чергував Еміль. Рано-вранці він відчинив двері, щоб узяти молоко й булочки, які їм лишав надворі крамар. Раптом хлопець з подиву аж прикипів до місця: на траві сидів Ганс Шмаух, кельнерів учень. Усміхаючись, він побажав Емілеві доброго ранку і пояснив:

— Сьогодні в мене вихідний день. Треба з цього скористатися.

— А чого ти не подзвонив у двері?

— Навіщо? Хто служив у готелі, той знає, як не подобається людям, коли їх уранці підіймають із ліжка дзвоником. А посидіти на траві було дуже приємно. Барометр іде вгору.

Вони пішли до кухні і взялися варити каву. Еміль тим часом розповів Гансові план, який напередодні ввечері склали детективи.

— Ще раз повторюю основне,— сказав по тому Еміль.— Ми, детективи, сядемо на пароплав у Гра-алі, містер Байрон із Маккі — тут, у Корлсбютелі, ти — в Гайдекрузі. А Густав чекатиме із мотоциклетом у Варнемюнде на пристані. Якщо Байрон відмагатиметься, Густав покличе поліцію. А ми всі міцно триматимемо артиста.

Ганс Шмаух знайшов, що план чудовий. Вони накрили стіл для сніданку і збудили хлопців. Малого Вівторка всі звали тепер «шановною панною», бо він спав на Поніному ліжку. Детективи посідали за стіл, а Ганс із серветкою під рукою їх зразково обслуговував.

— Наче справжній кельнер! — захоплено мовив Густав.— Будь ласка, ще одну склянку молока.

— Хвилиночку, любий пане! — вигукнув Ганс Шмаух.

Він побіг на кухню, приніс склянку молока на таці, артистично балансуючи нею, поставив склянку перед Густавом і спитав:

— Чи ви надовго сюди, добродію? Погоду обіцяють хорошу. А наш готель першокласний. Тут ви почуватимете себе добре.

— На жаль,— відказав Густав,— мені доведеться відразу ж повернутися до Берліна. Вчора я замкнув свою жінку й дітей в одержній шафі і ненароком захопив із собою ключа.

— Шкода,— мовив Ганс Шмаух.— А то ви могли б у п'ятницю подивитися в нашому кінотеатрі новий фільм «Еміль і детективи».

— Що? — в один голос вигукнули хлопці й зірвалися з місць.

Ганс дістав із кишені газету і прикріпив її до картини на стіні. У відділі оголошень впадала в око найбільша об'ява, а зміст її був такий:

ЕМІЛЬ І ДЕТЕКТИВИ

Ф в якому беруть участь двісті дітей
І в основі якого — справжня пригода
Л про надзвичайні події з буденного життя
Ь знімався в Берліні
М для дітей від 8 до 80 років

Дивіться з п'ятниці у кінотеатрі «Маяк»

Це оголошення хлопці читали знову і знову. Густав гордо походжав по кімнаті й вигукував:

— Заходьте, шановні глядачі! Ви побачите найкращих хлопців сучасності. Просимо заходити. У першій половині фільму ви помрете від сміху, а в другій від сміху знов оживете!

— Я так хвилююсь, наче сам маю виступати,— сказав Професор.— Хоча це тільки фільм. І ми не брали в ньому ніякої участі.

— Але жодна людина не знатиме, що ми сидимо серед глядачів,— заспокоював його Еміль.— Чи ти, Гансе, щось уже бовкнув?

— Ані мур-мур! Вас тут ніхто не знає,— запевнив їх Ганс.

— Твоє щастя! — озвався Густав.— Навіщо це треба, щоб на нас витріщалися, мов на яких джэнджиків.

— Авжеж! — гукнув Вівторок.— Ми хлопці, а не кінозірки!

Раптом Ганс Шмаух ляснув себе по лобі.

— Отакий забудько! Адже я прийшов покликати вас покататися на вітрильнику. Тому я й схопився сьогодні вдосвіта. Знаєте що? Попливімо десь далеко-далеко і там улаштуймо за всіма правилами пікнік. А по обіді вернемось.

— Я зостануся вдома,— сказав Еміль,— бо сьогодні я черговий.

— От дивак із тебе! — вигукнув Густав.— Ніхто ж цієї вілли не вкраде. Їдьмо з нами, шипучко!

— На вітрильнику багато місця,— запевнив Ганс.— Є й каюта.

Та Еміль затявся на своєму.

— А я теж не можу з вами поїхати,— зітхнув Вівторок.— Я повинен обідати вдома, а то мені перепаде. Як я не прийду обідати, тато й мама нізащо не дозволять мені тут ночувати. І тоді я не зможу взяти участі в гонитві за містером Байроном. Колись я вже пропустив усе. Це тоді, як мусив сидіти біля телефону. А тепер я буду з вами, і квит!

— Гаразд,— сказав Густав,— тоді ми втрюх попливемо на вітрильнику. Якщо треба буде завести мотор, то я дам йому лад. Але на вітрилах я зовсім не знаюся.

— А я знаюся,— відказав Ганс Шмаух.— Вам треба буде тільки виконувати те, що я казатиму.

Хлопці подалися до кухні, і Професор видав харчі для морської прогулянки. Вони запакували в старий кошик усе — яблука, консерви, ковбасу, хліб, масло, ножі, виделки, тарілки і серветки.

Еміль, як черговий, занотував до зошита все видане. Густав схопив повнісінький кошик і оголосив:

— Я його понесу. З харчами треба поводитися дбайливо.

— То все пусте! — передражнив його жартома Еміль.

— Про їжу так не можна казати! — обурився Густав.— Її треба шанувати.

І вони пішли гуртом до гавані.

— Повертайтеся вчасно! — крикнув Еміль, коли затакав мотор.— Сьогодні в нас іще багато діла попереду.

— Гей-гей! — вигукнув Густав і сів за кермо.

— Він знову гризе яблуко,— буркнув Емілеві Вівторок і теж вигукнув: — Гей-гей!

Вітрильник уже виходив із гавані. Ганс Шмаух стояв біля щогли й напинав велике вітрило.

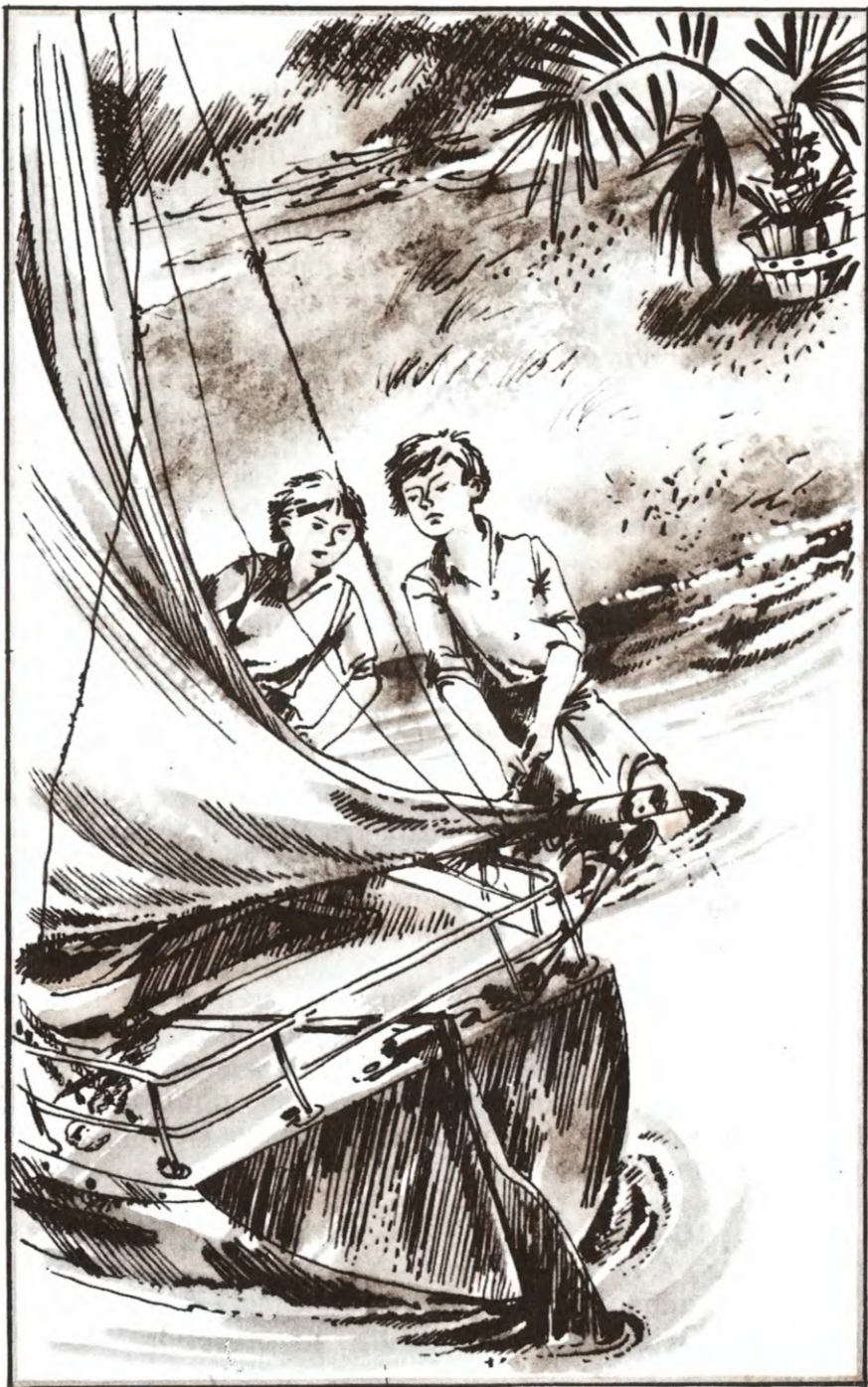
Професор зняв берет і помахав хлопцям. Човен обминув причал і вийшов у відкрите море.

— Вони вже вимкнули мотор,— зауважив Вівторок.

Еміль кивнув головою. Прикривши очі від сонця, він дивився вслід друзям.

Ганс Шмаух напинав тепер менше вітрило. Човен прямував на північний схід.

А в цей час наші туристи вже були в Копенгагені. Вони снідали на терасі ресторану «Фраскати» і з насолодою

дослухалися до мелодійного передзвону курантів на ратушній вежі.

Поні Капелюшок схилилася над блокнотом, який завбачливо взяла із собою в дорогу. Туди вона записувала все, що привернуло їхню увагу в Копенгагені. Звичайно, записувала дуже коротко: «Плавучий маяк. Тіволі, прекрасне місце для прогулянок. Стара біржа, її чудовий фронтон. Чужоземні військові кораблі, навіть японські. Довга набережна біля гавані. Музей Торвальдсена».

— Як там нашим хлопцям ведеться? — подала голос Клотільда.

— Радіють, що позбулися нас, — відказав радник юстиції.

Клотільда не могла в це повірити.

— Можете не сумніватися, моя люба, — запевнив радник юстиції. — Колись і я був таким шибеником.

Поні недовірливо зиркнула на нього.

— Так, так, Поні, — засміявся радник юстиції. — Відтоді збігло багато років. Та часом мені здається, що все це відбувалося вчора.

Потім він покликав кельнера, розрахувався і запропонував рушати. Невдовзі всі вже сиділи в екскурсійному автобусі й разом із англійцями, датчанами та французами їхали по острову Зеландія. Дорога йшла на північ, весь час повз охайні будиночки й садки. І скрізь цвіли червоні в'юнки троянди. Особливо зачарувало всіх містечко Клампенборг. Поні мерщій записала цю назву до свого блокнота.

Часом праворуч виднілося море. Однак це було не море, а морська протока, що зветься Зунд. По ній плавали кораблі, і на кожному грав оркестр.

Зненацька Поні помітила по той бік протоки землю. Відчуваючи себе Колумбом, вона схвильовано смикнула за рукав радника юстиції і спитала:

— А що там?

— Там Швеція.

— А-а!..

Поні схопила свій блокнот і записала: «Бачили шведський берег. Радник юстиції Г. — страшенно мила людина».

Вітрильник «Кунігунда-IV» вже кілька годин плыв морем. І досі віяв легкий бриз. Ганс показав Професорові й Густаву, як поводитися з вітрилами. Потім вони сіли з навітряного боку і тишилися плаванням по Балтійському морю. Те, що призначалося для пікніка, вже опинилося в їхніх шлунках, і все було чудово. Сонце ласкаво сяяло. Вітер пестив засмагли обличчя, наче хотів із юними мандрівниками заприятелювати.

Густав заліз у маленьку каюту, вклався на ліжку і швидко заснув. Уві сні він мчав по воді на своєму мотоциклеті.

Ганс кермував, а Професор сидів поруч нього й дивився у воду. Часом він бачив, як пропливала риба або медуза, що мінилася різними барвами.

Раптом Ганс Шмаух крикнув:

— Що воно таке? — і показав рукою вперед.

Перед ними лежав острів. Хлопці спрямували вітрильник до нього.

— Треба обдивитися його зблизька,— запропонував Ганс.

— Здається, там тільки купа піску і трохи травички,— озвався Професор.

Вони підпливли ще ближче.

— Пальма! — вигукнув Ганс Шмаух.— У Балтійському морі — пальма! Просто неймовірно!

— У неї такий вигляд, наче вона хворіє на грип,— визначив Професор.

— Це фінікова пальма!

Враз вітрильник штовхнуло, та так, що Професор і Ганс Шмаух попадали із своїх місць.

Густав схопився на ноги й боляче вдарився головою об стелю. Лаючись, він виліз із каюти і спитав:

— То що, ми вже тонемо?

— Ні,— відказав Ганс.— Ми сіли на міліну.

Густав обдивився навкруги.

— Ну й шипучки ви! Не могли обминути цієї купи піску? Якби ж то був справжній острів, як Рюген.

Він виліз із човна.

— Сісти посеред Балтійського моря на отакий клапоть мілини — це ж треба зуміти!

— Я тільки хотів роздивитися пальму,— збентежено промимрив Шмаух.

— Тепер можеш роздивлятися донесочу! — озвався Густав і підійшов до дивовижної рослини.— Рідкісний вид, пане досліднику,— пальма в діжці! Це було б саме для Еміля, нашого ботаніка!

Професор глянув на годинник:

— Припніть язики! Нам треба вертати до Корлсбютеля.

Гуртом вони налягли на вітрильник, силкуючися зіпхнути його в воду. Від натуги обличчя в них поробилися червоно-сині. Але човен не зрушив з місця ані на сантиметр.

Густав скинув черевики та шкарпетки і ступив у воду.

— Берись! — командував він.— Усі ра-зом!

Аж тут він послизнувся на мокрих водоростях, що стелилися під ногами, упав у воду і довгий час не виринав.

Нарешті Густав виринув і став випльовувати солону воду.

— Таке свинство! — сердився він.

Потім хлопець стяг із себе мокрий тренувальний костюм і повісив його на пальму сушитися.

— Бач, і пальма на щось придатна,— посміхнувся Професор.

Вони знов узялися пхати човен і з півгодини працювали, як вантажники, що доправляють сходами нагору рояль.

Але вітрильник — не рояль. Він і не думав рушати з місця.

— От тварюка! — бурмотів малий Шмаух.— Хлопці, ра-зом! Ра-зом!

Дарма! Всі зусилля були марні. Геть стомлені, хлопці посідали на пісок, щоб трохи віддихатись.

— Стає весело! — сказав Густав.— Що будемо робити, коли не пощастить зіпхнути наш пароплав у воду?

Шмаух ліг горілиць і заплющив очі.

— Згорнемо вітрила і станемо остров'янами,— сказав він.— Добре, що ми взяли із собою консерви.

Густав підвівся поглянути, чи сохне костюм, і мовив:

— Ось тепер ніщо не заважає нашому самовдосконаленню. Тут немає ні телефону, ні поштової скриньки. Справжні робінзони!

Професор ударив кулаком по піску.

— Ми повинні вернутися! — заволав він.— Повинні! Бо містер Байрон утече!

Густав оглядівся. Навкруг — тільки вода і хмари. Він сердито засміявся:

— Ходімо пішки, Професоре?

Розділ одинадцятий

ПЕРЕВІРКА ПАСПОРТІВ

Уже бралосся на вечір, поволі сутеніло. Сонце сідало за хмару, заливаючи небо й море рожевими барвами.

Еміль і малий Вівторок понад годину стояли у Корлс-бютелі на причалі й терпеливо чекали своїх приятелів. Вівторок тримав у руках бутерброди, що їх наготував Еміль. Малий нетямився з радощів, уявляючи, які цікаві пригоди ждуть їх попереду.

У гавань один за одним поверталися вітрильники, більші й менші, але той, якого виглядали, ніяк не повертався.

— Це вони! — вигукнув Вівторок, показуючи на вітрильника, що йшов до причалу.

Але то знову були не вони.

— Ти щось розумієш? — спитав у Вівторка Еміль.— Але будемо сподіватися, що нічого лихого з хлопцями не сталося.

— Та що могло статися? Не було ж ніякого шторму і взагалі нічого. Мабуть, вони надто далеко запливли в море. І зворотна путь виявилася довшою, ніж вони гадали.

Еміль крикнув людям на вітрильнику, який щойно причалив:

— Ви часом не бачили «Кунігунди»?

— Ні, ми ніяких дівчат там не бачили,— озвався чоловік із корми, а інші голосно засміялися.

— От дурноверхий! — буркнув Вівторок.

— Зачекаймо ще півгодини,— сказав Еміль.— Як і тоді їх не буде, то нам доведеться йти до Грааля пішки, а не їхати із Густавом на мотоциклеті.

І вони зачекали.

А потім Еміль дістав із кишені аркуш паперу й написав:

«Ми пішли до Грааля без вас. Поспішайте, щоб бути вчасно в Гайдекрузі та Варнемюнде!»

— Хвилинку, малий,— крикнув Еміль і побіг до води.

Він прикріпив папірець на стовпі, до якого завжди прив'язували «Кунігунду-IV», щоб хлопці відразу його помітили. Прикріпив шпилькою, бо після зустрічі з паном Грундайсом Еміль тепер завжди мав при собі шпильку.

А тоді побіг нагору до малого Вівторка.

— І досі ще немає? — спитав Еміль.

— Немає.

— От волоцюги! Нічого не вдієш. Доведеться нам узяти ноги в руки та й чалапати пішки.

І хлопці подалися до Грааля. То йшли, то бігли. Вівторок міцно тримав пакет із бутербродами.

У лісі було похмуро й задушно. Навколо слалися болота. Малих подорожніх гризли комарі. Через дорогу стрибали жаби. Десь далеко кувала зозуля.

Приблизно за годину хлопці вийшли на луку, де паслися чорно-білі корови. Одна — а може, то був бик! — побігла, наставивши роги, просто на них. Хлопці дременули щодуху геть. Вони добігли до якоїсь огорожі, перелізли через неї й опинилися на дорозі, що вела до берега. Корова — а може, й бик! — поважно подивилася на них, повернулася і пішла назад до череди.

— Оце худобина! — сказав малий Вівторок.— Насилу втекли. І я мало не загубив бутербродів.

А в цей час на маленькому острові посеред моря Професор глянув на годинник.

— Зараз пароплав відходить до Грааля,— сказав він.— Здуріти можна!

У Ганса Шмауха, що сидів біля пальми, на очі набігли сльози.

— То я в усьому винен. Чи ви мені пробачите?

— Не мели дурниць,— урвав його Густав.— Шановне панство, тільки в стражданні виявляється справжня велич

людини. Крім того, Еміль і без нашої допомоги впорається з тим містером Пахульке. Еміль і Вівторок — хлопці метиковані.

— Вони не зможуть без нас почати погоню,— сказав Професор.— Тільки двоє детективів — Еміль і Вівторок, цього замало. Крім того, вони, мабуть, і досі стоять у Корлсбютелі на причалі й чекають нас. Може, саме зараз вони повідомляють поліцію в гавані, що наш вітрильник не повернувся.

Густав був інакшої думки.

— Чого раптом Еміль повідомлятиме поліцію? Що може з нами тут статися? Ми заночуємо в каюті, харчів у нас досить. А завтра повз цей нещасний острівець пройде якийсь рибальський човен або пароплав.

— Ти все бачиш із свого сідала,— заперечив Професор.— Але звідки Еміль може знати, що ми сидимо на цьому острові? Йому ж відтіля не видно.

Густав розгубився.

— Правда! Він, звісно, нічого не знає. Даруйте мені, часом я буваю справжнім бовдуром.

— Еміль, певне, думає, що ми перекинулися,— сумно мовив Ганс.— І що ми з останніх сил чіпляємось за киль човна. І що от-от потонемо.— Він розчулено витер носа.— А завтра вранці мій дядько повертається із Швеції.

— Ну, то дістанеш, старий, по шиї,— сказав Густав.— Може, нам краще назавжди залишитись на цьому острові? Ловитимемо рибу й сяк-так прогонуємося. Не вірите? А з вітрил зробимо намет, як у кочовиків. Може, на цьому ідіотському архіпелазі знайдемо кремені? Тоді станемо виловлювати всяку деревину, сушити її і на вогнищі смажити рибу. Вранці, на обід і ввечері. Як вам подобається така ідея?

— Вона гідна тебе,— глузливо озвався Професор.— Може, на пальмі виростуть кокосові горіхи. В їхній шкаралупі ми будемо смажити чайні яйця. А з кокосовим молоком питимемо вранці каву.

— Хіба ж у нас є кава? — здивувався Густав.

— Ні, кави немає, як і в тебе розуму,— глузував Професор.— Гансе, чи надовго вистачить нам питної води?

— Як питимемо потроху, то стане на день.

— То треба пити ще менше, щоб вистачило на два дні,— суворо сказав Професор.— Є надія, що завтра піде дощ. Тоді ми поставимо порожні консервні бляшанки й наберемо дощової води.

— Клас! — вигукнув Густав.— Професоре, ти, як завжди, справжній стратег.

— А харчі я замкну,— сказав Професор.— І сам їх розподілятиму.

Густав затулив собі вуха.

— Будь ласка, не балакайте весь час про харчі. А то мені відразу закортить їсти.

Професор підійшов до берега і став дивитися на море.

Густав штовхнув у бік Ганса і тихо спитав:

— Знаєш, як він стоїть?

— Ні.

— Як Наполеон на острові Святої Єлени,— прошепотів Густав і захихотів.

Коли пароплав пристав до Корлсбютеля, Еміль і Вівторок, що сиділи в каюті, прикипіли до ілюмінатора. Вівторок аж притулив носа до скла.

— А що, як Байрок не сяде? — спитав він.

— Тоді ми вибіжимо на палубу й зіскочимо, перш ніж вони встигнуть відчалити,— пояснив Еміль.— Але он він уже йде!

Містер Байрон і менший близнюк, Маккі, піднялися на палубу. В них було чимало всяких валізок. Нарешті вони все розмістили, Байрон підійшов до поручнів, а Маккі сів на лаву. Черговий на причалі звільнив линву й кинув її одному з матросів. Двигун загурчав, і пароплав рушив далі.

Обидва хлопці дивилися в ілюмінатор на берег. Освітлені вікна будинків Корлсбютеля ставали дедалі менші. За бортом плюскотіла вода.

— Тхне нафтою,— прошепотів Вівторок.— Мене нудить.

Еміль відчинив ілюмінатор.

У каюту ввірвалося холодне вечірнє повітря. Бризки солоної води зросили їм обличчя. Вівторок вистромив голову і став глибоко дихати. Потім сів на лаву, всміхнувся Емілеві й сказав:

— Якби тато й мама знали!

Еміль теж подумав про свою маму у Нойштадті і про бабусю в Копенгагені. Але перемігся і поплескав Вівторка по коліну.

— Все буде гаразд, малий. У Гайдекрузі має сісти на пароплав Ганс Шмаух. Тоді ми знатимемо, що всі на своїх місцях. А решта — дрібниці.

Та Еміль помилився. У Гайдекрузі Ганс Шмаух не сів на пароплав!

Це здивувало Емілія й Вівторка. Та ще дужче здивувався містер Байрон. Він сів біля Маккі й почухав собі потилицю.

На березі темнів Ростокський ліс.

Еміль підвівся. Вівторок злякано схопився теж.

— Ти куди? — прошепотів він.

— Настав час діяти. Хлопці чомусь затрималися. Ми повинні самі все зробити. Ходімо!

Вони піднялися нагору й пішли палубою, шукаючи Байрона.

Він сидів разом із хлопцем посеред своїх валізок за трубою, з якої клубочився дим.

Еміль підійшов до них, а Вівторок став позаду, й досі тримаючи в руках пакунок із бутербродами, які призначалися для їхніх приятелів.

— Містере Байрон, мені треба з вами поговорити,— сказав Еміль.

Чоловік здивовано глянув на нього:

— Що таке?

— Я прийшов за дорученням моїх друзів. Нам відомо, що ви чекали у Гайдекрузі на Ганса Шмауха, кельнерового учня, з яким ви збиралися тікати.

У містера Байрона гнівно заблищали очі.

— А чого хлопець не прийшов? Це ви, шибеники, його підмовили?

— Будь ласка, стежте за своїми словами. Я ж вас не обзиваю, хоч мені дуже кортить.

— То й обзивай! — озвався Вівторок.

— А, тут іще один! — буркнув Байрон.

— Добровечір, пане Пахульке! — сказав малий Вівторок.

Байрон сердито посміхнувся.

— Ми прийшли сюди заради Джеккі,— пояснив Еміль.— Чи вам не соромно кидати бідолашного хлопця напризволяще?

— Він мені більше не потрібен.

Вівторок рішуче ступив уперед.

— А чому? Бо він став заважкий для вас? Ми все знаємо, добродію. Та хіба можна через те кидати хлопця?

— Аякже, це важлива причина. Я не зможу далі з ним працювати, і мій репертуар від цього збідніє. Я артист! Розумієте? Я міг би виступати в Лондоні, в Колізеї! Як це я два роки тому не догадався, що те щеня так швидко ростиме! Аж хочеться самому собі ляпасів надавати.

Еміль розлютився:

— То й надавайте! Ми вам не заважатимемо. Тільки я не збагну, як людина може бути така жорстока. А що станеться з Джеккі?

— Чи йому тепер жебракувати? — спитав Вівторок.— Чи втопитися в Балтійському морі? Чи потрасти в колонію для неповнолітніх? Ми цього не допустимо.

— Мої приятелі і я,— оголосив Еміль,— одностайно вирішили, що ви повинні повернутися з нами до Корлсбютеля.

— Отакої! — Містер Байрон вирячив очі.— Шмаркачі нещасні, стромляйте свого носа не в чужі справи, а в свої підручники.

— У нас тепер канікули, пане Пахульке,— зауважив Вівторок.

— Ми нізащо в світі не допустимо,— вів далі Еміль,— щоб ви скривдили одного з ваших близнюків тільки тому, що він швидко росте. Я пропоную вам повернутися з нами назад. За кілька хвилин ми причалимо до Варнемюнде. Там нас чекають друзі. Але якщо ви хочете їхати далі, то ми передамо вас поліції.

Згадка про поліцію начебто не дуже сподобалася містерові Байрону.

— То як? — за хвилину знов спитав Еміль.— Чи ви будете виконувати свої батьківські обов'язки? Чи хочете, щоб вас заарештували?

— Батьківські обов'язки? — перепитав Байрон.

Видно було, що йому якимось одразу полегшало.

— Саме так, пане Пахульке! — обурено вигукнув малий Вівторок. — Ці слова, мабуть, вам незнайомі?

Містер Байрон похмуро всміхнувся:

— То ось чому цей капшук увесь час каже на мене Пахульке. В мене зовсім інше прізвище.

Хлопці остовпіли.

— Яке?

— Андерс.

— Як же це може бути?

— Мое прізвище Андерс, — повторив чоловік. — Андерс⁹.

— Ні, ви скажіть, як вас насправді звати, — крикнув Еміль. — Те, що у вас прізвище інше, ми вже знаємо!

Маккі, який досі сидів мовчки, раптом сказав:

— Це в нього таке прізвище — Андерс. Як буває Міллер чи Леман. А він от — пан Андерс.

— Справді? — вигукнув Еміль.

— Чи є у вас при собі якесь посвідчення? — спитав Вівторок.

— Є паспорт.

— Дозвольте глянути, — ввічливо сказав малий Вівторок. А що артист і не поворухнувся, то хлопець додав: — Ви можете показати його і в поліції, як вам це більше до вподоби.

Чоловік видобув паспорт із кишені. Вівторок узяв його і став роздивлятися поважно, мов митник, що працює на кордоні.

— Чи збігається опис зовнішності? — спитав Еміль.

— Прізвище в містера Байрона справді Андерс, — сказав Вівторок і почав читати: — «Фах — артист. Постаць — висока, кремезна. Обличчя — звичайне. Колір волосся — чорний. Особливі прикмети — татуювання на правій руці». — Він повернув паспорт. — Усе гаразд. Дякую.

Вкрай приголомшений Еміль спитав:

— То ви зовсім не батько Джеккі?

— Ні, — буркнув містер Андерс. — Я йому не батько й не мати. А Джеккі й Маккі зовсім не близнюки. І навіть не брати. І Маккі теж не син мені. Насправді Маккі звати...

⁹ Інше (нім.).

— Йозеф Кортейоганн,— втрутився Маккі.— Прізвище Байрон і наші імена вигадані для виступів. Мені, звісно, теж шкода Джеккі, повірте! Але ми справді не можемо з ним далі працювати. Не поталанило йому — він надто швидко росте.

По хвилях і хмарах уже пробігали промені Варнемюндського маяка. І привітно світилися готельні вікна.

Еміль і досі був якийсь приголомшений. Та врешті він отямився і сказав:

— І все-таки, мені здається, ви вчинили несправедливо, що покинули бідного хлопця напризволяще. Мої друзі і я вважаємо себе відповідальними за його майбутнє. Тож я змушений вас просити дати для нього грошей. Хоча б на перші тижні.

— Чого б то я мав давати якимось незнайомим хлопцям гроші! — обурився містер Андерс.

Еміль дістав із кишені аркуш паперу.

— Ми дамо вам розписку.

— А якщо я пошлю вас під три чорти? — знущаючись, спитав Андерс.

— Не робіть дурниць,— порадив Еміль.— Якщо ви відмовитесь, ми передамо вас поліції.

— Але ж я не батько Джеккі! До чого тут поліція?

— Це вам пояснять у поліції,— чемно мовив малий Вівторок.— Там знаються на таких речах краще за нас.

— Я пишу вам розписку на сто марок,— сказав Еміль.

— Чи ви здуріли? — обурився Андерс.— Сто марок? Та я вам голови поскручую!

— Не вийде! — запевнив Вівторок.

— Це забагато,— втрутився Маккі.— Для нас це неабиякі гроші.

— А ти не брешеш? — спитав Вівторок.

— Ні, слово честі.

— Гаразд, тоді п'ятдесят марок,— сказав Еміль.

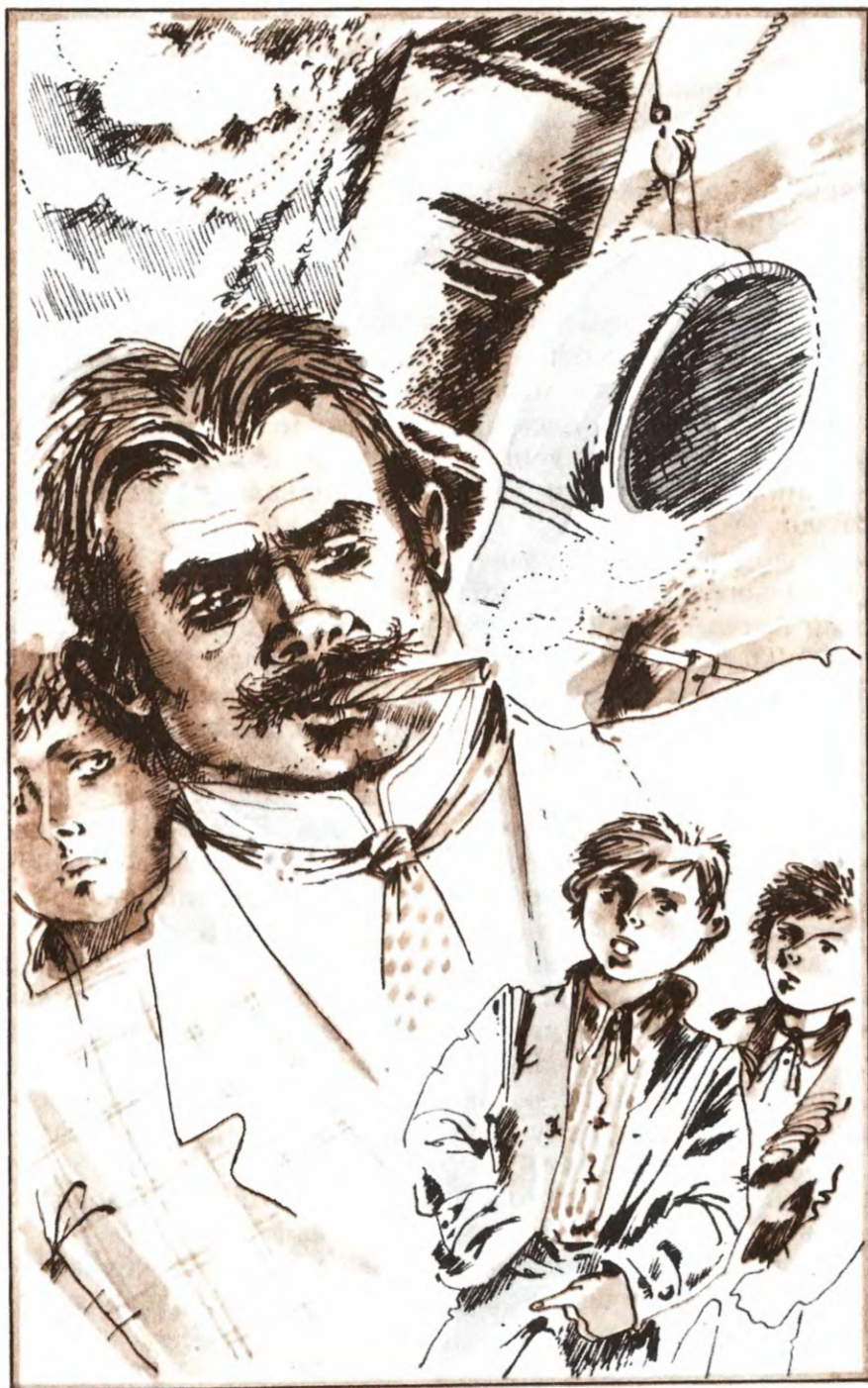
Він написав розписку, підписався і гукнув Вівторка:

— Іди сюди, малий, і підпишись теж.

Коли Вівторок розписався, Еміль простяг папірець Андерсові, але той і не подумав діставати гроші з кишені.

Пароплав уже підходив до причалу.

— Ну, як собі хочете,— спокійно сказав Еміль.— Я йду до капітана.

Еміль подався до капітанського містка і вже ступив на сходи, як містер Байрон крикнув:

— Ось візьми!

Він люто вихопив із кишені свій гаман і простяг Емілеві якусь купюру. Еміль узяв її й побачив: п'ятдесят марок.

— Прошу, ось розписка, — сказав він.

— Чхав я на вашу писанину! — загорлав Андерс. — Хай вам дідько.

І, схопивши валізки, він зійшов на берег. Маккі подався за ним, але озирнувся і крикнув:

— Привітайте від мене Джеккі!

Еміль сховав розписку до кишені.

Невдовзі по тому вони з Вівторком уже стояли в приміщенні залізничного вокзалу й вивчали розклад руху поїздів.

Еміль знизав плечима.

— Сьогодні, малий, поїзда вже не буде. І пароплава теж. Але ми повинні негайно повернутися до Корсбютеля. Треба врешті з'ясувати, що сталося з хлопцями. Напевне, вони вже вдома.

— Тож підемо пішки? — спитав малий Вівторок.

Еміль кивнув головою.

— Гадаю, за три години ми дійдемо.

— Тоді гайда! — стомлено сказав Вівторок. — Починається марш через нічну пустелю. Мені здається, що я солдат чужоземного легіону.

Саме тоді, як Густав, Професор і Ганс спали у вітрильнику, що міцно сидів на міліні, тоді, як капітан Шмаух у каюті свого корабля, що перетинав Балтику, тішився глінтвейном, і тоді, як Еміль з Вівторком ішли пішки через темний похмурий ліс, — саме тоді наші туристи в Копенгагені сиділи в своєму готелі навпроти оперного театру і всмак вечеряли. Автобусна подорож по Зеландії, відвідання Гамлетової могили і палацу Ельсінор надали їм апетиту. Вони їли, розмовляли і сміялися.

Тільки пані Габерланд, Професорова мати, була ще тихіша, ніж звичайно. Вона навіть не всміхалася, як завжди.

— Що тобі? Болить голова? — спитав її чоловік.

— Не знаю. Чогось тривожно. В мене таке відчуття, що в Корлсбютелі не все гаразд.

Радник юстиції обняв її за плечі.

— Годі, годі, моя люба. Ти завжди щось вигадуєш. А коли ми подорожуємо, тобі неодмінно здається, що кожної миті нашому синові на голову падає цеглина.— Він засміявся.— Хлопці мріють про самостійний розвиток. І їм не треба заважати, бо почнуть опинатися. Ну ж бо, матусю, не журись.

Вона усміхнулась. Але тільки щоб зробити йому приємність.

Приблизно за годину на темному шосе перед Гайде-кругом возій з молочарні догнав двох хлопців, що насилу тягли ноги. Возій спинив конячку.

— Куди це ви йдете?

— До Корлсбютеля,— крикнув більший хлопець.— Чи не могли б ви нас підвезти?

— Сідайте ззаду,— сказав возій.— Тільки не засніть, бо попадаєте з фургона.

Еміль допоміг залізти Вівторкові й сам сів біля нього. Молочний фургон рушив. А за хвилину малий Вівторок уже спав. Еміль міцно тримав його, а сам дивився на темний ліс і нічне небо, всіяне зорями. Він згадав усі події дня. Чи він щось не так зробив? Що станеться тепер із Джеккі? І де можуть бути Густав і Професор?

Уві сні Вівторок обхопив Еміля за шию. Над верховіттям дерев безгучно пролетіла сова. Конячина злякано заіржала, та возій заспокоїв її своїм бурмотінням. Потім він обернувся до хлопців про щось їх спитати. Але побачивши, що менший міцно спить в обіймах старшого, він замовк і знов обернувся до своєї конячки.

Емілеві було самотньо.

Розділ дванадцятий

КАПІТАН ПОВЕРТАЄТЬСЯ

У середу рано-вранці пароплав капітана Шмауха повернувся до Корлсбютеля. Портові робітники, що мали його розвантажувати, вже чекали на причалі, а капітан

закінчував формальності з митниками. Потім він зійшов на берег. Було прохолодно, і капітан подався в готель випити гарячої кави.

Тільки-но він замовив сніданок, як до нього швидко підійшов господар готелю і спитав:

— Ви не знаєте часом, де подівся ваш небіж?

Капітан зареготав:

— Знову щось накоїв, еге? Пришліть-но мені шалапуту сюди, я побажаю йому доброго ранку.

— Але його тут немає! Вчора він мав вихідний день, тож пішов кудись і не повернувся. З учорашнього вечора безслідно зникли також містер Байрон і менший із близнюків. Маємо клопоту по самі вуха!

Капітан підхопився на ноги.

— Кави не треба! — вигукнув він і помчав чимдуж, наскільки дозволяли йому старечі ноги, до гавані, де стояли вітрильники.

Його човна не було! Капітанові аж коліна помліли. Він безпорадно озирнувся. І тоді помітив аркушик паперу, пришпилений на стовпі, до якого припиалася «Кунігунда».

Капітан нахилився, зірвав папірець і прочитав його. То була записка, що її лишив Еміль напередодні ввечері. Капітан насилу випростався і, важко дихаючи, побіг назад, до міста.

Нарешті він опинився перед віллою «Приморська». Штовхнувши садову хвіртку, капітан зайшов і подзвонив у парадні двері. Вони були замкнені. Тоді він оббіг будинок і зазирнув у вікно веранди.

За столом сидів Еміль Тішбайн. Поклавши голову на руки, він міцно спав.

На канапці біля стіни лежав малий Вівторок і теж спав. Він був щільно вкритий верблюжою ковдрою, виднівся тільки його чуб на подушці.

Верандні двері теж були замкнені. Капітан затарабанив пальцями в шибку. Спершу тихенько. Але хлопці не прокидалися. Тоді він став стукати дужче й дужче.

Нарешті Еміль підвів голову, ще зовсім сонний. Та ось погляд його став свідомий, він здивовано перебіг очима по веранді, напевне, щось згадав, провів рукою по розпатланій голові, схопився з місця і відімкнув двері.

— А де Ганс? — вигукнув капітан.

Еміль швидко розповів усе, що знав. А під кінець сказав:

— Із Варнемюнде ми повернулися десь серед ночі. Вівторок взагалі не прокинувся. Я зняв його з воза, якось дотяг сюди, поклав на канапу і вкрив ковдрою. А сам сів на стілець, щоб не спати до ранку і якнайшвидше попередити поліцію в гавані. Ще я хотів якось підготувати Джеккі до того, що сталося, і трохи його втішити цими п'ятдесятьма марками. А якщо вітрильника зразу не знайдуть, я хотів дати телеграму до Копенгагена. До готелю «Англетер». — Еміль знизав плечима. — Але я раптом заснув. Пробачте мені, капітане. Що ви тепер робитимете?

— Я виряджу всі моторки, що стоять на причалі. Ми обшукаємо все море, — сказав старий капітан Шмаух, ідучи до дверей. — Збуди свого приятеля, і приходьте в гавань.

І він побіг.

Еміль підійшов до канапки і збудив Вівторка. Вони мерщій почистили зуби, абияк умилися, тоді розв'язали пакунок із бутербродами, який Вівторок весь учарашній день тягав із собою, і вибігли з дому, жуючи на ходу.

На перехресті Еміль спинився.

— Малий, біжи в гавань. Може, ти будеш потрібний капітанові. А я збуджу Джеккі й приведу його з собою.

І Еміль помчав до готелю.

За півгодини двадцять два рибальських катери, п'ять вітрильників і сім моторок вийшли з гавані Корлсбютеля. За молом вони розійшлися віялом навсєбіч. Моряки домовилися, що сусідні човни не губитимуть один одного з очей, аби випадком щось не зосталося не обстежене.

Капітан Шмаух стояв за кермом моторки «Аргус». Власник човна, фабрикант, віддав його в капітанове розпорядження. Еміль, Вівторок і Джеккі сиділи на лавах і пильно вдивлялися в море. Часом човен так нахилився, що солоня вода бризкала їм в обличчя.

— Здається, хлопці, я й досі вас не подякував, — сказав Джеккі. — Це тому, що я злякався. Особливо в першу

хвилину. Отже, щиро дякую. І за гроші теж.— Він потис хлопцям руки.— А тепер я хочу трохи розрадити старого дядька. Йому куди гірше, ніж мені.

Він перебрався до капітана і бадьоро йому кивнув.

— Не хвилюйтеся, капітане. Нічого лихого не могло статися. Лихе я завжди відчую. У мене є шосте чуття.

Капітан напружено дивився вперед.

Джеккі озирнувся. Ліворуч удаліні вимальовувався на хвилях темний обрис рибальського катера, праворуч ясніла біла яхта.

— Можна спитати, капітане? Тут є мілини? Або якісь острівці? Чи щось таке?

Старий моряк на мить випустив із рук кермо. Човен одразу ж закрутився на хвилях.

— Хлопче! — збуджено крикнув капітан.— Це ідея! Якби ти тільки мав слухність!

Більше він нічого не сказав. Але змінив курс.

Троє робінзонів прокинулись удосвіта. Вони змерзли, як цуцики, тож вилізли з каюти і взялися робити зарядку, аж поки сонце трохи підбилося вгору.

Потім хлопці випили по кілька ковтків води й поснідали консервами. Порожні консервні бляшанки стояли тепер на піску і, роззявивши пащі, чекали дощу. Але дощем і не пахло. Навпаки. Вперше за багато днів небо було безхмарне, блакитне.

— Я й гадки не мав,— сказав Густав,— що погожа днина може так дратувати. Ніколи всього не знаєш.

А Професор сердився:

— Якби у нас не було консервних бляшанок, то дощ перішив би цілий день. Завжди так буває.

— Але в усякому поганому можна віднайти і щось добре,— заперечив Густав.— Уяви собі, що ти вже написав твір про найцікавіші пригоди під час літніх канікул. Страшно й подумати. Хоч у вогонь його кидай.

— Хтозна, чи ми ще будемо колись писати твори,— сумно мовив Професор.

— То не біда, якось я це перетерпів би. Але від думки, що я більше ніколи не побачу свого мотоциклета, мені аж рюмсати хочеться.

І він став щось насвистувати.

Ганс Шмаух скинув свою білу сорочку й почепив на щоглу, наче прапор.

— Може, так нас швидше знайдуть! — пояснив він.

Потім вони ще раз спробували зіпхнути «Кунігунду» на воду. Але яхта й не хитнулася.

— Мабуть, вона, клята, за ніч коріння пустила, — сказав Ганс. — Марна праця.

Вони знов полягали на пісок.

— Послухайте мене, — мовив Ганс. — Я винен у цій біді. Води нам стане до завтрашнього ранку. Якщо нас сьогодні вдень не підберуть, я візьму один із тих надувних жилетів, що лежать у човні, і спробую доплисти до берега. А може, десь натраплю на рибальський човен або на пароплав.

— І не здумай! — вигукнув Густав. — Якщо комусь із нас треба плисти, то, звісно, тільки мені.

— Через мене це сталося, я й повинен щось робити.

— Хіба так можна міркувати? — обурився Густав. — Попливе той, хто найкраще плаває. Зрозуміло?

— Отже, я! — крикнув Густав.

— Я попливу!

— Ні, я!

Вони скочили на ноги, ладні вчепитися один в одного. Тоді Професор кинув обом в обличчя по' жмені піску. Хлопці стали відпльовуватися й терти очі.

— Чи ви геть із глузду з'їхали? — спокійно спитав Професор. — Краще лягайте та поспіть кілька годин. Уві сні не хочеться їсти й пити. І харчів нам стане на довше.

Вони слухняно полягали на піску й заплющили очі. А Професор сів у «Кунігунду», прихилився до щогли і став вдивлятися в долину.

Моторний човен «Аргус» впевнено розтинав хвилі. Часом, коли хлопці забували міцно триматися, вони злітали з лавки аж до того борту човна. Вівторок уже набив собі на лобі чималеньку гулю. Всі дивилися туди, куди правив капітан Шмаух, а він стояв за кермом, наче монумент.

— Он там! — нараз вигукнув він і показав у далечінь. Але хлопці нічого не бачили.

— Білий прапор! — у захваті крикнув капітан.— Це вони! — Він кивнув Джеккі: — Як це ти надумався спитати?

— Про що, капітане?

— Чи є тут острів. Капосні діти попали до острова з пальмою і сіли на мілину. Ого, тепер їм від мене перепаде! Хлопці оточили капітана.

— Я ж знав, що нічого лихого не станеться,— нагадав Джеккі.

— Авжеж,— засміявся капітан.— У тебе ж є шосте чуття.

— Тепер і я бачу щось біле! — крикнув Еміль.— І щоглу!

— Я теж бачу! — закричав Джеккі.

А Вівторок і досі нічого не бачив. Еміль хотів йому показати, аж тут помітив, що хлопець плаче. Сльози дзюрком текли йому по засмаглих щоках.

— Що сталося, малий?

— Я такий радий, страшенно радий,— прошепотів Вівторок.— Тільки не розкажуй Густаву й Професорові, що через них я плакав. Бо ще почнуть задаватися, нещасні шипучки.

Він уже сміявся крізь сльози.

Еміль пообіцяв мовчати.

— Видно три постаті! — крикнув капітан.— І мою «Кунігунду» теж. Ну, голуб'ята, начувайтесь! Хай я до вас дістануся!

Густав і Ганс стрибали на маленькому острівці, наче в якомусь негритянському танку. Вони вимахували руками й галасували. А Професор не зрушив з місця, він креслив пальцями якісь фігурки на піску. Тоді підвівся, позбирав усі порожні консервні бляшанки і став задумано кидати одну по одній у воду.

Ганс виліз на вітрильник, зняв свою сорочку — білий прапор — і хутко натяг на себе. Збурюючи білу піну, човен наближався до острівця. Капітан заглушив мотор і кинув линву. Ганс вправно спіймав її і міцно прив'язав до корми вітрильника. Тепер човни стояли поруч.

— Урра, шипучки! — закричав Густав.

Капітан Шмаух перший стрибнув із «Аргуса» на «Кунігунду-IV».

Небіж підбіг до нього і сказав:

— Дядьку, в усьому винен я!

Капітан відважив йому добрячого ляща й вигукнув:

— Пусте, аби ви всі були живі-здорові!

Розділ тринадцятий

ДАЛЬШІ КРОКИ

Повернення рятівного флоту і потерпілих з «Кунігунди» перетворилося на невеличке загальне свято. На причалі, на набережній і навіть на прилеглих вулицях юрмилися люди й вітально махали руками. Була обідня пора, і, певне, в багатьох кухнях у цей час попригоряли страви.

Капітан звелів хлопцям йти кружною дорогою до готелю. А сам подався з рибалками й моряками, що допомагали йому шукати хлопців, до сільського шинку. Там він замовив для всіх дві бочки пива і по дві чарки горілки на кожного. Подякувавши всім, він попрощався і швидко пішов до готелю.

У готельному ресторані він замовив для себе і хлопців розкішний обід в окремому кабінеті, щоб не заважали сторонні. Хлопці взялися до страв так, що аж за вухами ляцало, і водночас розповідали свої пригоди. Ганс Шмаух, хоч і був кельнеровим учнем, теж сидів за столом поміж інших, і його шеф, кельнер Шмідт, старанно його обслуговував.

На десерт подали шоколадний пудинг із ванільною підливою.

— Я пропоную,— сказав капітан,— щоб удома ви поки що тримали язика за зубами щодо робінзонади, до якої тут дехто причетний. Завтра повертаються ваші туристи з Данії. Не прохопіться їм жодним словом про цей прикрий випадок. А якщо вони все одно дізнаються, то звертайте все на мене. Я все залагоджу.

Еміль і Професор схопилися на ноги. Та капітан спинив їх рухом руки.

— Я знаю, що ви хочете сказати. Ви, звісно, хлопці горді й прагнете самі відповідати за свою провину.— Він похитав головою.— Ні, досить того, що мені від хви-

лювання аж живіт заболів. Бережіть дорослих. У нас погані нерви.

Еміль і Професор знову сіли на свої місця.

— Ну от,— приязно сказав капітан.— А тепер дядько Шмаух піде торгувати деревом.— Він обернувся й гукнув: — Кельнере, прошу рахунок!

По обіді хлопці побігли вниз, до гавані. Тільки Ганс Шмаух залишився в готелі. Він перебрався в старий одяг і знову став учнем кельнера, наче нічого й не було. А хлопці взяли з вітрильника «Кунігунда-IV» кошик із рештками харчів і врочисто віднесли його додому, до комори.

Густав поважно оголосив:

— Сьогодні, нарешті, я черговий!

Він поклав список продуктів на кухоний стіл і заходився підраховувати (хоча на цьому й не дуже розумівся).

Потім вони послали Джеккі Пахульке до готелю, щоб він забрав свої речі, а самі тим часом поставили йому розкладачку в Клотільдиній кімнаті, бо в готелі Джеккі більше не міг залишатися.

Коли все було влаштовано, Професор сказав:

— Власне, тепер треба було б усім добре виспатися.— Він говорив у ніс, бо застудився на острові, хоч там і росла тропічна пальма.— Але спати будемо потім, насамперед треба подумати, що ми можемо зробити для Джеккі. Добре, що в містера Андерса вирвали п'ятдесят марок, але довго на ці гроші не проживеш. Джеккі не має ні батьків, ні братів, ні сестер. Невідомо, чи пощастить йому десь потрапити на сцену. То що ви пропонуєте?

Малий Вівторок підняв руку.

— Ходімо в садок. Нас четверо детективів, а в садку чотири кутки. Сядемо по кутках і напружено думатимемо. А через п'ять хвилин зійдемося до садового столу й кожний скаже, що він у своєму кутку надумав.

Усі пристали на цю думку й побігли в сад, кожен в окремий куток. Там детективи сиділи й думали.

День був на диво гарний. Цвіркуни вигравали на своїх мандолінах. У траві, із стеблини на стеблину, стрибали коники. З вільшаного гаю лунав посвист іволги.

Хвилин за п'ять хлопці зібрались, як було домовлено, біля великого садового столу й поважно посідали круг нього.

— Мені здається,— сказав Еміль, озираючись,— що бракує одного детектива.

— Густава,— уточнив Вівторок.

Усі побігли до того кутка, куди пішов Густав, і побачили, що він розлігся на траві й спить.

Професор взявся його чимдуж трясти, гукаючи:

— Гей, хлопче!

Густав насилу розплющив очі.

— Що сталося?

— Тобі треба було думати,— суворо сказав малий Вівторок.

Густав сів, бурмочучи:

— Як я можу думати, коли ви заважаєте?

— Балакай! — обурився Еміль.— Ти думав! То що ж ти надумав?

— А нічого, шипучки!

Усі зареготали. Хлопці підняли Густава з землі й потягли до столу.

— Засідання оголошую відкритим,— сказав Професор.— Слово має Еміль.

Еміль підвівся.

— Шановне товариство! У п'ятницю, тобто післязавтра, тут, у Корлсбютелі, піде кінофільм «Еміль і детективи». Ми думали не признаватись і подивитися фільм як звичайні глядачі. Але мені здається, ми зможемо допомогти Джеккі, якщо розкриємо нашу таємницю і скажемо власникові кінотеатру, хто ми такі. Правда, це суперечить нашим принципам і нам не до вподоби. Але заради справи, як то кажуть, чортяка навіть мух наївся. Власник кінотеатру може, наприклад, повідомити про нас у газеті. Або до афіш, які вже скрізь висять, приклеїти оголошення про те, що на деяких сеансах будуть присутні ті самі детективи. Тоді, мабуть, на кінофільм прийде більше дітей, ніж звичайно. А що власник кінотеатру завдяки нам більше заробить, то хай він віддасть Джеккі всі гроші за перший сеанс.

Еміль сів на своє місце.

Усі з ним погодилися.

— Ніхто не заперечує? — спитав Професор.— Еміль придумав надзвичайно добре. Заради Джеккі нам доведеться сказати, хто ми такі.— Професор трохи помовчав.—

Ми одноголосно приймаємо Емілеву пропозицію, бо іншої ради немає. А тепер я надаю слово собі. Я пропоную, щоб хтось із нас пішов до редакції курортної газети і порозмовляв з редактором. Хай там надрукують статтю, яку ми напишемо. Ми розповімо, як містер Андерс кинув напризволяще Джеккі, і закличемо всіх дітей Корлсбютеля і сусідніх містечок зібрати для Джеккі гроші. А за кілька днів газета повідомить, скільки діти вже зібрали.

І Професор сів.

— Клас! — вигукнув Густав.— Ніхто не заперечує? Ні. Прийнято одноголосно. Я надаю слово Вівторкові.

— Я хочу запропонувати, щоб Густав і, може, ще хтось із нас сьогодні вдень об'їхали на мотоциклеті всі навколишні містечка й пляжі, розповіли дітям, що сталося, та закликали їх допомогти Джеккі. Мабуть, можна на кожному пляжі повісити плакат, де все те було б написано. Діти читатимуть плакати й переказуватимуть іншим.

— Дуже добре! — закричали всі.

А Густав сказав:

— Це просто щастя, що мені нічого не спало на думку. Бо ми не знали б, до чого врешті взятися.

Вони ще трохи побалакали, а тоді подалися на веранду й намалювали кольоровими олівцями вісім плакатів. Для Грааля, для Варнемюнде, для Гайдекруга та інших містечок.

Потім Густав вивів із павільйону свою машину й викотив її на вулицю. Вівторок сів на багажник, міцно тримаючи згорток із вісьмома плакатами. І вони помчали! А Еміль і Професор махали їм услід.

Коли прийшов Джеккі із своїми речами, хлопці доручили йому вартувати будинок і нікуди з нього не йти. А самі мерщій повтікали, навіть не пояснивши, чого так поспішають.

Коли Еміль зайшов до кабінету власника кінотеатру «Маяк» пана Бартельмана, той сказав:

— Не маю часу! Іншим разом!

Хвилин за п'ять він відвів голову від письмового стола й побачив, що хлопець ще й досі не пішов.

— Ти ще тут? У чому річ?

— Я — Еміль Тішбайн.

Пан Бартельман відкинувся на спинку крісла.

— Хто?

— Я — Еміль Тішбайн. Про мої пригоди зроблено той кінофільм, що ви починаєте післязавтра показувати.

— Дуже приємно,— сказав власник кінотеатру.— Справді, дуже приємно! Отже?

Еміль розповів йому про намір детективів.

Пан Бартельман заплющив очі. Інакше він не вмів думати. Потім поцмокав язиком, наче торгівець кіньми, коли прицінюється до нового коня. Пан Бартельман відчув вигідне діло.

— Гаразд, ви одержите для свого підопічного всі гроші за перший сеанс, але тільки з однією умовою. Обіцяйте мені, що протягом тижня ви виступатимете після кожного сеансу.

— Протягом цілого тижня?! — вигукнув Еміль.— Після кожного сеансу? Нам неприємно навіть один раз виступати. Ми ж не клоуни.

— Тоді нема про що й говорити.

Хлопець трохи подумав.

— Добре,— сказав він нарешті.— Нам нічого іншого не залишається. Але коли ми вже на це йдемо, то ви віддасте нам гроші за весь перший день, тобто за три сеанси.

Пан Бартельман заплющив очі.

— Діловий хлопець! — І схвально кивнув головою: — Домовились!

Він надрукував на машинці текст угоди. Під копірку. Потім вони підписали обидва примірники, і кожен узяв свого.

— Усе гаразд,— сказав Бартельман.— У п'ятницю не запізнуйтеся!

Коли Еміль пішов, власник кінотеатру негайно зателефонував до рекламного відділу курортної газети і замовив нове велике оголошення. Потім пан Бартельман зателефонував до агентства реклами і додатково замовив до кожної з афіш, уже розклеєних у Корлсбютелі та в інших містечках, червоні смуги паперу з великим написом: «Еміль і детективи протягом тижня виступатимуть після кожного сеансу!»

Тим часом Професор сидів у редакції курортної газети і писав, як він домовився з редактором, «Заклик до всіх дітей на пляжі». Він розповів про Джеккі, про його тяжку скруту, закликав дітей зібрати гроші на допомогу малому артистові. І підписався: «За особливим дорученням Еміля і детективів Теодор Габерланд, на прізвисько Професор».

Він відніс текст до сусідньої кімнати редакторові газети. Той повільно прочитав, покликав кур'єра і сказав йому:

— Ідьте у друкарню. Цю статтю треба негайно набрати і надрукувати на першій сторінці. Я скоро сам туди прийду.

Кур'єр пішов. У кабінеті задзвонив телефон. Редактор зняв трубку.

— Говорять із Грааля? — перепитав він. — Хто це? Вівторок? А-а! Так, він саме сидить у мене.

І дав трубку своєму гостеві.

— Що нового? — спитав Професор у трубку. — Так, так, дуже добре. Текст на плакатах хай залишається без змін. Наше звертання з'явиться завтра в газеті. Кажеш, утомився? Я теж. Бувай! Пароль «Еміль»!

— Про які плакати мова? — спитав редактор.

Професор розповів, які вони намалювали плакати.

— Та це ж зразок солідарності! — у захваті вигукнув редактор. — А твоє звернення написано чудово. Ким ти хочеш бути?

— Не знаю. Коли я був малий, то хотів стати архітектором. Але тепер уже ні. Тепер мене більше цікавить атом, його розщеплення, позитивні й негативні частки. Багато чого я ще не розумію. Але гадаю, що це чудовий фах. Ну, а тепер мені вже треба йти до хлопців.

Він підвівся і подякував редакторові.

— Радий був познайомитися, — сказав редактор і провів гостя до дверей.

У той самий час Густав із Вівторком були вже на граальському пляжі. Мотоциклет, на якому лежало сім плакатів, вони прихилили до билець причалу, а восьмий плакат Густав став прикріплювати кнопками до чорної дошки, де звичайно вивішували різні лікарські поради для курортників.

Гурток дітей зацікавлено спинився біля них.

Тоді Густав натис кілька разів на клаксон.

Дітей ставало дедалі більше. Підходили й дорослі. Всім кортіло прочитати плакат.

— Мабуть, нам треба щось відповідне сказати,— прошепотів Вівторок до Густава.— Посади-но мене собі на плечі.

Густав став на коліна, і Вівторок виліз йому на плечі. Коли він підніс руку, запала тиша.

— Шановне товариство! — крикнув Вівторок.— Ми приїхали сюди, щоб просити вашої допомоги. Звісно, не для себе. А для хлопця, якому дуже скрутно. Дещо про це ми написали на нашому плакаті. А більше прочитаєте завтра в курортній газеті. Хто ще сам не вміє читати, хай попросить старших. Сьогодні вдень ми побуваємо на восьми пляжах і сподіваємось, що діти нас не підведуть. Мої друзі — Еміль і детективи. Я кажу це, щоб ви не думали, ніби ми хочемо когось обдурити. Можливо, ви вже чули про нас. Хлопець, в якого я сиджу на плечах,— це Густав із клаксоном.

Густав уклонився, а Вівторок при цьому ледве не впав на пісок.

— А ти, мабуть, малий Вівторок? — крикнула якась дівчинка.— Правда?

— Так, але це не має значення. Головне — зібрати гроші для Джеккі. А тепер нам треба мерщій їхати далі. Густаве, спусти мене.

— Стривай! — буркнув Густав.— Я щось надумав, хоч це на мене й не схоже. Слухайте! — гукнув він.— Гроші, які ви зберете, можете покласти в ощадкасу на книжку.

Потім він спустив Вівторка дотолу. Обидва детективи сіли із своїми сімома плакатами на мотоциклет.

— До зустрічі у п'ятницю! — крикнув Вівторок.— У кінотеатрі «Маяк»! Пароль «Еміль»!

— Пароль «Еміль»! — хором відповіли граальські діти.

Мотоциклет підстрибував на лісовій дорозі, що вела до сусіднього містечка. Густав раз у раз гудів. Подорож заради Джеккі Байрона, точніше — Паульхена Пахульке, тривала.

Розділ чотирнадцятий

СЕРІОЗНА РОЗМОВА

У четвер «копенгагенці» повернулися до Корлсбютеля. Вони прибули з датського острова Борнгольма пароплавом, і обличчя в Клотільди Зеленбіндер було аж зелене. На пароплаві її замучила морська хвороба, і вона запевняла, що й досі земля хитається в неї під ногами.

Радник юстиції дістав із домашньої аптечки свої улюблені валер'янові краплі, і Клотільді довелося їх випити.

— Хіба це діло, так піддаватися хворобі,— сказала вона і побігла на кухню.

Там вона передивилася список, що його склали хлопці, й відчинила комору. Тут панував такий ідеальний порядок, що спершу вона не повірила очам. Потім, ще ледь похитуючись, Клотільда пішла в містечко щось купити до обіду.

Іншим мандрівникам нічого лихого не сталося. Вони багато розповідали про Копенгаген, Зеландію і Борнгольм, а Поні Капелюшок прочитала дещо із свого блокнота, який нагадував каталог. Нарешті Емілева бабуся сказала:

— Гарні ліжка в готелі, та вдома кращі. Спробую до обіду ще трохи поспати.

І вона піднялася з Поні нагору.

Радник юстиції спитав, чи не сталося під час їхньої відсутності чогось особливого. хлопці враз згадали про острів із пальмою, але згадали і капітана та його пораду і зніяковіло похитали головами.

— Я так і думав,— мовив радник юстиції.

І розповів, що у вівторок увечері його дружина раптом надзвичайно розхвилювалася. Скептично засміявшись, він повів далі:

— Жінки завжди такі боязкі. Твоя мати, Тео, була в якомусь кошмарі, їй здавалося, що ви у великій небезпеці. Ось ще один доказ того, що не можна вірити внутрішньому голосу, до якого так дослухається вразливе жіноцтво. Це пусті страхи й більш нічого!

Детективи презирнулись, але мудро промовчали. Вівторок поспішив залишити віллу. Він узяв свою піжаму та зубну щітку, подякував за гостинність і подався до пансіону, де жили його батьки.

Тоді Професор у загальних рисах розповів батькові про їхню невдалу спробу примусити містера Байрона повернутися і про їхні наміри допомогти Джеккі стати на ноги.

— Сьогодні Джеккі спав у нас на розкладачці,— розказував Професор.— Тепер він гостює у Ганса Шмауха. Якщо ви з мамою не заперечуєте, нехай він тим часом поживе у нас.

Пан Габерланд не заперечував.

— Ви добре скористалися своєю самостійністю,— сказав він.— Ми, дорослі, можемо тепер іще кудись їхати.

Хлопці знову згадали острівець у морі, і знову їм стало ніяково.

Густав, як завжди, вихопився наперед:

— Все-таки часом добре, коли є дорослі!

Хлопці злякалися. Еміль так наступив Густаву на ногу, що той аж скривився.

— Що тобі таке? — спитав радник юстиції.

— Живіт заболів,— вигадав мерщій Густав.

Радник юстиції негайно приніс валер'янові краплі. І хоч Густав був здоровий, як бичок, та довелося йому ті краплі випити.

Хлопці зловтішно посміхалися.

— Якщо тобі не покращає,— пояснив радник юстиції,— то за десять хвилин я дам тобі ще одну повну ложку.

— Ні, ні! — у нестямі закричав Густав.— Усе вже минулося!

Радник юстиції щиро зрадів.

— Так, так,— задоволено мовив він.— Немає кращих ліків за валер'янові краплі.

Після обіду, коли всі ще сиділи за столом, прийшов капітан Шмаух. Він привітав «копенгагенців», потім дістав свіжу газету і сказав:

— Ну, хлопці, ви пішли на все! Підняли на ноги мало не половину узбережжя заради цього Джеккі. До речі, де він зараз?

— У Ганса, вашого небожа.

Капітан дав газету дорослим, хлопці їх оточили. Всі вступилися очима в Професорове звернення. Тільки автор не зрушив з місця, хоч йому найдужче в світі кортіло глянути, як виглядає його творіння.

Потім капітан показав велике оголошення кінотеатру «Маяк» про те, що Еміль і детективи виступатимуть на всіх сеансах протягом тижня і що всі гроші за перший день призначені Джеккі Байронові.

Поні була в захваті.

— Що ж мені вдягти? — схвильовано спитала вона. — Може, хай пришлють із Берліна мою нову сукню?

— Хіба це має якесь значення? — обурився Густав.

— Жахливо! — вигукнув Професор. — Скільки я про це думаю, то все мені здається, що ми матимемо вигляд блазнів.

— Іншої ради немає, — сказав Еміль. — Мета виправдовує засоби.

Поні підвелася.

— Ти куди? — спитала бабуся.

— Напишу додому. Про нову сукню.

— Сядь на місце, — звеліла бабуся. — І не втрачай глузду. — Тоді похитала скрушно головою і додала: — Часом жінки бувають аж надто дурні.

— А справді, — втрутився Густав. — Вона вже уявляє себе Гретою Гарбо¹⁰.

— Телепень! — буркнула Поні.

Він удав, що не чує, і повів далі:

— Якби я був дівчиною, то з горя пішов би в монастир.

— А якби я була хлопцем, — відказала Поні, — то дала б тобі добряче по шиї.

Капітан Шмаух пішов до готелю, щоб побалакати з Джеккі. Але хлопець був не в готелі, а на тенісному корті, й капітан подибавав туди. Хлопець бігав за м'ячами і подавав їх гравцям.

¹⁰ Грета Гарбо — відома американська кіноактриса.

Побачивши капітана, Джеккі радісно крикнув:

— Привіт, капітане!

— Привіт,— відповів старий Шмаух.— Можна хвилину з тобою поговорити?

Джеккі кинув одному гравцеві два м'ячі, підняв ще три, що попадали за кортом, а тоді сказав:

— На жаль, зараз я ніяк не можу. Ви бачите, я тут працюю. Одержую п'ятдесят пфенігів на годину. Треба ж якось жити, правда? А ледарів я терпіти не можу.

— Так, так. А коли ти закінчиш роботу?

— Не пізніше, як за годину. Якщо мене не затримають.

— Тоді за годину приходь до мене. Якщо тебе не затримають.

— Гаразд, капітане!

Джеккі знову кинувся підіймати м'ячі.

— Бувай, хлопче! — сказав капітан і подався додому.

Бабуся, Еміль і Поні пішли на прогулянку в ліс. То був прегарний ліс. Поміж деревами росли папороті, кущі дроку, суниці, чорниці, братки. А жимолость плелась аж до верховіття дерев.

Поні збирала квіти і трохи відстала.

— Чи ти регулярно пишеш мамі? — спитала бабуся в Еміля.

— Звичайно. Вона теж пише мені через день.

Вони посідали на траву. На березовій гілці гойдалася вівсянка, а на дорозі заклопотано походжали трясогузки.

— Я теж написала твоїй мамі,— сказала бабуся.—

З Копенгагена.— Вона стежила очима за жуком, що сидів на стеблині, потім розправив крила й полетів геть.—

Чи тобі до вподоби обер-вахмістр Єшке, мій хлопчику?

Еміль злякано звів очі.

— Хіба ти про це знаєш?

— Невже ти проти, щоб моя дочка питала в мене, чи виходити їй знову заміж?

— Та вже давно вирішено, що вони поберуться.

— Нічого не вирішено,— заперечила бабуся.— Нічого не вирішено.

Аж тут прибїгла Поні, показала свій букет і оголосила:

— Здається, я хочу стати садівницею.

— Про мене,— відказала бабуся,— про мене, ставай

садівницею. Минулого тижня ти хотіла стати медсестрою. Два тижні тому — провізором. Вигадай іще, моя люба, вигадуй! Я тільки не дозволяю тобі стати пожежником.

— Як важко знайти собі фах до вподоби,— зітхнула Поні.— Якби я могла купити літака, то стала б пілотом.

— А якби в твоєї бабусі були колеса, вона стала б автобусом,— посміхнулася старенька.— Віднеси-но мерщій квіти додому і постав їх у вазу. Ну ж бо, прегарна садівнице!

Та Поні зовсім не збиралася йти з лісу.

— Іди! — наказала бабуся.— У нас із Емілем серйозна розмова.

— Страшенно люблю серйозні розмови,— запевнила Поні.

Бабуся суворо подивилася на онуку. Поні знизала плечима й продекламувала:

— Йоганна йде і не повернеться ніколи!

І пішла.

Еміль довго мовчав, дослухаючись, як уже десь далеко співає Поні. Тоді він спитав:

— А чому це ще не остаточно вирішено?

— Не знаю. Ну, то чи подобається тобі той жандарм?

— Я не можу сказати нічого поганого. Ми вже говоримо один одному «ти», я кажу йому «Генріх». Але голвне, що він подобається мамі.

— Авжеж,— погодилася бабуся.— Тільки мені здається що саме це тобі й неприємно. Не заперечуй! Коли маєш такого чудового, відданого сина, як ти, то чоловік не потрібен. Так тобі здається.

— Трохи правди в цьому є,— визнав Еміль.— Але у тебе це вийшло якось надто гостро.

— Так і треба, хлопче, так і треба! Бо коли один не хоче говорити, то другому доводиться перебільшувати.

— Мама ніколи про це не дізнається,— сказав Еміль.— Тільки я уявляв собі все інакше. Я гадав, ми довіку будемо разом. Тільки вдвох. Але мама його любить. І це все вирішує. А я і знаку не подам.

— Насправді? — спитала бабуся.— А ти при нагоді подивись у дзеркало. Той, хто приносить жертву, не повинен удавати з себе жертвну лань. Я короткозора стара жінка. Але не треба ніяких окулярів, щоб усе прочитати

на твоєму обличчі. Коли-небудь твоя мати теж це побачить. Але тоді буде запізно.

Бабуся понишпорила в своїй торбинці й видобула звідти якийсь лист і окуляри.

— Це лист твоєї матері до мене. Я прочитаю звідти одне місце. Можливо, я не маю права цього робити. Але я хочу тобі показати, як погано знаєш ти свою маму.

Бабуся старанно почепила окуляри й почала читати: «Єшке насправді дуже приємний, надійний і добрий. Я не знаю, крім нього, жодного чоловіка, за якого я могла б вийти заміж, коли вже надумала виходити. Люба мамо, тільки тобі я можу зізнатися, що найкраще я зосталася б удвох із Емілем. Він цього не знає і ніколи не знатиме. Та що мені робити? Будь-якого дня зі мною може щось статися, а що тоді буде з Емілем? Або коли зароблятиму менше? Правду сказати, то воно вже так і є. На базарі відкрилася нова перукарня, і всі торгівки ходять тепер туди, бо перукарева жінка завжди в них щось купує. Я повинна подумати про Емілеве майбутнє, для мене немає нічого важливішого за це. А Єшке я буду доброю дружиною, я так собі обіцяла. Він цілком цього заслуговує. Але люблю я тільки мого єдиного, хорошого хлопчика, мого Еміля».

Бабуся поклала листа долі, повільно зняла окуляри і довго дивилася вперед, серйозно і мовчки.

Еміль сидів, обхопивши руками коліна. Обличчя бліде, зуби зціплені. Та раптом він поклав голову на коліна і заплакав.

— Так, так, голубе,— сказала старенька.— Так, так, голубе.

Вона замовкла й дала йому виплакатися. А тоді сказала:

— Ти любиш тільки її, а вона тільки тебе. І саме через таку велику любов ви обманювали одне одного і помилялися одне в одному. Так буває в житті. Еге, буває.

Сойка галасливо пролетіла над верховіттям дерев.

Еміль витер очі і глянув на бабуся.

— Я не знаю, що мені далі робити. Хіба я можу допускати, щоб вона одружувалася заради мене? Адже ми обоє понад усе хотіла б жити тільки вдвох. Що ж мені робити?

— Одне з двох, голубе. Або ти, повернувшись додому,

попросиш її не одружуватися. Ви кинетеся одне одному в обійми, і справу начебто буде залагоджено.

— Або?

— Або ти їй нічого не скажеш! І мовчатимеш до самої смерті. Але мовчатимеш весело, не з виглядом жертви. Що вибрати, тільки ти сам можеш вирішити. Я хочу лише нагадати: ти стаєш старший і твоя мати стає старша. На словах це звучить простіше, ніж воно є насправді. Чи зможеш ти вже за кілька років заробляти на вас обох? І коли навіть зможеш, то де? У Нойштадті? Ні, мій хлопчику. Настане час, коли тобі доведеться піти з дому. І навіть якщо не доведеться, то все одно треба йти. Тоді вона зостанеться сама. Без сина. Без чоловіка. Сама-самісінька. І ще одне: що буде, як ти через десять — дванадцять років одружишся? Під одним дахом матері й молодій дружині живеться погано. Мені це добре відомо, я сама це в житті зазнала. Раз — як дружина, а вдруге — як мати.— У бабусі були такі очі, що здавалося, вона дивиться не в ліс, а в минуле.— Якщо твоя мати одружиться, кожен із вас принесе іншому жертву. Але мати ніколи не дізнається, що ти від мене знаєш про її жертву. І вона також ніколи не дізнається, що ти теж приніс їй жертву. Тому тягар, який вона нестиме заради тебе, буде легший за той тягар, що ти несеш заради неї. Ти зрозумів мене, хлопче?

Він кивнув.

— Це нелегко,— вела далі бабуся,— вдячно прийняти від матері жертву, коли ти сам з радістю, але потай приносиш їй ще більшу жертву. Це вчинок, якого ніхто не бачить і ніхто не оцінить. Але настане день, коли він принесе твоїй матері щастя. І це єдина винагорода тобі.— Стара жінка підвелася.— Роби як хочеш. Або так, або так. Але добре обміркуй! Я залишу тебе тут самого.

Еміль зірвався на ноги.

— Я йду з тобою, бабусю! Я знаю, що робити. Я мовчатиму довіку.

Бабуся глянула йому в очі.

— Вітаю тебе! — сказала вона.— Вітаю! Сьогодні ти став чоловіком. А той, хто раніше за інших стає чоловіком, той і довше ним залишається. Ну ж бо, допоможи мені перейти через рівчак!

ВИСТАВУ ЗАКІНЧЕНО

У п'ятницю вранці детективи почали в Корлсбютелі збирати гроші для Джеккі. Вівторок і Професор узяли на себе пляж і гавань, Густав — купальні, Еміль — міські вулиці; а Поні — вокзал.

— Це так хвилює,— сказала вона.— Уявити тільки, що зараз скрізь, по всьому узбережжі, навіть так далеко, що й не побачиш, діти ходять із аркушами паперу й олівцями. Дайте-но й мені мерщій аркуш і олівець, я не можу спокійно дивитися на це збоку.

Коли вдень вони повернулися додому і всілися на веранді, щоб полічити гроші, до них вбігла Клотільда.

— Хіба можна так обід зварити? — в нестямі кричала вона.— Чи вам відомо, скільки разів сьогодні дзвонили в двері? Двадцять три рази! І весь час — діти, питають вас і тицяють гроші!

— Але, Клотільдо, це ж чудово! — озвався Професор.

— Може, для вас — чудово, але не для обіду. Попервах збігло молоко. Потім овочі переварилися. А під кінець і баранина пригоріла. Я — куховарка, а не філіал банку!

— Заради такого діла і пригоріла баранина мені смакуватиме,— засміявся Густав.

Щось сердито бурмочучи, Клотільда видобула з кишені фартуха цілу жменю дрібняків і поклала на стіл.

— Ось! Три марки дев'яносто пфенігів. Записувати мені не було коли.— Раптом вона нюхнула повітря.— Ой, який жах! Знову щось пригоряє!

І Клотільда побігла до кухні, так і не сказавши, що п'ятдесят пфенігів вона додала від себе.

Діти теж повиймали із своїх кишень гроші, поклали їх на стіл і взялися всю купу сортувати — окремо клали мідь, окремо — нікель, окремо — срібло. Однакові монетки вони покладали стовпчиками, а тоді порахували. Вийшло сорок три марки. Перевірили за списками — усе збіглося. Малий Вівторок додав туди двадцять марок однією купюрою і сказав, ніяково всміхаючись:

— Від мого батька. Від великого Вівторка.

Професор побіг у садок, відшукав свого батька, що порався коло помідорів у теплиці, й повернувся з десятима марками.

Потім вони дістали власні кишенькові гроші, всі, до останнього пфеніга, і заспокоїлися тільки тоді, коли на столі лежало сімдесят п'ять марок.

Діти сяяли.

Вівторок вийняв чисту носову хусточку, згріб в неї всі гроші й міцно зв'язав.

— Чи ти надумав показувати фокуси? — спитав Еміль. — Порахуєш до трьох, і гроші зникнуть?

— Я візьму їх із собою, — пояснив Вівторок.

— Чого раптом? — здивувався Професор.

— Хай лежать тут! — крикнула Поні.

— Не заважайте малому, — втрутився Густав. — Ми щось зробимо. Це моя ідея.

— Ой! — зойкнула Поні. — І в тебе вже є ідеї? Ти часом не захворів?

— Я — ні. А ти підходь ближче. — І він засукав рукава. — Завтра ми відвідаємо тебе в лікарні.

Поні втекла до Клотільди на кухню.

На обід прийшов Джеккі. Печеня, попри всі Клотільдині переживання, смакувала добряче. Бабуся заговорила про зібрані гроші і спитала Джеккі, якої він про це думки.

— Мене це дуже тішить, шановна бабусю, — сказав Джеккі. — Насамперед тому, що всі діти так добре до мене поставилися. Як друзі... Знаєте, сьогодні до обіду я три години бігав за тенісними м'ячами. Наче теж збирав гроші. Разом із чайовими це вийшло — одна марка вісімдесят пфенігів. Після обіду я ще попрацюю дві години, буде ще одна марка. Як ви не боїтеся втомитися й підрахуєте мій зарібок за місяць, то зрозумієте, що я зможу зняти собі мебльовану квартиру з повним пансіоном. А може, навіть із балконом.

Усі засміялися.

— Хіба я не слушно кажу? Учора на тенісному корті я жартома зробив кілька сальто. Всім гравцям так сподобалося, що один тенісист навіть подарував мені свою стару ракетку. Тепер я сам навчусь грати в теніс. Якщо в мене ця гра піде, то згодом я стану тренером. Заорендую

кілька кортів, навчатиму тенісу, а сам одного чудового дня виграю першість по Німеччині. Потім поїду до Парижа й в Америку і стану, можливо, чемпіоном світу. Або принаймні займу друге місце. Звісно, я вже не зватимусь Пахульке. З таким прізвисьмом чемпіоном світу не станеш. Я вже звався Байроном, а тепер вигадую щось інше. Одним прізвисьмом більше — значення не має.

Він схилився над тарілкою і наліг на печеню.

— За цього я не хвилююся,— сказала бабуся.

— І я за себе теж,— запевнив Джеккі.— Для артиста, що надто швидко росте, існує безліч професій.

У пообідню пору до причалу пришвартувалися один за одним два пароплави. Один прибув із сходу, другий — із заходу. З обох пароплавів зійшли на берег сотні дітей і заповнили весь Корлсбютель галасом і сміхом. Найбільша метушня і штовханина зчинилися біля кінотеатру «Маяк» (його касирка два дні по тому хворіла).

Рівно о четвертій годині почався перший сеанс фільму «Еміль і детективи». Пан Бартельман, власник кінотеатру, зазирнув у переповнений зал. А надворі стояла величезна юрба дітей, що чекали другого сеансу.

В пана Бартельмана серце краялося від думки, що всі сьогоднішні гроші належатимуть не йому. Але вже не можна було нічого змінити. Він пішов до детективів, що чекали в його кабінеті, і дав їм останні настанови.

— Все! Жарти кінчилися,— сказав Еміль.

— Смійся, паяце, над серцем розбитим!..— продекламував Густав.

Коли закінчився кіножурнал, завіса затулила екран. У залі спалахнуло світло, і потім завіса знову розсунулася.

Тепер на сцені стояли четверо хлопців і одна дівчинка. Діти в залі повилазили на свої стільці, щоб краще бачити. Та поволі вони заспокоювалися, і в залі нарешті запанувала тиша.

Тоді Еміль підійшов до рампи і голосно сказав:

— Привіт! Мої друзі, моя кузина і я дякуємо вам за те, що ви зібрали гроші для Джеккі. Він чудовий хлопець, інакше ми не звернулися б до вас по допомогу. Після сеансу він сам висловить свою подяку. А тепер будемо разом дивитися фільм. Сподіваємось, що він цікавий.

Якийсь маленький хлопчик, що сидів у глибині зали на колінах у своєї матері, спитав верескливим голосом:

— Ти — Еміль?

Діти засміялися.

— Так, я Еміль Тішбайн.

Поні стала поруч із Емілем і гордо сказала:

— А я — Поні Капелюшок, Емілева кузина.

Потім наперед вийшов Професор.

— Я — Професор, — пояснив він, і голос в нього ледь затремтів.

Вівторок низько вклонився і сказав:

— Я — малий Вівторок.

Останнім ступив наперед Густав.

— Я — Густав із клаксоном. Але тепер у мене є мотоциклет. — Він трохи помовчав. — Ну, шипучки, всі вже тут?

— Усі! — загаласували діти.

Густав засміявся:

— А який пароль?

— Пароль «Еміль»! — вигукнули всі так голосно, що можна було почути й на вокзалі.

А потім знову стало темно, і тоді заскрекотів кіноапарат.

Коли фільм скінчився, діти довго аплодували. Засяяло світло. Дівчинка, що сиділа поруч із Поні, сказала:

— Ой, як ти відтоді змінилася!

— Але ж дівчинка в фільмі — то зовсім не я. Вона тільки грає мене.

— А-а! А Еміль у фільмі і той Еміль, що сидить поруч тебе, теж різні?

— Теж. Справжній Еміль — мій двоюрідний брат. А того хлопця, що грає у фільмі, я взагалі не знаю. А тепер помовч! Ще не все скінчилося.

На сцену вийшов Джеккі. Він ступив до рампи і сказав:

— Ви зібрали гроші для одного хлопця. Так отой хлопець — я. Щиро вам вдячний! Це дуже гарно з вашого боку. Коли я виросту, а кому-небудь із вас доведеться скрутно, хай він мене знайде. Гаразд?

На сцену знов вийшов Густав і звернувся до Джеккі:

— За дорученням моїх друзів і всіх інших дітей Корлсбютеля я передаю тобі зібрані гроші. Ось ощадна книжка на сімдесят п'ять марок.

Джеккі потис своєму другові руку.

А Професор, сидячи в залі, спитав Вівторка:

— То це й була ідея Густава — покласти всі гроші на книжку?

— А хіба це погано?

— Ні, дуже добре, надзвичайно добре, — визначив Професор.

Густав крикнув зі сцени:

— А тепер я прошу вийти сюди представників від інших місцевостей.

У залі знялася страшенна метушня.

Нарешті на сцені опинилися семеро хлопців. Із Варнемюнде, із Грааля, із Гайдекруга тощо. І кожен передав Джеккі ощадну книжку. У Джеккі на очі набігли сльози, хоча він зовсім не був плаксуном.

Густав хутко перегорнув усі ощадні книжки. А коли семеро хлопців знову сіли на свої місця, він крикнув:

— Усього зібрано 615 марок! Крім того, Джеккі одержить гроші за всі сьогоднішні сеанси. Я вітаю тебе, Джеккі! Хай тобі це буде на здоров'я!

І Густав щез за сценою.

— Такого я не чекав! Тепер мені потрібен банкір, — пожартував Джеккі і скинув із себе куртку. — Мій давній друг, капітан Шмаух, порадив мені виступити перед вами. На знак подяки. Правда, я не звик виступати без партнера, але дещо я все-таки можу й сам зробити.

Він кинув куртку за сцену і став на руки. Потім зігнув їх і сперся на лікті, але знову випростався і пішов на руках по сцені, з одного її боку до іншого. Глядачі бурхливо аплодували.

Джеккі враз став на ноги, зробив «шпагат», за ним «місток», а тоді, спершись на обидві руки, крутнувся вперед, тоді ще раз і ще. Потім тільки з допомогою однієї руки. Ще і ще. Через усю сцену.

Насамкінець він закрутився в сальто, дедалі швидше і швидше. Ось угорі майнули ноги, потім голова, потім знову ноги. Здавалося, в повітрі крутиться якесь дивне колесо.

Діти верещали, сміялись і так аплодували, що долоні в усіх поробилися червоні. Дорослі теж були в захваті.

Нарешті завіса закрила сцену. До зали посунули діти,

що чекали другого сеансу. Знялася така веремія, колотнеча й галас, що страх!

— Сальто мені сподобалося,— сказала бабуся Емілеві.— Треба завтра самій спробувати.

Увечері на причалі знову стояли два пароплави. Діти з інших містечок кинулися штурмом до трапів. А дорослих наче виром віднесло далеко назад.

Залунали прощальні гудки пароплавів. Кілька спізнілих дітей ще бігли до трапів, вимахуючи руками й галасуючи. Нарешті вони вкотилися на палубу, вахтовий на причалі звільнив линви, і пароплави захиталися на хвилях.

Загурчали мотори, лопаті гвинтів стали загрибати воду.

— Пароль «Еміль»! — кричали діти на пароплаві, що йшов на захід.

— Пароль «Еміль»! — кричали діти на пароплаві, що йшов на схід.

— Пароль «Еміль»! — кричали корлсбютельські діти з причалу.

— Це був найкращий день у моєму житті,— сказала Клотільда Зеленбіндер.

На пароплавах засвітилися різнобарвні ліхтарики. Один пароплав повернув ліворуч, другий — праворуч. Еміль і детективи стояли з самого краю причалу і мовчки дивилися на кораблі.

Густав відкашлявся, обійняв за плечі хлопців і сказав:

— Ми зостанемося друзями назавжди. Навіть коли в нас виростуть бороди, ми все одно будемо друзями.

Детективи мовчали, але вони були тієї ж думки.

Прибіг Джеккі.

— Ви тут! — радісно вигукнув він.— А я скрізь вас шукаю. Знаєте, що запропонував мені власник кінотеатру? Щоб я виступав у нього перед сеансами. Спершу весь тиждень, щодня, і він добре платитиме.

Усі зраділи за Джеккі.

У морі пливли два осяяні різнобарвними ліхтариками пароплави. Хвилі набігали одна на одну, і білі гребені світилися в темряві.

— Шановне товариство! — почувся голос капітана Шмауха.— Я пообіцяв Гансові після всього прийти до готелю. Він увесь день працював і не міг подивитися кінофільм.

Тож поклали на хвилинку зайти до готелю.

— Адже тепер канікули,— всміхнулася пані Габерланд і взяла чоловіка під руку.

Пішли через причал. Попереду марширували капітан і Джеккі.

— Я хочу тобі щось запропонувати,— сказав капітан Шмаух.

— Що, капітане?

— Мій будинок маленький, але для мене одного він трохи завеликий.

— То здайте одну кімнату,— порадив Джеккі.

— Оце я і хотів би. Чи ти ще довго житимеш у Корлсбютелі?

— Поки не закриються тенісні корти. А потім, як закінчиться сезон, тренер даватиме мені уроки. Зовсім дешево, може, навіть задарма.

— То, коли хочеш, переселяйся до мене.

— Залюбки, капітане. А скільки я маю платити?

— Кинь ці жарти.— І капітан злегка штовхнув Джеккі.— Ти зробиш мені послугу.

— Щиро дякую, капітане. Вечорами ми гратимемо з вами на веранді в підкидного дурня. А як виявиться, що в мене зовсім немає таланту до тенісу, то я наймуся до вас на корабель юнгою.

— Оце інша мова! — вигукнув капітан Шмаух.— Сподіваюсь, що в тебе не виявиться таланту до тенісу.

Бабуся і Еміль ішли останніми. Біля готелю вони спинилися і глянули на море. Один пароплав уже щез, а другий, завбільшки з горіхову шкаралупу, ще ледь світився на обрії.

— Мені здається, Джеккі зовсім не потребував нашої допомоги,— сказав Еміль.

— Кожне хороше діло має свій сенс, голубе.— Бабуся піднялася на ганок.— А тепер ми напишемо твоїй матері листівку.

— А може, напишемо дві?

— Кому ж іще?

— Обер-вахмістрові Єшке.

Бабуся підійшла до Еміля й поцілувала його.

Повість про Чоловічка

Розділ перший

МОЯ ПЕРША ЗУСТРІЧ ІЗ ЧОЛОВІЧКОМ. ПІХЕЛЬШТАЙН І ПІХЕЛЬШТАЙНЕРИ. МАКСИКОВІ БАТЬКИ ПОДОРОЖУЮТЬ. ВУ ФУ ТА ЧІН ЧІН. МІСЦЕ НАРОДЖЕННЯ — СТОКГОЛЬМ. З ЕЙФЕЛЕВОЇ ВЕЖІ ЗДУВАЄ ВІТРОМ. ПОХОРОН ДВОХ КИТАЙСЬКИХ КІСОК. ПРОФЕСОР ЙОКУС ФОН ПОКУС ВИГОЛОШУЄ ГАРНУ ПРОМОВУ.

На нього казали Чоловічок, і він спав у сірниковій коробці. Насправді його звали Максик Піхельштайнер. Та про це мало хто знав. Я б теж не знав, якби він сам мені не признався. Коли не помиляюсь, це було в Лондоні. В готелі «Гарленд». Точніше — у кав'ярні, де під стелею висіло багато барвистих кліток із птахами. Ох, вони ж і цвірінькали! Я навіть самого себе не чув.

А може, то було в Римі? У готелі «Амбасадор» на Віа Венето? Або в ресторані готелю «Ексельсіор» в Амстердамі? Здається, пам'ять мене зраджує. Шкода. Часом відчуваю, що у мене в голові панує такий розгардіяш, як у скриньці з іграшками.

Одне тільки відомо точно: батько й мати Максика, його дід і баба, його прадід і прабаба і навіть прапрадід і прапрабаба — усі вкупі — походять з Богемського лісу, і саме звідти, де ліс найгустіший. Є там висока гора й невеличке село, вони мають одну назву — Піхельштайн. Щоб не помилитись, я навіть зазирнув до мого старого довідника. А там сказано:

«Піхельштайн. Село в Богемії. 412 жителів. Люди дрібної породи. Найвищий зріст — 51 см. Причина цього невідома. Уславились як гімнасти (Гімнастична спілка «Піхельштайн» заснована 1872 року) і так званим «піхельштайновим м'ясом» (останнє дивись у четвертому томі під

гаслом «Густа юшка»). Вже протягом століть усі жителі зветься Піхельштайнерами. (Рекомендуємо літературу: Ремігіус Дальмаєр, пастор. «Піхельштайн і Піхельштайнери», 1908, власним виданням, тираж розпродано).

Якесь дивне село, скажете ви. Але я не можу нічого змінити. Коли щось зазначено в старому довіднику, то воно майже завжди відповідає дійсності.

Коли минув рік після одруження Максикових батька й матері, вони вирішили будь-що домогтися щастя. Невеличкі на зріст, вони, проте, були надзвичайно високої думки про себе. А що село Піхельштайн у Богемському лісі не відповідало їхнім планам і бажанням, подруженьтко вирушило у широкий світ із усім своїм манаттям, ні, з усім своїм манаттячком.

Хоч куди потрапляли молодята, скрізь вони викликали величезний подив. Вражені люди так розтуляли роти, що потім не могли їх стулити. Адже Максикова мати була вродлива юна жіночка, наче мальована, а його батько мав розкішні чорні вуса. Тільки це подружжя здавалося двома п'ятирічними дітьми. Тож і не дивно, що всі з них так чудувалися!

Що ж вони надумали? Прекрасні гімнасти, вони мріяли стати цирковими акробатами. І справді, коли вони продемонстрували панові Браузеветтеру, директорові «Цирку Штільке», як гарно вміють вправлятися на перекладині та кільцях, він захоплено заплодував білими лайковими рукавичками і вигукнув:

— Браво, малята! Ви вже заангажовані.

То було в Копенгагені. У Тіволі. Якось уранці. В цирковому наметі, що тримався на чотирьох величезних жердинах. А Максика тоді ще й на світі не було.

Дарма що його батько й мати були в Піхельштайні найкращими гімнастами, тепер їм довелося ще багато вчитись і вперто тренуватись. Тільки через півроку їх приєднали до трупи китайських акробатів «Родина Бамбус». Насправді то була зовсім не родина. А китайцями вони тільки звалися. Дванадцять заплетених кісок, що телилися на дванадцятьох потилицях, були такі ж справжні, як фальшиві гроші. Зате артисти вони були першокласні,

належали до найвправніших жонглерів і акробатів, які будь-коли виступали в цирку.

Стоячи на високих хитких жердинах із жовтого бамбука, вони жонглювали ламкими тарілками й чашками так швидко, що в глядачів голова йшла обертом. Менші, мов білки, видряпувалися по рівнесеньких, завтовшки з руку, бамбукових палицях, що їх тримали старші, дужі китайці; на вершечку малюки ставали на руки, а потім — під приглушений барабанний дріб — на голову. Вони навіть робили сальто на десятиметровій висоті і взагалі переверталися в повітрі, ніби граючи в якусь дитячу гру, а незабаром уже знову стояли на ногах на бамбуковому вершечку і, сміючись, вклонялися навсебіч глядачам. Оркестр тричі грав туш, і люди аплодували, аж поки в них червоніли й пухли руки.

Тепер на афішах і в циркових програмках Максикові батько й мати значились як Ву Фу і Чін Чін, вони носили фальшиві кіски й барвисті кімоно з шелесткого шовку. Вкупі зі згорненим цирковим наметом, із слонами й хижакками, з ковтачами вогню, клоунами й акробатами, з арабськими жеребцями, конюхами, приборкувачами звірів, балеринами, механіками, музикантами і з паном директором Браузеветтером вони мандрували з одного великого міста до іншого, мали успіх, заробляли гроші й раділи принаймні разів двадцять на день з того, що вже не живуть у Піхельштайні.

У Стокгольмі знайшовся Максик. Він був такий малесенький, що медична сестра мало не вихлюпнула його з водою після купання в раковину. На щастя, він загорлав так, наче його різали, і врешті все скінчилося добре. Палатний лікар довго роздивлявся його крізь збільшувальне скло, врешті усміхнувся і сказав:

— Який гарний і дужий хлопчик! Вітаю вас!

Коли Максикові виповнилося шість років, загинули його батько й мати. Сталося це в Парижі, зовсім несподівано, зненацька. Якось вони піднялися ліфтом на Ейфелеву вежу, щоб помилуватися гарним краєвидом. Та коли вони стояли на найвищій площадинці, нараз знявся страшенний вітер, здійняв їх угору і за мить кудись поніс!

Інші відвідувачі, які були куди вищі й дужчі, щосили вчепилися в поруччя парапету.

Але з Ву Фу і Чін Чін сталось отаке. Всі тільки бачили, що вони міцно трималися за руки. А тоді щезли за обрієм.

Наступного дня газети оповістили: «З Ейфелевої вежі вітром знесло двох малих китайців! У розшуках брали участь навіть вертольоти, та їх не знайдено! Тяжка втрата для цирку Штільке!»

Найтяжчою втрата була, звичайно, для Максика, який дуже любив своїх батьків. Скільки дрібнесеньких сльозинок пролив він у свої дрібненькі носовички!

А за два тижні дві чорні китайські кіски, які знайшов португальський пароплав в океані за Канарськими островами, були поховані на кладовищі в скриньці зі слонової кістки. З великого горя Максикові хотілося і самому померти.

То був дивний похорон. На кладовище прийшли всі циркачі: родина Бамбус у своїх кімоно, приборкувач левів і тигрів із жалобною стрічкою на батозі, наїзник Галопінський верхи на вороному жеребці Нероні, ковтачі вогню з запаленими смолоскипами в руках, пан директор Браузеветтер у циліндрі і в чорних лайкових рукавичках, клоуни із похмуро розмальованими обличчями, а передовсім — промовець, уславлений професор чародійства Йокус фон Покус.

Наприкінці своєї урочистої промови професор сказав:

— Двоє маленьких колег, за якими тепер ми так сумуємо, залишили нам у спадок Максика. Саме перед тією фатальною подією на Ейфелевій вежі вони привели до мене в готельний номер свого хлопця і попросили подбати про нього, поки вони повернуться. Сьогодні ми вже знаємо, що вони не повернуться. Тож я повинен опікуватися ним, поки живу на світі, і робитиму це від щирого серця. А ти на це згоден, дитя моє?

Максик, що визирав із нагрудної кишені професорового фракa, вигукнув крізь сльози:

— Авжеж, любий Йокусе! Я згоден!

Усі присутні теж заплакали з горя й радості. У клоунів від сліз розмазався весь грим на обличчі. А чарівник-професор дістав просто з повітря п'ять великих букетів

і поклав їх на маленьку могилу. Ковтачі вогню повсовували собі в роти запалені смолоскипи, і вогонь відразу згас. Цирковий оркестр зіграв Марш гладіаторів, а по тому всі на чолі з наїзником Галопінським на жеребці Нероні поспішили назад, до цирку. Бо в той день була середа.

А в середу, суботу й неділю — це відомо кожному — по обіді теж відбувається циркова вистава. Для дітей. І квитки тоді дешеві.

Розділ другий

СІРНИКОВА КОРОБКА НА НІЧНІЙ ТУМБОЧЦІ. МІННА, ЕММА Й АЛЬБА. ШІСТДЕСЯТ ГРАМІВ ЖИВОЇ ВАГИ, ПРОТЕ МІЦНЕ ЗДОРОВ'Я. ЧОЛОВІЧОК ХОЧЕ ЙТИ ДО ШКОЛИ. НЕПРИЄМНОСТІ В АФІНАХ І В БРЮССЕЛІ. НАВЧАННЯ НА ДРАБІНІ. КНИЖКИ ЗАВБІЛЬШКИ З ПОШТОВУ МАРКУ.

Здається, я вже розповідав, що вночі Максик спав у сірниковій коробці. Замість шістдесяти сірників, що звичайно лежать у такій коробці, там був ватяний матрацик, невеличкий шматок ковдри з верблюжої вовни і подушка, не більша за ніготь мого середнього пальця. Коробка завжди була напіввідкрита, бо інакше малому забракло б повітря.

Сірникова коробка лежала на тумбочці біля чарівникового ліжка. І щовечора, коли професор Йокус фон Покус одвертався до стіни і починав потихеньку хропти, Максик вимикав лампочку на тумбочці й невдовзі вже теж спав.

Крім них двох, у цій готельній кімнаті спали ще дві горлиці Мінна та Емма, а в кошику — білий кролик Альба. Горлиці вмощувалися вгорі на шафі. Вони ховали голови в пір'я на грудях і туркотіли вві сні.

Усі троє були власністю професора й допомагали йому виступати в цирку. Горлиці зненацька вилітали з рукавів його фрака, а кролика чарівник діставав із свого порожнього циліндра. Мінна, Емма й Альба дуже любили чарівника, а в малого хлопця були просто закохані. Коли о п'ятій ранку всі вони снідали, Максимові часом дозволялося сидіти в Емми на спині, а потім вони вдвох трохи кружляли по кімнаті.

Сірникова коробка мала завдовжки шість сантиметрів, завширшки — чотири і заввишки — два сантиметри. Максикові це було саме до міри. Хоч йому виповнилося вже десять років, а потім і дванадцять, на зріст він був не більший п'яти сантиметрів і в коробці йому було зручно. На поштових вагах для листів у готельного швейцара він важив шістдесят грамів, завжди мав добрий смак до їжі й зроду не хворів. Правда, на кір він однаково захворів. Та це не має значення. На кір хворіє кожна друга дитина.

У сім років він, звісно, захотів піти до школи. Однак тут виникло чимало труднощів. По-перше, коли цирк переїздив з одного міста до іншого, Максикові доводилося міняти школу. А разом із школою навіть і мову! Бо в Німеччині навчають німецькою мовою, в Англії — англійською, у Франції — французькою, в Італії — італійською, а в Норвегії — норвезькою. Усі ці мови Чоловічок напевне міг би вивчити, адже він був розумніший за більшість своїх однолітків. Але треба зважити на ще одне: всі, без винятку, школярі, з якими він учився, були набагато, набагато вищі за нього й хизувалися перед ним своїм високим зростом. Через те йому, бідоласі, часом доводилося зазнавати прикрощів.

В Афінах, наприклад, три грецькі дівчинки під час великої перерви засунули його в чорнильницю. А в Брюсселі двоє бельгійських пустунів посадовили його вгорі на гардинному карнизі. Правда, Максик притьмом зліз додолу, бо лазити він тоді вже вмів краще за інших. Але такі дурні витівки йому не подобались. Тож чарівник якось сказав:

— Знаєш що? Я сам тебе навчатиму.

— Гаразд! — вигукнув Максик.— Це просто чудово! А коли ми почнемо?

— Післязавтра о дев'ятій,— сказав професор Йокус фон Покус.— Тільки не радій завчасно!

Збігло трохи часу, поки обидва надумали, як це найкраще робити. Поволі вони дійшли згоди, і навчання ставало для них що далі, то більшою втіхою. Крім читанки й зошита, вони користувалися сильною лупою та невеличкою драбиною з п'ятьма щаблинами.

На уроці читання Максик вилазив на найвищу щабліну, бо коли він тримав книжку в себе під носом, літери були йому завеликі. Тільки видряпавшись на драбину, він міг звідти добре їх бачити.

А з писанням було зовсім, зовсім інакше. Тоді він сідав за малесеньку парту, яку ставили на великий стіл. За тим столом сидів професор і розглядав крізь лупу Максимову писанину. Лупа збільшувала її у сім разів, і таким чином професор міг розрізнати літери й слова. Без лупи усім — і йому, і покоївці, і кельнерові — здавалося, що сторінка просто заляпана чорнилом чи засиджена мухами. Але через лупу можна було виразно побачити, що це дрібненькі гарні літери.

На уроках арифметики відбувалося те ж саме. Для рахування теж потрібні були драбина й лупа. Отже, під час навчання Максик увесь час мандрував. То він був на драбині, то за своєю партою на столі.

Якось уранці кельнер, забираючи посуд після сніданку, сказав:

— Якби я не знав, що хлоп'я вчиться читати й писати, я б подумав, що в нього урок гімнастики.

Усі засміялися. Навіть Мінна й Емма, що сиділи на шафі, теж засміялися. Бо вони були горлиці-реготухи¹¹.

Читати по складах Максик навчився напрочуд швидко. А невдовзі він читав так добре, начебто давно це вмів. І незабаром став справжнім книголюбом. Перша книжка, яку подарував йому Йокус фон Покус, були «Казки» братів Грімм. Він міг би прочитати їх за якийсь тиждень, аби не та клята драбина!

Щоразу, коли треба було перегорнути сторінку, йому доводилося злізати з драбини, стрибати на стіл, перегортати сторінку й знову вилазити на драбину. Тільки тоді він дізнавався, що ж відбувалося далі в казці. А через дві сторінки йому доводилося знову спускатися до книжки! Так воно і йшло: перегортати сторінку, лізти вгору на драбину, прочитати дві сторінки, спускатися вниз на стіл, миттю перегортати сторінку, угору по драбині, прочитати

¹¹ Так називають особливий вид горлиць — горлиць кільчатих. (Тут і далі прим. перекладача.)

дальші дві сторінки, вниз по драбині, перегорнути, вгору — аж терпець уривався!

Якось по обіді професор прийшов саме тоді, коли малий, вилізши двадцять три рази на драбину, розлючено скуйовдив собі чуба й крикнув:

— Страшне діло! Чому немає на світі невеличких книжок? З дрібними літерами?

Побачивши сердитого Максика, професор спершу заміявся. Тоді замислився і врешті сказав:

— Власне, ти слушно кажеш. А коли таких книжок ще немає, то треба, щоб їх для тебе надрукували.

— А хто ж це зробить? — спитав малий.

— І гадки не маю, — признався чарівник. — Але в березні наш цирк гастролюватиме в Мюнхені. Там живе годинникар Шпіндель. У нього ми все дізнаємось.

— А звідки це відомо годинникареві Шпінделю?

— Хтозна, чи йому відомо. Але він, мабуть, знається на таких речах, бо часом мав з ними справу. Років десять тому він надрукував на звороті поштової марки всю «Пісню про дзвін» Шіллера. А в тому вірші — чотириста двадцять п'ять рядків.

— Ого! — у захваті вигукнув Максик. — Книжка завбільшки з поштову марку — то ж було б саме для мене!

Коротко кажучи, годинникар Шпіндель насправді мав друкарню, в якій можна було друкувати такі невеличкі книжки. Звичайно, це була дорога втіха. Але професор заробив своїми фокусами цілу купу грошей, до того ж Максикові батьки залишили синові свої заощадження. Тож незабаром хлопець став власником гарненької невеличкої бібліотеки.

Йому вже не треба було раз у раз вилазити на драбину чи злазити з неї, тепер він десь зручно вмощувався й читав. Найдужче він любив читати ввечері, лежачи в сірниковій коробці, коли професор уже спав і тихенько хропів. О, як було тоді затишно! Вгорі, на шафі, туркали обидві горлиці. А Максик тішився якою-небудь із своїх улюблених книжок — «Карликом Носом», «Хлопчиком-мізинчиком», «Нільсом Гольгерсоном» або найулюбленішим «Гуллівером».

Часом професор бурмотів у напівсні:

— Вимкни світло, безсовісний!

— Зараз, Йокусе! — шепотів Максик.

А це «зараз» могло тривати й півгодини. Та врешті він вимикав світло, засинав, і йому снився Гуллівер у країні ліліпутів, що мали його за велетня.

І той велетень, який легко переступив через міський мур і захопив ворожий військовий флот, був, звісно, не хто інший, як Максик Піхельштайнер.

Розділ третій

ВІН ХОЧЕ СТАТИ АРТИСТОМ. ВИСОКІ ЛЮДИ Й ВЕЛИКІ ЛЮДИ — ЦЕ ЗОВСІМ НЕ ОДНЕ Й ТЕ САМЕ. РОЗМОВА В СТРАС-БУРЗІ. ПРО ФАХ ПЕРЕКЛАДАЧА. ПРОФЕСОРІВ ПЛАН РОЗ-БИВАЄТЬСЯ ОБ МАКСИКОВУ ВПЕРТІСТЬ.

Що Чоловічок дорослішав, то частіше вони розмовляли про те, ким він хоче нарешті стати. Максик завжди казав:

— Я працюватиму в цирку. Стану артистом.

А професор на це хитав головою:

— Ні, хлопче, шкода й мови. Для цього ти замалий.

— Ти часом кажеш одне, а часом зовсім інше,— бурмотів Максик.— Ти ж розповідав мені, скільки знаменитих людей були невеликі на зріст. І Наполеон, і Юлій Цезар, і Гете, і Ейнштейн, і ще десятки інших. Ти ще казав мені, що високі люди тільки зрідка бувають великими людьми! Їхня сила розтягується по всьому тілу, пояснював ти, і коли людина заввишки в два метри, то для голови тієї сили вже не зостається.

Професор почухав потилицю. А тоді пояснив:

— Проте і Цезар, і Наполеон, і Гете, і Ейнштейн не стали добрими акторами. Цезар мав такі короткі ноги, що ледве міг вилазити на коня!

— А я й не збираюся вилазити на коня,— сердито відказав хлопець.— Хіба мої батько й мати були погані актори?

— Боже борони! Вони були першокласні актори.

— І високі на зріст?

— Ні, вони були навіть зовсім малі.

— Отже, любий Йокусе?

— Ніякого «отже»,— сказав чарівник.— Вони були малі, але ти в десять разів менший. Ти занадто малий! Глядачі тебе взагалі не помітять на манежі.

— Тоді хай беруть із собою театральні біноклі.

— Знаєш, хто ти такий? — розгнівався Йокус.— Ти великий упертюх.

— Ні, я малий упертюх, і...

— І? — насторожився професор.

— І я буду артистом! — так голосно вигукнув Максик, що Альба, біленький кролик, який гриз собі салатне листячко, перелякано випустив його з рота.

Якось увечері, після циркової вистави, вони сиділи в ресторані свого готелю у Страсбурзі, і пан професор Йокус фон Покус ласував гусячим паштетом з грибною підливою. Здебільшого він їв тільки після вистави, бо якщо вечеряв до неї, фрак ставав йому завузький. А це завало його штукарству.

Адже в цьому фракці було сховано безліч речей. Приміром, чотири колоди гральних карт, п'ять букетів квітів, двадцять лез для бритв і вісім запалених сигарет. До того ще горлиці Мінна й Емма, білий кролик Альба і взагалі все, що потрібно було йому для фокусів. Тож професор вважав за краще зачекати з вечерею.

Тепер він сидів за столом, їв паштет із гусячої печінки з підсмаженим хлібом, а Максик сидів на столі перед самою тарілкою і пригощався невеличкими шматочками. Потім їм принесли віденський шніцель, фруктовий салат і каву. Чоловічок теж випив кави, тільки чверть ковтка. Врешті вони наїлися й сиділи задоволені, випроставши ноги, професор — під столом, а Чоловічок — на столі.

— Тепер я знаю, ким ти будеш,— сказав Йокус, випустивши в повітря гарне біле кільце сигаретного диму.

Максик зачудовано стежив за тим кільцем, що ставав дедалі більший і тонший, аж поки розтанув біля самої люстри. А тоді хлопець сказав:

— Ти тільки тепер про це дізнався? А я давно вже знаю. Я буду артистом.

— Ні! — гримнув професор.— Ти станеш перекладачем.

— Перекладачем?

— Це надзвичайно цікава робота. Ти вже знаєш німецьку мову і досить добре англійську і французьку, ще й трохи італійську та іспанську, а також...

— Голландську, і шведську, і датську мови,— закінчив Чоловічок.

— Так, так,— жваво вигукнув професор.— Якщо ми ще років зо два мандруватимемо з цирком по Європі, то всі ці мови ти знатимеш іще краще. Тоді ти складеш іспити в Женеві, в славнозвісній школі перекладачів. А після того ми поїдемо вдвох до Бонна. Там живе мій добрий друг.

— Він теж чарівник?

— Ні, бери вище. Він урядовець, начальник преси федеральної канцелярії. Я покажу йому твій женеvський диплом, і, якщо все буде гаразд, ти станеш перекладачем при Міністерстві чужоземних справ або навіть при самому федеральному канцлерові. Канцлер — це найважливіший і наймогутніший чоловік. А що він часто буває за кордоном і розмовляє там з іншими канцлерами, то йому потрібен добрий перекладач.

— Але ж не хлопчик-мізинчик!

— Саме він, саме він! — заперечив професор.— І що менший, то краще! Наприклад, він візьме тебе до Парижа, аби щось обговорити з французьким президентом. Щось надзвичайно важливе. Але німецький канцлер не зовсім розуміє французьку мову, тож йому потрібний перекладач, який пояснюватиме слова французького президента.

— І цим перекладачем повинен бути саме я?

— Звичайно, дитино! — запевнив професор. Він був у захваті від свого задуму.— Ти сідаєш канцлерові у вухо й шепочеш йому німецькою мовою те, що президент говорить французькою.

— Та я ж упаду звідти,— зауважив Максик.

— Ні. По-перше, в нього можуть бути такі здоровенні вуха, що ти вільно сидітимеш у вушній раковині.

— А по-друге? Якщо в нього невеличкі вуха?

— Тоді він повісить собі на вухо золотий ланцюжок, ти сядеш на той ланцюжок, і люди шанобливо називатимуть тебе: «урядовець, найближчий до канцлерового вуха». Хіба це не гарно звучить?

— Ні! — енергійно заперечив Максик.— Як на мене, то це жахливо. Я не буду ніяким чоловічком у вусі. Ні в Німеччині, ні у Франції, ні навіть на Північному полюсі. Ти забуваєш головне.

— А що ж головне?

— Я буду артистом.

Розділ четвертий

ЧОЛОВІЧОК ХОЧЕ СТАТИ ДРЕСИРУВАЛЬНИКОМ ЗВІРІВ. ХІБА ЛЕВИ НЕ КІШКИ? ПРИГОДИ З М'ЯСНИМ ФАРШЕМ І БАТОГОМ. МАКСИК У СКЛЯНЦІ. РОЗПОВІДЬ ПРО НАДЗВИЧАЙНИЙ ФУТБОЛЬНИЙ МАТЧ. ЙОКУС СТРИБАЄ КРИЗЬ ВОГНЕННИЙ ОБРУЧ.

Коли цирк Штільке якимось знову гостював у Мілані, Максик на третій день схвильовано сказав:

— Послухай, Йокусе, у готельної кішки знайшлися кошенята. Четверо. Їм уже вісім днів, і вони стрибають у кімнаті 228 з крісла на стіл, а тоді знову вниз.

— Мені здається,— сказав професор,— що це з їхнього боку цілком розумно. Вони ж не можуть увесь час сидіти на столі.

Та Максик сьогодні не мав наміру жартувати.

— Їх показала мені покоївка. Вони смугасті й геть схожі на малих тигренят,— жваво пояснив він.

— Вони тебе часом не подряпали?

— Та ні,— запевнив хлопець.— Ми навіть дуже мило погралися. Вони муркотіли, а я трохи погодував їх м'ясним фаршем.

Професор скося подивився на нього, а тоді спитав:

— Що ти надумав? Що тобі ввійшло в голову? Ану кажи!

Максик глибоко вдихнув повітря й пояснив:

— Я дресируватиму їх, і ми виступатимемо в цирку.

— З покоївкою?

— Ні! — сердито вигукнув хлопець.— З кошенятами!

Збентежений Йокус фон Покус сів на стілець і дві-три хвилини мовчав. Нарешті похитав головою, зітхнув і сказав:

— Кішок не можна дресировувати. Я гадав, що ти це знаєш.

Максик переможно всміхнувся. І спитав:

— Хіба леви не кішки?

— А так. Вони належать до родини хижих кішок. Твоя правда.

— А тигри? І леопарди?

— Це теж великі хижі кішки. Знов твоя правда.

— Коли приборкувач хоче, вони ж сідають на високі підставки? Стрибають крізь обручі?

— Навіть крізь вогненні обручі,— додав професор.

Хлопець задоволено потер собі руки.

— От бачиш? — тріумфуючи, вигукнув він.— Якщо можна видресировувати таких великих кішок, то кошенят — і поготів.

— Ні,— рішуче заперечив професор,— саме цього не можна зробити.

— А чого не можна?

— Не маю уявлення.

— А я знаю причину,— гордо оголосив Максик.

— Ну?

— Бо жодна людина ще цього не пробувала зробити.

— І ти хочеш спробувати?

— Звичайно! Я вже придумав назву для цього номера! На афішах стоятиме: «Максик і четверо дресированих кошенят, захопливий номер, уперше в світі!» Може, я виступлю в чорній масці! Крім того, мені потрібний батіжок, щоб ним ляскати. Та його я вже маю. Візьму в моєї старої іграшки — візника.

— Ну, тоді бажаю тобі веселої розваги! — сказав пан фон Покус і розгорнув газету.

Уже наступного ранку покоївка принесла до кімнати 228 чотири невеличких стільчики. Четверо кошенят з цікавістю взяли їх обнюхувати, та невдовзі всі знову втекли до свого кошика й збилися до купи.

Тоді з'явився кельнер. У лівій руці він ніс тарілку з м'ясним фаршем, правою рукою тримав Максика. А той мав у правій руці лакований іграшковий батіжок, а в лівій — гостру зубочистку.

— Це — боронитися від хижаків,— пояснив він.— Якщо вони схоплять приборкувача. А також щоб подавати їм їжу.

— Мені залишитись? — послужливо спитав кельнер.

— Ні, дякую, не треба,— сказав Чоловічок.— Це тільки ускладнить дресирування. І відволікатиме тварин.

Кельнер пішов. Приборкувач зостався сам із своїми чотирма жертвами. Вони мружилися на нього, безгучно позіхали, витягувалися і починали одне одного лизати, начебто їх тиждень не купали.

— А тепер уважно послухайте,— рішуче почав хлопець.— Ледаче життя вам минулося. Від сьогодні починаємо працювати. Ви мене зрозуміли?

Та вони й далі вилизували одне одного й удавали, що погано чують. Хлопець засвистів. Зацомак язиком. Поклав лакованого батіжка собі під руку і заклацав пальцями. Потім узяв зубочистку під другу руку і заплескав у долоні. Тоді заляскав батіжком. І затопав ногами. Та кошенята й не зиркнули на нього.

Аж коли Максик з допомогою зубочистки поклав кілька шматочків м'яса на стільчики, ті четверо враз ожили. Вони повистрибували з кошика, вилізли на стільчики, проковтнули м'ясо, облизалися й очікувально втупились у дресирувальника.

— Все гаразд! — захоплено вигукнув він.— Браво! Тепер ви повинні стати на задні лапи. Гоп! Передні лапи вгору! — Максик ляснув батіжком у повітрі.

Але кошенята його вочевидь не зрозуміли. Або відчули, що в кімнаті 228 десь іще є м'ясо. Принаймні вони зіскочили зі стільчиків, побігли прямисінько до тарілки і повелися так, наче вмирали з голоду.

— Ні! — обурено крикнув Чоловічок.— Геть від тарілки! На місце! Хіба ви не чуєте?

Вони не чули. Навіть якби схотіли почути. Та вони й не хотіли. Лише так плямкали, що тарілка аж тремтіла.

Максик тремтів іще дужче. Але тремтів з гніву.

— М'ясо дістанете потім. Спершу ви повинні стати на задні лапи! І побігати одне за одним! І пострибати з одного стільчика на інший! Ви мене зрозуміли?

Він ударив батіжком по тарілці. Тоді одне кошеня схопило лакованого батіжка й перегризло його навпіл.

Професор Йокус фон Покус, про щось замислившись, ішов готельним коридором, та раптом почув із кімнати 228, як хтось тонесенько кричить пробі. Він рвучко відчинив двері, оглядівся в кімнаті й зайшовся сміхом.

Четверо кошенят сиділи на підлозі перед умивальником і напружено дивилися вгору, настобурчивши вуса. Хвостиками вони били по підлозі. А вгорі, на раковині, у склянці для зубних щіток, сидів Максик і плакав.

— Допоможи мені, любий Йокусе! — крикнув він. — Вони хочуть мене зжерти!

— Дурниця! — сказав професор. — Ти ж не з м'ясного фаршу. І ти не миша! — Він витяг хлопця зі склянки й обдивився його з усіх боків. — Твій одяг трохи подертий, а на лівій щоці — подряпина. Ото і все.

— Які шибеники! — лаявся Максик. — Спершу вони зламали мого батіжка і згризли зубочистку, а тоді стали грати в футбол!

— А де вони взяли м'яча?

— М'ячем був я! Ой, любий Йокусе! Вони підкидали мене вгору, ловили й заганяли під ліжку, витягали звідти й ганяли по паркету, і знову підкидали вгору, і знову під ліжку жбурнули, дістали звідти і засунули під килим, і знову витягли звідти,— то було щось страшне! Якби я не схопився за рушник і не виліз на умивальник, а тоді не сховався в склянці, то хтозна, чи я ще був би живий.

— Бідолашне хлоп'я,— мовив професор.— Та все вже минулося. Ось я тебе помию і вкладу спати.

Четверо кошенят незадоволено стежили за професором. Їм було прикро, що великий чоловік забрав їхнього футбольного м'яча, який так гарно ревів, коли вони з ним гралися. Потім, потягнувшись, кошенята подалися до тарілки і встромили в неї свої писки. Але тарілка була зовсім порожня.

Найкмітливіше з них подумало: «Не пощастило!» — і згорнулося калачиком на килимі біля ліжка. Невдовзі воно задрімало, встигнувши ще подумати: «Їсти випадає аж тоді, як хтось щось принесе. А спати — простіше. Не треба нікого чекати».

Тим часом засмучений Максик сидів у своїй сірниковій коробці з пластирем на щоці і пив з малесенької порцелянової чашки гарячий шоколад.

Професор уставив лупу в око й латав дірки в Максиковій одежі.

— Чи ти напевне знаєш, що кішок не можна дресирувати? — спитав Чоловічок.

— Напевне знаю.

— Хіба вони дурніші за левів і тигрів?

— Аж ніяк! — переконано відповів професор.— Їм це просто не до вподоби. Я їх добре розумію. Мені теж не подобалося б стрибати крізь вогненний обруч.

Максик засміявся.

— А шкода! Тільки уяви собі: глядачі — самі звірі. Кенгуру, і ведмеді, і морські леви, і коні, і пелікани! Тільки уяви собі! Всі місця зайняті! — З утіхи Максик скуйовдив собі чуба і крикнув: — Ну ж бо, вигадуй далі!

— Гаразд,— сказав професор.— В оркестрі слони сурм-

лять туш. На манеж виходить лев. У лапі він тримає батіг, а на жовтій гриві в нього — циліндр. Стає тихо-тихо. Чотири поважні тигри викочують на манеж клітку. А в клітці сидить чоловік у фракці й гарчить.

— Як гарно! — Максик потер собі руки. — Той чоловік у клітці — ти!

— Авжеж. Лев скидає циліндр, розмахує ним, кланяється й кричить: «Тепер, шановні панове звірі, ви побачите наш найефектніший номер! Мені пощастило видресировати чоловіка. Це дуже освічений добродій. Його звати професор Йокус фон Покус. На ваших очах він стрибатиме крізь вогненний обруч, ще й затягнений папером. Я прошу дятлів в оркестрі тихенько вдарити в барабани». Дятли б'ють у барабани. Клітка відчиняється. Двоє тигрів тримають у повітрі обруч. Лев ляскає батогом. Я повільно виходжу з клітки й голосно лаюсь. Лев іще раз ляскає батогом. Я вилажу на підставку і лаюсь іще дужче. Невеличкий світлячок запалює обруч. Він береться вогнем. Лев оперіщує мене ззаду по штанях руків'ям батогом. Я вию з болю. Він оперіщує мене ще раз. І тоді одним скоком я стрибаю крізь вогненний обруч. Папір розривається. Вогонь палає. Мені вдалося! Слони сурмлять. Дятли б'ють у барабани. Я підводжуся з піску, старанно обтрушую собі штани й уклінно згинаюся перед публікою.

— І всі звірі в цирку шалено аплодують, — захоплено вигукнув Чоловічок, — а лев дає тобі в нагороду телячу котлету!

— А тепер, хлопче, спи! — звелів професор. І подивився на ручного годинника. — Сьогодні середа, мені треба йти на денну виставу.

— Щасливого чаклування! — сказав Максик. — Тільки ще одне...

— Що саме?

— На жаль, з кошенятами не вийшло.

— Ні.

— Але я однаково буду артистом!

Розділ п'ятий

ПРОГУЛЯНКА ПОВЗ ВІТРИНИ З МАНЕКЕНАМИ. ПРОДАВЕЦЬ ЗОМЛВАЄ. КРАМНИЦЯ ЧОЛОВІЧОГО ОДЯГУ ВРЕШТІ НЕ ЛІКАРНЯ. РІЗНИЦЯ МІЖ ДЕРЖАВНИМ ДІЯЧЕМ І ПРОДАВЦЕМ МОЛОКА.

Якось спекотного липневого дня вони, не поспішаючи, прогулювалися по Західному Берліну і роздивлялися вітрини. Власне, прогулювався тільки професор. Максик не ходив, а стояв у зовнішній нагрудній кишені професора. Він сперся руками на край кишені, наче то був балкончик, і з цікавістю виглядав іграшкові крамниці, кондитерські та книгарні. Але не так діялось, як йому мріялось. Професорові подобалися вітрини з черевиками, сорочками, краватками, сигарами, парасольками, з пляшками вина і взагалі бозна з чим.

— Не стій так довго перед аптекою,— попросив хлопець.— Ходімо далі!

— Ходімо? — спитав Йокус.— Як це — ходімо? На мою думку, йде тільки один із нас, тобто я. Хіба ти йдеш? Щось не видно, золотко. Ти не йдеш. Тебе несуть. Ти цілком у мене в руках.

— Ні,— сказав малий.— Не в руках, а в кишені.

І вони засміялися. Люди почали на них озиратись. Якийсь товстий берлінець штовхнув свою дружину й про бурмотів:

— Якась чудасія, Ріко! Той чоловік сміється у два голоси!

— А, нехай розважається! — відказала та.— Може, він черевомовець!

Перед вітриною з чоловічим одягом професор знову досить довго постояв, дивлячись на гарно вбрані манекени, пройшов далі кілька кроків, повернувся назад, іще раз пильно оглянув вітрину, замислився, тричі рішуче кивнув головою і голосно сказав сам до себе:

— Годиться!

— Що годиться? — поцікавився Максик.

Однак професор нічого не відповів, а швидко увійшов до крамниці й сказав вичепуреному продавцеві, перш ніж той розтулив рота:

— Я хотів би купити темно-синій костюм із вітрини. Однобортний, за двісті дев'яносто п'ять марок.

— Будь ласка, пане. Тільки мені здається, що він вам не підійде.

— Це не має значення,— буркнув професор.

— Може, потрібно дещо в ньому переробити,— ввічливо зауважив продавець.— Я викличу згори, з ательє, кравця.

— Хай собі залишається нагорі.

— Але він швидко прийде, пане.

— Коли він не прийде, буде ще швидше.

— Наша фірма дуже дбає про те, щоб усі клієнти були задоволені,— зауважив трохи ображений продавець.

— Це добре,— сказав професор.— Але я зовсім не збираюся одягати ваш темно-синій костюм! Я хочу його тільки купити!

— У такому разі бажано, щоб пан, якому призначений костюм, був ласкавий звернутися до нас,— запропонував продавець.— Або дайте нам його адресу, і ми пошлемо туди нашого кравця. Це можна зробити ще сьогодні, по обіді.

Він розкрив записника, щоб занотувати адресу.

Професор рішуче захитав головою.

— Ваш синій однобортний костюм із вітрини я куплю і не для себе, і не для якоїсь іншої живої людини.

Продавець зблід і ступив кілька кроків назад. І простогнав:

— Не для живої людини, пане? Отже, для мерця. О! — Він важко зітхнув, а тоді сказав: — Будь ласка, який розмір має шановний небіжчик? Йому теж костюм має бути більш-менш за розміром! Ми могли б послати нашого кравця...

— Безглуздя! — гостро відказав професор. Тоді трохи полагіднішав і додав: — Ви, звичайно, не знаєте, про що йдеться.

— Авжеж, ні,— визнав зовсім переляканий продавець. Він міцно тримався за прилавок, бо в нього тремтіли коліна. Бідолаха трусився, як холодець.

— Річ у тім, що костюм добре сидить на вашому манекені. Чи не так?

— Звичайно, любий пане.

— Я хочу купити костюм разом із манекеном,— пояснив професор.— Без манекена костюм мене не цікавить.

Перш ніж крамар отямився, тоненький, досі не чуваний голос спитав:

— Навіщо тобі та велика лялька з білявими вусами?

Продавець збентежено втупився в нагрудну кишеню дивного покупця. Максик приязно кивнув йому головою і сказав:

— Не лякайтесь, будь ласка!

— Ой! — жалібно застогнав продавець.— Спершу костюм для небіжчика разом із манекеном у вітрині, а тепер іще хлопчик-мізинчик у кишені! Це вже занадто!

Він закотив очі й упав на килим.

— Він мертвий? — спитав хлопець.

— Ні, він тільки зомлів,— відповів Йокус і гукнув власника крамниці.

— А справді, навіщо нам манекен із вітрини? — спитав малий.

— Це я поясню тобі потім,— відказав Йокус.

Аж тут прибіг власник крамниці і посадовив продавця на стілець, аби той отямився. Тоді професор знову висловив своє бажання:

— Я хотів би купити темно-синій костюм разом із манекеном, на якого той костюм зодягнено. Крім того, його сорочку, краватку, шлейки, черевики і шкарпетки. Будь ласка, скільки все це коштує?

Власник крамниці непевно відповів:

— Я точно не знаю, шановний пане.

Продавець ворухнув блідими губами й пробелькотів:

— П'ятсот дванадцять марок. При сплаті готівкою надається один відсоток знижки. Зостається п'ятсот шість марок вісімдесят вісім пфенігів.

Видно, продавець добре знав своє діло. Нараз він знов упав із стільця.

— Він знову зомлів,— визначив Максик.

Коли власник крамниці почув іще якийсь голос і побачив хлопця в кишені піджака, то вирячив очі й розгублено вчепився в спинку стільця.

— Цей пан теж знепритомніє? — з надією спитав Максик.

— Може, й ні! — сказав професор. — Крамниця чоловічого одягу — це не лікарня!

Нарешті власник крамниці й продавець отямилась. Купівля відбулася. Замовили таксі. Верх машини довелося відкинути, і манекен став посеред неї. Професор міцно його підтримував.

— Цей молодик виглядає, наче чужоземний державний діяч, що приїхав з візитом, — крикнув якийсь берлінець, коли таксі проїхало повз нього.

— Він зовсім не схожий на державного діяча, — зауважив інший.

— Як це не схожий? — здивувався перший. — Хто ж отак стоїть у машині, ніби нема на що сісти?

— Та зовсім він не державний діяч, — затявся другий. — Він не усміхається і навіть жодного разу не помахав нам рукою. А мав би це робити, якби був урядовцем. Подивіться, він же страшенно радий, що опинився в Берліні, навіть не насмілюється сісти. Отже, він ніякий не державний діяч.

На перехресті таксі спинилось, і обидва берлінці кинулися до нього. Та поки добігли, на світлофорі спалахнуло зелене світло, і обидва чоловіки спіймали облизня.

— До того ж, урядовець зроду не поїде в звичайному таксі! — вигукнув чоловік. — Ані сидячи, ані стоячи.

— Я теж у таксі зроду не їздив.

— Ну, пане сусіде! Хіба ви урядовець?

— Ні, я продавець.

Розділ шостий

ПЕРЕЛЯК У ГОТЕЛІ «КЕМПІНСЬКИЙ». ПАН ГІНКЕЛЬДАЙ РАПТОМ ЧОГОСЬ НЕДОРАХОВУЄТЬСЯ, ОДЕРЖУЄ ТЕ ЗНОВУ Й ТІКАЄ ЩОДУХУ. КИМ БУВ ЙОКУС ДО ТОГО, ЯК СТАВ ЧАРІВНИКОМ? НАВІЩО КУПЛЕНО МАНЕКЕНА?

У готелі «Кемпінський», де мешкав професор фон Покус, їхня поява теж викликала подив. До Чоловічка, який спав у сірниковій коробці на тумбочці біля ліжка, всі в готелі вже поволі звикли. Та коли двоє робітників про-

несли через хол до ліфта манекена, директор готелю і швейцар вочевидь збентежилися.

Тільки-но поставили манекена посеред кімнати, як убіг директор, докірливо глянув крізь рогові окуляри і негайно поцікавився, що це має означати.

— А що саме має щось означати? — лагідно спитав професор, удаючи, ніби не помічає хвилювання пана директора.

— Манекен!

— Він потрібний мені для роботи, — пояснив Йокус. — Піаністи й співаки привозять із собою в готель навіть рояль, коли приїздять на гастролі, і тоді годинами чути музику чи інший гамір. Вони артисти і мусять вправлятися. А я артист-чарівник і теж мушу вправлятись. І я, до речі, не здіймаю такого гамору, як мої колеги-музиканти. — Він схопив директора готелю за лацкан піджака й поблажливо поплескав його по плечу. — Що вас так засмучує, любий друже?

— Це вже занадто, — забідкався директор. — Ваш Максик, і обидві горлиці, і білий кролик, а тепер іще манекен у синьому костюмі...

Професор по-батьківському притис геть засмученого пана директора собі до грудей і лагідно погладив його по голові.

— Не сприймайте це так трагічно! Моему манекенові не потрібне ліжко. Не потрібно ніяких рушників. Він не пропалить сигаретою скатертину на столі. Він не лятиме покоївок...

— Це все чудово, пане професоре, — погодився директор. — Але ж ви зайняли кімнату лише з одним ліжком! А живуть у вас і Чоловічок, і трійко тварин, а тепер іще й манекен! Виходить, як підрахувати, п'ятеро осіб!

— Он воно що, — посміхнувся чарівник. — Чи погодитесь ви з перенаселенням вашої гарненької південної кімнати, якщо відтепер я платитиму щодня на п'ять марок більше?

— Це треба обміркувати, — нерішуче відповів директор. — Чи можу я передати вашу цінну пропозицію до бухгалтерії?

— Можете! — відказав професор, міцно потис дирек-

торові руку і додав: — Найкраще було б, якби ви одразу це собі записали. Ось моя ручка.

— Дякую, кулькова ручка й записник завжди при мені. Цього потребує моя професія. Певною мірою, вони — мій ручний інструмент.

І директор бадьоро взявся обшукувати кишені. Він довго порпався, та нічого не знаходив.

— Дивина, — пробурмотів він. — Ані блокнота! Ані ручки! Не міг же я залишити їх у себе в кабінеті. Це вперше в житті.

І знову почав шукати. Нараз він став білий як крейда і прошепотів:

— Гаманця теж немає! А там купа грошей.

— Заспокойтеся, — сказав Йокус. — Запаліть спершу сигарету! І мені дозвольте запалити.

— Охоче, — люб'язно сказав директор і стромив руку в праву кишеню піджака. Тоді в ліву. Тоді в кишеню штанив. Обличчя в нього поволі витяглося.

— Теж забув, — промимрив він. — Немає ні портсигара, ні золотої запальнички, нічого немає...

— Я можу допомогти, — сказав професор і дістав портсигар та золоту запальничку.

Директор готелю розгублено втупився в професора.

— Що сталося? Вам негаразд?

— Я перепрошую, — нерішуче почав директор, — та хіба можна припустити, що портсигар і запальничка, які ви тримаєте в руках, належать зовсім не вам, пане професоре? А належать мені?

Йокус уважно обдивився обидва предмети і збентежено вигукнув:

— Справді!

— На портсигарі має бути моя монограма. Літери «Г» і «Г». Густав Гінкельдай. Так мене звати.

— Літери «Г» і «Г»? — перепитав професор і придивився до портсигара. — Справді, пане Гінкельдай! — І він мерщій віддав предмети власникові.

— Перепрошую тисячу разів, що я так відверто показав вам на ці літери... — почав зніяковілий директор.

— Та ні, та ні, пане Гінкельдай! Коли один із нас двох повинен просити пробачення, то це я! Тож даруйте

мені... Часом я буваю такий неуважний, що до мене потрапляють речі, які мені не належать.

Професор старанно обмацав свої кишені.

— О, тут іще щось сховалося! — здивувався він і видобув записника й кулькову ручку.— То, може, і це ваші речі?

— О, звичайно,— жваво вигукнув пан Гінкельдай і мерщій схопив їх.— Я не міг збагнути, яким чином зник мій записник.

Директор замовк і замислився, а тоді недовіриливо спитав:

— Може, ви взяли ненароком і мого гаманця?

— Та навряд! — відказав професор і знову помацав собі кишені.— Невже гаманець тут? — І він підняв ліву руку з чорним сап'яновим гаманцем.

— Це мій! — вигукнув директор, схопив його і пошвидкував до дверей, ніби боявся, що гаманець знову зникне.

— І гроші є в ньому? — весело спитав Йокус.

— Є.

— Порахуйте їх. Я не хотів би, щоб потім ви сказали, ніби скількись там тих грошей бракує. Надіньте окуляри і гарненько порахуйте!

— Окуляри? Та вони ж на мені! — сказав пан Гінкельдай.

Максик сміявся і, не вгаваючи, сміявся дедалі голосніше й веселіше. Гінкельдай здивовано схопив себе за носа, та враз, геть збентежений, опустив руку.

— Де ж вони раптом поділися?

— А куди ж чоловік, замислившись, може покласти окуляри? — співчутливо спитав професор.— На жаль, я цього не знаю. Бо я зроду не мав окулярів. Може, вони лежать у футлярі?

Максик мало не падав зі сміху.

— Годі вже, любий Йокусе! — крикнув він у захваті.— Я більше не витримаю! Зі сміху я можу випасти з твоєї кишені!

Директор похмуро глянув на нього.

— Що тут такого кумедного? — буркнув він.

І раптом немов йому сягнуло: його окуляри сиділи на професоровім носі! Одним стрибком він опинився

посередині кімнати, схопив окуляри, кинувся назад до дверей і крикнув:

— Ви просто шахрай!

— Ні, я фокусник, пане Гінкельдай.

Але директор не став сперечатись. І взагалі розмовляти. Він рвонув двері й вискочив, аж курява за ним схопилася (хоча в такому впорядкованому готелі взагалі немає ніякої куряви).

Трохи заспокоївшись після цієї комедії, Максик здивовано сказав:

— Пан директор слушно каже. Ти таки шахрай! Скільки разів я бачив у цирку, коли ти викликаєш з-поміж глядачів двох чи навіть трьох чоловіків і вигрібаєш усе з їхніх кишень, а вони нічого й не помічають.

— З ними тільки треба лагідно поводитись,— пояснив Йокус.— Треба ласкаво поплескати чоловіка по плечу. Погладити по голові. Удати, що змітаєш з його одягу крихти тютюну чи якусь ниточку. А решту вже неважко зробити, коли цього навчився.

— А як ти цього навчився? І коли? Будь ласка, піднеси мене собі до вуха, гаразд? Мені треба дуже, дуже тихо тебе про щось спитати.

Професор обережно вийняв Чоловічка з кишені й підніс собі до вуха.

— Любий Йокусе,— прошепотів Максик,— ти можеш спокійно мені це розповісти. Я нікому не скажу. Чи ти був колись кишеньковим злодієм?

— Ні! — тихенько відказав професор.— Ні, любий Максиму.

Він усміхнувся й поцілував малого просто в кінчик носа, а це було не зовсім просто зробити.

— Я не був кишеньковим злодієм. Але я спіймав на гарячому багатьох кишенькових злодіїв.

— Ой!

— А для цього я мусив такого навчитися і так це вміти, як вони самі.

— Ага, зрозуміло. А для кого ти їх ловив?

— Для поліції.

— Та невже?

— Тебе це дивує? Замолоду я мріяв стати детективом або інспектором кримінальної поліції. Щоб згодом улавитися на весь світ.

— Розповідай далі! — благально вигукнув Максик.

— Сьогодні ні. Може, колись іншим разом. Сьогодні я розповім тобі дещо про манекена, якого ми купили.

— Я мало не забув про нього!

— Ти ще не раз його згадаєш,— сказав професор.— Бо ми купили його для тебе.

— Для мене? Навіщо?

— Бо ти ж неодмінно хочеш стати артистом.

Чоловічок здивувався.

— І для цього потрібний манекен? А яким же артистом я маю стати, любий Йокусе?

— Ти будеш моїм учнем, а згодом асистентом, асистентом чарівника.

Розділ сьомий

УЧНІ ПЕКАРЯ, УЧНІ М'ЯСНИКА, АНАНАСНІ ТІСТЕЧКА Й УЧНІ ФОКУСНИКА. МАНЕKEN ЗВЕТЬСЯ ВОЛЬДЕМАР ЦУРПАК. ЙОКУС СКЛАДАЄ ПЛАН НАВЧАННЯ, І ЧОЛОВІЧОК ЛЯКАЄТЬСЯ. ПІСНЯ ПРО ЛЕЙТЕНАНТА НЕВИДИМОГО.

Отже, Чоловічок став учнем фокусника, і це, звичайно, його дуже тішило. Та він тішився б іще більше, якби знав, що воно таке — бути учнем фокусника.

— Що таке учень пекаря, я знаю,— сказав він.— Учень пекаря повинен навчитися того, що вміє пекар. Тобто пекти і хліб, і пундики, і яблучний струдель, і ананасні тістечка.

— Правильно,— підтвердив професор.

— А учень м'ясника повинен навчитися різати свиней, робити ковбасу і холодець.

— Безперечно.

— А коли учень дуже старається, то згодом стає підмайстром. То, може, і я колись стану підмайстром у фокусника?

— Це не виключено.

— А коли я...— знову почав був Максик.

— Годі! — вигукнув професор.— А майстром ти хочеш стати?

Малий заперечливо похитав головою:

— Я хотів би з'їсти ананасне тістечко, від нього жити на світі стає веселіше.

— Ти малий ненажера,— сказав професор, підійшов до телефону і замовив ананасне тістечко, а собі чарку коньяку.

Тоді сів у строкате крісло і сказав:

— Випадок складний. Учень пекаря навчається того, що вміє пекар. Учень бляхаря навчається того, що вміє бляхар.

— А учень м'ясника...

— Про це не варто говорити.

— Чому? — спитав Максик.

— Бо тобі відразу схочеться смаженої ковбаси,— пояснив Йокус.— Краще зупинімося на бляхареві.

— Добре. Отже, я навчатимуся того, що вмієш ти,— сказав Чоловічок.— Але ж це неможливо! Хіба я можу навчитися ковтати двадцять великих лез для бритви, а потім витягати їх за нитку з рота? І я не можу дістати кролика з порожнього циліндра. Маленькі кролики живуть тільки в країні ліліпутів, а такої країни взагалі немає! І твої гральні карти, і чарівна паличка, і букети квітів, і запалені сигарети — усі вони в двадцять разів більші, ніж треба мені.

Професор кивнув головою.

— Я ж сказав: випадок складний. Усі учні навчаються того, що вміє майстер: учень пекаря, учень бляхаря, учень кравця, учень шевця...

— Учень м'ясника,— додав Максик і тихенько захихотів.

— Він теж,— погодився Йокус.— А ти єдиний на світі учень, який навчатиметься того, чого майстер не вміє!

— Що? Ти ж усе вмієш!

— Хіба я можу спати в сірниковій коробці? Або літати на горлиці Мінні по кімнаті?

— Справді, цього ти не вмієш.

— Або хіба я можу визирати зі своєї нагрудної кишені? Хіба можу вилазити на гардини? Чи пролазити в замкову шпарку?

— Ні, цього ти теж не можеш. Ого, як багато чого ти не можеш, любий Йокусе! Але ж це чудово!

— Чудово чи ні, але так воно є. Ти учень фокусника, я твій учитель, і я навчу тебе таких речей, яких сам я не годен зробити.

На цих словах їхня розмова урвалася, бо до кімнати зайшов кельнер. Він приніс чарку коньяку й ананасне тістечко. А при цьому мало не перекинув манекена.

— О! — вигукнув він.— Хто це такий?

— Це красень Вольдемар,— пояснив Йокус.— Наш далекий родич.

— Справді, гарний чоловік,— визнав кельнер і задоволено підморгнув.— А прізвище він має?

— Його прізвище — Цурпак,— сказав Максик з надзвичайно поважним виглядом.— Вольдемар Цурпак.

— Чого тільки не надивишся у великому готелі! — мовив кельнер. Тоді уклонився манекенові, побажав йому: — Приємного перебування в Берліні, пане Цурпак! — і пішов.

По тому, як професор випив коньяк, а Максик з допомогою малесенької срібної виделки з'їв трохи ананасного тістечка, в них почалося навчання.

— Ти щойно дивився, як я потихеньку забрав у директора Гінкельдая кілька речей,— сказав професор.

— Дивитися дивився,— відповів Чоловічок,— але нічого не побачив. Навіть фокус із окулярами не збагнув. Я помітив їх, аж коли вони вже опинилися в тебе на носі.

— Хочеш знати, як я цього навчився? Я теж був колись учнем і мусив довго, довго вчитися.

— А як саме?

— З допомогою манекена в синьому костюмі.

— Справді? І він був такий гарний, як Вольдемар?

— Ні, Вольдемар вродливіший і білявіший,— визначив професор.— Тільки хай його надзвичайна врода не відволікає нас від діла. Крім того, коли ти щодня цілими годинами по ньому лазитимеш, то, мабуть, він уже не здасться тобі таким гарним.

— Що я робитиму? — злякався Максик.— Щодня цілими годинами лазитиму по ньому?

— Авжеж, синку. Від коміра сорочки до підошов його черевиків і від підошов до краватки. Згори вниз, і знизу

вгору, і залазити в усі кишені, і вилазити з усіх кишень, притьмом, як білочка і нечутно, як муравлик,— ну, ти цього навчишся. Адже ви, Піхельштайнери, відомі гімнасти.

— А навіщо, любий Йокусе, я повинен цього навчатися?

— Щоб спритно допомагати мені в цирку. Тоді я зможу запрошувати на манеж вельмишановних панів і виробляти з ними ще більше фокусів, аніж досі!

— Тоді ти і я, ні, тоді я і ти, ні, тоді ми станемо бандою грабіжників?

— Звичайно.

— Ти отаман розбійників. А я?

— А ти — лейтенант Невидимий.

Чоловічок потер собі руки. Це він завжди робив, коли чимось тішився.

— Так може починатися пісня! — вигукнув він. І вже взявся співати:

— Я, лейтенант Невидимий, лізу на Вольдемара сміливо.

— А далі?

— А тепер твоя черга.

— Гаразд,— сказав професор і заспівав:

— Тоді ми робимо, я та Йокус... у цирку...

— Справжній фокус! — голосно доспівав Максик.—

Ану ще, все разом! Тільки голосно, голосно!

Професор підвів руки, як диригент чоловічого хору, дав знак починати, і вони заспівали на всю горлянку:

Я, лейтенант Невидимий,
Лізу на Вольдемара сміливо,
Тоді ми робим, я та Йокус,
У цирку справжній фокус.

Чоловічок шалено зааплодував.

— Будь ласка, проспіваймо хоча б іще три-чотири рази! Це ж чудова пісня.

Вони співали, аж поки постукав кельнер, зайшов до кімнати і занепокоєно спитав, чи не захворів один із них, а можливо, й обидва.

— Ми здоровісінькі! — вигукнув Чоловічок.

— Ми трохи пустуємо,— сказав професор.

Вони проспівали кельнерові пісню зовсім повільно, а тоді кельнер заспівав разом із ними.

Потім прийшла покоївка. Вона була стурбована ще дужче, ніж кельнер. Та її теж заспокоїли, і вони заспівали вчотирьох. Вийшло щось схоже на концерт. Тільки не дуже гарний.

Увечері, лежачи у своїй сірниковій коробці, Максик позіхнув, потягнувся і сказав:

— Отже, це був перший день мого навчання.

— І найлегший,— додав професор.— Від завтра починаємо працювати по-справжньому. Вимкніть світло, лейтенанте Невидимий!

— Слухаю, пане отамане!

Максик вимкнув лампу. У вікно світив місяць. Краєнь Вольдемар навстоячки спав посеред кімнати. Горлиці Мінна та Емма сиділи на його дерев'яній голові, дарма що їм було не так зручно, як на шафі.

Професор почав потихеньку хропти. А Чоловічок співав сам до себе: «Тоді ми робим, я та Йокус, у цирку справжній фокус!» І тут очі в нього заплющилися.

Розділ восьмий

ЙОКУС — ІНДИВІДУАЛІСТ. МАКСИК — АЛЬПІНІСТ. ПЕРЕПЛУТАНІ ФРАКИ. ТРИ СЕСТРИ МАРЦИПАН. ЩО ТАКЕ БАТУТ? ГАЛОПІНСЬКИЙ — ФОКУСНИК НА КОНІ. ЙОКУС ФОН ПОКУС НЕ ХОЧЕ ВИСТУПАТИ.

Щодня, із самого ранку, вони тренувалися багато годин підряд. По тому Чоловічок купався у покрисці від мильниці. Вони тренувалися в усіх містах, де гастролював цирк Штільке. Коли вони їхали поїздом, манекен лежав у багажній сітці їхнього купе, і вони стежили, щоб Вольдемар з неї не випав.

Вони ніколи не їздили в численних циркових вагонах, які чіпляють до товарних потягів; там був один пасажирський вагон, а в решті вагонів їхали коні, хижаци, цирковий намет, дроти з тисячами електричних лампочок, музичні інструменти, опалювальні машини, батуту, троси, пла-

кати, афіші, костюми, килими, стільці, драбини, бамбукові жердини, каси, дресирувальники, бухгалтери, майстрові з їхнім начинням, сіно, солома. У пасажирському вагоні їхав директор Браузеветтер зі своїм циліндром і своєю дружиною, чотирма дочками й двома синами, із зятями й невістками, із сімома внуками і ще... Ні, я геть заплутався... Що, власне, я хотів сказати?..

Ага, пригадав. Йокус і Максик подорожували не з цирком, а тільки в швидкому поїзді. І жили потім не в вагонах, а в готелях. Професор був, як він казав, природжений індивідуаліст.

— Я дуже люблю цирк,— признавався він.— Але тільки тоді, коли він повний людей. А ще я люблю життя і гарну погоду.

— І мене! — вигукнув щосили Максик.

— Тебе я люблю на один сантиметр більше, ніж гарну погоду,— ніжно сказав Йокус.

Уже через півроку Максик видряпувався на красеня Вольдемара, ніби альпініст на Доломітові Альпи або на гори Саксонської Швейцарії, тільки що не тримався за канат. А це було небезпечно. Адже манекен був для нього такий величезний, як для нас хмарочос.

На щастя, хлопцеві ніколи не паморочилося в голові. Наприклад, він вилазив по манекенових штанях нагору, біг уздовж ремня, підтягувався на шлейках, стрибав на краватку, по її підкладці, як по ущелині, піднімався вгору, трохи відпочивав на вузлі краватки, звідти перестрибував на вилогу піджака і через петлю для гудзика шмигав просто всередину нагрудної кишені.

Це була одна з його дивовижних гірських вилазок. Решту я не хочу так довго описувати. Ви ж бо знаєте: все, про що я розповідаю, насправді так і відбувалося. Я не хочу вам також докладніше пояснювати, чого саме Максик мусив щодня вилазити на манекена. Поки що ви можете задовольнитися тим, що Максик це вже знав. Однак він ні з ким про це не говорив. Красень Вольдемар, звісно, знав це теж. Але від манекенів ви й слова не почувєте.

Хоч би як там було, а професор дуже тішився успіхами Максика. Часом він навіть називав його «Максик-

альпініст». Це була висока похвала, і з гордоців у малого блищали очі.

Незважаючи на ці успіхи, навчання тривало б щонайменше чверть року, можливо, навіть чотири місяці, коли б якось увечері в цирку не переплутали два фракки. Які фракки? Фрак професора і фрак наїзника Галопінського. То була неймовірна подія!

Пан директор Браузеветтер і сьогодні ще вірить, що все це сталося випадково. Крім нього, в цирку Штільке ніхто в це не вірив. Жодний ковтач вогню, жодний фальшивий китаець, жодний продавець морозива і жодний канатоходець. А три сестри Марципан і поготів не вірили. Роза Марципан, найвродливіша з трьох дівчат, запевняла, що то була якась підла помста. Я гадаю, вона визначила це правильно. Може, тут відіграли роль і ревності. Бо панна Роза Марципан усім чоловікам запаморочила голову. Дарма що сама цього не прагнула.

Коли сестри, кланяючись, вискакували на манеж у коротеньких газових спідничках і трико тілесного кольору, глядачі захоплено аплодували й тупотіли ногами. Привабливішого вигляду не можна собі й уявити. Дівчата були неймовірно апетитні. Не дивно, що вони мали прізвище Марципан!

А коли вони злітали з міцно натягнуеного батута високо вгору, дедалі вище й вище, перекидалися, ширяли в повітрі або крутилися в сальто, тоді захват глядачів не мав меж. Можна було подумати, що три дівчини були не важчі за три страусових пера. Хоча насправді вони важили втрьох два центнери, а це все-таки триста фунтів!¹²

Роза Марципан, найвродливіша, важила сто п'ять (105) фунтів і вісімдесят чотири (84) грами. Це не так уже й багато. Я, наприклад, важу сто сорок два (142) фунти, а це тільки на тридцять сім (37) фунтів більше. Але жодній людині не заманеться порівнювати мене зі страусовим пером або схилитися переді мною й запевняти, що я неймовірно гарний. Зі мною такого зроду не бувало. У житті зовсім не все справедливо влаштовано.

Для тих з-поміж вас, хто не знає, що таке батут, я хочу пояснити, що він схожий на матрац. Ви теж, напевне,

¹² Німецька міра ваги тут не збігається з нашою.

часто стрибаєте в ліжку і радієте з того, як добре матрац пружинить, які ви стаєте нараз легкі та як гарно можете стрибати. Тільки батут довший і ширший за матрац і так міцно натягнений, як шкіра в барабана. Людина, яка навчилася на ньому розгойдуватись і стрибати, летить наче стріла вгору, затримується на п'ять, ба навіть на шість секунд в повітрі й може тоді перекидатись або крутитися в сальто, начебто вона важить не більше за повітряну кульку. Це людина може. Але тільки тоді, коли може.

Звичайно, треба також уміти вправно спуститися назад на батут. Бо коли людина не втрапить на нього, а впаде десь поруч, то переламає собі всі кістки. Ні, три сестри Марципан це теж уміли. Вони навчилися цього ще в дитинстві від своїх батьків, які теж були акробатами.

Та повернімося мерщій до переплутаних фраків. Хоч це не можна довести, але, мабуть, їх поміняв Фернандо, один із музичних клоунів. У цирку він грав на губній гармонії завбільшки з штахетину, а другу він мав таку невеличку, що кожного вечора її ковтав, і тоді вона грала у нього в животі. Глядачів це дуже звеселяло. А сам Фернандо був завжди сумний і похмурий. Бо він кохав панну Розу Марципан, а вона не хотіла його й знати. Вона кохала професора Йокуса фон Покуса.

Це гнівило клоуна до нестями. І тому якось він поміняв у гардеробі обидва фраки — за чверть години до початку вистави! Фрак наїзника і його циліндр він повісив на професоровий вішак. А чарівний фрак і чарівний циліндр повісив на наїзниковий вішак. А тоді навшпиньки ушився звідти.

І от маестро Галопінський вимчав на Нероні, своєму чорному, як смола, жеребці, на манеж. Тоді враз спинив його і, вітаючи публіку, підняв циліндр. У цю мить з-за циліндрової підкладки вискочив на пісок сніжно-білий кролик Альба і, смертельно наляканий, побіг, підстрибуючи, уздовж манежу! Схарапуджений кінь став дибки. Пан Галопінський заспокійливо погладив його по шні. Але саме тоді з лівого рукава фрака вилетіла горлиця Мінна і стала ширяти навкруг, шукаючи невеличкий сто-

лик з її кліткою, щоб упурхнути у відчинені дверцята. Але на манежі ще не було ні столика, ні клітки.

Жеребець знову почав ставати дибки й хвицатися передніми й задніми ногами. Оркестр заграв вальс із оперети «Легюча миша», сподіваючись, що кінь почне свій знаменитий танок. Але той і не думав танцювати, він мчав по арені, ніби на нього напав бджолиний рій. Наїзник ледве його стримував.

Глядачі з перших рядів зірвалися з місць і побігли вгору. Багато хто кричав із переляку. Якесь пані знепритомніла. Аж тут у Галопінського з правого рукава вилетіла горлиця Емма. Він ще дужче натяг вудила. Тоді кінь стрибнув угору всіма чотирма й дико заіржав. Вершник надумав заспокоїти коня батогом. Та виявилось, що то не батіг, а чарівна паличка, яка відразу ж перетворилась у величезний букет квітів! Нерон сердито вихопив у вершника з рук квіти й хотів їх зжертити. Але тут-таки гидливо їх виплюнув: квіти були з кольорового паперу.

Тепер глядачі сміялися до сліз. Кролик ставав на задні лапки. Горлиці безпорадно кружляли над циліндром. Оркестр грав веселий марш. Галопінський пришпорив Нерона, аби той нарешті отямився й пішов у такт музиці. Але жеребець не зник, щоб йому отак, при людях, стискали боки шпорами. Він почав хвицатися, труситись і крутитись, поки Галопінський — один із найкращих наїзників світу! — вилетів догори дригом із сідла й гепнувся на пісок.

А Нерон, гучно тупаючи копитами, помчав із манежу назад, до своєї стайні. Наїзник підвівся і пошкандибав, крекчучи, за ним. Публіка аж знавісніла, а там було все ж дві тисячі осіб. Цирковий намет хитався від дужого реготу. Адже ще ніхто не бачив на коні фокусника, якого кінь іще й скинув!

Пан директор Браузеветтер стояв за завісою і кричав у розпачі:

— Це катастрофа! Це катастрофа!

Галопінський, що саме дошкандибав сюди, гаркнув, скрегочучи зубами:

— Ви називаєте це катастрофою? А я кажу, що це

свинство! Неймовірне свинство! Хто це мені таке втнув? Давайте його сюди! Я кину його левам на з'їжу! Ой!

Болісно кривлячись, він узявся за попереk.

Професор вибіг на манеж, схопив кролика за вуха, прикликав обох горлиць і, коли вони врешті сіли на його протягнену руку, побіг із ними трьома за завісу, задихаючись від гніву.

— Мене навіки згальблено! — обурювався він. — Якщо президент Товариства магів дізнається про це, мені доведеться стати перед судом честі! Бо я принизив авторитет митців магії!

— Але вашої провини тут немає, — заспокоював його директор Браузеветтер.

— Я вимагаю грошового відшкодування! — заволав Галопінський. — По-перше, мене висміяли дві тисячі людей, і, по-друге, я впав з коня!

— Через десять хвилин мій вихід, — крикнув професор. — Але я й не подумаю виступати. Після того, як пан наїзник зробив мій фрак просто кумедним? Та ніколи в житті! До того ж його кінь зжер мій найдорожчий букет.

— Та він виплюнув ту гидоту! — заревів Галопінський, люто підстрибнув угору і знову зойкнув: — Ой!

— Заспокойтеся, панове! — благав директор Браузеветтер. — Треба продовжувати виставу. Що у нас далі?

— Я не виступатиму ні за яких обставин! Навіть коли ви впадете переді мною на коліна, — сказав професор. — Я забираю своїх тварин, повертаюся до готелю і там вип'ю пляшку коньяку!

— Ні, любий Йокусе! — голосно, як тільки міг, вигукнув Чоловічок із професорової кишені. — В мене гарна ідея. Постав мене до свого вуха! Це дуже важливо!

Коли Йокус підняв його, Максик щось таємниче йому зашепотів.

Професор здивовано слухав, тоді похитав головою і сказав:

— Ні. Тобі треба принаймні ще три місяці тренуватися. Тепер іще рано виступати.

Та Максик затявся.

— Тебе образили, — прошепотів він, — а ми не дамо себе ображати.

— Ні, Максику, сьогодні не треба!

— Саме сьогодні!
— Ще рано!
— Ну, будь ласка, погодься! Я хочу! Хай це буде дарунок на мій день народження! І більше нічого не даруй. Навіть іграшкової кімнати з меблями!

— Але ж твій день народження буде тільки через півроку.

— Та вже нехай, любий Йокусє!

Цієї миті професор відчув на своїй великій вушній раковині дві дрібнесенькі сльозинки. Тоді він глибоко зітхнув і сказав:

— Пане директоре Браузеветтер, я передумав. Пляшку коньяку я вип'ю потім. Я виступатиму! Оголосіть по мікрофону! І зробіть це особисто!

— З великим задоволенням! — радісно крикнув пан директор. — А що сказати глядачам?

— Скажіть, що я виступатиму сьогодні вперше із своїм учнем! А номер зветься: «Великий злодій і Чоловічок»!

Розділ дев'ятий

ДИРЕКТОР БРАУЗЕВЕТТЕР ЗАСПОКОЮЄ ПУБЛІКУ. НОВА ПРЕМ'ЄРА «ВЕЛИКИЙ ЗЛОДІЙ І ЧОЛОВІЧОК». ОГРЯДНОГО ПАНА КІСТЯКА І ДОКТОРА ГОРНБОСТЕЛЯ ОБІКРАДЕНО. КОРИЧНЕВІ Й ЧОРНІ ШНУРКИ ДЛЯ ЧЕРЕВИКІВ. МАКСИК РОЗКЛАНЮЄТЬСЯ ПЕРЕД ДВОМА ТИСЯЧАМИ ГЛЯДАЧІВ.

Пан директор Браузеветтер дотримав свого слова. Тільки-но «Буревій» — двоє славетних бігунів на роликках — під гучні оплески зник за завісою, як директор натягнув білі лайкові рукавички й дав знак капельмейстерові. Оркестр загравав туш.

Директор поважно ступив до мікрофона. В цирку стало зовсім тихо.

— Шановні глядачі! — почав пан Браузеветтер. — Як ви бачите з програми, тепер виступатиме професор Йокус фон Покус. Він — якщо мені дозволено так висловитись — найбільший маєстро з-поміж сучасних магів. Якби я взявся хвалити маєстро, то на це пішло б багато годин. А стільки часу не має жодний директор цирку.

— А шкода! — крикнув якийсь нечема.

Та інші на нього зашикали, і знову стало тихо. Тільки десь далеко, в стайні, заіржав кінь. Мабуть, то був Нерон, якому Галопінський, знімаючи сідло, дав добрячого чосу.

— Через загадкове непорозуміння,— почав свою промову пан Браузеветтер,— маестро Галопінський схопив чарівну паличку замість батога. Він мав можливість переконатись, що наїзництво і магія так само не пасують одне до одного, як шоколадний крем до маринованого оселедця або як Кельнський собор до Центрального вокзалу.

Дехто з глядачів засміявся.

— Наслідок,— пояснив директор,— надзвичайно прикрий. Бо наш видатний маг рішуче відмовляється тепер доторкнутися до чарівної палички. Я став перед ним на коліна, обіцяв подарувати мій альбом із поштовими марками. Та все марно. Він не хоче виступати.

Глядачі занепокоїлися. Вони засвистіли, загаласували. Хтось крикнув:

— Тоді хай мені повернуть гроші за квиток!

Директор Браузеветтер підніс руку.

— Професор не робитиме фокусів, любі друзі, але він виступатиме!

Люди заплодували.

— Те, що ви сьогодні побачите, ще досі ніхто не бачив. Навіть я, директор цирку, ще не бачив цього номера. І вас, і мене, нас усіх чекає світова прем'єра!

Люди заплодували ще дужче.

— Я знаю тільки назву номера! — Директор Браузеветтер звів угору руки у білих лайкових рукавичках і чимдуж крикнув: — Вистава зветься: «Великий злодій і Чоловічок»!

По тому він елегантно вклонився навсебіч і пішов. Оркестр знову загравав туш. Усі чекали. Запала мертва тиша.

— Уже час,— сказав професор.

— Уже,— прошепотів Максик з його нагрудної кишені.— Ні пуху ні пера, любий Йокусе!

— Тьху, тьху, тьху і тричі чорний кіт! — пробурмотів чарівник.

Він повагом вийшов на манеж. Спинившись посередині, уклонився і сказав, усміхаючись:

— Сьогодні, панове, ви не побачите фокусів. Сьогодні будуть тільки крадіжки. Тримайте свої кишені. Ніхто не може бути певний, коли виступаю я зі своїм юним помічником.

— А де він, ваш помічник? — спитав якийсь огрядний пан із другого ряду.

— Він уже тут, — відказав професор.

— Але я його не бачу! — крикнув товстун.

— Підійдіть, будь ласка, трохи ближче! — приязно запросив його Йокус. — Можливо, тоді ви його побачите.

Товстун, крекчучи, підвівся і почимчикував на манеж. Простягнувши професорові руку, він сказав:

— Моє прізвище Кістяк.

Це звеселило глядачів.

Товстий пан Кістяк пильно оглядівся.

— Я і тепер його не бачу.

Професор підійшов якнайближче до товстуна, подивився йому просто в очі, поляскав по плечу і сказав:

— Справа не в ваших очах, пане Кістяк, з ними всё гаразд. А проте мій помічник тут. Даю вам слово честі.

Якийсь чоловік із першого ряду крикнув:

— Це абсолютно виключено. Закладаюся із вами на двадцять марок, що ви тут самі.

— Тільки на двадцять марок?

— На п'ятдесят марок!

— Згоден, — задоволено сказав Йокус. — Підійдіть-но й ви сюди, не бійтеся! Тут ще багато вільного місця. І не забудьте взяти із собою гроші.

Підтримуючи під руку товстуна Кістяка, він став, усміхаючись, чекати на добродія з першого ряду, який заклався на п'ятдесят марок. Пан Кістяк теж усміхався, дарма що й сам не знав чого.

Добродій із першого ряду підійшов до них і назвався.

— Доктор Горнбостель, — поважно прогугнявив він. — Гроші при мені.

Вони потисли один одному руки.

— Ну, то що? — спитав професор. — Де схований мій помічник?

— Отаке вигадали! — обурився доктор Горнбостель. — Немає ніякого помічника! Я ж врешті не сліпий. І ладен удвічі збільшити заклад. Сто марок?

Професор кивнув головою:

— Сто марок, якщо бажаєте. — Йокус поплескав його по грудях. — Ваш гаманець досить товстий. Я відчуваю це крізь піджак. — Тоді він помацав пальцями крам, розстебнув середній гудзик на піджаку і сказав:

— Крам найвищого гатунку, жодного відсотка штапелю, не мнеться, створює гарну фігуру. Мабуть, дорогий кравець?

— Аякже, — гордо підтвердив доктор і крутнувся довкола своєї осі.

— Казково! — виголосив Йокус. — Хвилинку! Тут причепилася біла ниточка.

Він ізняв нитку й дбайливо погладив рукою піджак.

Товстун Кістяк покахикав і нетерпляче спитав:

— Це все добре, професоре. Найвищий гатунок, дорогий кравець тощо. А коли, власне, почнеться крадіжка?

— Ми почнемо за дві хвилини, шановний пане Кістяк. І ні на секунду пізніше. Для контролю гляньте, будь ласка, на ваш наручний годинник.

Товстун Кістяк глянув на руку, і обличчя в нього витяглося.

— Годинника немає, — сказав він.

Йокус допоміг йому шукати. Але годинника не виявилось в жодній кишені, не було й на другій руці. На підлозі він теж не лежав.

— Це дуже, дуже дивно, — сказав чарівник, розтягуючи слова. — Ми вдвох хотіли пограбувати вас за дві хвилини, а годинник уже щез!

Тоді він пильно глянув на другого чоловіка.

— Пане докторе Горнбостель, — підозріливо сказав він, — я не хотів би про вас погано думати, це зрозуміло, але... може, ви, просто з не уважності, взяли собі годинника пана Кістяка?

— Яка дурниця! — обурено вигукнув доктор Горнбостель. — Я не краду ні з не уважності, ні заради жарту. Такий солідний адвокат, як я, не може цього вчинити.

Глядачі засміялися.

Але Йокус навіть не всміхнувся.

— Дозвольте мені подивитись? — гречно спитав він.— Це простісінька формальність.

— Не заперечую! — прогугнявив адвокат доктор Горнбостель і простяг обидві руки.

Це скидалося на напад гангстера.

Йокус швидко обнишпорив усі адвокатові кишені. Нараз він вражено спинився. Тоді щось витяг і підняв високо вгору. То був наручний годинник!

— Це він! — вигукнув товстун Кістяк, стрибнув угору, наче мопс за ковбасою, застебнув годинника знову в себе на руці й сказав, скоса дивлячись на адвоката: — Слухайте, докторе! Не чекав такого від вас!

— Присягаюсь вам, що я не брав! — образився адвокат.— Маю свого годинника! — Він високо підсмикнув манжет, та враз його обличчя теж витяглося, і він крикнув: — Годинник щез!

Глядачі сміялись і гучно аплодували.

— Золотий годинник! На восьми рубінах! Справжній швейцарський годинник! — бідкався адвокат.

Йокус, усміхаючись, насварився пальцем на пана Кістяка й обшукав йому всі кишені. Врешті з правої внутрішньої кишені він видобув золотого годинника.

— Це мій! — вигукнув Горнбостель.— Це мій! Дайте сюди!

Йокус допоміг йому застебнути золотого годинника на восьми рубінах і сказав, підморгнувши глядачам:

— Так я пожартував із двома милими панамі.

Потім він звернувся вже до самих милих панів:

— Не гнівайтесь один на одного! Помиріться! Отак! Добре! Щиро дякую! — Він глянув на свого годинника.— За хвилину я берусь із помічником до діла. Ми так вас обкрадемо, що вам аж страшно стане. Та, звісно, потім повернемо вам деякі коштовні речі. Чуже добро нікому не йде на пожиток.

— Ви з вашим помічником? Його ж немає,— крикнув доктор Горнбостель.— Я з радістю одержу ваші сто марок!

— Усе в свою чергу, пане докторе,— пояснив Йокус.— За хвилину ми почнемо грабувати. Погляньте, будь ласка, на ваші годинники. Зараз сім хвилин на десяту. Звірте час за вашими!

Горнбостель і товстий пан Кістяк хотіли це зробити, та раптом водночас скрикнули:

— Знову немає! Обох годинників!

Бо й справді, обидва годинники щезли.

Усі глядачі були в захваті.

Йокус підвів руку вгору, щоб їх заспокоїти. І в цю мить якась маленька дівчинка крикнула:

— Мамусю, поглянь! У фокусника на руці аж три годинники!

Усі втупилися в професора. Він навіть сам зачудовано дивився собі на руку. Три наручні годинники виблискували в нього на лівому зап'ястку. Глядачі зайшлися реготом, вони кричали, аплодували й тупотіли ногами.

Коли збудження врешті вляглося, Йокус ввічливо повернув обидва годинники і сказав:

— Любі пані й панове, тепер я хочу запросити іще одного з-поміж вас, так би мовити,— спостерігача. Хоча спостерігати вже, власне, немає потреби. Знаєте чому?

— Бо ви можете цупити все, як сорока! — крикнула, сміючись, худюща, наче жердина, жінка.

— Помиляєтесь! — заперечив Йокус.— Тому чоловікові не доведеться спостерігати, бо вже нема чого красти. Я маю вже все.

Він поляскав собі по кишнях і кивнув пальцем двом прислужникам у лівреї.

Ті принесли стола й поставили його перед професором.

— Отже,— сказав він, звертаючись до пана Горнбостеля і пана Кістяка.— Тепер ми пограємось у Різдво. Оберніться так, щоб мене не бачити. А я покладу на стіл різдвяні подарунки. Вони всім дуже сподобаються, обіцяю вам. Правда, нових речей тут, звісно, не буде. Є кілька корисних предметів, які вам уже давно належать. Я даруватиму вам не те, що ви бажали б мати, а те, що бажали б собі повернути.

— Шкода,— сказав товстун Кістяк.— Я залюбки одержав би нову друкарську машинку.

Професор похитав головою.

— На жаль,— сказав він,— так ми не зможемо й почати. Бо доктор Горнбостель зажадає, приміром, роля

Бехштайна або орган Вурлітцера. Ну, оберніться швиденько і заплющте очі!

Обидва чоловіки не хотіли, звичайно, псувати гру. Вони повернулися спинами до столу і заплющили очі. Професор особисто переконався, що ніхто з них не підглядає.

Тоді він знову підійшов до столу і почав вивертати свої кишені й спорожнювати їх. Цьому не було кінця-краю, і глядачам аж дух забивало. Тим часом оркестр грав давню, напівзабуту музичну п'єсу «Парад гномів», яка зараз дуже відповідала подіям на манежі.

Ви, напевне, пам'ятаєте, як колись у Берліні Йокус обдурив директора готелю пана Гінкельдая, тож ви далі не будете так дивуватись, як дві тисячі глядачів у цирку. Вони вигукували «Ай» та «Ой» і навіть «Скажитесь можна!», а один крикнув: «Я збожеволію!»

Найпростіше буде, коли я складу список усіх тих речей, що професор викладав на столі. Отже, він дістав зі своїх кишень:

- 1 записник в обкладинці з червоної шкіри,
- 1 календар у синій штапельній обкладинці,
- 1 автоматичний олівець, срібний,
- 1 кулькову авторучку, чорну,
- 1 самописку, чорну,
- 1 гаманець із зміїної шкіри,
- 1 чекову книжку комерційного банку, синю,
- 1 портмоне з коричневої шкіри,
- 1 в'язку ключів,
- 1 автомобільний ключ,
- 1 пакетик цукерок від кашлю,
- 1 шпильку для краватки, золоту, з перлиною,
- 1 рогові окуляри в замшевому футлярі,
- 1 паспорт для подорожі, німецький,
- 1 носовик, чистий, білий,
- 1 портсигар, срібний або нікельований,
- 1 пачку сигарет, з фільтром,
- 1 рахунок за вугілля, ще не сплачений,
- 1 запальничку, емальовану,
- 1 сірникову коробку, напівпорожню,
- 1 пару запонок, із місячного каменя,
- 1 шлюбну обручку, з тьмяного золота,
- 1 перстень, платиновий, із лазуритом,

7 монет, загальною вартістю вісім марок десять пфенігів.

Публіка веселилась, і на кожний радісний вигук чи вибух реготу двоє добродіїв із заплющеними очима здригалися так, немов їх било струмом. Щодалі дужче нервуючись, вони обмацували собі кишені і ледве стримувались. Бо всі їхні кишені були порожні, як пустеля Гобі.

Нарешті пан професор підійшов до них, поклав руки їм на плечі і лагідно мовив:

— Любі діти, ви можете одержати різдвяні подарунки!

Тоді вони обернулись, кинулися до столу, до своїх речей, і під регіт й оплески двох тисяч глядачів стали їх мерщій ховати в кишені.

Регіт ніяк не вщухав, тож професор врешті підвів руку, і тоді стало тихо. Замок і оркестр.

— Мені приємно, що ви тішитесь,— сказав Йокус,— та, сподіваюсь, це не зловтіха. Уявіть собі, що мій малий помічник і я могли б так само обікрасти кожного з вас, як оцих добродіїв, що стоять поруч мене.

— Малий помічник! — глузливо сказав пан Горнбостель.— Я вже таке чув! Не забувайте, що ми з вами заклалися!

— Не будемо про це говорити. Хоч би там що, а я вдячний вам за активну допомогу.— Він потис їм руки, тихенько ляснув їх по плечах і сказав: — До побачення, бажаю вам успіхів у житті!

Обидва пани обернулись, щоб іти. Та, ступивши тільки два кроки, доктор Горнбостель спіткнувся і здивовано глянув собі на ноги. Один черевик спав докторові з ноги, і він нахилився, щоб його підняти. Йокус поспішив йому на поміч і приязно спитав:

— Вам не боляче?

— Ні,— пробурмотів доктор, оглядаючи черевик, що тримав у руках,— але десь подівся звідси шнурок.— Він нахилився до другого черевика, що був на нозі.— І тут шнурка немає!

— І часто це у вас трапляється? — співчутливо спитав Йокус.— Отак, без шнурків, ви виходите з дому?

Люди знову почали хихотіти.

— Безглуздя! — прогугнявив Горнбостель.— Чи я вже такий дурний?

— На щастя, я можу вам допомогти,— сказав Йокус.— Я завжди маю запасні шнурки.— Він витяг з кишені пару шнурків: — Прошу!

— Вони мені ні до чого. Мені потрібні чорні шнурки, а не коричневі.

— Я маю і чорні,— мовив Йокус і сунув руку до іншої кишені.— Ось, прошу. Що сталося? Шнурки не дуже чорні? Але чорніших вже немає.

— Ви страшенний шахрай! — крикнув доктор Горнбостель.— Це ж мої власні шнурки!

— От і гаразд,— сказав професор.— А що мені робити з коричневими? Можливо, панові Кістяку вони знадобляться?

— Мені? — спитав той.— Навіщо? Правда, черевики в мене коричневі, але...— Він передбачливо зиркнув, перегнувшись над черевом, на свої коричневі черевики сорок восьмого розміру і стелюся.

— Гей, гей! — голосно гукнув він.— Мої шнурки теж зникли! Ану, давайте їх сюди! Бо я ж і додому не втраплю! Щиро вдячний, маестро Довгі Пальці! Чого б вам не стати кишеньковим злодієм? Протягом місяця ви перетворилися б у мільйонера.

— Але тоді я не зміг би вночі спокійно спати,— відказав професор.— А сон — річ дуже важлива.

— Як на мене,— довірливо пояснив товстун,— я міг би спокійнісінько спати, коли б мав мільйон.

Та він не встиг розкрити свою чорну душу — його перепинила маленька спритна дівчинка, яку ми вже знаємо.

— Глянь-но, мамусю,— нетерпляче вигукнула вона,— у другого чоловіка раптом зникла краватка!

Дві тисячі глядачів утупились у пана адвоката доктора Горнбостеля, а той рвучко схопився за комір своєї сорочки. Справді, його гарна шовкова краватка зникла! Увесь цирк зайшовся реготом, а пан Горнбостель розгнівався.

— Годі жартувати! — спохмурнів він.— негайно розшукайте й поверніть мені краватку.

— Вона лежить у вашій нагрудній кишені, вельмишановний пане докторе! — сказав Йокус.

Тоді він подав обом панам руку і щиро подякував їм за участь у виставі.

— Нема за що,— відповів товстун Кістяк.— Але ж відпустіть мою руку. Бо ви можете і її в мене поцупити!

Він почалапав до свого місця, обережно, щоб не загубити черевиків. На півдорозі він нараз спинився і сказав:

— Чого це штани в мене сповзають? — Він розстебнув піджака й жахнувся: — Мої шлейки! Де мої шлейки?

— Та невже зникли? — спитав Йокус.— Може, я ненароком?..— Він помацав себе по кишенях і широко здивувався: — Тут, здається, щось є... Хвилинку, любий пане Кістяк, я навіть не можу уявити, щоб я... Та все ж... Я такий неухажний...— І вже він піднімав угору пару шлейок.— Ось вони!

Глядачі аж лягали з реготу. Та вони зареготали ще дужче, коли доктор Горнбостель, пов'язавши свою шовкову краватку, нервово розстебнув піджака й переконався, що шлейки на ньому. Він полегшено відітхнув і витер собі лоба, бо зі страху той зросився холодним потом. Узявши черевика, об який був перечепився, доктор пошкандибав до свого місця в першому ряду.

Оркестр загравав туш, сурмачі грали фальшиво, бо й досі сміялися. Товстун Кістяк одержав свої шлейки. А професор Йокус фон Покус елегантно вклонився.

— Чоловічок і я, ваш покірний слуга,— сказав він, усміхаючись,— вдячні вам, шановні глядачі, за вашу надзвичайну уважність.

Усі зааплодували й загукали:

— Браво!

— Чудово!

— Надзвичайно!

Доктор Горнбостель, щойно сівши, відразу схопився з місця і крикнув, розмахуючи руками:

— А наш заклад? Ви винні мені сотню марок!

Професор дав знак пану директорові Браузеветтеру, який стояв, сяючи усмішкою, край манежу. Той подав знак далі. І раптом знизу повільно піднялася довкола гратчаста загорожа, якою відокремлюють манеж від публіки, коли випускають хижих звірів.

— Тепер я покажу вам Чоловічка, що його я вчу на чарівника. Можете переконатися, що він справді існує! А грати підняли для того, щоб ви з подиву не розчавили його й мене.

Тоді професор звернувся до пана Горнбостеля:

— Отже, ви програли заклад! Та вам не треба передавати мені купюру в сто марок. Я вже взяв її з вашого гаманця. Порахуйте гроші, будь ласка!

Доктор Горнбостель порахував гроші і впав на своє місце, прошепотівши:

— Справді!

Йокус дістав Максика зі своєї нагрудної кишені, високо підняв його і крикнув:

— Дозвольте познайомити вас із Чоловічком! Ось він!

Глядачі посхоплювалися з місць, із гуркотом збігли східцями вниз і, штовхаючи один одного, притислися обличчями до ґратчастої загорожі.

— Ось він, ось! — кричали вони.

— Я не бачу!

— Та ось!

— Де саме?

— На долоні в професора!

— Ой, який малий. Завбільшки з сірник!

— Хто міг би в таке повірити!

А Максик сміявся і махав глядачам рукою.

Розділ десятий

МАШИНА ІЗ СИНЬОЮ БЛИМАВКОЮ. МАКСИК СТАЄ АСИСТЕНТОМ ЧАРІВНИКА. ОПЛЕСКИ З ДВОХ ПРИЧИН. ГАЛОПІНСЬКОМУ ПОТРІБЕН НОВИЙ БАТІГ. РОЗА МАРЦИПАН ПАДАЄ ПРОФЕСОРОВІ НА ГРУДИ. МАКСИК ЙХ ВІТАЄ.

Успіх був неймовірний, і глядачі заспокоїлися аж тоді, коли до цирку прибула поліційна машина з сиреною й синьою блимавкою. В неї посідали професор, Максик, обидві горлиці й кролик Альба. Машина закривуляла вулицями, позбавляючись автомобілів, які поспішали за ними, і під'їхала до готелю.

Трохи згодом Йокус і Максик сиділи в Червоному салоні готелю, замовивши дві кави з вершками, трохи віддихалися, розгледілись довкола й засміялися.

Старший кельнер, перш ніж замовити їм каву, повісив на дверях табличку: «Просимо не заважати!» Він теж уже чув про той сенсаційний успіх.

— Ну, ти був задоволений мною? — нерішуче спитав Максик.

Професор кивнув головою.

— Ти дуже чисто попрацював. А знаєш, я збирався зачекати ще кілька місяців.

— Але ж могло статися казна-що,— крикнув Максик.— Ми ж не могли взяти на себе провину за той ганебний випадок з твоїм фракком.

— Отаке свинство! — вилаявся професор і торохнув кулаком об стіл.— Галопінський наче глузду позбувся. А бідний кінь!

— А наш бідолашний кролик! — нагадав Максик.— Я боявся, що він з переляку помре.

— Ти аж потом умивався? — спитав, усміхаючись, професор.

— Найважче було з шлейками. Металева прищіпка з лівого боку ніяк, ну ніяк не відчеплювалась. Я зламав собі нігті на двох пальцях. На красені Вольдемарі це зробити було набагато легше.

— Зате із шнурками вийшло куди краще,— сказав професор.— Цю роботу ти виконав відмінно. Гарний був і трюк із краваткою.

— Все котилося, як по маслу,— почав Максик.— Вузол на краватці не був затягнений. Стриб — і я вже всередині.

— А тонкий шовк і не затягнеш. У цьому нам пощастило. На щастя теж можна розраховувати.

Максик набрижив лоба.

— Я хочу тебе про щось спитати, і ти не хитруй.

— Гарзд. Кажі!

— Для мене це тепер найважливіше.

— Що саме?

— Чи тепер ти віриш, що колись я стану справжнім артистом?

— Колись? — спитав професор.— Ти вже справжній артист. Сьогодні ввечері ти склав іспит на звання асистента.

— О! — прошепотів Максик. І це було все, що він зміг вимовити.

— Відтепер ти асистент чарівника.

— Як ти гадаєш, люди аплодували не тільки тому, що я маленький?

— Ні, синку. Але такі речі теж, звичайно, впливають. Коли слон Джумбо сідає на тумбу й підводить передні ноги, люди аплодують. Чого? Бо він щось уміє і бо він такий великий. Якби Джумбо був тільки великий, але нічого не вмів, люди воліли б краще залишатися вдома і лежати на дивані. Зрозуміло?

— Приблизно.

— Дві речі викликають оплески,— повів далі професор.— Ось інший приклад. Коли три сестри Марципан підстрибують з батута аж на п'ять метрів угору й роблять у повітрі сальто, глядачі захоплено їм аплодують. Чого? Бо вони це вміють і бо вони гарненькі.

— А особливо панна Роза,— додав зухвалий Максик.

— Якби ті дівчата були негарні, то вони не так сподобалися б глядачам, навіть якби стрибнули ще на два метри вище.

— Це правило стосується і клоунів?

— Звичайно! Якби клоуни не мали великого червоного носа, і зашироких штанів, і черевиків, схожих на качині дзьоби, їхні жарти не здавалися б такими кумедними.

— Це стосується й тебе? — спитав зацікавлений Максик.— Ти не такий великий, як Джумбо, і не такий малий, як я. Ти не маєш червоного носа і не такий гарний, як дівчата Марципан. А які ти маєш дві риси?

Професор засміявся.

— Цього я не знаю,— сказав він урешті.

— Але я знаю! — переможно вигукнув Максик.— По-перше, ти надзвичайний чарівник...

— А по-друге?

— Підними мене вище, я скажу тобі на вухо!

Професор підняв малого.

— По-друге,— прошепотів Максик,— по-друге, ти найкраща людина на світі.

Якусь мить було тихо. Тоді професор зніяковіло покашляв і сказав:

— Еге, еге. Хтось та має бути такою людиною.

Максик тихенько засміявся. А тоді враз тяжко зітхнув:

— Знаєш, мені часом хочеться бути таким великим, як звичайні люди. Наприклад, у цю хвилину.

— А чому саме в цю хвилину?

— Тоді я мав би справжні довгі руки й міг би тебе обійняти.

— Любий хлопчику! — вигукнув професор.

І Максик прошепотів:

— Любий, любий Йокусе!

Нарешті кельнер приніс дві чашки кави з двома ложечками.

— Куховарка, що варила каву, сердечно вас вітає,— сказав він.— Маленьку ложечку вона дарує Чоловічкові. Це найменша ложечка, яку можна було знайти на кухні.

— А чого її дарують мені? — здивовано спитав Максик.

Кельнер низенько вклонився.

— На згадку про той день, коли ти став знаменитий. Куховарка надряпала на ложці сьогоднішню дату з допомогою гостряка для шпигування.

— Гостряка для шпигування?

— Саме так,— відповів кельнер.— Тим гостряком шпигують м'ясо зайців та косуль. Куховарка не знайшла нічого гострішого.

— Щиро, щиро дякую,— сказав Максик.— Отже, куховарка гадає, що я тепер знаменитий?

— Такої думки не тільки куховарка! — почувся веселий жіночий голос. Він належав панні Розі Марципан.— Ось і я! А надворі біля готелю чатують уже перші журналісти, фотографи і дядечки з радіомовлення. Але швейцар їх не пускає.

— Його щастя! — пробурмотів професор.— А як пропустив тебе?

— Я знаю! — вигукнув хлопчик і потер собі руки.— Вона подивилася на нього, пускаючи очима бісики!

— Відгадав,— сказала Роза.— Він розтанув, як шоколадне морозиво на опалювальній батареї. Прибиральниці довелося прийти і все повитирати.

Роза подарувала Максикові маленький поцілунок, бо він сам був такий маленький, а Йокусові — ще менший, бо він був такий великий. І рішуче оголосила:

— Я страшенно зголодніла!

— На поцілунки від нас? — спитав професор.

— Ні, на печеню з косулі,— відказала дівчина.— На нашпиговану спинку косулі з картопляними крокетами і брусницями. А ви можете заплатити.

Кельнер кинувся щодуху на кухню.

Після вечері вона сказала:

— Життя чудове, мої друзі. Я смачно повечеряла, ви уславилися, а маестро Галопінському потрібний новий батіг.

— Чого раптом? — спитав надзвичайно зацікавлений Максик.

— Бо старий батіг ущент поламано,— повідомила Роза.— Кілька хвилин той батіг лупцював клоуна Фернандо. Це було занадто для бідного батога. А для Фернандо, між іншим, теж.

— То це він поміняв фраки?

Роза кивнула головою:

— Саме так. До речі, клоун зовсім не хотів зганьбити наїзника з його конем, а тільки відомого всім Йокуса.

— Йокуса? — перепитав спантеличений Максик.

— Фернандо страх який ревнивий. І він гадав, що Йокус у мене закоханий.

— Але ж це правда! — крикнув Максик.

Нараз чарівник спаленів по самі вуха і, якби міг, запався б крізь землю. Чи перетворився б у зубну щітку. Але таке можуть зробити аж зовсім справжні чарівники.

Панна Роза Марципан дивилася на нього блискучими очима.

— Це правда? — спитала вона і повільно підвелася.— То це правда? — повторила вона з погрозою.

— Правда,— похмуро відповів Йокус, розглядаючи свої черевики, начебто зроду їх не бачив.

— Мені треба було б обірвати тобі вуха,— розгнівалася вона.— Чого ти мені цього не сказав, лобуряко? Чого ти досі не укляк переді мною на коліна, нещасний? Чого ти не благав мене подарувати тобі моє марципанове серце, ледарю?

— Ось я тебе зараз відшмагаю! — сказав професор.

Вона звела вгору руки і запально вигукнула:

— Нарешті! Перше слово кохання! — і кинулася професорові на груди так, що аж забряжчали тарілки.

Максик радісно тер собі руки.

За п'ять хвилин Роза Марципан прошепотіла:

— Шкода кожного дня, коли я цього не знала. Ми змарнували так багато часу.

— Не переймайся тим,— сказав Йокус.— Ти ж іще така молода.

— Звичайно,— погодилася вона.— І марципани довго залишаються свіжими.

За п'ять хвилин хтось біля них покахикав. То був кельнер.

— Щире вітання від Максика,— сказав він.

— Де ж малий? — крикнули обоє водночас. З переляку вони стали білі, як скатертина на столі.

— Нагорі в номері. Я відвіз його на ліфті. Він сидить на балконі, біля квітів, і просить вам переказати, що він дуже задоволений.

— Який жах! — пробурмотів професор, коли кельнер пішов.— А ми нічого й не помітили. Я поганий батько.

— Отже, саме на часі вас обох доглядати! — оголосила Роза.— Ця посада ще вільна? Я хотіла б знати.

— А хто ж стрибатиме на батуті? — спитав він.

Роза всміхнулась.

— Я не маю наміру все своє життя перекидатись у повітрі. Я прагну тієї посади.

— Гаразд. Ви ангажовані,— відповів Йокус.

Розділ одинадцятий

МАКСИК НА ВАЗОНІ З КОНВАЛІЯМИ. ПАНІ ГОЛЬЦЕР ЧХАЄ. У ЛІКАРЯ, ЩО ЛІКУЄ НЕЗАДОВОЛЕНИХ ЛЮДЕЙ. ЧОЛОВІЧОК ВИРОСТАЄ І СТАЄ ВЕЛЕТНЕМ. ВІН БАЧИТЬ СЕБЕ В ДЗЕРКАЛІ. ДРУГИЙ ЧУДОДІЙНИЙ НАПІЙ. НАЙЗВИЧАЙНІСІНЬКИЙ ХЛОПЕЦЬ.

Тим часом Максик сидів на балконі, на білому фаянсовому вазоні з квітами. Вранці готельний садівник посадив у вазон двадцять конвалій, бо знав, що це улюблені Максикові квіти.

— Чи існує вірш про пахоші конвалій? — спитав колись хлопець. Однак ані Йокус, ані садівник цього не знали.

— Мабуть, цей вірш так важко написати, як зробити підряд чотири сальто,— запевнив Йокус.

— Такого сальто взагалі не буває! — вигукнув Чоловічок.

— Авжеж. У тому-то й річ,— відповів Йокус.

Як уже було сказано, Максик сидів на вазоні з квітами, прихилившись до ніжно-зеленого стебельця. Він дивився на дзвіночки конвалій, дихав пахощами, які навіть поет не може описати, і думав про життя. Люди часом це роблять. І хлопчики. І Максик теж.

Він думав про своїх батька й матір, і про Ейфелеву вежу, і про Йокуса і Розу Марципан, про переплутані фраки і про клоуна Фернандо, про розтрощений батіг Галопінського і про помічі пана Кістяка, про гучний цирк, і про тихенькі дзвіночки конвалій, і про... і... і... Тоді він заснув, і йому приснився сон.

Він біг, малесенький хлопчик біг нескінченною вули-

цею з численними крамницями, гублячись серед черевиків і чобіт, від яких не було порятунку. Життя його опинилось у небезпеці.

Перехожі поспішали, вони не бачили Максика й швидкою ходою мчали повз нього і над ним, а він, настраханий їхніми підшвами й підборами, біг зигзагом по тротуару.

Часом він чимдуж тулився до стіни якогось будинку, аби трохи віддихати, а тоді мчав далі. Серце йому калатало аж у горлі.

Якби його розтоптали, то ніхто б цього й не помітив. І Йокус марно шукав би свого Максика. Ото вийшов би якийсь двірник із мітлою, замів би його разом із газетним папером і недокурками сигарет на лопату та й кинув у смітниковий візок. Який сумний і ранній кінець спіткав би юного артиста!

Ой! Знову на нього насувається пара важких чобіт. В останню мить Чоловічок стрибнув убік. Але мало не потрапив під гострий підбор жіночого черевика.

У розпачі Максик стрибнув щосили вперед і вчепився в край якогось пальта. Він поліз угору і всівся на широкому комірі.

Комір належав драповому пальту. А драпове пальто належало жінці. Вона не завважила, що тепер іде вже не сама, і Максик міг спокійно її роздивитись.

Жінка була немолода, з приємним обличчям. Вона несла торбину з різними пакунками. Часом вона зупинялася біля якоїсь вітрини і розглядала, що на ній виставлено.

Нараз жінка чхнула і голосно сказала сама до себе:
— Бувай здорова, пані Гольцер!

Максик мало не засміявся.

Поки вона стояла перед вітриною, вивчаючи ціни на рушники, скатертини, носовики й серветки, Чоловічок знічев'я читав таблички на дверях поруч із вітриною. На них значилися: і грязелікарня для невимитих дитячих рук, і будинок відпочинку для понадкушуваних медовиків, і лікар.

Прочитавши про нього, малий затамував віддих. Невже справді є такий лікар?

На табличці стояло:

Радник медицини

Док. мед. КОНРАД ВАКСМУТ

лікує незадоволених людей.

Прийом велетнів і карликів безкоштовний.

Години прийому: весь час.

2-й поверх ліворуч.

Раптом жінка ще раз чхнула.

— Це на гарну годину,— сказала вона.— Бувай здорова! — І знову глибоко набрала повітря та чхнула.

— Будьте здорові, пані Гольцер!

— Щиро дякую,— радісно відповіла вона. Тоді схаменулась, огледілася навколо і спитала: — Хто побажав мені здоров'я?

— Я! — весело вигукнув Максик.— Але ви не можете мене побачити, бо я заввишки з п'ять сантиметрів і сиджу на комірці вашого пальта.

— Дивись не впади! — занепокоїлася вона і ступила ближче до дзеркальної вітрини.— Здається, я тебе вже бачу. Хлопче, хлопче, який же ти маленький! Такого не щодня зустрінеш! Хочеш піти до мене додому? Ти зголоднів? Стомився? Чи не болить тобі живіт? Хочеш, я покладу тобі вдома грілку?

— Ні,— відказав Максик.— Ви дуже славна людина. Я б тільки просив вас віднести мене на другий поверх ліворуч і подзвонити лікареві Ваксмуту. Я до тих дзвоників не можу дотягтися.

— Тільки й того? — здивувалася пані Гольцер, увійшла в парадні двері, важко піднялася сходами на другий поверх і натисла на дзвоник.

Тут вона прочитала табличку.

— Де таке чувано? Фахівець, що лікує незадоволених людей? — Вона засміялася.— На мені він не забагатіє! Гадаю, що той чоловік може...

Вона не встигла сказати, що, на її думку, може радник медицини, як двері розчинились і вони побачили літнього пана у білому халаті, обличчя в нього геть позаростало волоссям. Він уважно оглянув пані Гольцер з голови до ніг і похитав головою.

— Ви, либонь, помилилися дверима? — похмуро спитав він.— У вас такий задоволений вигляд, що в мене голова заболіла.

Жінка засміялась йому просто в вічі.

— Ой, ви схожі на отруйний гриб! — крикнула вона.— Вам треба піти до лікаря! Приміром, до лікаря Ваксмута!

— Безнадійно! — пробурмотів він.— Я можу зарадити всім людям, тільки не собі.

— Отакі вони, лікарі! — оголосила пані Гольцер і хотіла ще щось додати, та раптом знову чхнула.

— Будьте здорові, пані Гольцер! — сказав Чоловічок. Радник медицини витріщив очі.

— Сто чортів,— буркнув він,— оце пацієнт на мій смак!

Він миттю схопив Максика і грюкнув дверима перед самим носом пані Гольцер.

— Чим ти незадоволений? — спитав лікар, коли вони зайшли до приймальні.

— Я хотів би бути вищим,— відповів Максик.

— Яким заввишки?

— Не знаю.

— Завжди одна й та сама кумедія,— пробурмотів радник медицини.— Кожний знає, чого він не хоче. А чого він хоче, цього ніхто не знає.

Він розчинив скляну шафу, дістав звідти кілька кольорових пляшечок із ліками й ложку.

— Якої ти думки про два з половиною метри? — сухо спитав він.— Вищим я тебе не можу зробити, бо тоді ти чіплятимешся за стелю. Ну? Відповідай!

— Два метри з половиною? — Чоловічок боязко глянув на люстру.— А якщо... якщо мені... тобто, якщо потім нам це не сподобається?

— Тоді я дам тобі інші ліки, і ти знову станеш менший.

— Гаразд,— сказав Максик тремким голосом.— Будь ласка, спробуймо на два з половиною метри.

Радник медицини щось пробурмотів у свою кошлату бороду, накрапав із зеленої пляшки кілька краплин на ложку і звелів:

— Розтули рота!

Чоловічок роззявив якнайширше рота і відчув на язичку якусь пекучу рідину.

— Ковтни!

Чоловічок слухняно проковтнув зелену рідину. Вона обпекла йому горло і вогнем потекла в живіт.

Кошлатий бородань глянув на хлопця блискучими очима і пробурмотів:

— Зараз почнеться!

І справді!

Нараз щось загримотіло Максимові в вухах. Руки й ноги йому засмикало. Ребра заболіли. Боляче було доторкнутись і до волосся та шкіри на голові. Хрустіло в колінах. Перед очима крутилися кола, барвисті, як веселка, і сотні срібних та золотих кульок і зірок кружляли в танку. Він ледве упізнавав свої руки. Вони ставали дедалі довші й ширші. Хіба це його руки?

Він уже невиразно бачив, що скляна шафа стала менша, а календар на стіні опустився зовсім низько. Потім щось тихенько задзвеніло — то Максик зачепив носом люстру. І врешті він відчув поштовх, як буває в ліфті, коли той враз зупиняється.

Барвисті кола тепер повільніше крутилися перед очима. Кульки й зірочки вже не танцювали. Гримотіння у вухах стихилося. До волосся вже можна було доторкнутись, ноги й руки теж не боліли.

Почувся голос задоволеного радника медицини:

— Два з половиною метри.

Але де ж він, той лікар із кошлатою бородою і похмурим обличчям? Шукаючи його, Максик розглянувся довкола. Карниз, на якому висіли гардини, був на рівні його носа. Люстра, яка ще й досі трохи дзвеніла й хиталася, висіла біля Максимових грудей. Вгорі на шафі лежав шар пилюки завтовшки з палець. Пилюка лежала й на білій лакованій рейці, якою за півметра до стелі закінчувалися жовті шпалери. В кутку високо над дверима лазив по своєму гнізду чорний павук. Максик злякано відсахнувся. При цьому він потрапив рукою на високий книжковий стелаж, і з верхньої полиці на підлогу злетіла книжка.

Лікар Кошлатий Бородань засміявся. То скидалося на мекання старого цапа. Потім він глузливо крикнув:

— Чи хто таке бачив? Я перетворив його на велетня, а велетень злякався павука.

Максик сердито глянув униз, туди, де стояв письмовий стіл. Радник медицини й досі мекав.

— Чого ви глузуєте з мене? — спитав Чоловічок, який раптом став велетнем.— Врешті, я зовсім не вчився на велетня, коли мав п'ять сантиметрів зросту! Ви коли-небудь тремтіли зі страху?

— Ні,— сказав Кошлатий Бородань.— Зроду не тремтів. Мені нема чого лякатися. Якщо на мене здумає напасті лев і стрибне, я ту ж мить перетворю його на зяблика чи на метелика.

— То ви зовсім не радник медицини?

— Ні. Але я й не фокусник, як твій Йокус.

— А хто?

— Я справжній, справжнісінький чарівник.

— Ой! — прошепотів Максик.

З переляку він притулювся до шафи. А що вона була хитка, то тепер тремтіли обоє — шафа й велетень Макс.

— Сідай на стілець, щоб ти зміг подивитись у дзеркало,— наказав чарівник.— Ти ж зовсім не уявляєш, який тепер у тебе вигляд.

Максик сів, глянув у дзеркало, здригнувся і крикнув у розпачі:

— Боже мій! Це я такий? Це справді я?

Нажаханий хлопець затулив руками обличчя.

— А я гадаю, що ти цілком пристойний,— сказав чарівник.— Але твоєму смакові ми, здається, не догодили.

Максик шалено похитав головою і в нестямі крикнув:

— Я просто огидний. Жираф проти мене — красень!

— А яким ти хотів би, замість цього, стати завбільшки? — спитав чарівник.— Тільки тепер гарненько подумай!

— Я знав це з самого початку,— відповів пригнічено Максик.— Та мені було страх як цікаво, а тепер я надавав би собі ляпасів по обох щоках.

— Який ти хочеш бути на зріст? — рішуче спитав Кошлатий Бородань.— Не розводься про це так довго.

— Ой,— зітхнув Максик,— ой, пане чарівнику, я хотів би стати таким, як звичайнісінький хлопець мого віку! Не вищий і не менший, не товщий і не тонший, і зовсім не вартий уваги, як рідкісна поштова марка чи тригорбий верблюд, не зухваліший, і не боязкіший, і не розумніший, і...

— Гаразд! — буркнув чарівник і узяв червону пляшечку та ложку.— Ти хочеш стати звичайним хлопчиськом? Нічого немає простішого. Розтули рота!

Максик, цей велетень у два з половиною метри заввишки, тут же роззявив рота і проковтнув густий червоний сік. І навіть облизав ложку.

Знову щось засвистіло й загриміло йому у вухах. Заболіла голова. Ребра й кінцівки рипіли й тріщали. Серце шалено колотилося. Перед очима кружляли яскраві кола, немов фейерверк.

А тоді все стихло.

— Поглянь у дзеркало,— звелів чарівник.

Максик ніяк не наважувався це зробити. Потім трохи, на кілька міліметрів, підняв вії. Тоді широко розплющив очі, схопився зі стільця і з радісним криком підняв догори руки.

— Справді,— щосили кричав він.— Справді! Справді! Справді!

А в дзеркалі розмахував руками якийсь хлопець, гарний хлопець дванадцяти чи тринадцяти років. Максик підбіг до дзеркала й обома руками притулився до нього, немов хотів обійняти своє відображення.

— Це я? — спитав він.

— Це ти! — прохрипів чарівник і засміявся.— Це Макс Піхельштайнер, звичайнісінький хлопець майже тринадцяти років.

— Я такий щасливий! — тихо мовив Максик.

— Сподіваюсь, ти будеш взагалі щасливий,— сказав радник медицини.— А тепер катай звідси!

— Як я можу вам віддячити?

Чарівник підвівся й показав на двері.

— Не треба дякувати, йди!

Розділ дванадцятий

«ОТ ЖЕ БОВДУР!» ДИВНІ РЕКЛАМИ В МІСТІ. ДИРЕКТОР БРАУЗЕВЕТТЕР РАПТОМ СТАЄ БРАУЗЕПУЛЬВЕРОМ, А ГАЛОПІНСЬКИЙ — АЛЮРСЬКИМ. ВОНИ ГЛУЗУЮТЬ З ХЛОПЦЯ. НАВІТЬ ЙОКУС ЙОГО НЕ ВПІЗНАЄ. МАКС І МАКСИК. ТО БУВ ТІЛЬКИ СОН.

Тепер він був, нарешті, такий завеликий, як і слід бути хлопчині. Всі діти гадають, що це звичайна річ. А в нього було зовсім нове, дивне відчуття. І він став таким гордим, що ладен був спитати в кожного перехожого на вулиці: «Що ви про це скажете? Можна здуріти, еге ж?»

Звісно, він цього не казав. Адже люди могли здивуватися й відповісти: «З чого здуріти? Хлопців такого зросту — як піску на морському березі».

Але деякі перехожі дивувалися й тоді, як Максик до них і не заговорював. Бо він саяв, наче виграв у лотерею. І до того ж поведивсь якимось дивно: раптом здригався або навіть відскакував убік, немов боявся, що його розтопчуть ногами. Бо в ті хвилини він забував, що він уже зовсім не Чоловічок. Хоча тепер він бачив не підшви й підбори, як колись, а обличчя, і капелюхи, і шапки. Із звичками саме так і буває. Їх позбутися важче, ніж хронічного нежиття.

Було і ще щось надзвичайне в його поведінці. Він раз у раз спинявся перед вітринами. Не заради гарних, цікавих речей за склом. А заради гарного, чудового, як він вважав, хлопчика, який відбивався у склі. Він ніяк не міг надивитися на себе. Раптом позад нього хтось голосно сказав:

— От же бовдур!

Хтось виявився хлопцем, заввишки з нього, з білявим, як солома, чубом і щербатим ротом.

— Це вже десята вітрина, де ти на себе витріщаєшся, — визначив хлопець. — Більшого дурня я за все своє життя не бачив. Наступного разу ти вже й цілуватимеш себе в скло. Або ще освідчишся собі в коханні!

Звісно, Максик образився. Але той хлопець не міг же знати, як воно все сталося. Тож він мирно сказав:

— Одчепись!

Але хлопець із солом'яним чубом і не подумав одчепитись, а глузував далі:

— А хода в тебе така, як у немовляти, що тільки вчиться ходити! Дай мені, бебі, рученьку, щоб ти не розчерепив собі голівки!

Максика це почало дратувати.

— Зараз ти відчуєш мою рученьку на своєму кирпатому носі! — крикнув він.

— Ой, як я боюся! — глузував той.— Ходити ще не навчився, а хоче зі мною битися! Ха-ха-ха!

Максикові це вже було занадто. Його гнів вилився, наче суп із каструлі. Він замахнувся, ударив, і білявий хлопець уже сидів на асфальті, підтримуючи лівою рукою щелепу. Враз Максик отямився.

— Мені шкода,— сказав він.— Це вперше в житті я гось ударив.

І пішов своєю дорогою.

Крім дзеркальних вітрин, Максика з кожною хвилиною більше цікавили тумби з рекламами. Хоч куди б він глянув, скрізь бачив себе. Тобто в рекламах ішлося не про звичайного хлопця, яким він був тепер, а про Чоловічка, учня фокусника, маленького помічника знаменитого професора Йокуса фон Покуса, вони разом виступали в цирку Штільке, викликаючи у глядачів буревій оплесків. Скрізь можна було побачити Максика Піхельштайнера, але підписи під його портретами були якісь дивні. Здавалося, що афішні тумби повиносили з божевільень.

На одній рекламі він стояв, спершись на сірникову коробку, завбільшки таку саму, як він, але коробка і Максик були принаймні два метри заввишки. Реклама сповіщала:

На іншій рекламі Максик тримав обіруч сріблясто-блискучу електробритву, набагато більшу за звичайну, а літери зухвало запевняли:

Максик подумав: «Яке зухвальство! Мені доведеться чекати принаймні ще чотири роки, поки в мене почне рости борода! Ото Йокус здивується, коли прочитає таку дурницю!»

Однак і інші реклами були не кращі. На третій, де він курив сигарету, стояло великими літерами:

Кумедні люди! Чого тільки вони не вигадують, щоб продати свої вироби! Намагаються переконати перехожих, що Чоловічок поводить ся як дорослий. А всі ж знають, що він іще хлоп'я.

Угорі ліворуч наклеєно ще одну рекламу з його зображенням! Він балансує із келихом у руках, звідки здійснюються перлисті бульбашки, а текст оповіщає:

«Яка дурниця! — подумав Максик. — Йокус часом слушно казав, що рекламні дядьки на все здатні! Невже люди, прочитавши ці реклами, справді помчать прожогом до крамниць, аби купити бритви, сигари й шампанське — все, що їм так настирливо пропонують?»

Хлопець хотів уже йти далі. Та нараз його погляд затримався на невеличкій, скромній афіші, яку він попервах і не завважив. На афіші не було кольорових малюнків. Не було й фото. Але її текст вжахнув хлопця:

«Боже мій! — подумав Максик.— А раптом сьогодні середа, або субота, або неділя? Треба хутчій бігти на денну виставу! Адже Йокус не знає, де я!»

І він зірвався з місця й побіг щодуху.

У цирку, посередині манежу, сидів пан директор Браузеветтер, у чорному циліндрі й білих рукавичках, та читав газету.

Коли Максик як буря увірвався туди, він здивовано глянув на нього і спитав:

— Що сталося?

— Даруйте, будь ласка,— крикнув хлопець, відди-хуючись.— Я не знаю, чи сьогодні — середа?

Директор високо звів брови.

— Або субота? — сказав Максик.— Або неділя?

— Як ти поводишся? — спитав роздратований дирек-тор.— Вриваєшся до цирку й питаєш, чи сьогодні середа! Це межує з порушенням недоторканності житла!

І директор знову схилився над газетою.

— Але ж, пане директоре Браузеветтер...— Максика наче громом прибило. Чого директор такий непривітний до нього, до нового улюбленця публіки?

— Ти навіть не знаєш, як мене звати!

— Браузеветтер...

— Від дня народження мене звати Браузепульвер,— сердито пояснив директор.— Не Браузевассер і не Браузе-веттер, а Браузепульвер. І не Юкпульвер, і не Шляфпуль-вер, а як?

— Браузепульвер,— тихо підказав Максик.

Краще б він під землю провалився! Аж тут вийшов з-за завіси наїзник Галопінський і спитав:

— Чого ви так гніваєтеся, пане Браузепульвер?

— Ви погляньте на цього хлопчиська,— сердито від-повів директор.— Вбігає сюди, на манеж, питає мене, чи сьогодні середа, і називає мене Браузеветтером!

— Забирайся звідси! — прошипів наїзник.— Ану геть!

— Але ж, пане Галопінський...— почав був переля-каний Максик.

— Ось бачите! — крикнув директор і сплеснув руками в білих рукавичках.

— Мене звати Алюрський, а не Галопінський! — крик-нув розлючений наїзник.

— І сьогодні четвер, щоб ти знав, телепню,— пробубнів директор.— Іди додому і роби уроки.

— Але ж я артист,— боязко зауважив Максик.

— Ще цього бракувало! — вигукнув директор.— Що далі, то гірше. А що ж ти вмієш? Ну, наприклад!

— Я вмію витягати шнурки з черевиків,— прошепотів Максик.

Тепер закричали обидва чоловіки разом. Напівсміючись і напівгніваючись. Обличчя в них були такі, наче з ними зараз станеться щось лихе.

— Це вже занадто! — прогарчав директор.

Наїзник стиснув кулаки:

— Він вміє шнурки з черевиків витягати. Ми це вміли, ще буди трирічними!

Директор сопів, як морж.

— Здуріти можна! — стогнав він.— Хлопець уміє витягати шнурки з черевиків! То він геній!

— Я вмію і шлейки розстібати,— прошепотів Максик із сльозами в голосі.

— Ну, годі! — гримнув директор.— Бо це вже верх зухвальства!

— І розв'язувати краватки я вмію,— тихо й жалібно вів далі Максик.

Тут наїзник кинувся до нього, схопив за комір і взявся щосили трясти.

Директор, стогнучи, підвівся.

— Дайте йому добряче по задньому місцю! — звелів він.— А тоді викиньте на вулицю.

— З великим задоволенням,— відповів наїзник і вправно поклав хлопця собі на коліна.— Шкода тільки, що немає при мені нового батога,— додав він і заходився бити хлопця.

— Пробі! — закричав Максик, і цей крик залунав аж під стелю.— Про-о-о-бі!

У цю мить з-за завіси вийшов на манеж професор Йокус фон Покус і спитав:

— Хто тут так жалісно репетує?

— Це я, любий Йокусе! — крикнув хлопець.— Прошу тебе, прошу, врятуй мене. Вони мене не впізнали!

Він вирвався з рук Галопінського, кинувся до професора і, задихаючись, знову крикнув:

— Вони мене не впізнали!

— Спокійно! — сказав професор. Він поглянув на хлопця і спитав: — Вони тебе не впізнали?

— Ні, любий Йокусе.

— А хто ти такий? — обережно спитав професор. — Я теж тебе, звичайно, не знаю.

Хлопцеві зробилося так зле, ніби земля розступалася в нього під ногами. Йому запаморочилося в голові, все закружляло перед очима.

— Йокус теж мене не впізнає, — прошепотів він. — Навіть Йокус не впізнає.

По щоках у нього котилися сльози.

Довкола стало зовсім тихо. Навіть директор і наїзник замовкли.

— А звідки ми можемо один одного знати? — безпорадно спитав професор.

— Але ж я твій Максик! — заплакав малий. У розпачі він затулив обличчя руками. — Я ж Максик Піхельштайнер!

— Ні! Ти брешеш! — почувся дзвінкий хлоп'ячий голос. — Максик Піхельштайнер — це я!

Великий хлопець опустив руки і розгублено втупився в нагрудну кишеню професора Йокуса. Звідти визирав Чоловічок, люто розмахуючи руками.

— Віднеси мене, будь ласка, подалі від нього! Я терпіти не можу брехунів!

— Любий Йокусе! — вигукнув великий хлопець. — Зостанься тут! Тут, біля мене! Адже в усьому світі я маю тільки тебе!

— Але ж, Максику, — сказав професор. — Чого ти так сильно плачеш? Я ж біля тебе і завжди буду біля тебе. Тобі щось лихе приснилося?

Максик розплющив очі. Ще на віях у нього бриніли сльози. Але він побачив над собою заклопотане професорове обличчя, відчув пахощі конвалій і зрозумів, що сидить у вазоні з квітами. На балконі їхнього номера в готелі. А те йому тільки наснилося, і знов усе було гаразд.

Розділ тринадцятий

ТО БУВ ТІЛЬКИ СОН. ВЕЧІРНЯ РОЗМОВА. ПРО ВИНАХІДНИКА. ЗАСТІБКИ «БЛИСКАВКА». ЩО ТАКЕ «БАГАТО»? МАКСИК ЗОВСІМ НЕ ВТОМИВСЯ. ЗАВЯТІ ХЛОПЦІ Й ВЕЛИКИ ДРУЗІ.

— То справді був тільки сон? — Чоловічок полегшено відітхнув. Йому ніби камінь упав із серця. — Ой, любий Йокусе, яке щастя, що ти знову мене впізнаєш!

— Я тебе не впізнавав? Не кажи дурниць.

— Бо я був тоді великий, — пояснив Максик. — Такий, як інші хлопці мого віку. А водночас я був малий, як оце тепер, і сидів у тебе в нагрудній кишені!

— Максик і Макс водночас? Отакої! Хіба це можливо? Чоловічок засміявся. Правда, горло йому ще й досі трохи стискало. Але він уже відчував: невдовзі йому знову буде добре.

— Візьми мене, будь ласка, в руку, — сказав він. — Тоді я краще відчуватиму, що ти мене борониш.

— А до того ж на балконі стає холодно, — додав Йокус і взяв його з вазона. — Тепер викупайся в мильниці й лягай у сірникову коробку. Та перш ніж заснути, розкажи мені, що тобі снилося.

— Усе розказати? Геть усе?

— Звичайно. З усіма подробицями. На сни часом теж треба зважати. — Раптом Йокус злякався. — Ти голодний? Чи, може, уві сні ти їв гарячі сосиски?

— Ні, — відповів Максик. — Уві сні я нічого не їв. Та я однаково не голодний.

При світлі нічної лампочки Максик розповідав свій сон. Довго, з усіма подробицями. Про добру пані Гольцер та як вона чхала. Про професора Ваксмута, справжнього чарівника, який спершу зробив Максика велетнем, а тоді перетворив у звичайного хлопця. Він розповів також і про сутичку з білявим лобурякою. І про тумби з дурними рекламами. І про цирк, про директора Браузепульвера і наїзника Алжурського. І нарешті про смертельний жах від того, що Йокус, який прийшов тоді в цирк, тримаючи в кишені Чоловічка, не впізнав його, справжнього Максика.

Йокус довгенько мовчав. Потім відкашлявся і сказав:
— Усе зрозуміло. Сон тебе виказав. Ти краще волів би бути звичайним хлопцем, ніж Чоловічком.

Максик сумно кивнув головою:

— Це правда. Тільки я нікому цього не казав. І тобі теж. Хоча кажу тобі геть усе.

— І раптом, коли ти став звичайний на зріст, тебе поймав жах.

— Еге,— ледь чутно мовив Максик.— Якось ти казав, що треба кимось бути і щось уміти. А я нараз став ніким і ніби нічого не вмів. Коли я сказав директорові й Алюрському, що можу витягати шнурки з черевиків, вони аж лягали зі сміху.

— Бо ти був великий! Кожний хлопець може таке зробити. Тільки коли це робить Чоловічок, ніхто не бачить. Це можеш тільки ти й більше ніхто.

— Хіба це багато?

— Ні,— підтвердив Йокус.— Це небагато. Справді. Тільки це краще, ніж нічого не вміти. А хто на світі може багато зробити? Був такий випадок: один чоловік довгі роки сидів у в'язниці й винайшов застібку «блискавка». Тепер її можна побачити на кожній валізці і майже на кожній сукні. Чоловік винайшов «блискавку». Це — багато?

Максик уважно слухав.

— Або якийсь чоловік пробіг на десяту частку секунди швидше за всіх інших спринтерів на землі,— вів далі Йокус,— і глядачі на стадіоні захоплено кидають угору капелюхи. Але я капелюха не скину. Поставлено новий рекорд? Дуже приємно. Я теж радію і плещу в долоні. Та хіба це — багато?

— Може, й небагато,— озвався Чоловічок.— А що ж тоді більше? І що таке взагалі — багато?

— Відвернути війну,— сказав Йокус.— Ліквідувати голод. Знищити хвороби, які досі мали за невиліковні.

— Ми обидва цього не годні зробити,— зауважив Максик.

Йокус кивнув головою.

— Ми обидва цього не годні зробити. Шкода. Наше мистецтво цього не сягає. Ми можемо тільки викликати в людях подив і сміх. На манію величі ми не занедаємо.

Хоча завтра вранці всі газети тільки про нас і галасуватимуть.

— Справді?

— Вони просто шаленітимуть, хлопчику. Отак. А тепер — спати! Завтра нам рано підводиться.

І Йокус поклав голову на подушку.

— Мені здається, я зовсім не втомився, — озвався Чоловічок.

— Вельмишановний пане Піхельштайнер! — сказав професор. — Чи не будете ви такі ласкаві загасити свічку?

Максик захихикав і вимкнув світло.

— Отже, я знову маленький, — бурмотів він у темряві. — І коли ти поблизу, мені добре.

— Спи, спи!

— Ми обидва завзяті хлопці, — визначив Максик. — Хіба ні?

— Авжеж, — пробурмотів Йокус. — Завзяті хлопці й великі друзі.

— Великі? — здивувався Чоловічок. — Я малий, а ти теж не дуже великий, хіба як убираєшся у свій чарівний фрак.

— Спи, спи! — звелів професор і позіхнув так голосно, що навіть конвалії на балконі його почули.

— А як у тебе справи з марципановою дівчиною? — тихенько спитав Максик.

— Треба спа...

— Я вже сплю, — мерщій сказав Чоловічок і затулив собі рота й очі. Чи він справді відразу заснув, я не знаю. Бо, по-перше, в кімнаті було дуже темно. А по-друге, мене взагалі там не було.

Розділ чотирнадцятий

СЛАВА З САМОГО РАНКУ. ТЕЛЕФОННІ ДЗВІНКИ. ПЕРШИЙ ВІДВІДУВАЧ — ДИРЕКТОР БРАУЗЕВЕТТЕР. ГРОШІ — НЕ ГОЛОВНА РІЧ, АЛЕ НАЙВАЖЛИВІША З ДРУГОРЯДНИХ. КРОЛИК У ЧУЖОМУ ЦИЛІНДРІ. ГАЗЕТНІ ПОВІДОМЛЕННЯ Й ЧУТКИ.

Наступний день був надзвичайний. Максик прокинувся знаменитим.

Головний швейцар, який за свої сорок років служби

в готелі дістав не тільки чималу плоскостопність, але й чималий досвід, уже вранці, о дев'ятій годині, сказав телефоністкам:

— Від такого успіху в голові може замакітритись, любі пані. Хлоп'я уславиться, як Пізанська вежа. Запам'ятайте мої слова!

— День і ніч пам'ятатимемо! — щиро запевнила панна Арабела, а інші дівчата захотіли, прикривши долонями телефонні трубки.

Та сьогодні дівчатам не довелося довго сміятися. Телефони дзвонили безупинно. Світ хотів усе знати про Чоловічка. Якесь надзвичайно схвильована пані навіть спитала, чи Чоловічок уже одружений.

— Учора ввечері я бачила його в цирку,— сказала вона,— і була просто зачарована. Він іще вільний?

— На жаль, ні,— відповіла панна Арабела.— Шість років тому він заручився з австралійською кронпринцесою. А та його не віддасть.

— Що йому робити у тих кенгуру? — засмучено спитав жіночий голос.— Я маю крамницю дитячого одягу. Це було б для нього куди корисніше. З'єднайте мене, будь ласка, з його кімнатою!

Панна Арабела заперечливо похитала кучерявою головою:

— Це неможливо, шановна пані! Нам не дозволено йому заважати. Краще напишіть йому листа. І не забудьте вкласти свою фотокартку. Юний пан дуже шанує вроду.

Звичайно, не всі казали по телефону такі дурниці. Та однаково сотні розумних абонентів потребували часу й нервів. Дівчатам на комутаторі та швейцарові біля дверей вже паморочилося в голові.

Тим часом Йокус і Максик сиділи на балконі й спокійно снідали.

— Не облилуй, будь ласка, ложку з джемом,— нагадав професор.

— Від сьогодні це вже дозволяється,— запевнив Максик.— Така славетна людина, як я, може це робити.

— У тебе якесь дивне уявлення про славу,— сказав Йокус.

Обидві горлиці сиділи на ящику з квітами. Кролик висунув голову між балконними ґратами. Для них трьох цей день, що приніс Максикові славу, був звичайнісінький, як усі інші.

Чоловічок весело підморгнув їм.

— Мінна, Емма і Альба,— перелічив він.— Бракує тільки Розі.

Тут у двері тричі постукали, і зайшов перший відвідувач.

То була не Роза Марципан, а пан директор Браузеветтер. Однією рукою він скинув циліндр, а другою простяг ранкові газети.

— Успіх сенсаційний,— прокректав він й опустився на стілець.— Газетярі, хоч і не були на виставі, всі в шаленому захваті. Перед готелем позбиралося безліч цікавих. Ліфтер на рік постаршав. А швейцар загубив голову й не може її знайти.

Максик сміявся, а Йокус переглядав газети з першими короткими повідомленнями про величезний успіх його й Максика.

— Лавина помчала,— задоволено сказав він.

— І мчить уперед, пане професоре,— зауважив Браузеветтер.— Шкода, що нам доведеться розлучитись.— І він похмуро втупився в підлогу.

— Що-о-о?— спитав Чоловічок.— Я нічого не розумію.

Браузеветтер провів рукавичкою по циліндру.

— Пан професор мене, звісно, розуміє.

— Авжеж,— і Йокус кивнув головою.

— Сьогодні вночі я й на мить не заплющив очей,— сказав Браузеветтер і поставив циліндр собі під стілець.— Я рахував і рахував. Нічого не виходить. Не можна, мабуть, сказати, що цирк Штільке нічого не вартий, він здавна користується у фахівців і глядачів авторитетом. Але від учора ви обидва стали світовими зірками, а їх я не спроможний оплачувати.

— Але ж ви ще не знаєте нашої вартості,— заперечив Йокус.

— Ні. Та я не сьогодні народився. Я знаю, які суми вам запропонують інші антрепренери. З ними я не можу конкурувати. Бо я солідний підприємець. Якийсь інший

директор, можливо, подумав би: «З такими світовими зірками в моєму цирку щовечора буде аншлаг, навіть якщо я вижену на вулицю родину Бамбусів...»

— Ні! — вигукнув Максик.

— «Або якщо я продам слонів у зоопарк...»

— Ні! — вигукнув Максик.

— «Або коли я вижену з роботи ковтачів вогню і трьох сестер Марципан...»

— Ні! — сердито закричав Максик.— Не робіть цього!

— Та я й не зроблю,— з гідністю пояснив директор Браузеветтер,— і саме тому нам доведеться з вами розлучитись.

— Розкрийте свої карти! — сказав Йокус.— Скільки ви можете нам платити?

— Учетверо більше, ніж дотепер. Але інші запропонують вам у десять разів більше.

— Та ні,— заперечив Йокус,— у двадцять разів більше. Сьогодні вночі я теж трохи рахував. І ви, шановний пане директоре, можете нам платити більше, ніж учетверо, не закладаючи в ломбарді свого циліндра чи двох слонів.

— Скільки?

— У п'ять разів більше.

Директор Браузеветтер страдницьки всміхнувся:

— Це тільки тоді, якщо я відучуся курити сигари.

— Ваш продавець сигар у це не повірить,— мовив Йокус.

— Він, звісно, не повірить,— і Браузеветтер стомлено посміхнувся.

— Ти все зрозумів, Максику? — спитав Йокус.— Тільки поклади ложку із джемом, а тоді відповідай.

Максик слухняно відклав ложку і сказав:

— Я все зрозумів. Ми можемо десь в іншому місці теж заробити в п'ять разів більше, як і в директора Браузеветтера, ні, Браузеветтера, коли він відучиться курити сигари.

— Кмітлива дитина,— зауважив директор.

— Але,— вів далі Чоловічок,— хіба цирк Штільке завдяки тому, що ми так уславилися, не може збільшити ціну квитків? На якісь дрібняки! А потім ці дрібняки віддати нам?

— Небезпечна дитина,— визначив директор і аж спітнів.

— Принаймні непогана ідея,— сказав Йокус.— Але до діла, хлопчику! Ти і я, ми тепер компаньйони, і від сьогодні твоя думка важить так само, як моя власна.

— Чудово! — вигукнув Чоловічок і з насолодою потер собі руки.

— То що ми зробимо? Залишимося у директора Браузеветтера? Або за більшу в п'ять разів платню виступатимемо в іншому цирку чи у відомому вар'єте, приміром, у «Лідо» в Парижі? Гарненько подумай перед тим, як відповісти! Через наше рішення ми можемо втратити багато грошей.

Максик набрижив лоба.

— А ти вже знаєш, чого ти хочеш?

— Знаю.

— Здається, я теж знаю,— сказав Чоловічок.— Я хотів би zostатися в пана Браузеветтера. Колись він прийняв до цирку моїх батька й матір і завжди був добрий до мене. Як рідний дядько.

— Bravo! — вигукнув Йокус.— Отже, ми однієї думки.— Він повернувся до директора цирку.— Наше рішення одностайне. Ми застаємось у вас.

— О! — пробурмотів Браузеветтер.— Це шляхетно. І він розчулено витер собі очі.

— Детальніше ми все обговоримо після обіду,— всміхаючись, сказав Йокус.— Для мого партнера і для мене, як ви могли вже помітити, гроші — не головна річ у житті, але...

— Але що? — спитав зацікавлений Максик.

— Але найважливіша з другорядних.

Директор швидко вклонився.

— Звичайно, пане професоре! Звичайно! Та чи можу я повідомити пресу й радіо, що ви залишаєтесь у мене?

Йокус кивнув головою:

— Будь ласка, добродію.

Браузеветтер аж підскочив.

— Тоді я не баритимусь.

Він підхопив з-під стільця свого циліндра і з радощів почепив його набакир. Але циліндр шалено захитався на всі боки.

— Що воно таке? — спантеличено вигукнув директор і мерщій скинув циліндра.

А звіди миттю вистрибнув білий кролик! Смертельно наляканий, він хутко побіг до кімнати і сховався в своєму кошику.

— Глядіть мені! — Йокус посварився пальцем панові Браузеветтеру.— Це недобросовісна конкуренція! Альбі нема чого робити в чужому циліндрі.

Директор засміявся і теж посварився пальцем.

— Розкажіть це не мені, а вашому кроликові!

І чимдуж, як тільки дозволяло йому череву, він побіг із кімнати, а тоді з готелю, щоб якнайшвидше повідомити редакції газет і радіо, їхніх репортерів, яке щастя випало цирку Штільке.

Вже за кілька годин про цю новину дізналося все місто. Бульварні газетки подали повідомлення навіть на перших сторінках. Чималі заголовки сповіщали:

ЧОЛОВІЧОК ЗАЛИШАЄТЬСЯ В ЦИРКУ ШТІЛЬКЕ

Вірність артистів, незважаючи
на світовий успіх.

Браузеветтер переміг конкурентів.
Професор-чарівник і його асистент
продовжили контракт!

Текст повідомлення — і по радіо теж — був занадто короткий. Бо хто ж із репортерів випадково відвідав того вечора цирк? Газети не вмістили жодного фото. А дикторка телебачення умовляла глядачів зачекати до вечірніх передач.

Успіх просто породжувався чутками! Хто б же міг довідатися, що клоун Фернандо поміняє фраки? І що професор Йокус фон Покус зважиться завчасно виявити перед публікою присутність Чоловічка?

Все-таки дві тисячі глядачів були свідками сенсації й на власні очі бачили Чоловічка. Отож чутка, яка оббігла все місто, мала чотири тисячі ніг. І ця чутка робила правду ще більш цікавою, напруженою і захоплюючою.

Цього вечора, перед другим виступом Чоловічка, сто тисяч людей брали цирк штурмом.

Розділ п'ятнадцятий

**ДРУГА ВИСТАВА І ДРУГА СЕНСАЦІЯ: МАКСИК ЛІТАЄ!
АРХІВ ЦИРКУ ШТІЛЬКЕ. ЗАПРОШЕННЯ З ГОЛЛІВУДА.
ЛИСТУВАННЯ З СЕЛОМ ПІХЕЛЬШТАЙН. КОРОЛІВСЬКИЙ
ДАРУНОК З КОРОЛІВСТВА БРЕГАНЦОНА.**

Сто тисяч людей! На дев'яносто вісім тисяч більше, ніж було квитків! Люди оточили касу попереднього продажу, і через кілька годин уже не було жодного квитка на весь час гастролей, хоча цирк Штільке зоставався в місті ще на два тижні і хоча кожний квиток подорожчав на одну марку.

Три автомашини повезли гроші вночі до сейфів страхового товариства. «Насамперед — обережність!» — думав директор Браузеветтер.

А сама вистава, тобто друга вистава, перетворилася для «Великого злодія і Чоловічка» в справжній триумф. До цирку приїхали з телебачення люди разом із апаратами. Скрізь снували фотографи з камерами та блищами. Свої та чужоземні репортери пильно роздивлялись і тримали на колінах розгорнені записники.

Усім іншим артистам цирку цей вечір, попри розпродані квитки, не приніс радості. Бо вони знали, що нетерплячі глядачі разом із представниками преси й почесними гостями чекатимуть тільки виступу Йюкуса й Максика.

З'явилися і почесні гості. Бургомістр із золотим ланцюжком на шиї, два його заступники, міський скарбничий, міські радники, американський генеральний консул, троє директорів банків, ціла зграя кінопродюсерів, режисерів, головних редакторів і навіть ректор університету, який був востаннє в цирку сорок років тому.

Двох із цих почесних гостей професор Йюкус фон Покус одразу ж запросив на манеж і з допомогою Чоловічка гарненько обібрав їх. То були бургомістр та американський генеральний консул!

Наостанку чарівник поцупив у бургомістра золотий ланцюжок, а Максик розстебнув помічі панові генеральному консулу. Дві тисячі глядачів страх як цьому зраділи. А коли американець загубив штани, хто — як ви

гадаєте? — сміявся найголосніше і найдовше? Сам американець! Це ще дужче звеселило глядачів.

Коли навкруг манежу піднялася гратчаста загорожа, Йокус показав свого малого асистента украй здивованим глядачам, ще й повідомив про новий сенсаційний номер.

— Тепер, — крикнув він, — Чоловічок сяде на спину своїй приятельці, горлиці Еммі, й злетить угору, під купол цирку, а тоді зробить із нею коло над нашими головами і впевнено, спокійно сяде на мою простягнену руку.

Номер почався. Музиканти мовчали і не тільки тому, що їм так звеліли. Від хвилювання вони й самі не могли б зіграти жодної ноти.

Єдині живі істоти, які під час дивовижного польоту не виявили й натяку на страх, були Емма й Максик. Правую рукою він недбало тримався за синій шовковий шарф, який Йокус перед тим старанно пов'язав горлиці на шию.

Емма злетіла спокійно і спіралью здіймалась угору, аж під самий купол, тричі його облетіла і нарешті, як маленький білий планер, полинула вниз, граційно кружляючи нижче й нижче, та й всілася на професорову руку. Ця рука ще зроду так не тремтіла. Цирк полегшено зітхнув, наче велетень, що прокинувся з жахливого сну.

У гардеробі Йокус тихенько сказав:

— Я не мав права дозволяти цей політ. Нізащо!

— Ой, як це було гарно! — крикнув Максик. — І я тисячу разів дякую тобі, що ти врешті дозволив.

Обидві горлиці сиділи вгорі на дзеркалі в гардеробі, притулившись одна до одної, і туркотіли.

Чоловічок потер собі руки.

— Знаєш, про що вони говорять? Емма розповідає про наш політ, а Мінну беруть зазидки. І дарма.

— А чого дарма?

— Бо завтра черга Мінни!

Детально розповісти про їхній світовий успіх на цих сторінках неможливо. Та прес-центр цирку Штілке із знанням справи зібрав усі фото, повідомлення, інтерв'ю й листи і розмістив їх у певному порядку.

Хто цікавиться подробицями, може звернутися до архіву цирку Штілке. Голова прес-центру, старанний і люб'яз-

ний чоловік на ім'я Куніберт Кляйншмід, досить охоче дає відповіді на чемні запитання (не забудьте покласти поштову марку для відповіді).

Отже, на дрібницях я не спинятимусь. Фото, що з'являються в великих ілюстрованих журналах, здебільшого дуже яскравих, і без пояснень усім зрозумілі. Французький тижневик «Парі матч» вийшов з барвистою обкладинкою, де красувався Максик на широкій долоні професора Йокуса. По телевізії всі могли бачити, як Максик потай витягає в бургомістра шнурки з черевиків. Американський ілюстрований журнал «Лайф» запропонував Чоловічкові сто тисяч доларів за те, щоб він написав мемуари й передав право першодруку журналові. Міжнародна лікарська експертна комісія повідомила про свій приїзд, бо вона хоче заради науки обстежити фізичний і духовний стан Чоловічка та скласти про це звіт. Кінофірма Метро-Голдвін-Маєр запропонувала зробити широкоекранний фільм із Максимом і професором у головних ролях. Сірниковий концерн хотів придбати ліцензію, щоб у майбутньому випускати сірникові коробки з малюнком і написом: «Чоловічок дає вам прикурити».

Йокус дещо дозволив, дещо відхилив одразу ж або принаймні на якийсь час.

— Але фільм у Голлівуді ми ж можемо зробити,— сказав Максик.

Професор заперечливо похитав головою.

— На це ще матимемо час згодом. Добре, коли все йде по черзі.

Але про деякі події я повинен розповісти детальніше. Приміром, про щойно одержаного листа з села Піхельштайн. У ньому писалося таке:

«Любий і вельмишановний Максе Піхельштайнер!

Недавно ми з насолодою дивилися на тебе по телевізору, що його придбали господар «Синього гусака» та ще тридцять вісім родин. Вистава була чудова, і ми страшенно пишались і тобою, і тим, що знаємо тебе. Ми знали твоїх батька й матір, перш ніж вони покинули наше село, а ти обличчям такий схожий на них, як викапанний. Але на зріст ти ще менший, зате більш схожий на нас усіх. Справжній Піхельштайнер! Ми відразу про це закри-

чали й випили за твоє здоров'я. Вечір вийшов святковий і незабутній.

Ми стежили за тобою від шнурків до черевиків і до куполу цирку, аж нам запаморочилось у голові, й ми одностайно вирішили обрати тебе почесним членом нашої Гімнастичної спілки, яким ти відтепер і став. Сподіваємось, це для тебе така сама радість, як для нас — шана.

Нашому найменшому чоловікові й найбільшому акробату ми трічі гукнули: «Будь здоровий, будь щасливий, будь веселий!»

*Твій Фердінанд Піхельштайнер,
голова і перший інструктор Гімнастичної
спілки Піхельштайн».*

Максик так зрадив цьому трохи нековирному листу, що сказав Розі Марципан:

— Знаєш, мені хочеться відразу відповісти Фердінанові. Можна тобі продиктувати листа? Тоді посадови мене на друкарську машинку.

Роза Марципан, яка тепер часто навідувалася до їхнього номера в готелі й допомагала Йокусові в його кореспонденції, сказала:

— О'кей, голубе!

Вона вставила чистий аркуш у друкарську машинку, посадовила на її каретку Чоловічка й запевнила:

— Я — сама увага!

Максик узявся диктувати їй вдячного листа Фердінанові Піхельштайнеру. Роза клацала на машинці, а Максик катався, аж поки тихо дзенькало. Тоді вона пересувала каретку разом із Чоловічком праворуч, і їзда тривала далі.

Він саме диктував: «Вдячний вам Максик Піхельштайнер, артист», коли до кімнати увійшов Йокус. Він вів переговори вниз, в готельному холі, з адвокатом власника фабрики дитячих іграшок і тепер оголосив:

— Кінець роботи, любі друзі! Зараз принесуть каву і яблучний пиріг!

Роза хотіла вже вийняти папір із машинки, та Максик збуджено вигукнув:

— Будь ласка, ще ні! Я забув найважливіше!

І він продиктував кілька рядків, які не мали ніякого стосунку до почесного членства Гімнастичної спілки:

«Усі Піхельштайнери дуже невеличкі на зріст, то, може, в Піхельштайні є дівчинка мого віку і така ж завбільшки. Якщо вона існує, то я буду надзвичайно щасливий. Йокус, мій найкращий друг, безперечно, не матиме нічого проти, коли вона мене відвідає і затримається в нас якнайдовше».

— Звичайно, їй слід приїхати сюди з батьками,— сказав Йокус.

І Максик продиктував:

«Звичайно, їй слід приїхати сюди з батьками. Ми відразу ж вишлемо гроші на дорогу. Та якщо в Піхельштайні немає такої маленької дівчинки, а є хлопчик, то це теж добре. Правда, дівчинка була б мені миліша, бо я й сам хлопець. Чого мені часом бракує, то це друга завбільшки з мене...»

Чоловічок диктував ці слова, катаючись туди й назад на каретці друкарської машинки, але голову він схилив.

Роза Марципан і Йокус обмінялися значущими поглядами.

— Знаєш що? — сказала Роза Максикові.— Останні рядки з усякими там звичайними викрутасами: «бувай», «бажаю» тощо — мені диктувати не треба, я й сама їх вигадую.

Максик кивнув головою і пробурмотів:

— Широ дякую.

У зв'язку з цим я мушу нагадати вам іншого важливого листа. Написав його король Валаам із Бреганцони. У своєму королівстві, та й поза ним, його здавна звать Валаам Приємний. А кожний, хто з ним знайомий, запевняє, що це ще замало сказано. Його треба було б звати Валаам Найкращий.

Він носить золоту корону і чорного капелюха, ще й носить їх водночас. Оздоблену коштовним камінням корону міцно пришито до крис капелюха, і це виглядає зовсім непогано.

Отже, цей король Валаам теж надіслав листа. І він, і королева, і кронпринц, і принцеса були в захваті від тієї циркової телепередачі. Тепер вони сподіваються, що цирк

Штільке незабаром закриється на вакації. Тоді Чоловічок і професор повинні неодмінно погостювати в Бреганцоні, в королівському замку. Принцеса Юдіт і Осрам, десятирічний кронпринц, нетерпляче на них чекають. Обоє спорожнили свої скарбнички, аби надіслати Чоловічкові подарунок, і сподіваються, що він, можливо, цьому зрадіє.

Уже через два дні надійшли два великі пакунки з написом: «Королівський дарунок», і це не перебільшення. В одному пакунку виявилось ціле іграшкове помешкання: вітальня, спальня, кухня з електроплитою і ванна кімната з холодною і гарячою водою. Невеличкі лампи, баки для води, запасні батарейки — все тут було, нічого не забули. Одне слово, справжнє диво!

У другому пакунку виявився чималий низенький стіл, на якому зручно розміщалися всі чотири кімнати. Роза та Йокус, розпаковуючи стіл, не помітили целофаного пакета і мало не викинули його разом зі стружками. А в тому пакеті виявилася вузьенька шовкова драбинка, яка закріплювалася край столу, щоб по ній Максик вилазив з підлоги до свого комфортабельного помешкання.

Це він і зробив, тільки-но подарунок приладнали на столі. Який він був щасливий, коли гуляв по кімнатах, засвічував лампи, а тоді вмикнув електроплиту і засмажив на маленькій сковорідці шматочок телячого філе, яке приніс йому кельнер разом із маслом і дрібно посіченою цибулею. Потім усі це покуштували, кельнер теж, і всім дуже смакувало.

Тільки не Максикові, бо йому нічого не залишилось.

Після вистави в цирку він скупався у власній ванні і сказав Йокусові, який весело дивився на нього:

— Звісно, це зовсім інша річ, ніж ота стара мильниця.

Після ванни Максик ліг у божественно м'яке ліжко у власній спальні, щасливо позіхнув і пробурмотів:

— Звісно, це зовсім інша річ, ніж ота сірникова коробка.

Але наступного ранку він уже знову лежав у старій сірниковій коробці на старій нічній тумбочці.

— О, що ж сталося? — спитав Йокус.

Чоловічок зніяковіло всміхнувся:

— Я переліз сюди вночі.

- А чого?
— Ця стара сірникова коробка, звісно, зовсім інша річ,— пояснив Максик.

Розділ шістнадцятий

Чоловічок біля власної електроплити. Слава стомлює. Слава присипляє. Другий лист із Піхельштайна. Нюрнберзька іграшка. Пісня стає популярною. Йокус робить жахливе відкриття: Максик безслідно щез!

Подарунок короля Валаама і його двох нащадків став для фоторепортерів, як то кажуть, справжньою знахідкою. Вони понабивалися в готельний номер із фотоапаратами, клацали ними, знімаючи звідусіль подарунок, і ошчасливили увесь світ серією фотознімків із шикарними підписами: «Чоловічок у фартусі й кухарському ковпаку біля власної плити», «Чоловічок відпочиває після обіду в гойдалці», «Чоловічок перед стелажем зі своєю міні-бібліотекою», «Чоловічок у розкішному ліжку з Бреганцони», «Чоловічок уперше в житті купається в ванні», «Чоловічок показує горлицям Мінні та Еммі свої покої»,— і так без упину.

Коли ті незворушні хлопці із камерами нарешті щезли, Максик потяг себе за чуприну і тричі крикнув:

— Чого я не невидимка?

— Слава стомлює,— зауважив Йокус.— Це вже закон. А всі фото ми зберемо й наклеємо в альбом, а тоді пошлемо до Бреганцони. Король і королівські діти цьому, напевне, зрадіють.

— Гаразд,— погодився Чоловічок.— Але запрошення треба нам тим часом відхилити. Слава стомлює.

Він убрався в тренувальний костюм і якусь годину лазив по красеню Вольдемарові. Тоді вклався в сірникову коробку, голосно позіхнув і промимрив, засинаючи:

— Слава присипляє.

За кілька днів надійшов другий лист із Піхельштайна. Фердінанд Піхельштайнер, голова Гімнастичної спілки,

писав вельмишановному почесному членові спілки, що в їхньому селі немає ні дівчинки, ні хлопця Максикого зросту. Адже в них молоді подружжя завжди йдуть у широкий світ.

«Що з більшістю сталося, ми, на жаль, не знаємо. Вони ніколи нас не повідомляли, чи вони ще живуть, чи померли. Не кажучи вже про те, вийшло щось із них, чи ні.

Коли ми про них щось почуємо, то водночас почуєш і ти. Це я тобі обіцяю, даю слово честі гімнаста. Мені н'ятдесят років, і я ще й досі бадьорий, а надто на турніку.

*Твій вірний однофамілець
Фердінанд Піхельштайнер».*

Йокус повільно згорнув листа і сказав:

— Не журися, малий!

— Та ні,— озвався Максик. Він сидів у своїй мініатюрній вітальні на зеленому дивані й чеберяв ногами.— Звісно, то було б дуже славно. Та ще тепер, коли маю таке помешкання. Дівчинка могла б спати в моєму ліжку. Бо мені більше подобається сірникова коробка.

— Але нове ліжко набагато зручніше.

— Авжеж, авжеж,— сказав Максик,— тільки воно стоїть задалеко від твого ліжка.

Здається, я вже згадував про адвоката, який розмовляв із Йокусом у готельному холі. Він приїздив за дорученням нюрнберзької іграшкової фабрики. Чоловіки порозмовляли, дійшли згоди й підписали папери. І от одного дня нюрнберзька фабрика надіслала пакуночок із десятьма сірниковими коробками.

З десятьма сірниковими коробками? Так. Наповненими сірниками? Ні. У кожній коробці на білій ваті лежав чоловічок! Десятеро чоловічків, схожих як краплини води на Максика. У десяти піжамках у сіру й синю пересмужку, точнісінько як Максикова піжамка, яку він особливо любив. Усі десять Максиків рухали руками й ногами. Їх можна було вийняти з коробок і поставити в ряд. А тоді посадити на стільці чи покласти спати.

Одне слово, це була нова дитяча іграшка, яку незабаром стали продавати в усіх країнах, у всіх крамницях і навіть у касі цирку. Вона принесла чималі гроші іграшкової фабриці. Але не тільки їй, а й «Великому злодію і Чоловічкові». Їм мали відрахувувати вісім відсотків прибутку. Саме про це і домовлявся Йокус із нюрнберзьким адвокатом у готельному холі. Адже професор Йокус фон Покус був не тільки уславлений цирковий чарівник, але й непоганий ділок.

Не вірите? Ви гадаєте, що добрий ділок не зостався б у директора Браузеветтера, а подався б до іншого, багатшого, цирку? Ні, і добрий ділок часом чинить добре. Інакше-бо він стає двоногою лічильною машиною і колись не тільки іншим, але й самому собі до біса остогидне.

Про нову іграшку я не розповідав би так багато, якби одна із цих клятих нюрнберзьких сірникових коробок не відіграла такої важливої ролі в наступному розділі. Але майте ще бодай трохи терпіння. Бо...

Бо перед тим я хотів би розповісти вам про одну пісню, яка виникла саме тоді й дуже швидко стала популярною. Вже продавалися платівки з цією піснею. Їх співали по радіо, під цю пісню танцювали в ресторанах. Музику до неї написав Романо Корнгібель, диригент циркового оркестру. А хто склав текст, я не знаю. Назва в неї така:

ПІСНЯ ПРО ЧОЛОВІЧКА.

Я навіть запам'ятав із неї кілька строф. Починалася вона так:

— Ну й дивина! — Яка?
— На вулицях повсюди
Людей питають люди:
«Чи бачили такого малючка?»
— Поліцію спитаймо! —
Відповіда нехайно,
Немов не зна його:
— Кого???¹²

Тоді всіх почали розпитувати, чи не бачив хто Чоловічка.
І от що було далі:

Гладка волає жінка:
— Я знаю пуцьверінка!
Ночує в тайнім схові —
В коробці сірниковій.
А п'є — лиш з кави пінку.
Завважки з дециметр,
Заввишки — сорок грамів,
І пише він листи
До принців Білеамів.
А ще хлоп'я це враже
У цирку цукор краде.
Але усе верта
Він чесно...

Тут пам'ять мене знову зраджує. Пригадую тільки кінцівку. Там ішлося про те, що коли хтось хоче побачити Чоловічка, нехай поспішає, бо останнім часом той меншає просто на очах.

Та у вівторок, у вівторок
Маліє він... разів у сорок!
У понеділок був нівроку.
Та у вівторок, у вівторок
Нема ж його нітрохи!

¹² Вірші переклав Олександр Мокровольський.

«Нема ж його нітрохи!» Цей останній рядок пісні мав особливий зміст. Ще й такий лихий зміст, що я ледве зважуюся про це писати.

Будь ласка, не лякайтеся занадто! Я нічого не можу змінити і не можу щось замовчати. Тут нічим не зарадиш. Як же мені почати? Тримайтеся міцно за стілець або за край стола чи за подушку! І не тремтіть! Ви повинні це мені пообіцяти. Бо інакше я не розповідатиму. Зрозуміло? Не тремтіть! Отже:

у вівторок він щез!

Хто?

Максик щез!

Він щез, наче крізь землю запався!

Коли Йокус зайшов до свого готельного номера, Емма й Мінна метушливо стрибали по шафі. Йокус спитав Максика, який уже мирно лежав у сірниковій коробці:

— Що сталося з обома горлицями? Ти не знаєш?

Чоловічок нічого не відповів, і професор здивувався.

— Чи ти, хлопче, язика проковтнув?

Тиша.

— Максика Піхельштайнер! — крикнув Йокус. — Я з тобою розмовляю! Коли ти відразу не відгукнешся, то в мене заболить живіт!

Ані слова. Ані сміху. Нічого.

І Йокуса поймав жах із швидкістю й силою блискавки. Він схилився над сірnikовою коробкою, тоді рвонув двері з номера, вибіг у коридор і крикнув:

— Максика, де ти? Максика!

Нікого. Мертва тиша.

Йокус побіг назад до кімнати, схопив телефонну трубку і мусив сісти — так йому стало зле.

— Комутатор? Повідомте негайно кримінальну поліцію! Щез Максик! Директор готелю відповідає за те, щоб ніхто не вийшов з будинку. Жодний гість і жодний службовець! Нічого в мене не питайте! Робіть те, що я вам сказав!

Він поклав трубку на телефон, схопився з місця, підійшов до тумбочки і чимдуж жбурнув сірникову коробку разом із Максимом об стіну!

Адже то був зовсім не Максик. А одна із тих клятих нюрнберзьких іграшок — маленька лялька в сіро-синій піжамі.

Розділ сімнадцятий

СПЛОХ У ГОТЕЛІ. НЕСПРАВЖНИЙ КЕЛЬНЕР. ПАХНЕ ЛІКАРНЕЮ. З'ЯВЛЯЄТЬСЯ КОМІСАР КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ШТАЙНБАЙС. МАКСИК ПРОКИДАЄТЬСЯ. ВАЖЛИВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПО РАДІО. ОТТО І БЕРНГАРД. ЧОЛОВІЧОК ПРОСИТЬ ВИКЛИКАТИ ТАКСІ. НА ОТТО НАПАДАЄ СМІХ.

Буває, що викрадають людину. А хто міг викрасти Максика? І навіщо злодій це зробив? Та ще й наперед усе обдумав? Бо він же поклав замість Чоловічка ляльку, щоб злочин виявили не зразу!

Одна з покоївок бачила, як із кімнати виходив кельнер. Ні, він був їй не знайомий, вона подумала, що його покликали з іншого поверху тут допомагати. Але ні в готелі, ні в ресторані цього чоловіка не знали.

— Напевне, то був узагалі не кельнер, — сказав директор готелю, — а злочинець, що вбрався в білу куртку.

— А чого ж хлопчик не кликав на поміч? — спитала покоївка. — Я б неодмінно почула.

— Його приспали, — пояснив Йокус. — Ви чуєте запах?

Обоє почали втягувати носом повітря. Директор готелю кивнув:

— Справді, пане професоре. Пахне лікарнею. Це хлороформ?

— Ефір, — відповів Йокус.

Він був у розпачі.

Комісар кримінальної поліції Штайнбайс, який очолив розслідування, теж не зміг сказати нічого втішного. Він увійшов до кімнати, тримаючи в руках білу куртку, яку носять кельнери.

— Ми знайшли її в одній із смітниць, що на подвір'ї. Очевидно, той чоловік утік чорним ходом, перш ніж злочин виявили.

— А ви щось знайшли? Хоча б відбитки пальців? — спитав директор готелю.

— Нічого,— відповів комісар Штайнбайс.— Я вже відіслав своїх людей. Вони попрацювали тут цілу годину, шукаючи у всіх, хто виходив із готелю, сірникові коробки. Та марно. Чоловічка не було у жодній коробці. Самі тільки сірники.

— А як аеропорт, вокзали, великі автотраси? — поцікавився професор.

— Ми робимо все, що можемо,— відповів Штайнбайс.— Я не дуже сподіваюся. Легше, як кажуть, знайти голку в копиці сіна.

— А радіо?

— Кожні півгодини радіо передає наше оголошення про розшук. І регулярно повідомляє населення про визначену вами винагороду в двадцять тисяч марок.

Йокус вийшов на балкон і глянув на небо. Але і там не побачив свого Максика. За якусь хвилину він повернувся і сказав:

— Я хочу збільшити винагороду. Той, хто нам подасть найточніші відомості, одержить від мене п'ятдесят тисяч марок.

— Радіо терміново про це повідомить,— запевнив комісар.— Можливо, така сума подіє. Якщо в банді кілька чоловіків, то один із них може стукнути. П'ятдесят тисяч — це не дрібняки.

— А чого він стукатиме? — здивувалася покоївка.— І що нам від того?

Комісар нетерпляче похитав головою.

— Стукати — це жаргонне слово, воно означає те саме, що зраджувати.

— А я взагалі нічого не розумію,— сказав директор готелю.— Скажіть, на ласку божу, навіщо їм знадобився хлопчик зростом у п'ять сантиметрів і такий знаменитий, як Чаплін або Черчілль? Його не можна продати до якогось іншого цирку. Не можна показувати й приватно. Жодної хвилини! За якусь мить поліція буде вже там.

Обличчя в покоївки набуло таємничого виразу.

— Може, пана професора збираються шантажувати? — прошепотіла вона.— І віддадуть йому Максика тільки тоді, як він уночі покладе грубий пакет із грішми в дуплясте дерево? Таке буває.

Директор готелю стенов плечима.

— Тоді бандити мали б зателефонувати чи негайно надіслати листа!

— Або вони просто якісь божевільні,— жваво вела далі покоївка.— Таке теж буває. На це ради нема.

Хто знає, скільки б вона ще висловила припущень, якби раптом до кімнати не влетіла Роза Марципан і зі словами «Мій бідний Йокусе!» не кинулася, схлипуючи, професорові на груди.

За нею ішов рівною ходою пан директор Браузеветтер. Він скинув циліндр, але на руках мав, як завжди — крім як улітку,— лайкові рукавички. Сьогодні вони були сірого кольору. Чорні рукавички він надівав тільки на похорон, а білі — під час веселих чи врочистих подій. До кольору рукавичок він ставився дуже поважно.

— Любий пане професоре,— сказав він,— ми глибоко вражені тим, що сталося, і я передаю вам співчуття всіх колег. На загальних зборах ми за десять хвилин одностайно дійшли згоди не виступати, поки до нас знову повернеться Чоловічок. Доти цирк Штільке буде зачинено.

— Це допоможе? — спитала покоївка.

Директор Браузеветтер скося зиркнув на неї.

— Насамперед це очевидний вияв дружби й солідарності, моя любя!

— І це може зарадити,— додав комісар Штайнбайс.— Бо посилить загальну уважність.

Роза Марципан трусонула кучерями:

— Тут може зарадити тільки одна людина.

Директорові готелю очі на лоба полізли:

— Хто саме?

— Ти слушно кажеш,— мовив Йокус до Рози.— Він наша єдина надія.

— Хто ж він? — перепитав директор готелю.

Роза Марципан сказала:

— Сам Максик!

Коли Чоловічок отямився, в голові йому ніби джмелі гули. Він, правда, лежав у сірниковій коробці. Але лампа на стелі була якась інша. Де ж це він?

З радіоприймача лунала танцювальна музика. В повітрі плавав тютюновий дим. І раптом якийсь неприємний чоловічий голос буркнув:

— Поглянь-но, Отто, чи карлик нарешті прокинувся.

Ніхто й не ворухнувся, і той самий голос сердито додав:

— Ти що, чекаєш від мене письмового наказу?

— Диви, який ти гарячий,— заспокійливо мовив інший голос.— Це шкодить здоров'ю, Бернгарде. Згадай про своє серце!

Тут відсунувся стілець, хтось важко підвівся й повільно підійшов ближче. Мабуть, то був чоловік на ім'я Отто.

Максик заплющив очі і почав спокійно дихати. Він відчув, як над ним нахилились. Отто важко сопів, і від нього тхнуло, як із тютюнової кранниці, що стоїть біля горілчаного заводу.

— Малий іще спить,— сказав Отто.— Сподіваюсь, ти не забагато ефіру дав йому нюхнути, любий Бернгарде. Бо тоді сеньйор Лопес звелить якомусь із своїх хлопців зняти з тебе скальп!

— Припни язика! — гримнув Бернгард.— Я маю письмову угоду...

В цю мить у радіоприймачі урвалася танцювальна музика і якийсь третій голос оголосив:

— Увага, увага! Повторюємо важливе повідомлення!

— Хай мене чорти візьмуть, коли це не поліція...— почав був Отто.

— Тихо! — зашипів Бернгард.

Затамувавши віддих, Максик наставив вуха.

— Як ми вже розповідали,— сказав голос із радіоприймача,— у передобідній час був викрадений із готельного номера усім вам відомий Чоловічок. Злочинець убрався у кельнерську куртку. Цю білу куртку знайдено. Кримінальна поліція просить у населення дійової підтримки. Професор Йокус фон Покус збільшив нагороду до п'ятдесяти тисяч марок. Усі відомості, які можуть допомогти нам, просимо надсилати до радіоцентру або просто комісарові кримінальної поліції Штайнбайсу. Цирк Штільке оголошує, що вистави на певний час припиняються. Кінець повідомлення.

І знову залунала музика.

За якусь мить почувся шанобливий голос Отто:

— Під три чорти! Цей Йокус-Покус взявся до діла. П'ятдесят тисяч? Ці гроші можна легко заробити. А ти як гадаєш, Бернгарде?

— Ти завжди був йолопом,— почувся Бернгардів голос.— П'ятдесят тисяч? Заради цього не жертвують становищем.

— Гаразд,— промимрив Отто.— Просто мені сяйнула думка...

— Такій людині, як ти, жодна думка взагалі не може сяйнути,— суворо відказав Бернгард.— Залиш це мені, зрозуміло? Ну, я пішов телефонувати.— Він енергійно відсунув стільця.— А ти нагляддай тим часом за карликом.

Коли двері до кімнати зачинилися, Максик наважився трохи розплющити очі. За брудним столом сидів великий лисий чоловік, розглядаючи проти світла порожню пляшку. Отже, це був Отто!

— Спрага гірша, ніж туга за батьківщиною,— сказав Отто сам до себе і стукнув пляшкою об стіл.

«Тепер або ніколи!» — вирішив Максик і удав, ніби прокидається. Він так крутнувся, що сірникова коробка мало не перекинулася.

— Пробі! Де я? — крикнув малий.

Він розпачливо озирнувся навколо, жалібно застогнав і затулив собі рота обома руками. Максик діяв, як блискучий артист.

Геть спантелечений Отто схопився із стільця й люто прошипів:

— Заткни пельку, щеня погане!

Та Максик щосили кричав:

— Я хочу знати, де я опинивсь. Як ви зі мною розмовляєте? І хто, власне, ви такий? На поміч, Йокусе! На по-о-оміч!

Він кричав так голосно, сподіваючись, що хтось поблизу його почує. Та ніхто й не ворухнувся, ніхто його не чув. Крім цього п'яного голомозого Отто.

— Як ти ще загорланиш, я заклею тобі рота лейкопластиром,— розсердився Отто.

— Мені не подобається ваш тон,— відказав Максик.— Викличте мені, будь ласка, таксі.

Від цих слів на Отто напав сміх. Точніше то був суцільний напад сміху, кашлю, чихання й задухи. Здавалося, він от-от лусне. Та він все-таки не луснув. Нарешті Отто трохи заспокоївся, витер собі сльози з очей і, важко зводячи дух, прохрипів:

— Таксі? А може, щось інше, добродію? Бернгард пішов саме довідатися про літак.

Розділ вісімнадцятий

ХТО КУПИВ БІЛУ КЕЛЬНЕРСЬКУ КУРТКУ? СТРАШЕННА ВЕРЕМІЯ В «ЗОЛОТОМУ ПОРОСЯТІ». ПОВІДОМЛЕННЯ У ВЕЧІРНІЙ ГАЗЕТІ. ГОЛОМОЗИЙ ОТТО КРИЧИТЬ. ПОРОЖНІЙ БУДИНОК. БЕРНГАРД — НАЙНЕБЕЗПЕЧНІШИЙ. МАКСИК ОБСТЕЖУЄ ВНОЧІ ДИЯВОЛЬСЬКУ КІМНАТУ.

Білу кельнерську куртку хтось купив у центрі міста за два дні до того, як викрадено Максика. У крамниці для службового одягу. Це точно встановила поліція. У тій крамниці продавали фартухи для різників, шапки для кондитерів, лікарські халати, наколки для сестер-жалібниць, комбінезони для землекопів, водолазні шоломи, наруківники для бухгалтерів, наколінники для паркетників і бруківників, одне слово, це була чимала крамниця. І крамарі були надзвичайно люб'язні з кримінальною поліцією. Одначе хто купив білу кельнерську куртку і який вигляд мав той чоловік, вони не знали.

Роза Марципан примусила Йокуса піти з нею до ресторану.

— Зрештою тобі треба щось попоїсти,— пояснила вона.— Не можна ж увесь час сидіти в номері й дивитися на стіни. Це справі не зарадить. А ти кінець кінцем захворієш.

Отож вони сиділи в «Золотому поросяті» — так називався ресторанчик,— і тепер Йокус дивився не на стіну, а в свою тарілку. Він не з'їв жодного шматочка й не промовив жодного слова. Так тривало вже півтора дні, і Розу це дуже непокоїло. Він випив чашку м'ясного бульйону, і то було все.

Аби хоч трохи потішити Йокуса, Роза сказала:

— Завтра, ну, найпізніше післязавтра Максик буде з нами. Він надто хитрий і меткий, щоб його могли втримати під замком. Його не втримали б і десятеро коней.

— На жаль, його тримають не коні, а злочинці,— відказав Йокус.— Хтозна, що вони заподіяли малому.— Він зітхнув. І похитав головою.— Їх навіть не вабить висока винагорода. А я ж так сподівався, що вони саме через неї мені зателефонують.

— Вони бояться поліції.

— Заради Максика я б їх не виказав,— мовив Йокус і знову втупився в тарілку.

Розі Марципан теж не хотілося їсти. Але вона, не подавши й знаку, з'їла кілька шматочків, гадаючи, що й він, хоча б із неуважності, їстиме теж. Та все було марно.

Поки вона копирсалася виделкою в тарілці з телячим гуляшем, за сусіднім столом раптом зірвався з місця якийсь добродій і чимдуж затопив ляпаса газетяреві, що ходив по залу, продаючи вечірню газету.

— Що це ви здумали? — закричав добродій.— Негайно покладіть на місце мої сірники.

— Браво! — вигукнув хтось за сусіднім столиком.— Я теж відважу йому доброго ляца!

— У мене він також хотів поцупити сірники! — крикнув третій.— Кельнере, негайно покличете сюди директора!

Знялася справжня веремія. Газетяр тримався за щоку. Добродії тримали газетяра. Старший кельнер привів директора. Директор гукнув молодшого кельнера. Молодший кельнер привів з найближчого перехрестя поліцейського. Поліцейський дістав із кишені записника.

— Я взагалі не знаю, чого вам треба,— сердився газетяр.— Увесь час передають по радіо, щоб люди пильнували, бо вкрадено Чоловічка! Та коли хтось пильнує і, приміром, зазирає в чужі сірникові коробки, чи не сховано там Чоловічка, то за свою пильність він дістає ляпаса. Це мені зовсім не до вподоби, пане вахмістре!

Почувши це, всі відвідувачі й поліцейський одразу заприятелювали, всі перепрошували один одного. І навіть газетяр уже не сердився. Він миттю розпродав усі вечірні газети зі своєї великої торби і, задоволений, пішов

із ресторану. А вахмістра пригостили пивом біля прилавка.

Тепер у всьому залі, куди не глянь, читали вечірню газету. Вона була новісінька, та нічого нового про Максика не повідомляла. Тільки один репортер присвятив свою невеличку статтю загадковому злочинові. Усі відвідувачі «Золотого поросяти» взялися ту статтю читати, і їхня їжа прохолола. Роза Марципан і Йокус, прихилившись одне до одного, теж читали газету. На першій сторінці праворуч угорі стояло:

ЗАГАДКОВЕ ЗНИКНЕННЯ ЧОЛОВІЧКА

Де він? Де його сховано? На якій вулиці? В якому будинку? В якій кімнаті? Все місто затамувало віддих. Усе місто безпорадне. Комісар кримінальної поліції знизує плечима. Він і його співробітники мають такий вигляд, ніби ніч не спали. Що вони досі виявили? Білу кельнерську куртку в смітниці. І крамницю, де куртку куплено.

А ще? Нічого. Хто був покупець? Той удаваний кельнер? Чи його спільник? Що зробив злочинець по тому, як украв Чоловічка? Сів у машину, яка на нього чекала? Або пішов пішки, щоб загубитися в натовпі?

До кримінальної поліції звідусіль без упину телефонують і пишуть. Робота величезна, наслідки нікчемні, результат — нульовий. Але наша пильність не слабне.

Хай навіть тисяча підказок і здогадів ввели нас в оману, та наша праця була б щедро винагороджена, якби тисячу перший здогад сприяв поверненню живого-здорового Чоловічка, цього улюбленця всього міста.

Справи були кепські. Дуже кепські. Ніхто не знав ні вулиці, ні будинку, ні кімнати, де ув'язнили Максика. А скільки ж є вулиць, будинків та кімнат у великому місті з населенням понад один мільйон!

Сам Максик теж не знав, де він опинився. Кімната, що в ній стерегли його Бернгард і голомозий п'янюга Отто, була однією з тих дешевих умебльованих кімнат, які схожі одна на одну, ніби фабричний готовий одяг. Та якби то був навіть салон із венеціанськими дзеркалами й автопортретом Гойї на стіні, хіба це зарадило б малому в'язневі? Він однаково не зміг би дізнатися ні про номер будинку, ні про назву вулиці!

Проте Максик мав перевагу в одному — і над Йокусом, і над Розою Марципан, і над поліцією, і над цирком, і над усім світом: він єдиний знав, що живий і здоровий. А весь світ цього не знав. І Максика страх як турбувало те, що Йокус страх як турбується за нього. Отже, справи були кепські. Дуже кепські.

Обидва злочинці пильно стежили за малим. Здебільшого вдвох. Вони не залишали його самого ані на півсекунди. Навіть уночі. Один із них завжди сидів біля сірникової коробки і стеріг Максика. Їсти вони ходили по черзі. А їли щодня в різних ресторанах, аби не привернути до себе уваги.

Невеличкі страви для Максика готував і варив Отто на газовій плитці. Робив він це радше погано, ніж добре, хоч ніби й старався.

— Наїдайся,— завжди казав він.— Бо якщо захворієш або вріжеш дуба, Лопес звелить нас повісити догори дригом.

— А хто то такий — сеньйор Лопес? — спитав Максик.

— Не твоє собаче діло! — розсердився Отто і гнівно блиснув на нього своїми сизуватими очима.

Максик посміхнувся й замовк. Тоді раптом сказав:

— Відчиніть, будь ласка, вікно. Мені душно.

Отто, крекчучи, підвівся, розчинив вікно і знову сів на місце.

За кілька хвилин Максик почав удавати, що мерзне.

— Мені холодно. Зачиніть, будь ласка, вікно!

Отто, крекчучи, підвівся, зачинив вікно і знову сів на місце.

За п'ять хвилин Максик спитав:

— Щось іще зосталося від ананасного тістечка?

Отто, крекчучи, підвівся, зазирнув у шафу, знову сів на місце і пробелькотів:

— Ні, ти його зжер.

— То підіть, будь ласка, до цукерні й принесіть мені ще одне тістечко.

— Ні! — закричав Отто так голосно, що стіни затремтіли.— Ні, малий шахраю! — Та нараз похопився, що відповідає за Максикове добре самопочуття, перемигся й додав лагідно, як тільки міг: — Я принесу тобі тістечко, коли Бернгард повернеться з обіду.

— Наперед дякую,— чемно сказав Максик.

Він напружено чекав якоїсь події. Що хтось постукає або подзвонить у двері помешкання й люто питає, чому серед білого дня знімають такий галас у хаті. Саме для цього Максик і доводив голомозого Отто до нестями. Хай собі кричить, ніби його ріжуть!

«Дивно,— міркував Чоловічок.— Невже в усьому будинку тільки дві кімнати? Невже тут більше ніхто не живе? І ніхто не стукає і ніхто не дзвонить... Де ж я опинився?»

Він не признавався собі, як йому зле. Але в глибині душі страшенно боявся. Ви можете це зрозуміти?

Найдужче він боявся Бернгарда, бо той ніколи не кричав. Але голос у нього був такий холодний, немов лунав просто з холодильника. Коли він говорив, можна було змерзнути. І Максик остерігався чіплятися до нього. На щастя, Бернгард здебільшого щезав із дому. Коли він повертався, Отто завжди питає:

— Що нового?

І Бернгард майже завжди відповідає:

— Нічого.

Або:

— Як буде щось нове, то я й сам розповім.

Або:

— Припни язика!

Або:

— Ану, йди обідати! Шквар!

Один-єдиний раз у розмові з Бернгардом голомозому Отто урвався терпець. Він спересердя крикнув:

— З мене вже досить! Не хочу стирчати в цій халабуді й слугувати, наче покоївка, цьому карликові. Коли ми вже полетимо?

Бернгард глянув на нього, як на старого цепного собаку, й холодно відказав:

— Треба зачекати, щоб фараони перестали так пильно стежити. Це триватиме ще кілька днів.

— От же вшелепалися ми в багнюку! — лаявся Отто.— Якби робили по-моєму, то вже давно б тут не сиділи.

Бернгард кивнув головою:

— Авжеж! Якби робили по-твоєму, то вже давно ми б сиділи у в'язниці.

Отто вихилив склянку горілки, підвівся, кречучи, з місця й подався обідати. Бернгард сів на його стілець і взяв газету.

За якусь мить Максик, дивлячись на нього невинними, наче незабудки, очима, спитав:

— А куди ми поїдемо?

— Часом я погано чую,— відповів Бернгард, не опускаючи газети.

— Та гаразд, я можу й голосніше сказати,— запевнив хлопець. І крикнув щосили: — А куди ми поїдемо?

Бернгард повільно поклав газету.

— Тепер я тебе почув,— тихо сказав він, аж зелений з люті.— Та не клопочись даремно, карлику нещасний. Тут ніхто тебе не почує.— Він знов узявся за газету.— Проте я раджу тобі поводитися пристойно. Бо маю завдання привезти тебе туди живим. Живим і, по можливості, здоровим. І за це я дістану великі гроші. Отже, я зацікавлений, щоб ти не захворів чи не потрапив часом під мій підбор. Ти мене розумієш?

— Розумію,— відказав Максик, стримуючись, щоб не клацати зубами.

— Та якщо ти чинитимеш мені усякі пакості, то я можу й плюнути на гроші. Бувало, що й більші за тебе люди раптом умирили.

Максика так морозом і всипало.

— Отож будь слухняним хлопцем,— вів далі Бернгард,— і дбай про своє дорогоцінне здоров'я.

Він знову розгорнув газету і взявся читати спортивні новини.

У Максика в душі зростали турбота і тривога. Поліція та Йокус його не знайшли. Не подіяла й обіцянка високої винагороди. І Максик не знав, що буде далі.

Вночі, коли голомозий Отто вклався на канапу й заснув, Максик обстежив усю кімнату. Він зліз зі столу, видряпався вгору по гардині і притулювся до вікна. Що він побачив? На тому боці вулиці — будинки, вдалині — дзвіниця. А вікно міцно зачинене.

Він зліз на підлогу і заходився ретельно обстежувати стіни й насамперед двері. Але ніде не було й найменшої шпаринки, крізь яку він міг би пролізти. Та й що було б,

якби він опинився в коридорі? Там іще були двері! Двері з їхнього помешкання. Вхідні двері. Щонайменше двоє дверей.

Думати про шпаринки, яких однаково немає, шкода часу. Він сидів у цій диявольській кімнаті, сидів міцно, як цвях у стіні. А час минав, і спинити його неможливо. Незабаром обидва злочинці, яких він знав тільки на ймення, уже сидітимуть у літаку. І ніхто не побачить сірникової коробки у Бернгардовій кишені.

У тій коробці будуть зовсім не сірники. Замість них там лежатиме приспаний на кілька годин хлороформом Максик Піхельштайнер, знаменитий Чоловічок, про якого весь світ уже нічого не почує і ніколи вже його не побачить. І не тільки увесь світ, а — що в тисячу разів гірше — і уславлений чарівник, професор Йокус фон Покус.

Максик зіціпив зуби.

«Я не можу байдики бити,— думав він.— Я повинен вийти з кімнати. І то мерщій! Нема як? Невже я нічого не можу вигадати? Невже я надто дурний для цього? Сміх та й годі!»

Розділ дев'ятнадцятий

ВИЧЕРПНІ ВІДОМОСТІ ПРО СЕНЬЙОРА ЛОПЕСА. ФОРТЕЦЯ У ПІВДЕННІЙ АМЕРИЦІ. КАРТИНИ РЕМШАТА ТА ІНКАССО. Авіаквитки на п'ятницю. удавана хвороба шлунка. ГОЛОМОЗИЙ ОТТО МЧИТЬ ДО АПТЕКИ. МАКСИК СИДИТЬ НА САДОВІЙ БРАМІ.

У середу сталося багато подій. Отто вже зранку добряче хильнув і самохіть узявся розповідати всяку всячину про таємничого сеньйора Лопеса. Згодом із міста повернувся Бернгард, показав Отто авіаквитки на п'ятницю, які він купив, та невдовзі знову пішов з дому, бо вже зголоднів.

— Я обідатиму в «Кривому кубі»,— сказав він,— а за годину заміню тебе.

— Гаразд,— озвався Отто.— Якщо в них є свиняча печеня з квашеною капустою, то замов мені дві порції. Цього досить. Сьогодні в мене щось немає апетиту.

Коли Бернгард пішов, Максикові раптом страшенно заболів живіт, і хлопець став так стогнати й жалібно зойкати, що Отто позатуляв собі вуха. Та мені здається, спершу слушно було б переказати все, що кілька годин тому голомозий Отто розповів про сеньйора Лопеса.

Отже, ще до сніданку Отто добряче надудлився. Був п'яний як ніч. Він, либонь, переплутав пляшку горілки з кавником. Або помилково прополоскав горло малиною наливкою. Хоч би як там було, але він несподівано почав:

— Отой Лопес — справжній добродій. Сеньйор — це означає пан. Скажений пан, цей добродій. Багатший за Британський банк. На кожному пальці в нього — по дватри персні. За один такий перстень я зміг би купити Швейцарію! Та що мені з тієї Швейцарією робити? Ну, а Лопесу належить три чверті всієї Південної Америки! Мідь, і цинк, і кавові зерна, і срібло, і фа... фа...фазенди з безліччю биків, самі бики, від пасовиська до консервів, марш, марш у бляшанки! Він має справжню фортецю. Між Сант-Яго і Вальпараїсо. З власним аеродромом і сотнею снайперів, які зугарні в мухи з лапи вибити сигарету.

Максик не витримав і засміявся.

— Тихо! — звелів Отто. — Над Лопесом не посмієшся. То тільки так здається. Коли десь украдуть картину, що коштує найменше мільйон, то за тиждень вона вже висить у нього в підземній галереї. Навіть коли це справжній Адольф Дюрер, або Ремшат, або такий сучасний художник, як славетний Інкассо...

— Пікассо, — виправив його Максик. — І Рембранд, і Альбрехт Дюрер.

— А, байдуже, — сказав Отто і хильнув іще горілки. — Головне, що всі ці картини висять у Лопеса в підвалі. Цього ніхто не знає. Навіть Інтерпол. Та якби хто й дізнався, однаково не міг би нічого зробити. Снайпери нікого б не впустили до фортеці.

— А що таке Інтерпол? — спитав Максик.

— Це скорочено від... від інтернаціональної поліції. Бернгарда й мене вона колись мало не зловила! Це як ми викрали циганку і хотіли на лісабонському аеродромі сісти у власний Лопесів літак. Та якось все добре минулося.

Ну, тепер вона вже два роки живе в його замку і щодня повинна розкидати йому карти. Ворожить, чи купувати йому акції на біржі, чи ще зачекати. Або що в нього з печінкою, бо він, на жаль, п'є і забагато переживає. Або чи прийде першим котрийсь із його скакунів...

— А навіщо йому я? — насторожився Максик.— Чому він хоче, щоб цього разу ви викрали мене й привезли туди?

Отто налив собі повну чарку. Пляшка вже була майже порожня. Він прополоскав собі рота горілкою, закашлявся, засопів і сказав:

— Чоловікові нудно, через те він усе й збирає. Картини й людей. Немов поштові марки. Хоч би скільки вони коштували. Звелів колись викрасти цілий балет. Виключно гарненьких дівчат. Щовечора вони повинні йому танцювати. Гадаєш, Лопес їх колись випустить? Ніколи! Навіть як стануть бабусями. Не можна. Бо вони відразу на нього донесуть. Правильно я кажу? Він тримає у себе ще й знаменитого професора. Бо той знається на картинах і може сказати, чи картина справжня, чи підроблена.

— А як професор його обдурить?

— Колись він спробував.— Отто вишкірив зуби.— Це дуже відбилося на його здоров'ї. Пустощів Лопес не любить.

— А я йому навіщо? — тремким голосом спитав Максик.

— Хтозна. Він хоче тебе мати, значить — матиме, і квит! Може, тому, що ти такий незвичайний. Наче теля з двома чи трьома головами.

Максик дивився на Отто, на його вуха, що стирчали врізнобіч. «Немов чашка з двома вушками,— подумав він. А тоді рішуче сказав собі: — Я повинен звідси тікати! Тепер саме слухна година!»

Я вже згадував про те, що прийшов Бернгард.

— У п'ятницю ми вилітаємо,— оголосив він і показав авіаквитки.

Він побув недовго і подався до «Кривого куба» обідати, пообіцявши за якусь годину замінити Отто, дарма що той не мав ніякого апетиту: дві порції свинячої печені з квашеною капустою, на думку п'янички, були цілком достатні.

«За годину Бернгард повернеться,— міркував Максик.— Треба діяти. Авіаквитки в нього вже є. Тепер або ніколи!»

От через це раптом і почав Чоловічкові страшенно боліти живіт, малий так стогнав і жалібно зойкав, що Отто затулив собі вуха руками.

Якщо ви нічого не скажете сп'янілому Отто, то я відкрию вам таємницю. Ніхто нас не чує? Ні? Отже, скажу по секрету: насправді в Максика живіт зовсім не болів! І серце не боліло, й ноги не судомило. І взагалі нічого не боліло. Він тільки удавав, ніби боліло. Такий був його задум.

— А-й-а-й-ай-ай! — стогнав він.— Ой-ой-ой! — зойкав він.— Е-е-е-е! — плакав він, звиваючись, мов хробак, у своїй сірниковій коробці.— Лікаря! — закричав він.— Негайно! А-й-а-й-а-й! Мерщій, мерщій!

— Де я візьму тобі лікаря? — занепокоївся Отто.

— Приведіть! — кричав хлопець.— Приведіть лікаря! Негайно!

— Ти що, з глузду зсунувся? — загорлав Отто.— Усе місто тебе шукає, а я мушу вести сюди, в дім, лікаря, щоб він виказав нас поліції?

— А-й-а-й-а-й! — стогнав Максик і ще дужче крутився.— Допоможіть, я вмираю!

— Тільки спробуй! — вигукнув Отто.— Цього ще бракувало! Не бійся, не вмреш! Лопес поскручує нам в'язи, якщо ми приїдемо без тебе.— Голомозий страшенно перелякався.— Де тобі болить?

Максик схопився за живіт.

— Отут! — жалібно простогнав він.— Ой-ой-ой! Живіт аж корчі зводять! Таке часом зі мною буває, ой-ой-ой! Швидше лікаря! Або хоча б валеріанових крапель!

Він ревів, як вісім гієн уночі.

— Валеріанових крапель? — прохрипів Отто, витираючи носовиком собі обличчя.— Де я візьму валеріанових крапель?

— В аптеці! — крикнув Максик.— Бігом, бігом! Ай-ай-ай!

— Я не можу вийти з кімнати! — гаркнув Отто.— Випий трохи горілки! Це теж ліки! — Він підняв пляшку. Вона була порожня.— От халепа!

— В аптеку! — стогнав Максик.— Або...

Він, стогнучи, випростався, став жадібно хапати повітря, а тоді вже лежав тихо, немов колодочка.

Отто перелякано втупився в сірникову коробку. Він зовсім очманів.

— Ти що, знепритомнів?

— Ще не зовсім,— прошепотів Максик. Він закочував очі й тихенько цокотів зубами.

— Я замкну двері до кімнати, побіжу до аптеки й одразу ж повернуся! Збагнув?

— Еге.

Отто надів капелюха, вибіг із кімнати, двічі крутонув ключа в замку, сховав ключа до кишені штанів, побіг, зашпортуючись, коридором, хряпнув вхідними дверима, замкнув їх, сховав і цього другого ключа до кишені і збіг сходами вниз. Із дому. Через присадок і садову браму. Де ж та аптека? Або хоча б аптечна крамничка?

— Валеріанові краплі для карлика,— кряхтів він.— І пляшку горілки для бідолашного Отто.

Кімнату замкнуто. Аж поки Отто повернеться, ніхто не зможе ввійти й ніхто не зможе вийти. І Максик теж. Але це вже його не турбувало.

Та ну? Чого ж не турбувало? Ви знаєте чого? Напевне, ви вже вгадали. Ні? Тоді слухайте!

Максика це не турбувало тому, що його вже не було в кімнаті. Він залишив її разом із Отто. А як саме? Звичайна річ — на спині в Отто! В цьому й полягав його задум.

Чоловічок і не сподівався, що Отто приведе лікаря. Жодної секунди не сподівався. Але лікар увіходив до його задуму. Голомозий у тисячу разів швидше погодиться бігти до аптеки, ніж до лікаря. Так гадав Максик, і так воно й вийшло.

Знімаючи з вішака капелюха, Отто повернувся спиною до сірникової коробки — і в ту ж мить Максик безгучно стрибнув й опинився на його піджаку, а тоді поліз вище. Для такого славетного артиста це було за іграшки.

І коли Отто замикав кімнату й помешкання, біг сходами, через парадні двері, а тоді через присадок,— увесь час Максик сидів у нього на плечі.

Біля садової брами він перестрибнув на залізні ґрати. І це йому вдалося. Не марно він стільки вчився в цирку. Правда, у Максика трохи заболів лоб. Адже залізо — це не гума. Мабуть, буде рубець або гуля, або й те й те вкупі. Та дарма!

Тепер Максик сидів на одному з двох кам'яних цоколів по краях садової брами, прикрашених зверху кам'яними кулями. Хлопчик виліз на самий верхечок кулі й глибоко вдихав повітря. Пахло ясином. І волею!

Максик був неймовірно щасливий. Але для ямину й щастя слушний час ще не настав. Треба іти звідси. Іти далі. Отто незабаром повернеться. А менше як за годину прийде з «Кривого куба» Бернгард. Тепер кожна хвилина дорожча за цілий рік у спокійні часи.

Вулиця була порожня, ніби на світі не існувало людей. Будинки по той її бік стояли тихі, немов вимерли.

Максик обернувся і глянув на двері будинку, звідки вони з Отто щойно вийшли. Біля дверей висіла синя табличка з білим номером будинку. А під номером невеличкими білими літерами була виведена назва вулиці.

— Вулиця Кікельган, дванадцять, — пробурмотів Максик. — Кікельган, дванадцять.

Коли він прошепотів це втретє, у будинку навпроти, на першому поверсі, відчинилося вікно. На підвіконня виліз хлопець, дістав із коричневого кулька вишень і, беручи одну за одною в рот, почав випльовувати кісточки на вулицю. Він цілився в зелений дитячий м'ячик, що лежав на асфальті, й робив це зовсім непогано.

Розділ двадцятий

ХЛОПЕЦЬ ІЗ ВИШНЯМИ СЕРДИТЬСЯ. ЙОГО ЗВАТИ ЯКОБ. МАКСИК ТЕЛЕФОНУЄ Й ЧЕКАЄ ДАЛЬШИХ ПОДІЙ. АВТОМАШИНИ НОМЕР ОДИН, І НОМЕР ДВА, І НОМЕР ТРИ. ГОЛОМОЗИЙ ОТТО ЇДЕ В МАШИНІ. МАКСИК ЇДЕ В МАШИНІ. ЯКОБ ЇДЕ В МАШИНІ. НА ТИХІЙ ВУЛИЦІ ЗНОВУ СТАЄ ТИХО.

— Алло! — вигукнув Максик.

Та хлопець у вікні навіть не поворухнувся й далі вправлявся в стрілянині. А хіба то легко — поцілити вишневою кісточкою в зеленого м'яча!

Будь-який матрос напевне поцілив би. Кожний хлопець знає, що матроси чудово плюються. Та, ставши штурманами й капітанами, вони вже поступаються в цьому місцеві. Напевне, з віком вони його втрачають.

— Алло! — гукнув Максик іще дужче.

Хлопець глянув на вулицю, але, нікого не побачивши, став і далі старанно цілитися.

Максик занепокоївся. Адже час збігав. Що робити? Як привернути увагу того хлопця? На щастя, він раптом надумав таке, що мало принести безперечний успіх. «Я так довго тебе дрочитиму,— вирішив Максик,— аж поки ти розлютишся».

Отже, він знову голосно крикнув:

— Алло-о-о!

А що хлопець і тепер не звернув на це найменшої уваги та поклав до рота ще одну вишню, то Максик загорлав:

— Ти що, бовдуре, геть оглух?

Хлопець стенувся, проковтнув вишню разом із кісточкою і грізно глянув у Максиків бік. Якому нахабі належить цей противний висклявий голос?

— Не роби такого безглузлого обличчя! — закричав Максик.— Бо твої батько з матір'ю задурно віддадуть тебе на першому ж розпродажу!

Хлопець миттю скочив на підвіконня.

— Це вже занадто! — крикнув він.— Ну, стривай!

Він стрибнув на асфальт, перебіг вулицю, спинився біля садової брами, міцно стиснувши кулаки. І не побачив жодної людини навкруг.

— Ану, виходь, боягузе! — нестямно загорлав він.— Виходь із кущів, нахабо! Я тебе зараз на порох зітру!

Максик голосно засміявся.

Хлопець підвів голову, побачив Масика вгорі на цоколі брами і аж роззявив рота. Він хотів щось сказати, та не зміг здобутися на жодне слово.

— Ти знаєш, хто я такий? — спитав Максик.

Хлопець жваво кивнув головою.

— Хочеш мені допомогти?

Хлопець кивнув головою ще жвавіше. Очі в нього заблищали.

— Мені довелося тебе розсердити,— пояснив Максик,— інакше ти сюди не прийшов би. Пробач.

Хлопець знову закивав головою. Або й досі кивав. Та нарешті він спромігся вимовити:

— Нема про що й балакати, Чоловічку. Я вже це забув. Мене звати Якоб.

— А мене Максик. Ви маєте телефон?

Якоб кивнув головою.

— Простягни руку,— сказав Максик.— Тільки не зітри мене на порох.

Якоб спаленів по самі вуха і простяг руку вгору. Максик стрибнув із цоколя вниз. Просто на середину розкритої долоні.

Якоб перебіг вулицю, посадовив Чоловічка на підвіконня, видряпався вгору по стіні і стрибнув у кімнату. Тоді знову схопив Максима і підбіг до письмового столу. На ньому стояв телефон.

— Куди ти хочеш телефонувати? — спитав Якоб.

— До поліції,— пояснив Максик.— Я зателефонував би до Йокуса, та ти його не знаєш.

— Та ні, я, звичайно, знаю професора Йокуса фон Покуса. Я обох вас знаю. Завдяки цирку, й телебаченню, і газетам, і взагалі!

— Коли я зателефоную Йокусові, він одразу ж прийде і скрутить голову голомозому Отто. А насамперед — Бернгардові. І тільки заважатиме поліції.

— Зрозуміло,— погодився Якоб.— Отто і Бернгард тебе викрали.— Він глянув на вирізку з газети, що лежала під склом письмового стола.— Ось звернення поліції. З телефонним номером і взагалі...

— Чудово, чудово, друже Якобе! — вигукнув Максик і задоволено — нарешті, знову! — потер собі руки.— Коли хтось озветься, то поклади трубку на стіл, гаразд? Я сам говоритиму.

Якоб набрав телефонний номер і за мить сказав:

— З'єднайте мене, будь ласка, з комісаром Штайнбайсом. Він не має часу? Шкода. Тоді передайте йому щире вітання від Чоловічка!

Якоб посміхнувся Максикові й пробурмотів:

— Здається, подіяло. Поліцейський мало не оглух! За три секунди з телефонної трубки почувся такий гучний голос, ніби комісар стояв у кімнаті:

— Штайнбайс слухає! Що сталося? Що-о-о?

Максик уляк біля телефонної трубки й закричав:

— Говорить Чоловічок! Максик Піхельштайнер! Я втік! З будинку на вулиці Кікельган, дванадцять. Отто зараз повернеться! А я тепер у будинку навпроти...

— Номер будинку сімнадцять,— швидко прошепотів Якоб.— У Гуртігів. Перший поверх ліворуч.

— Номер будинку сімнадцять, у Гуртігів, перший поверх ліворуч. Ви мене зрозуміли? Хвилинку, мені треба перебігти до другого краю трубки.

— Зараз ми будемо в тебе! — крикнув комісар кримінальної поліції.— Будь обережний. Що ти ще хочеш?

Максик знову побіг на другий край трубки і від хвилювання майже всунув туди голову.

— Не вмикайте, будь ласка, сирени і синьої блимавки. Отто ще в аптеці, він одразу пронюхає небезпеку! А голов-

на, найголовніша справа, пане комісарє, ні, пане місіонерє, ой-ой, я зовсім заплутався. Нічого не кажіть Йокусові! Ще нічого, нічого! Прошу, прошу і тричі прошу! Він так завжди хвилюється! Чи добре йому ведеться? І Розі Марципан теж? І...

Якоб притис телефонну трубку до вуха і махнув рукою.

— Тихо, як у лісі. Мабуть, хвацький комісар саме стрибає з четвертого поверху просто в автомашину. З двадцятьма револьверами в кишенях.

— Поволі їдеш — швидше доїдеш,— сказав Максик.— Віднеси мене, будь ласка, до вікна!

Якоб поклав трубку.

— Це для мене — велика шана, пане фон Піхельштайнер.

Вони сиділи перед розчиненим вікном і нетерпляче ждали дальших подій. Хто перший з'явиться? Комісар кримінальної поліції Штайнбайс із своїми людьми? Чи голомозий Отто з валер'янкою?

Якоб знову цілився вишневими кісточками в зеленого м'яча, та ніяк не втрапляв.

— Плювати в ціль взагалі дуже важко,— визначив він.— Майже так важко, як жити.

— Чого це тобі важко жити? — спитав Максик.

— Любий друже! — зітхнув Якоб.— Хіба не важко? Батько поїхав. Мати поїхала. Син харчується ягодами. Хіба це не сумно?

— А коли вони тебе покинули? — злякався Максик.

— Сьогодні вранці.

— Назавжди?

— Не зовсім. Завтра ввечері вони повернуться.

І обидва засміялися.

— До тітки Анни прилітав лелека,— повідомив Якоб.— Я ніяк не міг відмовити моїх батьків. А вони неодмінно схотіли подивитися на лелеку й на ляльку.

— І вони залишили тебе тільки з цим кулечком вишень?

— Та ні! — трохи образився Якоб.— Я був багатий, як три повнісінькі скарбнички. Мав харчуватися в кав'ярні. Сьогодні вдень, і сьогодні ввечері, і завтра вдень. Та...

— Що та?

— Коли я йшов до школи, на вулиці стояв Фріц Грібіц і плакав. І тримав на руках свою таксу, яка завжди проводжала його до школи, а потім зустрічала. Таксу переїхав на смерть автомобіль. Вона звалася Пуффі.

— Ой! — вигукнув Максик.

— Тоді ми зібрали гроші. На похорон і на нову Пуффі. А коли зайшли до класу, вчитель одразу глянув на годинника. Старий, ти й не уявляєш, який він був сердитий. А тут іще зарюмсаний Фріц... І мертва такса у швейцара... І тільки вісімдесят пфенігів до завтрашнього вечора... І весь час вишні... То хіба не важко жити?

Максик співчутливо кивнув головою. Він старанно гриз вишню, міцно тримаючи її обома руками, ніби це була не вишня, а велетенський гарбуз, що одержав золоту медаль на всесвітній виставці.

— Зачекай трохи, Якобе,— сказав Максик,— і ми їсти-мемо з тобою ананасні тістечка.

— Знову фрукти! — сумно мовив Якоб.

Комісар кримінальної поліції Штайнбайс та інспектор Мюлер-другий швидко йшли вулицею Кікельган. Три автомашини з їхніми людьми чекали за рогом у провулку.

— На тому боці — будинок номер дванадцять, — сказав інспектор. — Там його замкнули.

— Дуже тиха вулиця, — озвався комісар. І тут же схопився за щоку. — Хто це стріляє вишневими кісточками?

— Пробачте, — крикнув якийсь хлопець. — Я хотів поцілити в зелений м'яч!

— Хіба я схожий на зелений м'яч? — розсердився комісар.

— Номер сімнадцять, перший поверх, ліворуч, — сказав інспектор Мюлер-другий. — Ми прийшли.

Комісар підійшов до розчиненого вікна.

— Твоє прізвище випадком не Гуртіг?

— Аякже, моє прізвище Гуртіг, — відповів Якоб. — Тільки тут не може бути й мови про випадок.

Інспектор Мюлер-другий вишкірив зуби.

— Ми з кримінальної поліції! — буркнув комісар. — Хочемо забрати Чоловічка.

— Це багато хто хоче, — визначив Якоб. — Покажіть ваші посвідчення.

Комісарові Штайнбайсу нараз страшенно зачесалися руки. Але він дістав посвідчення і показав його зухвалому хлопчиськові.

Якоб старанно роздивився посвідчення й сказав:

— Це справжня поліція, Максику.

Тільки тепер Максик висунув голову з підвіконня.

— Ласкаво просимо, панове! Як йому ведеться?

— Кому?

— Йокусові.

— Звикає голодувати, — сухо повідомив комісар.

Обличчя в Максика потьмяніло. Та лише на якусь мить. Тоді воно знову засяяло, і хлопчик радісно потер собі руки.

— Сьогодні ввечері він з'їсть не менше чотирьох шніцелів! Як приємно буде дивитися на це!

Нараз вони почули квапливу незграбну ходу.

Максик виліз на вікно.

— Це голомозий Отто, — прошепотів він.

Отто йшов, кривуляючи, по тому боці вулиці й обіймав руками чималу пляшку.

— То стільки валер'янки? — спитав вражений Якоб. Максик тихенько засміявся.

— То горілка! Його пляшка була порожня. Тож він і побіг хутчій до аптеки.

— Ну, берімося до діла, — сказав пан Штайнбайс панові Мюлеру-другому.

— Хвилиночку! — прошепотів Максик.

Він стрибнув на рукав комісара поліції, і не встигли б ви порухувати до трьох, як він уже сидів у нього в нагрудній кишені.

Вони перетнули дорогу Отто, коли той саме збирався зайти до будинку номер дванадцять.

— Чого вам треба? — злісно спитав він і скоса зиркнув на обох чоловіків.

— Кримінальна поліція, — сказав комісар. — Ви заарештовані.

— Ти ба, що ви кажете! — глузливо мовив Отто і крутнувся, щоб тікати.

Та пан Мюлер-другий був спритніший. Він міцно схопив Отто.

— Ой! — вигукнув той і випустив із рук пляшку. Вона розбилася.

Пан Штайнбайс свиснув у свій гучний свисток. З провулка виїхали три автомашини й враз загальмували. Шестеро поліцейських у цивільному одязі вискочили з них на вулицю.

— Машина номер один одразу ж відвезе заарештованого до управи, — наказав комісар. — Інспектор і люди з машини номер два обшукають будинок і квартиру.

— Другий поверх ліворуч, — пояснив Максик. — Ключі лежать в Отто в правій кишені штанів.

І вже поліцейський витяг звідти ключі.

Отто, наче вражений громом, глянув на нагрудну кишеню комісара. А тоді загорлав:

— Ах ти ж малий плюгавець! Як це ти...

Та не встиг він догорлати до кінця, як уже сидів у машині номер один поміж охоронцями, і вона рушила.

Поліцейський із машини номер два доповів:

— Пане комісарє! Дві хвилини тому з поліційної управи по радіо нас повідомили, що будинок номер дванадцять на вулиці Кікельган належить одній південноамериканській торговельній фірмі.

— Це мене зовсім не дивує,— озвався Максик.— Все пов'язано із сеньйором Лопесом.

Інспектор Мюлер-другий вражено спитав:

— А що тобі відомо про Лопеса?

— Небагато,— сказав малий.— Але тепер це навіть за багато.

Пан Штайнбайс енергійно кивнув головою.

— Він слушно каже. Нам треба поспішати. На машину номер два залишаємо будинок. А машина номер три повезе мене й Максика до професора в готель.

— Ні,— заперечив Максик.— Нам треба їхати до «Кривого куба», щоб заарештувати там Бернгарда. Він саме обідає. Бернгард удесятеро гірший за голомозого Отто. Це він був несправжнім кельнером у білій куртці!

Комісар засміявся.

— Максик усе знає! Отже, машина номер три їде до «Кривого куба»!

Він усівся біля водія й намацав у кишені револьвер.

— Хвилинку! — вигукнув поспішно Максик і висунувся з комісарової кишені.— Нехай друга машина привезе мою сірникову коробку, дуже прошу. Бо інакше мені доведеться спати у великому ліжку.

— Який жах! — співчутливо сказав інспектор Мюлер-другий і побіг із своїми людьми до будинку.

— Чого ви ще чекаєте? — спитав комісар водія машини номер три.— Гайда, гайда!

— Гайда, гайда не виходить,— пояснив водій.— На підніжці стоїть якийсь хлопець.

Крізь шибку в машину зазирнув Якоб.

— Мене, здається, хотіли пригостити ананасним тістечком чи ні?

Максик зітхнув так, як зітхають востаннє або принаймні у передостанній раз.

— Це просто ганьба,— пробелькотів він.— Коли найважче вже позаду, я раптом забуваю моїх добрих друзів!

Якоб Гуртіг притьмом сів до машини.

— Не плети дурниць, старий! — сказав він.

Машина номер один із голомозим Отто їхала до поліційної управи. Машина номер три поспішала до «Кривого куба». А машина номер два стояла перед будинком номер дванадцять.

Вулицю Кікельган і зелений дитячий м'яч оповивала така сама тиша, як і півгодини тому.

На асфальті виблискували скалки розбитої пляшки з-під горілки. І більше нічого на вулиці не змінилося.

Розділ двадцять перший

КОЛОТНЕЧА В «КРИВОМУ КУБІ». ЯКОБУ БІЛЬШЕ ДО ВПОДОБИ ТЕЛЯЧА ВІДБИВНА. СЛЬОЗИ Й ТРЕНУВАННЯ. МАРЦИПАН З МУРАШКАМИ. ГОСТРА ГІРЧИЦЯ. ХТО ОДЕРЖИТЬ ВИНАГОРОДУ? МАКСИК УДАЄ ГОЛОМОЗОГО ОТТО. ЯК ЗВЕТЬСЯ НАЙМЕНШЕ П'ЯТИЗНАЧНЕ ЧИСЛО?

«Кривий куб» зовсім не був гарним рестораном, але годували там смачно. Цього не заперечити. Коли суп зварено на м'ясному бульйоні, то тарілка може бути й не порцелянова. Здебільшого трапляється навпаки.

Відвідувачі сиділи за чисто вимитими столами, і їм добре смакувало. Тільки Бернгард і сьогодні був похмурий. Огрядна господиня, ставлячи перед ним десерт, не здивувалася.

— Вам знову не смакує? — сердито спитала вона.

— Незабаром я вилітаю в країну, де справді вміють куварити.

— То й не заходьте більше до мого ресторану! — сказала вона й забрала в нього з-під носа десерт. (До речі, то був пудинг із малиновим сиропом.)

— Негайно поставте оті погані драгли назад, — холодно наказав він. Ви ж пам'ятаєте його голос, що лунав, наче з холодильника.

— Ідіть звідси, і то негайно, — спокійно мовила вона. — Дві порції свинячої печені для вашого голомозого я залишила. Нехай уже. Але ви? Геть звідси! Грошей мені не треба. Вважайте, що я вас запросила й сама ж вигнала. Геть звідси, мерзотнику!

Розлючений Бернгард схопився був за тарілку.

Господиня відступила на крок назад і кинула тарілку йому просто в обличчя.

Може, хто любить пудинг із малиновим сиропом,— це справа смаку. Я, приміром, терпіти його не можу. Але щоб просто в обличчя? У цьому випадку він нікому не смакує. А Бернгард висунув язика якомога далі й мерщій узявся облизувати малиновий сироп, що стікав йому з лиця. Певне, він боявся заляпати собі білу сорочку, ясно-сірий костюм і вишукану краватку.

А пудинг, справді чудовий пудинг, склеїв йому волосся й позаліплював його зеленаво-сині очі. Він розпачливо жестикулював руками в повітрі й навколо обличчя, шукав серветку, поліз у кишеню штанів по носовичка, та ніщо йому не допомагало. Відвідувачі сміялися. Господиня сміялася. А маленьке дівча за сусіднім столом крикнуло:

— Мамо, пан схожий на свиню!

І всі з реготу аж боки рвали. Та водночас усі замовкли, затихли. Що ж раптом сталося?

Бернгард ледве розплющив заклеєні сиропом вії, злякався і мав на те всі підстави. Бо круг нього стояли троє чоловіків і аж ніяк не сміялися.

Найгірше було те, що в одного чоловіка з нагрудної кишені визирнув знайомий малюк, показав рукою на Бернгарда і голосно, виразно мовив:

— Пане комісарє, це він!

Після того, як вони здали до Головної поліційної управи заляпаного Бернгарда, Максика мали повезти до готелю. Якоб Гуртіг, що стояв біля автомашини, оголосив:

— Я більше вам не заважатиму.

— Ти поїдеш із нами,— сказав Максик.— Заради ананасного тістечка. І взагалі...

— Звичайно, поїдеш із нами! — підтвердив комісар.— Я повинен записати твої дані. І взагалі...

— Добре,— погодився Якоб.— Мої батько й мати однаково ще в тітки Анни з лелекою. І взагалі...

Усі троє засміялися й швидко поїхали до готелю.

А в готелі, куди інспектор Мюлер-другий встиг уже зателефонувати, зібрався весь персонал, від директора до кур'єрів та хлопчиків-ліфтерів включно. Вони зустріли прибулих у холі гучними вигуками:

— Слава Чоловічкови! Слава! Слава!

Телефоністки кидали вгору оберемки квітів. А головний кондитер простяг Максикові ананасний торт, що був завбільшки з колесо вантажної машини.

— А що я тобі казав? — звернувся Чоловічок до Якоба.— Ананасний торт!

У Якоба витяглося обличчя.

— А нічого іншого тут немає? Це, мабуть, готель «Ананас»? Куди приємніший був би мені готель «Теляча відбивна».

Максик підкликав директора готелю.

— Чи знайдеться у вас в ресторані теляча відбивна?

— Не менше тридцяти порцій,— сказав директор.— Вони ніжні, як масло.

— Скільки ти з'їси? — спитав Максик у Якоба.

— Однієї досить. Тільки якби з картоплею.

— Чудово. Одну телячу відбивну з картопляним гарниром для юного пана,— наказав директор.

— Та ні,— вигукнув Якоб.— Для мене!

Роза Марципан піднялася з Максиком на ліфті. Вона міцно тримала обома руками хлопчика, ніжно притискаючи його обличчя собі до щоки.

— Він уже знає? — спитав Максик.

Вона кивнула головою:

— Уже п'ять хвилин. Тільки не хоче іти в хол.

Ліфт спинився. Роза пішла по коридору і постукала в двері.

— Це ми!

Двері розчинилися. Професор простяг обидві руки і сказав:

— Заходьте!

Голос в нього звучав так, ніби він застудився.

Роза похитала головою й засміялася.

— Не можу дивитись, коли чоловіки плачуть. Через годину я по вас зайду.

Вона поклала Йокусові в руки Чоловічка, зробила глибокий реверанс і побігла до ліфта.

Коли через годину Роза приклала вухо до дверей, вона не засмутилася. Там уже ніхто не плакав. Роза навіть почула, як професор командував. А коли вона хутко

прочинила двері, то побачила Максика на красені Вольдемарі. Він завзято тренувався.

— Швидше, синку! — командував Йокус.— І гнучкіше. Ти потовстішав! Треба зігнати зайвий жир. Що треба зігнати?

— Зайвий жир!

— Що треба зігнати?

— Зайвий жир! — радісно вигукнув Максик і щез у Вольдемаровій краватці. Ось уже вузол розв'язано, і Максик разом із краваткою, спрямований вправною рукою Йокуса, опиняється в його лівій кишені.

Красень Вольдемар втуплюється вперед і нічого не відчуває. Роза дивиться у відчинені двері й нічого не помічає.

— Браво, артисти! — вигукує вона й плескає в долоні.

Емма і Мінна, дві горлиці, стрибають на шафі й захоплено б'ють крилами.

— Ще двічі отак потренуватись — і він буде у формі, — задоволено каже Йокус.— У п'ятницю ми можемо знову виступати.

Максик вистромив голову з професорової кишені, немов бісеня із запічка.

— Це неможливо, ваша світлосте! У п'ятницю я лечу з голомозим Отто і з заляпанним Бернгардом до сеньйора Лопеса у Південну Америку!

— Ой, які жахливі імена,— сказала Роза.— Від них аж мурашки полізли за шкірою.

Максик потер собі руки.

— Ану покажи! Цікаво глянути, який то марципан із мурашками.

Роза підморгнула Йокусові.

— Життя серед злочинців, на жаль, відбилося на панові Піхельштайнері. Він став надто легковажний.

Йокус витяг Максика з кишені.

— Я покладу його у ванну короля Валаама. Мило лікує тіло й душу.

Обід поддали у блакитному салоні, це сподобалося навіть Якобові. Знищуючи телячу відбивну, він, правда,

ледве стримував сльози. Та це через гостру англійську гірчицю, якої хлопець зроду не куштував.

— Вік живи, вік учись,— сказав він, обмахуючи язика серветкою.

Йокус з'їв не чотири шніцелі, а тільки два. Та й це потребувало часу. Довелося ще й багато чого обговорити. З директором Браузеветтером — про циркову виставу в п'ятницю. А ще з репортерами перед салоном та по телефону. І, звичайно, з комісаром Штайнбайсом, який, трохи спізнившись, повернувся із Головної поліційної управи.

Всі інші вже сиділи за десертом.

— О, ананасний торт! — захоплено вигукнув він.— Мій улюблений!

І він ум'яв три величезні скибки.

Максиму і Якобу було дуже смішно. Та невдовзі вони вже не сміялися. Бо коли комісар уминав другу скибку ананасного торта, Йокус спитав у нього:

— Хто, власне, одержить винагороду, яку я призначив?

— Якоб! — сказав Максик.— Це ж ясно, як день.

— Я? Чого це я? — здивувався Якоб.— Якби Максик не став мене раптом дражнити, я сидів би собі біля вікна й нічого б не знав. Точнісінько так ви могли б послати винагороду голомозому Отто до в'язниці. Бо врешті то він визволив Максика!

— Але ж Отто сам про це не знав,— зауважив директор Браузеветтер.— Він хотів тільки принести валер'янку, більш нічого.

— А що хотів я? — і далі відмагався Якоб.— Хотів тільки віддухопелити того горланя.

— І зітерти його на порошок! — задоволено додав Максик. Він сидів на столі і дозволяв Розі годувати його ананасним тортом.

— Іще крихітку? — спитала вона.

Він заперечливо похитав головою.

— Дякую, ні. Тепер тільки трохи марципана з мурашками.

Вона посварилася на нього виделкою.

— Це не для малих хлоп'ят.

— Та я знаю,— в'їдливо сказав він.— Усю велику порцію ти залишила для Йокфса.

Роза зашарілась. Але, крім Максика, ніхто цього не бачив.

Бо комісар саме відсунув від себе тарілку і рішуче сказав:

— Те, що Чоловічка не вдалося викрасти, він має завдячувати самому собі. Він той, кого шукали, і той, хто його знайшов,— в одній особі. Коли хтось доведе мені протилежне, я сьогодні ж усе кину й стану сажотрусом.

Звісно, ніхто не схотів бути винним у такій дивовижній зміні фаху. Тож ніхто не заперечив комісарові, і всім стало весело. А Максик перевершив усіх. Удаючи голомого Отто, він ходив, кривуляючи, по столу між тарілками й чашками і повторював те, що казав йому п'яний Отто,— про сеньйора Лопеса, про фортецю в Південній Америці, про підземну картинну галерею, про циганку, про охоронців і гарненьких танцівниць.

Єдиний, хто не сміявся з Максикової чудової вистави, а тільки коли-не-коли посміхався, був комісар кримінальної поліції Штайнбайс. Він застенографував усю Чоловічкову розповідь. Тоді закрив свого записника й швидко попрощався.

— Я повинен іще кілька годин попрацювати з тими злочинцями.

— Проти Лопеса навіть Інтерпол безсилий,— крикнув йому навздогін Максик.— Він занадто багатий.

Комісар, що був уже в дверях, раптом спинився й озирнувся.

— Мале, а завзяте! — з повагою мовив він.— То що? Може, станеш моїм асистентом?

Максик гречно вклонився:

— Ні, пане комісаре, я — артист.

Коли Якоб Гуртіг зібрався вже вклатися в ліжку й повісив піджака на стілець, він почув, як зашурхотів папір у внутрішній кишені. Виявилося, що то банківський чек на його ім'я. Хлопець прочитав суму, прошепотів: «Ти тільки глянь!» — і сів на ліжку.

Там була й невеличка записка:

«Любий Якобе, щиро дякуємо за допомогу. Твої нові друзі Максик і Йокус».

Сума складалася з п'яти знаків. І хоч число було найменше з п'ятизначних чисел, та все ж це становило цілу купу грошей для хлопця, чий батько був тільки агентом по продажу меблів.

(А між іншим, яке ж це найменше п'ятизначне число?)

Коли Йокус із Максиком повернулися до свого номера, на нічній тумбочці лежала стара сірникова коробка, а під нею — записка: «Любий Чоловічку, це твоє розкішне ліжко з вулиці Кікельган. Мюлер-другий, інспектор кримінальної поліції».

Максик потер собі руки і сказав:

— Тепер мені вже нічого не треба!

Розділ двадцять другий

ЧОМУ УРОЧИСТА ВИСТАВА ТРИВАЛА НА ДВАДЦЯТЬ СІМ ХВИЛИН ДОВШЕ? ДИРЕКТОР БРАУЗЕВЕТТЕР ЗАЧИТУЄ ТРИ ТЕЛЕГРАМИ. ЯКОБ ТРОХИ ОБРАЖАЄТЬСЯ. ПОЛІЦІЯ ВІТАЄТЬСЯ. ВИСТУП ГОЛОВНИХ ПЕРСОНАЖІВ. РАДОЩАМ НЕМАЄ КІНЦЯ-КРАЮ. КІНЕЦЬ.

У п'ятницю директор Браузеветтер опинився в своїй стихії. Цей вечір був панові до душі! Йому аж кортіло вдягти три пари сніжно-білих рукавичок одну на одну і два циліндри на голову. І зрозуміти його легко, бо про таку урочисту виставу можна було тільки мріяти! На цих справах він добре знався.

Вистава тривала на двадцять сім хвилин довше, ніж звичайно, і в цьому були винні не леви, не слони і не артисти. Всі вони працювали так само точно, як завжди. Діло було в іншому.

Спершу пан Браузеветтер зачитав найважливіші привітальні телеграми, що надійшли на Максикове ім'я. Три з них я пам'ятаю дуже добре. Гімнастична спілка Піхельштайна телеграфувала:

МАКСИКОВІ ПІХЕЛЬШТАЙНЕРУ
ЦИРК ШТІЛЬКЕ
БЕРЛІН

ПОБАЖАННЯ ДОБРА Й ПЕРЕМОГИ ЧАТУВАЛИ ЯК ПРИ ВЕЛИЧЕЗНОМУ ЗА-
КЛЮЧНОМУ СТРИБКУ КРАПКА БРАВО КРАПКА ПИШАЄМОСЯ ТОБОЮ
КРАПКА

УСІ ПІХЕЛЬШТАЙНЕРИ З ПІХЕЛЬШТАЙНА

Друга телеграма прийшла з королівства Бреганцони. Вона особливо сподобалася публіці. Адже тепер королів не так-то й багато на світі. Тож треба шануватися й бути вдячним за кожен звістку від них.

Телеграма була така:

МАКСИКОВІ ПІХЕЛЬШТАЙНЕРУ
ЦИРК ШТІЛЬКЕ
БЕРЛІН

БУЛИ НАДЗВИЧАЙНО СХВИЛЬОВАНІ КРАПКА СПЕРШУ З ПЕРЕЛЯКУ ТОДИ
З РАДОЩІВ КРАПКА ЛАНЦЮЖОК ДЛЯ ДВЕРЕЙ ДО ГОТЕЛЬНОГО НОМЕРА
НАДСИЛАЄМО ЕКСПРЕСОМ КРАПКА ПРИЇДЬ ВІДПОЧИВАТИ В ВРЕГАНЦОНУ
КРАПКА ГАРНИЙ ЗАМОК І ГАРНІ ЛЮДИ КРАПКА ВІТАЙ ТАКОЖ ПРОФЕСОРА
ЙОКУСА КРАПКА

ТВІЙ КОРОЛЬ ВАЛААМ РАЗОМ ІЗ РОДИНОЮ І ПІДДАНИМИ

Третя телеграма, яку я пригадую, надійшла з Голлівуда. Кінофірма, що вже колись нагадувала про себе, телеграфувала:

ЧОЛОВІЧКОВІ
ЦИРК ШТІЛЬКЕ
БЕРЛІН

ВІТАЄМО З ВИКРАДЕННЯМ І САМОВРЯТУВАННЯМ КРАПКА БЛИСКУЧИЙ
МАТЕРІАЛ ДЛЯ ФІЛЬМУ КРАПКА КОНТРАКТ УЖЕ В ДОРОЗІ КРАПКА
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРЕДСТАВНИК ФІРМИ З ПАПЕРАМИ ПРИБУДЕ ПОНЕ-
ДІЛОК

Друге, що зробив директор Браузеветтер перед виступом Йокуса й Максика, — це познайомив присутніх із почесними гостями, що сиділи в трьох ложах, осяяні промінням прожектора.

Насамперед — із школярем Якобом Гуртігом, який під оплески підвів догори руки, а тоді згорнув їх на грудях

і вклонився низенько на всі боки. Наче борець на рингу, який щойно поклав на обидві лопатки непереможного лісоруба з Віннесоти.

А тоді Якоб, гарний і бадьорий, знову сів поміж батьком і матір'ю.

— Не годиться так! — прошепотіла мати й трохи стусонула його в спину. (Ну, таке часом буває!)

Обличчя в Якоба спохмурніло. Він одвернувся від неї і прошепотів батькові:

— Ваша дружина отруює, на жаль, день слави вашого сина, що віднедавна став заможною людиною. Ви вважаєте — це справедливо?

Гуртіг старший закусив губи. Йому був до вподоби синовий кучерявий стиль. Та він не встиг відповісти. Знову залунали оплески, бо директор Браузеветтер представив присутнім поліцейських із трьох автомашин, особисто інспектора Мюлера-другого і насамкінець комісара кримінальної поліції Штайнбайса.

Тільки-но вшухли оплески, як почувлися вигуки. То загаласувала зграйка юнаків:

— Ми хочемо побачити також голомозого Отто! І заляпаного Бернгарда, шахрая!

Усі глядачі вже читали газети й чули радіо, тож чималий цирковий намет аж захитався від реготу глядачів. Усім стало дуже весело. Бо кожний знав, що Отто й Бернгард уже сидять за ґратами й показати їх у цирку неможливо.

Нараз директор Браузеветтер урочисто підняв руку. Запала тиша, така, як ото буває в самісінькій середині великого тайфуну. Всі вже знали, що зараз буде і хто саме буде. Якби задзижчала муха, її можна було б почути. Однак жодна не задзижчала.

— Тепер, шановні пані й панове,— крикнув директор Браузеветтер,— тепер, нарешті, ви самі його побачите й привітаєте, вашого і нашого загального улюбленця, найменшого великого героя кримінальної історії, його, найбільшого малого артиста з циркового світу, а також його батьківського наставника Йокуса фон Покуса, професора й таємного радника прикладної магії! Оплески, це мені відомо наперед, будуть оглушливі. Не турбуйтеся!

Хто від цього зламає собі руки, після вистави одержить у касі пару нових рук!

Браузеветтер підвів правицю, немов генерал кавалерії, який дає сигнал для наступу кінноти. А тоді він помчав, хоч і не на коні, з манежу.

Оркестр заграв туш, що громом прокотився по цирку.

А на манежі з'явився стрункий і елегантний, як завжди, професор Йокус фон Покус. На його простягненій руці стояв Максик і, всміхаючись, вітався на всі боки. Хіба можна щось додати? Радощам не було кінця-краю на противагу цій книжці, яка все ж має

КІНЕЦЬ

З М І С Т

Баканов Андрій
Еріх Кестнер та його герої 5
Еміль і детективи 9
Еміль і троє близнюків 101
Повість про Чоловічка 211

Літературно-художнє видання

ЛАУРЕАТИ МІЖНАРОДНОЇ ПРЕМІЇ
імені Г.-К. АНДЕРСЕНА

Серію засновано 1990 року

КЕСТНЕР Еріх

ЕМІЛЬ І ДЕТЕКТИВИ
ЕМІЛЬ І ТРОЄ БЛИЗНЮКІВ
ПОВІСТЬ ПРО ЧОЛОВІЧКА

Повісті

*Для молодшого та середнього
шкільного віку*

Переклад з німецької

Гловацької Катерини Іванівни

Малюнки

Старостіна Анатолія Геннадійовича

Передмова

Баканова Андрія Георгійовича

Художній редактор *А. О. Ливень*

Технічні редактори *Т. В. Березанська, Ф. Н. Резник*

Коректор *М. З. Волович*

Здано на виробництво 08.04.92. Підписано до друку
02.10.92. Формат 60Х90/16. Папір офсетний № 1. Гарнітура
таймс. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 21. Умовн. фарб.-
відб. 42. Обл.-вид. арк. 18,72. Тираж 10 000 пр. Зам.

Видавництво дитячої літератури «Веселка».

254655, Київ, МСП, Мельникова, 63.

Свідоцтво про державну реєстрацію № 02473079
від 7 червня 1995 року.

Видруковано з плівок Харківської книжкової фабрики
«Глобус» АТ «Київська книжкова фабрика».
252054, Київ, Воровського, 24.

Видавництво «Веселка» у серії «Лауреати Міжнародної премії імені Г.- К. Андерсена» випустило:

Астрід Ліндгрен

Пенні Довгапанчоха; Малий і Карлсон, що живе на даху

Астрід Ліндгрен

Міо, мій Міо!; Расмус-Волоцюга; Брати Лев'яче Серце

Джеймс Крюс

Тім Талер, або Проданий сміх; Флорентіна; Мій прадідусь, герої і я

Джанні Родарі

Планета Новорічних Ялинок

Готуємо до друку:

Скотт О' Делл

Королівська частина скарбу; Каное з чорного дерева

Крістіна Нестлінгер

Конрад, або Дитина з бляшанки; Огірковий король

ISBN 966-01-0085-X (серія)

ISBN 966-01-0087-6 (укр.)